

Secolul 20

2

1967

Secolul 20

Coperta I:
BOB NOORDA
Experiment grafic 1965

Coperta IV:
GETULIO ALVIANI
Suprafață cu textură vibratilă

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE
DUMITRESCU-BUSULENCA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ
REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, GEORGETA HORODINCĂ, REDACTOR-ŞEF ADJUNCT,
TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

2

1967

SUMAR

GIORGIO BASSANI: UN „NOU VAL” AL TRADIȚIEI

DAN HĂULICĂ: Cu Giorgio Bassani la Roma • 3

GIORGIO BASSANI: *O plimbare înainte de cină*, nuvelă, în românește de
Ștefan Delureanu; *Les neiges d'antan*, schiță • 11

Natură moartă, șase capitoare dintr-un roman inedit, în românește
de Florian Potra • 35

GEORG TRAKL

Băiatului Elis; *Pace și tăcere*; *Anif*; *Șapte cîntece ale morții*; *An*; *Noaptea*;
Melancolia; *Întoarcere acasă*; *Revelație și decădere*, poeme, în
românește de Petre Stoica • 57

Correspondență • 67

PETRE STOICA: *Georg Trakl: melancolia amurgului* • 70

FR. DÜRRENMATT

Grec caută grecoaică, o comedie în proză (II), în românește de Mihai Isbășescu • 75

ARKADI AVERCENKO

Singuraticul; Robinsonii; Un cavaler al industriei; Blana de lup; schițe, în românește de Igor Block • 124

N. ZEGA: *Universul comic al lui Avercenko* • 136

VLADIMIR HOLAN: *În curtea polclinicii, Mărturisire de dragoste*, poeme, în românește de Virgil Teodorescu, cu o prezentare de Jean Grosu • 140

Acad. IORGU IORDAN: *Medicul-scriitor André Praga* • 144

ANDRÉ PRAGA: *Un Stradivarius pentru Brummel*, comedie picarescă într-un act, în românește de Romulus Vulpesu • 145

EVOCĂRI

Acad. G. OPRESCU: *Anna Brâncoveanu, contesă Mathieu de Noailles* • 152

PASIUNEA ESEULUI

ERNST FISCHER: *Arta și societatea*, în românește de C. Otobăcu • 165

ARTE

JEAN LAUDE: *Picasso, realism al inteligenței emoționate* • 180

COSTIN MIEREANU: *Trakl și Webern* • 184

TATIANA NICOLESCU: *Vechea năzuință a Galinei Serebriakova* • 189

CADRAN MONDIAL • 191

PREZENTAREA ARTISTICĂ: GETA BRĂTESCU
PREZENTAREA GRAFICĂ: S. CIUBOTARU

GIORGIO MORANDI: «Sticlă și fructieră», 1916

cu

GIORGIO BASSANI

la Roma

DAN HĂULICĂ

Un „nou val” al tradiției

Criza romanului? Dacă aş crede în ea, declara Bassani în 1959, într-un interviu, « cum m-aş putea gândi să scriu eu însumi un roman? » Scia, într-adevăr, în acei ani, romanul care avea să-l facă celebru, cartea, armonios melancolică şi totodată robustă, numită *Il giardino dei Finzi-Contini*. Nu ştia, bineînţeles, care va fi rezultatul: dar pleca la drum cu o încredere fără fisuri, care nu însemna o naivă autoluzionare, ci un program lucid, sprijinit pe ilustre exemple. « Stevenson era Stevenson, de acord: dar trebuie totuşi să îmiţi credinţa lui, să porneşti de fiecare dată, ca el, aruncînd întreaga miză pe masă, avînd drept ţintă capodopera! În caz contrar, ce sens ar avea să îi condeieşti în mînă? »

Frumoasă ambiţie, aceea subliniată de autor, invocată fără ipocrizie dar şi fără orgoliu, ca o necesitate obiectivă, inerentă actului creaţiei şi legitimîndu-l! Capodopera, dealtminteri, a fost mai mult decît o vagă ispită, în cariera lui Giorgio Bassani. Nu e indiferent că el a descoperit *Il Gattopardo* şi l-a prezentat pentru înţia oară cititorilor; propriul său destin artistic s-a aşezat, într-un fel, sub steaua înaltă a prinţului de Lampedusa. Proza din *Grădinile Finzi-Contini* — celălalt magnific succes de care e legat numele său — n-a cucerit publicul larg ca un best-seller oarecare, ci s-a înfăişat ca o nobilă şi calmă prezenţă, demnă să dobindească o admiraţie durabilă.

Astfel, de la luxurianta exotică şi abandonul de principiar dezolare a grădinilor palermitane, se alcătuleşte o firească filiaţie pînă la profuziunea, mai amenajată şi

mai puțin impredictibilă, însă emoționantă totuși, a vastului domeniu vegetal — și a domeniului de melancolică poezie — cu care operează, în mediu ferrarez, Giorgio Bassani. Nu uit de la Palermo, din miezul orașului, de lângă palatul Chiaramonte — care este de o decrepitudine grandioasă —, doi ficuși-magnolia, imens desfășurați, în cataracte de coloane, ramuri atârșind ca lianele, întoarse în pământ și din nou înălțate, o adevărată orgă fantastică, venerabilă și în același timp pulsând de seve carnale. Iar la Ferrara, dacă am căutat, fără să vreau, și acolo grădinile, a fost pentru că așteptam să recunosc locurile evocate de romanul bassanin, parcuri precum acela care-i paradusul cârții și emblema ei elegiacă. Războiul l-a distrus — ne prevenise scriitorul; am trecut, însă, pe lângă alte asemenea grădini, înconjurată de ziduri oarbe, am zărit arbori străvechi și am respirat un calm de provincie tihnită și nițel distantă. Totul, însă, părea mai gol pe dinăuntru, fără curentul acela secret, de stăpînită emoție, care palpită în subtextul evocării lui Bassani. Pentru că acest romancier se revelează și poet, în momentele cele mai bune ale cârții. « Citiți-l, deci, cu abandonul pe care-l cere adevărata poezie », recomanda el cititorilor, prezentînd *Gottopardul*. Este o cheie utilă și pentru justa lectură a celor mai frumoase pagini bassaniene.

Dealtminteri, nu o dată detalii din romanul mai sus pomenit se regăsesc, anticipate ca accente, ca frînturi de viziune, în culegerile de versuri ale autorului. Într-o poezie din 1942 — spectrala *Cină de Păști* —, îrumpe, cu expresiile exacte din roman, rafa de vînt dușmănos care-l izbește pe povestitor în prag, ca un semn premonitoriu al destinului. Altădată, în niște versuri de mai tîrziu, iarba e « caldă de amant », ca și atunci, în noaptea superb argintie, care foșnește de dragoste, în ultima noapte a romanului, cînd eroul — exclus din edenul parcului uriaș — îi dă tîrcoale ca o fantasmă stranie: « plin de viață și de moarte laolaltă; de patimă și de iertare detașată ».

Un sunet vestindu-se proaspăt, chiar dacă uneori fragil, un meșteșug strîns, foarte sigur, atrăsese atenția lui Eugenio Montale, care a recenzat generos, în 1945, începutul volum de poezii al lui Bassani. Era însă, în acest meșteșug concentrat, tocmai rezultatul unei trăiri autentice a culturii, a unei problematici elevate. « Critic te naști, poet devii » — spuse paradoxal Roberto Longhi: simțință pe care Bassani o așază în capul paginilor sale de comentariu autoexplicativ pentru volumul *L'Alba ai vetri*. Poet devenise — povestește el — aruncînd asupra lumii o privire încărcată de ecourile vechilor tablouri, plină de o acuitate care-i venea din experiența lui de studios. Străbătută aproape zi de zi, cu trenul, întînderea peisajului dinspre Ferrara și Bologna, cîmpia care face astăzi din Ferrara un loc liniștit, de autumnaletă tranzații agrare. Și acest pămînt, pămîntul lui natal, văzut atunci, în 1942, prin ferestrele vagonului de clasa a III-a, i se înfățișa « distant și patetic, așa cum apare îndărătul acelor rustice madone provinciale », din vechile pinze, pe care le comentase printre elevii lui Roberto Longhi. Da, putea scrie mai tîrziu Bassani, — « Mai mult decît de la viață și de la realitate, primul impuls de a scrie versuri mi-a venit de la artă, de la

cultură »: însă cultura nu înseamnă, în acest caz, o frigidă ipostază livrescă. Dimpotrivă, « pelseaje oprite », un « sens patetic al excluziunii » — sugestia culturală funcționa tocmai ca să precînte o atitudine de viață, ca să reveleze, în aceste versuri de început, un accent propriu, străin de *olibi*-urile flegmatice.

Versuri, critică și proză narativă, se asociază la Bassani într-un fel organic, așadar, merită să demonstreze precaritatea diviziunilor pedante dintre genuri. A fost, dealtminteri, prima temă pe care a atacat-o scriitorul în discuția noastră; cu o plăcere învinsă, de a contraria așteptările pedante și obșnuințele didactice. Dacă, de pildă, cineva m-ar defini romancier, aș replica declarînd că sînt povestitor — spune el; și invers. La fel, cînd ar fi vorba de alte moduri literare pe care le-am folosit. Nu m-am întrebat « cum se face un roman ? » — ci cum să exprim un conținut, un context de personaje și lucruri. Romanul a venit de la sine, fără să încerc sentimentul, scriindu-l, că m-am angajat într-o activitate esențial deosebită de aceea pe care o practicasem pînă atunci, compunînd versuri sau nuvele. Firește, asemenea mărturii ale scriitorului consună cu declarații de spirit analog pe care le-a făcut în alte împrejurări: « Nu pot suferi distincțiile tehnice, aș spune sindicale, între poezi, naratori, esești, etc. Activitatea creatoare suportă greu acest tip de etichete și distincții... », se rostea el, într-un interviu din 1964, pentru *Europa letteraria*. Ce este în căutarea timpului pierdut ? Și *Ulisse* ? Dar *Castelul* ? Sau *Der Zauberberg* ? Oare nu-s, laolaltă, romane și poeme, operă lirică și narativă ? » Oricum ar spune unii comentatori, era legitim ca Thomas Mann să se considere *Dichter*, poet.

Este, în propoziții ca aceasta din urmă, un ecou crocian, o identificare între *artistic* și *poetic* ? Ultimul volum al lui Bassani, culegerea de articole care se cheamă *La Parole preparate* (Einaudi, 1966) și care se alcătuiește mai ales din prezentări ale unor cărți de proză, se yrea totuși « o continuă, indirectă declarație de poetică »; și e închinată memoriei lui Benedetto Croce, evocînd « simpatia și indulgența » pe care maestrul « o avusese totdeauna față de critica neprofesională, mai ales aceea a „artiştilor“ ». Mai mult elegant descriptive decît pregnante, aceste articole nu trădădeau o mare vocație de critic. Dar atestă, la scriitorul nostru, — și asta contează, în primul rînd — un regim de comunicare firescă, fără discontinuități între vorbă, între creație și cultură.

Omagiul explicit către Croce trebuie judecat tocmai într-o astfel de perspectivă. Există în Italia, îmi explică Bassani, un anume divorț, acum mai acut ca orînd, între literatura militantă și știința estetică. Așa cum, înainte, scriitorul italian nu avusese o experiență de gîndire, de tip idealist, destul de semnificativă, nici marxismul n-a fost trăit cu destulă adîncime, într-o experiență de mare înțeles estetic. Și e, de altminteri, defectul criticii italiene din secolul nostru de a nu fi operat o integrare între literatura vie și știința istoriei literare. Ce răsfrîngere pot avea asupra creației, asemenea eforturi ? A trăi intens, cu propria viață, unele poziții filosofice e altceva decît a încerca *à fleur de peau*, fără aderență substanțială, un experiment sau altul.

Mentalitatea *experimentalistă*, Bassani o repudiază, pentru că tocmai implică o viziune de *artist* asupra lumii; creatorul se așază în fața lumii, o abordează și i se opune ca *artist*. Ea e un stimul, merit să-l anime, nu să-l angajeze fundamental. Acesta e fondul experimentalismului, în ciuda unor pretențioase justificări. Leg, fără greutate, spusele lui Bassani de alte declarații, prezente în scrisul său, de textul, bunăoară, în care — discutând literatura despre Venezia — se arată iritat de viziunea estetizantă turistică (George Sand, Musset, Gautier, etc.), de orgoliul — și inevitabila ariditate — a tipului de «artist-care-voiajează». În cel-l privește pe dînsul, Bassani își proclamă un scop care nu-i *eminamente artistic*. Vrea să spună lucruri care-l preocupă — pe el și pe cei din jur —, să dea scrisului său o funcție de comuniune fără orgoliu individualist, de *religio*, în sens etimologic. Nici în societate, nu-l place să fie prezentat ca *poet*, cu înțelesul semi-admirativ, semi-compătimitor, de om cu capul în nori, pe care-l comportă de atîtea ori această denumire. Un poet vrea să fie totul, să fie amant, părinte, condottier, etc. — așa cum au năzuit un Goethe, un Dante etc. Nu numai în figura unui artist echilibrat ca Piero della Francesca, dar, astăzi, chiar la un geniu precum Picasso — care stă față de lume ca un fel de monadă eroică — recunoști dezideratul de a integra personalitatea artistului cu tot restul lucrurilor ce aparțin omului. Altfel spus, poetul trebuie să facă orice pentru a nu fi poet.

Dialectica artei i se înfățișează lui Bassani plină de o fecundă tensiune, unind aspirația aceasta extra-estetică și puritatea poeziei. Desigur, Dante nu s-a realizat în ipostazele pragmatice, pe care le-a rîvnit cu fervoare; dar acest eșec s-a compensat cu cea mai pură calitate artistică. E oare falimentul omului practic, întodeauna, condiția dureroasă a izbînzilor artistice — așa cum pare să creadă Bassani? Oricum, cu orice preț, spune el, creatorul trebuie să refuze contemplarea narcisistă a propriei condiții de artist. Și Bassani e gata mai de grabă să scuze viciurile lui Tolstoi împotriva artei, decît să aprobe viciul estetismului. Sau — cum spune, folosind expres un termen la fel de grav — pentru el, estetismul e un *cancer* al culturii contemporane; pare poziția cea mai direct învecinată cu poezia, și, în fapt, e cea mai opusă. Marii esteți, Baudelaire, Mallarmé, chiar Valéry, au ajuns la poezie prin mari umilințe, trebuind să înfrîngă astfel, cu prețul unei profunde macerări sufletești, zodia de ariditate sub care te așează estetismul și teoria «artei pentru artă».

De aceea, dintre obligațiile pe care și le-a asumat, Bassani îmi vorbește cu un atașament caracteristic despre activitatea lui universitară, de profesor care predă Istoria teatrului. Teatrul fiind tocmai expresia predestinată a nevoii de comuniune care legitimează creația artistică. De la Eschil și clasicii francezi, convorbirea trece astfel spre Brecht, în care scriitorul italian vede cel mai adevărat poet al Germaniei contemporane. Iată, exemplul lui Brecht e nimerit pentru a exemplifica, încăodată, imprevizibilul poeziei, care se iveaue acolo unde scriitorul pare mai didactic — autor de *Lehrstücke* —, mai amenințat de a nu fi poet; care se naște, deci, la antipodul atitudinii de *artist*, tocmai din tensiunea spre contrariul artei.

Ce diferență între activismul acestei concepții, pe care Bassani o expune cu tenace coerență, și acel miraj paselist care învăluie romanul pomenit, *Il giardino dei Finzi-Contini*! Care-i face pe erol retracții în fața lucrurilor, dornic să le stăpînească numai în amintire! Micòl refuză iubirea povestitorului, pentru a nu sfărîma comora fragilă a amintirilor din copilărie, care le erau comune. Și el, deși suferă, îi dă, în adîncul filinței sale, dreptate; îi dă dreptate, cu fiecare gest, cu fiecare inițiativă, care, în loc să îmbrățișeze prezentul, îl face să-i alunece din mîini, fumejos, ca o umbră degradată a fetei pe care o visase. El «merg înainte cu capul meu întors îndrăgăst», spune Micòl — precum păsările din nu știu ce fantastică zoologie, descrisă de Borges. Dar asta, pentru că înainte n-ar putea descoperi decît spectrul morții în crematoriile naziste. «*Il Giardino dei Finzi-Contini* valorează mult mai mult decît mine», declarase odată Bassani, vorbind despre romanul său; mai mult, dar și mai puțin, în sensul că exprimă doar o ipostază sufletească, bine circumstanțiată, solidară cu experiența istorică a războiului și a prigoanei rasiale.

Obiectivitatea proprie acestui scriitor italian e de alt soi decît aceea pe care o proclamă confrății francezi din așa numita *école du regard*. Bine înțeles, în procedura lui Robbe-Grillet este o rigoare stilistică pe care Bassani o recunoaște; dar nu iubește, în paginile acestor scriitori de peste Alpi, ca și în filmele concitadinului său Antonioni, ceea ce i se pare o anume *gratuitate* caligrafică. Pentru că, dealtminteri, simțim din nou în cîmpul valorilor ferrareze, aș spune în treacă — ca o curioasă coincidență — că reprezentarea cea mai demonstrativ gratuită pe care au prilejuit-o vreodată ochii omenești, este un tablou de Quattrocento, al lui Francesco del Cossa: o *Sfîntă Lucie*, care poartă în mîna, cu placidă detașare, ca o mască pe care și-ar fi scos-o pentru o clipă, un buchet de ochi elegant stilizați, curteneste. Bassani nu se vrea astfel, un ochi înălțat ca o emblemă, însă sticlos, de o obiectivitate semănînd cu ultima privire pe care o aruncă peste lucruri un muribund. Asta reproșează scriitorilor de tipul Robbe-Grillet, atitudinea unor oameni care nu mai speră să înțeleagă lumea. El, dimpotrivă, se vrea în plinul vieții, legat de popor și de istorie. De aceea, în planul propriei sale biografii, îmi povestește Bassani — a simțit nevoia unei angajări de tip mai adînc: vicepreședinte al Radiodifuziunii italiene, înțelega să îndeplinească un mandat politic, ca reprezentant al Partidului Socialist. Pentru a nu vorbi despre detalii mai frivole, despre apariția sa ca actor într-un film, *Fetele din Piața Spaniei*, sau despre elogiu însoțit pe care i-l aduce, într-un articol, venerabilului critic și istoric de artă Roberto Longhi — «un vero maestro», între altele, și pentru că nu disprețuia să joace tennis cu studenții, acceptînd acolo unde regula jocului și autoritatea tinerilor mai pricepuți decît dînsul. Toate — oricît de disparate —, manifestări ale unei naturi artistice care nu se opune vieții și nu cultivă orgoliul solitudinii. Iar în romanul la care lucrează acum, *Natură moartă*, acela din care *Secolul 20* publică 6 capitole în premieră mondială, placiditatea obolomovistă a eroului nu mai comportă nici o iluzie, nici o aură melancolică, iar în relatarea bassaniană se insinuează o distanță sarcastică.

Față de cinematografismul programatic (scriitorul s-a mărturisit în acest sens, cu ocazia unui *Convegno* la Sorrento) al unor narațiuni precum *O plimbare înainte de cină*, pe care o reproducem în numărul de față, s-ar zice că această plăcitate îl aștează mai strâns sub semnul unei tehnici tradiționaliste. Dar atenț, înainte de toate, la un adevăr al său, nu la ambiții de nalt sincronism, Bassani declară cu franchețe: «Cine rămâne îndărătul publicului înseamnă că nu are nimic înăuntrul său». Iar în alt text, cu aceeași voință de a contraria moda, îl laudă pe Mario Soldati, pentru că nu se rușinează «să scrie bine». Ce speciaș este opoziția dintre tradiție și avangardă, cînd ne aflăm în fața unor talente cu adevărat mari! Unde, în care dintre aceste două tabere îl situezi pe Chaplin sau pe Faulkner, mă întreabă Bassani. Și mă gîndesc atunci că în mod paradoxal Bassani însuși reprezintă, prin scrisul și programul său estetic, un „nou val” al tradiției narative europene.

Discutăm dă *bâtons rompus* și totuși ideile scriitorului — simt cu plăcere — se construiesc armonios, tocmai pentru că el are un adevăr al său, de care se simte sigur. Ceea ce rămîne legitim, ca metodă artistică, în «școala privirii» — continuă Bassani — este un anume *positivism*, dorința de a nu merge dincolo de ceea ce se vede. Ciudat, această proză de un desen așa de clar, încît ai putea-o raporta la exemplarele clasice ale romanului de analiză, la *Adolphe*, de pildă, ascunde un *behaviourism* latent, din care, în orice caz, scriitorul își face o velleitate: tot ce știm despre alții e numai gest și cuvînt: gestul și cuvîntul lor, restul e mister și supoziție arbitrară — spune el. Într-adevăr, — completez ideea lui Bassani — rămînem într-o melancolică incertitudine asupra conduitei unui personaj ca Micol: ce a fost între ea și Malnate, cum trebuie interpretate indicile descoperite de povestitor, scara lipită de zid, în umbra grădinii? Nu se știe, pentru că *nici n-am vrut să știu* mai mult — precizează Bassani. Observ că această obiectivitate pe care și-o împune scriitorul creează fatal discontinuități, menajînd zone de mister, în narațiune: de mister — răspunde interlocutorul meu —, care se acordă cu *irraționalitatea* obiectivă a unuia sau a altuia dintre eroi, dar nu ține de *arbitrarul* scriitorului.

Bineînțeles, dacă refuză omnișcența analistului de tip tradițional, care pătrunde în nume propriu, cu propriile lui cuvinte, în secretul personajelor, Bassani are o cultură de scriitor destul de complexă pentru a-și da seama de *convenționalitatea* inerentă a oricăruia din aceste sisteme. «Aș da o sută de Hemingway, pentru un Stendhal sau un Benjamin Constant» — spunea Camus. Întrebat odată pentru ce optează, pentru romanul eseuistic sau pentru acela de pură reprezentare (*behaviorist*), pentru Musil sau pentru Hemingway, — Bassani (care mi s-a declarat, de asemenea, mare admirator al lui Benjamin Constant) a răspuns cu sagacitate: a arătat că prăpastia între aceste tipuri de scriitori nu-l așa de adîncă: «Hemingway, a parte pozele personale de protagonist al vieții, al «durității» romantic — decadente, e un literat de prima forță, cu toate înscrisurile în regulă». Intră în joc, bine înțeles, și niște rațiuni de oportunitate culturală: în țara sa, unde limba italiană e departe de a fi cu adevărat națională, unde — pretinde scriitorul — latina rămîne încă, în școli,

unicul conectiv, peste haosul lingvistic și dispersiunea dialectală, romanul de tip *literar* (dacă vrei, eseuistic), romanul pe care l-a ilustrat deja Manzoni, poate avea, multă vreme de aci înainte, un sens *cultural* mai direct decît proza de notație brută a acțiunii.

Provincialism sau efectivă unitate culturală, e o problemă la care Bassani meditează rodnic. Nu trebuie să ne înșele încetinea sa îmbeșugată, postura convențională de *criticar* al vieții ferrareze, pe care o ia în unele narațiuni mai scurte; aplicația aproape umilă cu care studiază viașa unor modeste comunități cum e aceea ebraică. El are conștiința — mi-o spune cu o mîndrie netă și îndreptățită — că vorbește despre provincie, dar nu din provincie; ci dintr-un punct central al culturii italiene. De aici, de altfel, postura foarte caracteristică pe care o ilustrează schița *Les neiges d'antan*, scrisă cu o magistrală autoritate, plină de un straniu care stă ca un resort strîns, sub suprafața unei oralități detașate: este postura scriitorului care se întoarce în orașul lui natal, care ascultă pentru a nu știu cîta oară povestirile prietenilor, fără blazare, dar cu anume secretă libertate de spirit. Nu-i, oare, aici semnul — și corolarul — unei superioare intelectualități, aceea care l-a făcut să înțeleagă imediat valoarea națională a capodoperei *lampedusiene*? Acest «poem național», scrie el, «care i-ar fi plăcut, probabil, lui Gramsci». *Lampedusa* se vadește, și în aceasta, un maestru: el, care a anulat *provincialismul*, nu evitînd problematica specifică a Siciliei, ci făcîndu-ne pe toți sicilieni prin puterea spiritului său; însluîndu-ne tragicul celui «nulla» sicilian. Față de scriitorii care se îngrijesc să compună o literatură comodă, lesne difuzabilă în englezește și franțuzește, Bassani proclamă, așadar, valoarea unor realități specifice, cum a fost aceea a Risorgimentului: cu condiția de a le aborda dintr-o perspectivă cu adevărat relevantă.

Mă despart de Giorgio Bassani cu această bucurie, nu numai de a fi cunoscut un scriitor ilustru, dar de a fi fost — de-a lungul acestor ceasuri de conversație — martorul unei gîndiri care nu se dispersează niciodată, care se boltește frumos, pe niște înțelesuri concentrice.

GIORGIO BASSANI

Les neiges d'antan

I

Din duzina de flăcăindri care la Ferrara, în jurul lui '37, alcătuiau constelația așa-numiților descompuși, nu mi se pare — și de părerea mea e și Uller Tumaini, fotograful, poreclit de prietenii « doctorașul », care cupoaste lucrurile astea și le judecă mai bine decât oricine — nu mi se pare că steua lui Mario Spisani, pe atunci poreclit Pelandra, adică Șmecherul, ar fi strălucit într-o lumină deosebit de pură. Mde, nimic de zis — se învlește bunul Uller —: pe vremea aceea, în '37, chiar și Pelandra atinsese, în materie de viață trăindă și descompusă, un nivel cu totul remarcabil. Dar, să fim serioși! — adaugă el imediat —: cine ar fi îndrăznit, cât de cât, să facă o comparație între el și, mai știu eu, niște descompuși de calibrul unui Edelweiss Fegnagnani? Unii pot să « nazalizeze » toată « pulberea » din lume, pot să se « spetească » până ce-și prefacă coloana vertebrală în ceva viscos; alții fără să se simtă cîtuși de puțin înclinați, pot « s-o ia și ei cîteodată razna ». Asta nu înseamnă, însă, nimic mai mult. Întrucît, chiar în acest domeniu, oare ce contează, la urma urmei, dacă nu modul, aplombul, în sfîrșit, autoritatea?

Uller are atîta dreptate, încît poate da și altora din ea. Autoritatea, siguranța: iată ce i-a lipsit aproape întotdeauna lui Pelandra.

De la douăzeci la douăzeci și cinci de ani, pînă, repet, în jurul lui '37, el nu și-a interzis nimic, după cîte știu. Curvar și cărtoș de forță, vestit

consumator de cocalnă sau, în lipsa ei, de felurite miș-mășuri, și Pelandra, ca și Geppe Calma și Edelweiss Fegnagnani, la timpul lor, sau ca Marco Giori, Eraldo Deliliers și Gigi Prendato mai tirziu, și-a făcut de cap în fel și chip, și totuși, unde s-a văzut la Pelandra, calmul, liniștea, pașnica aroganță a bătrînilor maeștri sau a celor de o vîrstă cu ei, întru nimic nedemni de maeștrii lor? Sau, poate, încă de pe atunci, se rușina? Să fi simțit încă de pe atunci o umbră de remușcare? În lumina întîmplărilor de după '37 s-ar putea să fie într-adevăr așa. Așa pămîntie pe care o avea atunci cînd, pe la amiază, îl vedeam întrînd în Cafeneaua Burseli, pe corso Roma, și se părea că datorită escarpenilor săi licioși și ascuțiți la vîrf ca niște pumnale — pantofi parizieni, zicea el — fiecare pas îl costa un efort, mai curînd moral decît fizic; rînjetul care încorda într-un tremur de nesiguranță calturile buzelor sale vinete, pătate cu nicotină și cafea sleită (un rînjel umil, stricat, dar în același timp plin de o vogă îngîmfare, ca și cum ar fi vrut să insinueze: «De acord, sînt o căzătură, știu, dar ce fel de căzătură, asta e?»: încă de pe atunci, poate, un spirit perspicace or fi fost în măsură să priceapă că tipul, în fond, nu era atît de nefericit pe cît lăsa să se vadă și, în consecință, ar fi putut să prevadă cu mult înainte lucrurile care se coceau cu încetul.

Conștiința nu poate fi născocită. Dacă este, este; dacă nu este, nu poți să îi-o faci: așa cum, de exemplu, îți faci curaj.

Fapt e că spre '38, printr-o lovitură de teatru care dezvăluia dintr-odată că Pelandra o avut întodeauna conștiință, concetățenii ferrezi au aflat că el — ei da, băiețandru acela cu obraji de culoarea cafelei cu lapte: prietenul lui Giori cel tînr, Marco, și al celuilalt, acel Deliliers, care după ce l-a ruinat pe doctorul Fadigati, otorinolaringologul sinucigaș care s-a înecat în Po, a fugit cu banii și cu mașina la Paris — se hotărîse așa din senin, să se logodească. Și să ne-nelegem, era ceva serios, nu era deloc o glumă! Familia logodnicei, o fată a Posettilor din strada Romei, modești proprietari de pămînt, cu gîndul numai la casă și la biserică; ea, Germana însăși, o puicuță nici frumoasă, nici urîță, crescută la malcile din strada Colombara, și, după aceea, după împlinirea vîrstei de șaseprezece ani, pătîită cu strășnicie între zidurile domestice; ei, mai ales, care de cînd se logodise nu mai părea același om, se schimbaseră fundamental: toate dedeau o transformare radicală a vieții sale, un fel de conversiune.

II

Din negru se făcuse alb: cu totul alt om.

Aceiași patimă pe care înainte obișnuia s-o pună în detracările sale — o patimă sfruntată, vulgară, încît îi făcea să strîmbe din nas chiar și

pe tovarășii de chefuri, care știau să-și drămuiescă savant frecventarea bordelurilor și consumul de stupefiante, ca niște crai încrecați ce erau — părea s-o pună acum în potrivirea cu suavele plăceri ale oamenilor cumsecade, normali.

Fiul mincinos, flusturatic și risipitor, atît de deosebit de celălalt, al doilea născut, care la vîrsta de douăzeci de ani se angajase la o bancă și cîștiga bine — se împăcase cu «grimasul» și cu «grimasa», cei doi bătrîni care stăteau mereu cu suflul la gură din pricina lui; ceruse și obținuse să lucreze ca simplu încașorator la Asigurările Generale din Veneția, lărgindu-și în scurtă vreme sfera afacerilor; iar atunci cînd anumite chestiuni de serviciu îl sileau să calce pragul Cafenelei, nu se așeza niciodată: schimba cite o frază cu unul și altul, și pleca imediat, cu o grabă măsurată fără a băga în seamă privirile disprețuitoare ale trîndavilor care-și făcuseră bivnac din mesele de cafea, și zăceau cu picioarele larg desfăcute, și cu minile pe pîntec.

Pe urmă, nu era duminică în care să nu fie văzut întrînd, la braț cu logodnica, în biserica San Carlo, la slujba de amiază: el, lung și deșirat, ușor aplecat înainte pentru a-i permite ei, Germanei, să se agăte de mîna paltonului în timp ce părinții pășeau în urma lor, și ei la braț, toți patru uniți încă de pe acum și strîniși mînunchi ca o singură familie. Iar dacă în biserică, în momentul jertfei celei de taină, genuflexiunea sa uimea pe toată lumea, cu atît mai mult uimea zîmbetul serafic pe care, la ora una, ieșind, îl arbora pe obrazul îngrășat de neofit. Ce frumos e să fi bun și cumine! — proclama zîmbetul acesta. — Ce bine te simți! Odată cu spiritualele delicii ale slujbei, cărora, în curînd, aveau să le urmeze noi delicii, aproape la fel de spirituale: adică deliciile tăieștelor în supă, ale rasolului de mînzat, ale cafelei slabe făcute în orele și, în sfîrșit, ale florilor, la care — după plutirea în lacul liniștit al orelor petrecute mînd-n mînd cu logodnica, privind amîndoi, în jos, prin geamurile salonului atît de plăcut, spre grădina cotropită puțin cite puțin de amurg — urmau să sosească din toate părțile orașului, circzi conspiratoare de rubedenii: se vădea cît colo, de la prima ochire, convingerea sa de a fi descoperit, poate printr-un har ceresc, acel quid inefabil care face într-adevăr ca viața să fie demnă de trăit; și că toate îl înduioșau, acum, toate îl mulțumeau. Își reparase pîină și dantura, la dentist.

Logodnic model, — a fost, după aceea, timp de zece ani încheiați, din '38 pînă în '48, soț și tată nu mai puțin model.

Cariera sa la Asigurările Generale nu fusese extraordinară, ce-i drept, dar fusese mai mult decît mulțumitoare: îndată după război a fost promovat sub-agent și apoi, în '47, agent. Deși nu figura ca înscris în Democrația Creștină, participa asiduu împreună cu doamna, la dezbaterile culturale

organizate de A.C.¹ În casa contelui Chiozzi, pe strada Santo Stefano, unde, cu toate că nu lua niciodată cuvîntul, se dovedea mereu un ascultător atent și meditativ. Între timp, dăruise soției sale patru copii: doi băieți și două fete. Și nu puteai să nu-l admiri, cînd, duminică după amiază, în timp ce alții alergau să se distreze la cinematograful sau la stadion, îi însoțea cu o modestă mîndrie pe cei dragi într-o plimbare pe bulevardul Cavour, în sus și-n jos, de două sau trei ori, de la Castel pînă la gară! Condițiile sale financiare, nu prea înfloritoare, deși din ce în ce mai bune, nu-i îngăduiseră încă să-și înjghebeze o casă proprie, motiv pentru care fusese nevoit să accepte, pentru sine și pentru ai săi, ospitalitatea socrilor, în casa din strada Romei. Foarte curînd, însă, această coabitare avea să înceteze: dacă era adevărat, și era adevărat că în primăvara lui '48, imediat după alegerile de la 18 aprilie, Mario Spisani, cunoscutul și stimatul agent de asigurare, figura ca proprietar al unui mic apartament în rate la etajul cinci al unuiu din numeroasele blocuri economice, pe vremea aceea în construcție în preajma Apeductului. Pentru acest apartament plătitise aproape patru milioane: economii adunate cu sudoarea frunții, după toate aparențele.

Dar să nu ne închipuim că, atunci cînd era cazul, nu știa să acorde mici sale familii o distracție, fie ea cît de costisitoare.

La cinema, soții Spisani, nu se duceau decît o dată la cincisprezece zile, dar totdeauna în săli de premieră și pe locurile cele mai bune, așa cum se cuvine. Și n-a fost vară — cu excepția celor din '43 și '44, petrecute, prin forța împrejurărilor, la ferma Pasettilor, la Formignana — să nu plece în luna august, în vîilegiatură: o dată la Pievepelago, în Apeninii modenzei, de cîteva ori pe malul Adriaticii, la Viserbella. Locuri unde nimeni nu se duce să se distreze, bineînțeles, pentru că — ce poate să însemne Viserbella în comparație cu Rimini, cu Riccione sau chiar cu Cesenatico? Dar unde marea, soarele, aerul proaspăt — lăsînd la o parte posibilitatea pentru un tînr părinte de a se transforma fără a deveni ridicol, într-un asiduă constructor de castele și autodromo de nisip pentru proprii săi copii sau într-un zelos însoțitor al acestora, cînd se duceau să-și facă treaba mică și mare, în dosul cabinelor — sînt poate mai bune acolo decît în orice altă stațiune climaterică italiană.

III

Uller Tumaini, fotografu, este cel care-mi amintește aceste lucruri, de fiecare dată cînd mă întorc la Ferrara și trec pe la el să-l salut.

N-am aflat niciodată unde stă cu casa «doctorușul» nostru (o fi avînd nevastă? Copii? Nu știu nimic . . .); și dacă n-aș fi sigur că atunci

¹ Azione Cattolica (Acțiunea catolică), organizație catolică de masă (n.r.).

cînd îmi aduc aminte să-i fac o vizită, îl voi găsi în mod precis la «studioul» său din strada Garibaldi sau în cel mai rău caz — acum, din ce în ce mai rar — într-o anumită cafenea din strada Porto Reno, cine știe dacă aș reuși să dau de el. El e însă acolo, precum spuneam, în pragul prăvăliei sale: cu halatul alb, de medic, descheiat pe pieptul slab, cu fața mereu la fel de osoasă și de cadaverică, cu ochii negri și imposibili, ușor voalati, cu gura mică, strîmbă, imaginea însăși, imaginea fizică a fidelității. Are între cincizeci și șazece de ani, desigur: dar ocrotit de slăbiciunea lui de tuberculos (cînd era tînr i s-au dat puțini ani de viață, în timp ce atîția alții, mult mai sănătoși și mai robuști decît el, au murit de mult), nu-i arată cîtuiș de puțin. Mai are și-acum aerul acela de flăcău bătrîn pe care-l avea acum douăzeci și cinci de ani, în jurul lui '37. Cum să nu-i fim recunoscători și pentru asta?

Îmi place că e mereu același, și-mi place să intru la el și să stau de vorbă. Stăm într-o odăiță de trei metri pe patru, nu mai mare, Uller așezat în spatele biroului, eu vizavi, într-un fotoliu din tuburi de oțel nichelat. Prin geamul vitrinei, avem posibilitatea să deslușim perfect pe cei care trec pe trotuar; și dat fiind că Uller nu aprinde niciodată lumina electrică (nu-i place: din cauza asta poartă și seara ochelari fumurii), după lăsarea serii avem tot dreptul să presupunem că nu ne vede nimeni. Dincolo, iată lumea. Ademenite de vitrină, desigur iluminată, și de fotografiile expuse în ea, iată fețele, naivele, încrezătoarele, inconștiente fețe ale concitenților noștri! Tineri, bărbați și femei, bătrîni, oameni de toate condițiile și de toate vîrstele, pe an ce trece tot mai necunoscuți pentru mine. Dar Uller e extraordinar: el, care a rămas aici, «pe baricadă», el care nu călătorește niciodată, cum să nu știe cine e cutare sau cutare?

Dar tema sa preferată e tot epoca de aur a descompușilor: deceniul '30—'40, epoca lui Geppe Calura, a lui Edelweiss Fegnagnani, a lui Marco Giori, a lui Deliliers, a lui Gigi Prendato. Și a lui Pelandra, care timp de zece ani, din '38 pînă în '48, a făcut tot ce i-a stat în putință, «bietul» de el, ca să devină un logodnic ideal, un soț ideal, un tată ideal, pînă cînd, într-o bună zi — confruntînd astfel din plin purtarea lui Geppe Calura și lui Edelweiss Fegnagnani, care nu i-au dat niciodată prea multă apă la moară lui Pelandra — a dispărut de-acasă, din Ferrara, poate chiar din lumea aceasta, fără să lase nimic în urma lui, nici un cuvînt, nici un bilet, nimic: nici măcar o umbră de cadavru.

«Așa se procedează»? se vîdărește «doctorușul», clătîindu-și plin de înțelepciune căpsorul brun, pomîdat cu grijă. «Nici măcar o umbră de cadavru!»

Ce i s-o fi întîmplat de fapt lui Pelandra, Uller nu știe. El s-a mîrginit întotdeauna să înregistreze și să reproducă ceea ce auzea vorbindu-se prin

tîrîg, fără să adauge nimic de la sine. S-o fi sinucis, să se fi aruncat în Po? Să fi căzut în Algeria, luptînd sub steagul Legiunii Străine? Să fie încă viu, sub un nume fals, la Paris, în Venezuela, în Australia? Totul e posibil, dar pentru Uller, firește, nu asta are importanță. Ceea ce are importanță pentru el e cazul uman, cazul moral. Nu se poate, pentru Dumnezeu! — ajunge Uller să peroreze sentențios — ca un om să se prefacă din drac în sînt! De-o mie de ori e mai bine să păcătuiești, apoi să te căiești, apoi să păcătuiești din nou și-ai poi iar să te căiești. De-o mie de ori e mai bine să duci o viață dublă, triplă, la nevoie quadruplă, decît să... Nu, nu — exclamă Uller — există valori în viață și Familia e una din ele, în fața cărora individul nu poate să nu se închine.

Cunosc și aprob toate acestea, așteptînd cu răbdare să ajungă la miezul problemei.

De fapt, poate că lucrurile nu s-au petrecut așa cum povestește el: totuși, scena «supremei spălări de putină», sau «a arderii finale a stogului de paie» pe care Uller o descrie de fiecare dată aproape cu aceleași cuvinte și cu o față de marmoră, care ar stîrni invidia celui mai necruțător killer din Chicago (o anecdotă, dacă te gîndești bine, și nici măcar prea nouă), are întotdeauna puterea de a-mi strînge inima într-un fel de mîngîină, între vrajă și teamă.

Ne aflăm, așadar, în salonul casei Pasetti — începe Uller — într-o după amiază de sîmbătă, octombrie 1948.

Casa e goală: socrii au ieșit cu cei patru nepoți și cu servitoarea, aceasta din urmă împingînd căruciorul lui Alcide, ultimul născut. Germana, stînd rețemată la una din ferestrele ce dau spre strada Romei, i-a văzut trecînd după colț, jos, departe, prin strada Voltapeletto, îndreptîndu-se spre Montagnone.

Acum, în salon, Germana veghează somnul soțului ei, întins cît e de lung pe canapea. E o femeieșcă la vreo treizeci de ani, dar plăcută și nici măcar prea diformă, avînd în vedere cele patru nașteri consecutive. Ce l-o fi trecînd prin cap, în timp ce soțul doarme și o rază a soarelui slab de toamnă coboară, pieziș, auriindu-i sezuțul bine hrănit? Iată ce-i trece prin cap (ea însăși va povesti toate acestea de nenumărate ori, mai tîrziu, la toată lumea): că după ce va termina de cîrpiț ciorapul de lîm al lui Fabrizio, fiul mai mare, tocmai bine vor fi ceasurile patru, și va putea să zică: «Hai, Mario, trezește-te». Trebuie să plece la cinematograful, în frumoasa sală Salvini cu fotoliile tapitate în catifea trandafirie, unde, astăzi, se dau Cei mai frumoși ani ai vieții noastre.

Nuamă că, la patru fără cinci, fostul Pelandra se trezește de la sine. Singur.

«Cît e ceasul?» întrebă, ridicîndu-se în capul oaselor și căscînd.

«Patru fără cinci», face ea, aruncînd o privire spre pendulă. «Ai dormit bine?»

«Bun a fost orezul ăla cu mazăre», mormăie el.

Germana zîmbește.

«Ți-a plăcut?»

«Și încă cum! Tu l-ai făcut?»

«Da. Mama nu mă lasă niciodată să-mi vîr nasul în bucătărie, dar azi dimineață, dragul meu, m-am impus. Biata mamă!» și oftează, aplecîndu-și obrazul asupra lucrului, care e pe terminate.

Tăcere. Germana se gîndește la casa nouă, în care ea și soțul ei Mario vor intra peste cincisprezece zile, imediat după ziua Morților. Între timp, Mario s-a sculat de pe canapea, s-a apropiat de fereastra ce dă spre grădina și așa, mare și corpolent, cum a ajuns, o astupă aproape cu totul.

«Ies pentru o clipă» anunță el liniștit, fără să se întoarcă.

«Unde te duci?»

«Jos, la tutungiu din colț. Vreau să fumez».

«Să fumezi?»

Germana, uluită, a ridicat capul.

«Să fumezi?» repetă ea. «Asta-i ceva nou! Nu...»

«Pînă atunci, tu te îmbraci» o întrerupe el, plecînd. «Poți să te îmbraci în cinci minute? Bagă de seamă că programul începe fix la fără un sfert».

Și dispare.

Trec cinci minute, zece, douăzeci, o jumătate de oră, o oră, două ore. Socrii Pasetti, copiii și servitoarea se întorc de la Montagnone către șase. Toți sînt cam înfierbîntați, copiii au obrații roșii. O găsesc pe Germana complet îmbrăcată, într-un tioraș, cu pălărioară și voalată, gata să iasă. Povestește printre sughiri că Mario a ieșit acum două ore, ca să-și cumpere țigări. («Țigări!» exclamă deodată părinții, holbîndu-și ochii), și că de atunci nu s-a mai întors.

«Dar dacă i s-a întîmplat ceva?» — continuă să se lamenteze Germana. — «N-are pe el decît haina de casă.» Inima îi sîcîtește că i s-a întîmplat ceva.

1962

În românește de FLORIAN POTRA

O plimbare înainte de cină

Why does my pen not drop from my hand on approaching the infinite pity and tragedy of all the past? It does, poor helpless pen, with what it meets of the ineffable, what it meets of the cold Medusa-face of life, of all the life lived, on every side. Basta, basta!

H. JAMES, *Notebooks*, 321

De ce tocul nu-mi cade din mână apropiindu-se de mila și tragedia infinită a întregului trecut? Cade, tocui, tocul sărman și neajutorat, cu tot ce se confruntă din inefabil, cu tot ce se confruntă din fața rece de meduză a vieții, al întregii vieți trăite, sub toate aspectele. Basta, basta!

H. JAMES, *Cornets*, 321

I

Nici azi nu e greu ca scotocind prin anumite prăvăliore din Ferrara, să dai peste cărți poștale ilustrate vechi de cel puțin cincizeci de ani. Sînt vederi îngălbenuite de timp, pătețe de umezeală. Una dintre acestea înfățișează corso Giovecca, principala arteră a cetății așa cum era atunci, către sfîrșitul secolului trecut. Pentru a-și face meseria, fotograful a trebuit să se așeze cu triepedul pe trotuarul opus celui pe care se înșirau, la adăpostul unor mari umbre, cu marginile împodobite cu franjuri care fluturau, măștele și scaunele de nulele de la Gran Caffè Zampori, dispărută de ani de zile. La dreapta, în umbră, se ridică, în chip de culă, contrafortul Teatrului Comunal, în timp ce lumina — lumina aurie a unui amurg de primăvară — e toată în partea stîngă a tabloului. În această parte, construcțiile sînt joase, cu un singur etaj, cu acoperișul de țigle mari, negricioase, cu cite o mică prăvălie la parter (se observă o băcănie, coșmălia unui cărbunar, o măcelărie cu carne de mînz), miserabilele coboale care în '30, cînd s-a hotărît să se înalțe pe locul acela uriașul palat de travertin roman al Asigurarilor Generale, au fost rase la pămînt fără milă.

Înșuși corso Giovecca, și înțeleg prin această placidă carosabil pe care-l ocupă ca un fluviu larg văzut în perspectivă, spațiul central al ilustrației, e destul de deosebit de cel de atunci. Pavajul actual e luxos, de mare oraș. Așa cum e acum, Giovecca e un bulevard lung, impunător, atît de larg și de curat încît reflectă culcarea cerului. Din șinele de tramvai, din benzile de piatră albă de-a lungul cărora alergau caștile și bicicletele, n-a mai rămas, de multă vreme, nici urmă. Cine stie pe unde a ajuns fierul șinelor? Înghițit și el, poate, de ultimul război. Cît privește lespezile de piatră ale arterelor care serveau circulației vehiculelor — două fișii duble, paralele cu șinele de tramvai — acum cîțiva ani au fost adunate într-o pașiste, dincolo de fortificații și, părăsite, s-au acoperit în scurt timp de mușchi.

Imaginea, spuneam, e luată dintr-o fotografie; și, ca atare, ea mărturisește nu numai despre înfățișarea pe care o avea corso Giovecca spre sfîrșitul secolului 19 (un drum de căruțe rudimentar, plin de pietre și inegal ca patul unui torent; de peste de aceea *Main Street* a noastră apare, în ilustrație, mult mai aglomerată și mai animată decît pare acum), ci și despre viața care, în clipa în care fotograful a declanșat obiectivul, se desfășura pe întreg traseul bulevardului: de la colțul de lângă Caffè Zampori, pe dreapta, la cîțiva metri de punctul unde era așezat triepedul, pînă jos, unde razele lungi ale soarelui de după amiază pun în relief fațada îndepărtată și trandafiră a perspectivei din secolul 18 dincolo de care, invizibilă pentru privitor, nu se mai află decît rîpa verde a Zidurilor.

Element neglijabil al acelei vieți despre care, acum, nu mai rămîne aproape nici o amintire (tabloul e încărcat de amănunte numai în primul plan: un băiat de la o frizerie care se iveau în pragul prăvăliei pentru a se scobi în dinți; un cîine care miroase trotuarul — pete de sînge încheget, probabil — în fața intrării măcelăriei cu carne de mînz; un școlar mititel care străbate alergînd răspîlnia; un domn înțep, două vîrste, în redingotă și cu gambetă, care dă la o parte cu mîna ridicată perdea de la Caffè Zampori; o trăsura foarte frumoasă cu patru cai, poate aceea a ducilor Costabili, retrași de cîteva luni de la Roma în provincie, care înaintea și se pregătește să înfrunte la trap, în spatele fotografului, așazul drum care urcă la Castel) în timp ce — pe măsură ce-ți plimbi privirea de-a lungul bulevardului Giovecca, ființe și lucruri își pierd forma și relieful, învaluite într-o pulbere luminoasă foarte fină: element neglijabil așadar al tabloului oferit de principala arteră a orașului nostru într-un anumit amurg de mai, către sfîrșitul secolului trecut — o față de vreo douăzeci de ani, se îndepărta pe corso Giovecca de-a lungul trotuarului din stînga, tocmai în clipa în care fotograful declanșă obiectivul, îndreptîndu-se sprinten spre nedeslușita periferie citadină.

Începea acea parte a zilei care precede ora cinei. E un moment de incintărie cînd aerul se răcorește și nervii se destind: în care populația orașului, reprezentată de cele mai diferite straturi sociale, obișnuiește din timpuri imemorabile să iasă din case și din birouri și să se plimbe în sus și-n jos, pînă cînd se aprind lampioanele de-a lungul largilor trotuare de pe corso Giovecca. Dintr-un astfel de motiv — pentru mulțimea și diversitatea trecătorilor — e de presupus că fata noastră, chiar dacă ar fi fost urmărită din apropiere de o privire mai puțin indiferentă decît un obiectiv fotografic, cu greu ar fi izbucit să se facă remarcată. Nimic din figura ei nu sărea în ochi în mod deosebit, nu se ridica deasupra celei mai modeste mediocrități. Nu era vorba deci de o frumusețe capabilă să se facă observată la ora celei mai mari animații, pe o stradă de oarecare importanță; despre una din acele tinere femei, vreau să spun, care prin eleganța căutăta a îmbrăcămînții și pieptănăturii, prin maiestoașă mîdiere a pașului, ar fi putut face să se îndrepte asupra-i privirile admirative ale lumii. Dimpotrivă. Fotografiată într-un grup (cum, de altfel, amestecată printre medici în halate albe și infirmiere în halate gri, ea apăruse în fotografia-amintire pe care, învelită într-o foaie de hîrtie de împachetat, și strînsă la piept, tocmai o ducea acasă de la spital), chipul ei tîrda să dispară, nu era decît un mic val neclar.

Chipul Gemmei Brondi — acesta era numele, foarte comun la Ferrara și în împrejurimi, al tinerei infirmiere — era așadar cum sînt atîtea, nici frumos nici urît: făcut să devină, dacă se poate, și mai comun și mai neînsemnat datorită faptului că fetelor din pătura ei socială, nu le era îngăduită, în acele vremuri, folosirea rujului, a fardului, a pudrei, pe scurt a tuturor a celor artifice de care astăzi nici cea din urmă infirmieră care lucrează în modernul nostru Spital Comunal răsară între anii '20 și '30, în capătul bulevardului Giovecca, nu uita, odată terminată tura și înainte de a ieși, să se folosească de ele cu finețe. Pînă cîntăstau al Gemmei Brondi, strîns pe ceață într-un coc voluminos, descopearea o frunte bombată, prea măsoasă, o frunte puternică și oșasă de tîrîncă, în contrast, chiar dacă nu neplăcut, cu moliciunea gurii. În ochii, de aceeași culoare cu părul, în care lumina tinereții strălucua doar rar, și aproape în taină, se observa precumpănitoare o expresie de spaimă și melancolie nu mult diferită de aceea plină de răbdare și blîndețe din privirea unor animale domestice. În realitate nici măcar halazul gri, un fel de șorț grosolan, care, strîns pe talie, dădea, dimpotrivă, relief mîrimii și proeminenței sînilui, nu o apăra de ajuns, nu reușea să o facă stearsă cum poate ar fi dorit. În această privință pașul, acum lent, acum grăbit, cu care înainta pe lîngă parapetul scund care

mărginea în partea stângă ultima porțiune a bulevardului Giovecca, părea că pledează pentru ea. Trupul ei provocător și plinut, pe care, strîns într-o mică panglică de caifoa neagră, se înălța un gît subțire, aproape delicat, probabil îi dădea un vag sentiment de stîngăcie, de rușine.

Rămînea acum să vorbim în treacăt de ceea ce în momentul acela puteau să fie gândurile unei fete ca Gemma Brondi, infirmieră practicantă la Spitalul Comunal din Ferrara, acum mai bine de o jumătate de secol; gânduri sau mai degrabă decît gânduri, senzații nedefinite, abea ivite în conștiință, care spre deosebire de vechea înfățișare a bulevardului Giovecca, transmisă cu fidelitate de o simplă ilustrată, n-au lăsat nici cea mai nefinsemnată urmă. Și totuși, dacă observi cu puțină atenție aspectul general al bulevardului Giovecca în acel moment al zilei și al istoriei sale; dacă bați de seamă efectul complex de fericire, de speranță, întărit de fluturarea veselă a perdelelor de la intrarea în Caffè Zampori, pe care-l oferă, văzut de pe parapetul care înconjoară șanșul Castelului, contrafortul negricios al Teatrului Comunal — aproape o proră care înaintează, festiv, către viitor și libertate — nu te poți sustrage impresiei că în tabloul pe care-l avem sub ochi a rămas ceva din gândurile unei fete de douăzeci de ani care se îndreaptă spre casa după o zi de lucru, chiar dacă același tablou n-a păstrat nimic din persoana ei fizică.

Fapt este că după o zi potrecută în tristele saloane ale fostei mînăstiri în care, îndată după unificarea Regatului, Spitalul Comunal s-a instalat provizoriu și impropriu, Gemma Brondi, se poate deduce, se depărta cu un fel de aviditate senzuală de lumea prin care, atrăgînd atenția tuturor, trecuse chiar acum, în trăsura, ducea Costabili. Pierdută în propriile-i vise, lăsîndu-se fără rezerve pradă rătăcirilor tinerești ale închipuirii, ea mergea fără să vadă pe nimeni: atît de absentă încît atunci cînd, ajunsă la înălțimea Perspectiviei, înălța mecanic ochii spre cele trei bolți trandafir, așa cum obișnuia să facă în fiecare seară; o frază murmurată la urechea ei (« Bună seara, domnișoară »), sau ceva asemănător o surprinse nepregătita, fără apărare, în stare doar să roșesească și să pălească pe rînd, să privească în jur înspăimîntată, gata de fugă.

« Bună seara, domnișoară », murmurase vocea, « îmi dăți voie să vă întescească ».

Aceasta a fost fraza sau, cum se relatea, cam așa. Care a fost exact, nici unul din ei, nici Gemma Brondi, nici persoana care o roșise, n-ar fi știut s-o spună. Și cine altul, dacă nu ei, ar fi putut s-o audă și, cu atît mai mult, s-o țină minte? Tocmai în acel moment, de la o biserică din apropiere, biserica Sant' Andrea, au început să bată clopotele îndelung, bății care, minate parcă de aerul mai rece, ajungeau domolite pînă la fotograf, pe trotuarul de la celălalt capăt al bulevardului, aplecat și concentrat să-și strîngă aparatul și trepidul, anunțîndu-l, că măcar pentru ziua aceea munca lui se terminase. Cel ce vorbea și care, acum, pe măsură ce cărămida roșcată a Perspectiviei se stingea și se răcea încet deasupra capetelor lor, o reținea pe Gemma Brondi într-o conversație care o silea să ocolească ochii aceia pătrunzător și foarte negri al interlocutorului, era un tînrăr în vîrstă de treizeci de ani, îmbrăcat în haine de culoare închisă, cu amîndouă minile așezate pe ghidonul unei biciclete grele *Triumph*, un tînrăr cu fața suptă la care te izbeau ramele de aur ale ochelarilor cu braț și muștații lăsați în jurul gurii, de aceeași culoare cu ochii.

Dar în acest moment, străbătînd în fugă drumul de-a lungul căruia cei doi tineri, el conducînd bicicleta cu o mîină, vor porni peste cîteva clipe, să ne mutăm la mică distanță de acolo, și anume înăuntrul unei case scunde cu două etaje în care familia Brondi, o familie de țărani de la oraș, trăiește de mai multe generații. Casa, un fel de fermă, e așezată în spațiile întăriturilor, despărțită de acestea de străduța prăfuită care urmează pas cu pas toată întinderea zidurilor urbane și unde, cotînd brusc la vreo cincizeci de metri dincolo de Perspectivă, corso Giovecca se termină.

E aproape noapte, în camerele de la parter, care din cauza povîrnișului ierbos al fortificațiilor de deasupra, primește lumină numai prin ferestrele din spate, deschise spre întinsul grădinilor, au aprins chiar acum lampa.

II

Prima din casă care l-a observat pe doctorul Corcos, pe doctorul Elia Corcos, fusese Luisa; și poate chiar din seara aceea.

După ce termina de aranjat masa rotundă din sufragerie, și de aprins sub oalele din buclărie soba pe care mama o umpluse cu cărbune și surcele, tocmai cînd glasurile tălăii și ale frașilor, care înțirăseră pînă se încunecase muncind în grădini, și acum se pregăteau să se întorcă acasă, deveneau mai clare; tocmai atunci Luisa obișnuia să dispară, pentru a qu mai apărea decît cînd ceilalți aproape terminaseră supă. « Curioasă fată ! Cine știe pe unde s-o fi dus să se ascundă... », suspina mama. Și în acest timp suridea cu o oboseală îngăduitoare unei imagini a Luisei sprijinite cu brațele încrucișate pe rama uneia din ferestrele dinspre întărituri — fereastra camerei pe care fîica mai mare o împărțea la etajul de sus cu Gemma — o imagine care din întunericul crescînd răspundea cu malicioasă complicitate zîmbetului ei. Bătrînul Brondi și cei trei băieți continuau, aplecați deasupra străchinelor, să mînce pe poftă. Dispariția Luisei la ora unei intrări în rîndul micilor privilegiu prin care ea își afirma un drept al ei, pe care cei din casă i-l recunoșteau, de a fi considerată carecum răsfațata familiei.

Mai tîrziu, ea coboră scările fără zgomet și apărea pe prag ușoară ca o fantasmă. Și dacă, din seara aceea, intrarea ei în sufragerie n-ar fi fost urmată aproape imediat de aceea a Gemmei (ajunși în fața porții casei cei doi tineri, parca presimțind o primejdie, se despărțiseră dintr-o dată : Gemma intrase repede, în timp ce doctorul, urcîndu-se pe bicicletă, din cîteva pedale dispăruse în jos la coitură), nici măcar mama, poate, nu s-ar fi sinchisit să înalțe capul. Din seara aceea, totuși, Letizia începuse să considere apariția Luisei ca un semn, și privirea ei, plonindu-se întrebătoare spre zonele întunecate ale camerei, o căuta pe aceea a fetei nemăritate. Căzută o confirmare, între cele două femei (amîndouă înalte, blonde, delicate : în familie ele alcătuiau, și nu numai fizic, aproape un nucleu în sine) plutea în acest moment, între umbră și lumină, zîmbetul de complicitate care pînă atunci le unise numai în închipuire, și pe care intrarea neașteptată a Gemmei, dintr-o clipă într-alta, îl făcea dintr-o dată să se risipească.

S-au rostit și cîteva cuvînte; dar nu imediat; ei la cîteva seri după aceea, în timp ce, așa cum obișnuiau întodeauna înainte de cină, ele se duceau pentru binecuvîntare la biserica Sant' Andrea din apropiere.

Poteca grădinii care ducea din bătrînu pînă la porțita scundă vopsită în verde, deschisă jos în spatele zidulețului împrejmuit (pentru a intra în biserică era de ajuns apoi să faci cîteva pași, cotînd-o la dreapta pe via Campo Sabbinario), nu îngăduia decît trecerea unei singure persoane odată. Aceasta înlesnea confidențele, încuraja mărturisirile.

Și numai după acele replici întrerupte, aproape pline de spaimă, ale unei convorbiri duse aproape în fugă, fără a se privi în față, replici privind înfățișarea doctorului Corcos (pe fața foarte palidă a lui, Luisa remarcase la timpul potrivit prezența muștaților negre, lăsați în jos în jurul bărbilor rase cu îngrijire : « Un domn ! » adăugase rîndind), numai atunci îi fu îngăduit fetei să se întorcă în casă cu puțin înainte de a se fi terminat slujba religioasă. Cu ochii ațîțiti la altar, mama o simțea ridicîndu-se, mișcînd ușor lîngă ea scaunul de pale. Aveau să vorbească despre noile ei descoperiri în seara următoare, nu înainte : în scurt timp, oricum, intențiile Luisei

ar fi făcut-o să se oprească în pragul porții, să discute cu vecinele, câteva minute mai mult decât era nevoie. Până când un glas bărbătesc avea să strige în spatele ei, de departe: « Ei, dar nu mîncăm odată? » Și lată-le că se salutau în fugă, aproape nepoliticos. Ea ajungea în bucătărie fără răsufare, cu inima bătîndu-i și tocuși cu chipul întunecat, ostil, al stăpînei casei, hotărîtă să lupte și ea în apărarea drepturilor lor. Nu lășeau niciodată, ea și Luisa, decât la capătul zilei și pentru a o încheia cu sfințenie — biserica, se putea spune, o aveau în casă. Cine avea curajul să protesteze? Supa era turnată în străchini într-o tăcere mormonită. Bătrînul lui Brondi și băleștii le dădea inima prea mult ghes să ajungă fără cicăleli, după cină, la ciriuma cu popicarie pe care o frecventau stăruitor în afara Porții San Giorgio, din primăvară pînă toamna.

Anotimpul înainta cu încetineală către vară. Lilieci se învîteau de zor în jurul masivei abside negricioase a bisericii Sf. Andree, cu strigăte tot mai ascuțite. Și pe măsură ce timpul trecea, imaginea doctorului Corcos se îmbogățea cu noi amănunte: o splendide haină albăstră în coadă de rîndunică, ochelari de aur cu brate, un ceas, tot de aur, pe care el, o dată pe punctul de a se despărți de Gema, îl scosese dintr-un buzunăraș al vestei, și apoi, altă dată, o cravată de mătase albă, un baston cu mîner de fildeș și o ținută, o anumită ținută... Uneori, forțînd retragerea, grabnică a Luisei, perechea apărea pe neașteptate, nemiscată, printre arborii fortăreței aproape la înălțimea ferestrei-observator. Unde fuseseră — se întreba aprinzîndu-se fata nemăritată — de unde veneau? Poate zăboviseră pînă atunci tolanți în iarbă înaltă din piață, îmbrățișați, sărutîndu-se? În altă seară, pe punctul de a se despărți, el își scosese pălăria, se aplecase ceremonios, poate îi sărutase chiar mîna. Intențiile lui erau limpezi! Conchidea Luisa, închîntată și indignată totodată, redînd acele ultime amănunte. Era cu puțință care ca Gema să nu-și dea seama de primejdia care o păștea? Era cu puțință să nu înțeleagă că un domn ca acela... Dar pînă una alta cine era, cum se numea el?

Nu se găsesc din păcate nici un portret al doctorului Elia Corcos la vîrsta de treizeci de ani. Singurul, păstrat de doamna Gema Corcos într-un dulăpior — în care, mulți ani după moartea ei, adică recent după declararea morții prezumate a doctorului Corcos însuși și a unicului său fiu și moștenitor direct cu care a conștientat, doctorul Jacopo — vîndut împreună cu alte lucruri care îi aparținuseră, unui aniclar de pe via Mazzini, ar fi fost ușor de găsit decupînd un mic cap din fotografia pe care ea, încă fată, o adusese acasă de la spital — șlo ascunseese apoi în scribul în care era păstrată lenjeria ei — într-o după amiază din primăvara lui 1889. Așadar, dacă și acum ar fi cu puțință ca, scotocînd prin sertarele vreunui dulăpior prăfuit scos la iveală din fundul unei prîvălii, să se dea peste fotografia la care ne referim, n-ar fi improbabil ca, prîvind cu atenție chipul scoflăcit, avid și foarte palid al lui Elia Corcos la treizeci de ani (chipul unui student încă, un student pentru care anii de universitate petrecuți la Bologna, reprezentau în amintire o perioadă grea de osteneală, de privațiuni, poate și de umiliri), să nu putem avea sentimentul exact al umirii Luisei și, apoi, al Letiziei Brondi, în clipa în care ochii lor s-au oprit în sfîrșit asupra acelei realități atât de diferite de cea pe care încet-încet și-o făuriseră prin puterea închipuirii. Așadar un doctoras din aceia de la spital! — trebuie să fi exclamat în sinea lor, dezamăgite și iritate. Trebuia să împiedice ca aceasta să continue, trebuia ca și ceilalți din familie, să aște. Dacă Gema nu s-ar fi hotărît să vorbească, aveau s-o facă ele: cu condiția ca, după dezvăluirea legăturilor ei cu « omul acela », ea să fie silită de frați și tată să nu mai iasă din casă. Bătrînul, el, de data asta s-ar fi făcut ascultat, și încă cum s-ar fi făcut ascultat! Familia s-ar fi lipsit bucură de acel puțin bani pe care Gema îi cîștiga la spital, numai să se termine scandalul.

Între vorbă și faptă, între închipuire și îndeplinire, era în orice caz obișnuită deosebire. Într-adevăr, Luisa (drumul de-nnoțare, dintr-o porțită și bătătură, avusese întodeuna pentru cele două complice un efect liniștitor), abia înapoiată acasă, se grăbi să se urce în cameră și să se arate, după ce pusesse cu grijă fotografia la loc în scribul cu lenjerie, la fereastră.

Nu mai că era scris ca plăcerile supravegherii și comunicării, ale presupunerii și deducției, plăceri tainice pe care închipuirea, forțînd cu încetul intrarea proiectelor de severitate formulate adineori, le prelungea într-un vitros nedeslușit și fără limite, să trebulă să suferă o neașteptată desmîntire a realității faptelor chiar la capătul aceleiași zile.

Cei doi îndrăgostiți înaintau în lungul străduței fără să dea semne că bagă de seamă că ajunseseră acolo unde de obicei, aruncînd privirea spre persiana din spatele căreia Luisa veghea, se despărteau. Gema mergea puțin depărtată de doctor; și acesta, înaintînd totuși în același pas cu fata, rămînea despărțit de ea prin bicicleta de care se rezema, ca de obicei, cu amîndouă mîinile. Dar ceva din înțepenia atitudinii, din stăruința cu care țineau ochii atinți în pămînt (« Ce s-o fi întîmplat, Doamne? », șușotea într-o clipă Luisa, apăsîndu-și o mîină pe piept), dădea tăcerii lor o importanță, o gravitate cu totul deosebite. În afară de asta, în timp ce se apropiaseră și mai mult, i se păru Luisei că surloara avea chipul brăzdat din belșug de lacrimi.

Stăteau nemiscăți, sub fereastră, în fața ușii. Ce vor fi făcînd acum? Ce înseamna acea neașteptată ținută, ochi în ochi, continuînd totuși să rămîna despărții de bicicletă, tăcuți?

Cînd lată, ca un răspuns, doctorul Corcos se întoarse, și străbătu iute strada. Cîteva clipe stătu aplecat asupra bicicletei pe care o rezemase cu grijă de marginea unui zid — încă de tînar era ceremonios și metodic. Pe urmă se îndreptă (« Iușe, și acum? »). . .). Întorcîndu-se numai deodată, încet, înapoi.

Gema nu se mișcase. Cu spatele sprijinit de stîlpul porții, aștepta. Corcos avu un gest ciudat, și cu cum — așa i se păru Luisei — și-ar fi netezit mustățile.

Se sîrătură îndelung.

După care doctorul Corcos (trebuie să fi trecut mult timp: era acum noaptea adîncă, și gesturile lui abea se distingeau), străbătu din nou cărarea, ridică bicicleta, urmînd-o pe Gema care și intrase în casă.

III

Conversația, dacă totuși s-ar putea numi conversație, fiindcă de vorbit, o bună bucată de timp nu vorbi decât el, încezi la început, inevitabil.

Prezentîndu-se imediat cu numele, prenumele, numele tatălui, profesiunea, adresa, el a știut să observe chiar de la început, sentimentul de dezorientare și încurcătură al bătrînului Brondi și al frașilor Gemmel: pe scurt, al bărbăților din casă, care pînă atunci nu știau nici măcar că exista. Dar și al femeilor: care, așa cum am văzut, aveau despre el o idee atît de nebulosă și în anumite privințe de-a dreptul imaginărie.

Declarația sa a fost o declarație în toată regula ca la oficiul de stare civilă (el luase loc între Luisa și Letizia, chiar în fața capului familiei care, la intrarea lui, ridicînd ochii de pe pacientă, rămase prîvind-o cu gura pe jumătate deschisă: iar din cînd în cînd, la rîstimpuri egale, întorcea privirea spre cele două femei cu o subliniere a respectului abea marcată de o galanterie ironică care, și prin ea însăși, făcea indirect aluzie la lumea diferită din care se trăgea: declarație care desigur

că, fără ajutorul neobisnuitei fineții a manierelor caspetelui sau a încordării care plutea în aer din pricina a cea ce trebuia totuși să se întimplă, ar fi putut să pară plictisitoare, pedantă și, prin încărcata și minuțioasă și precizie, cel puțin extravagantă.

Elia Corcos. Ce nume ciudat. *Redingota* profesională, îmbărcată desigur pentru a face mai severă fața tinerească smeadă; cravata de mătase albă; pălăria neagră cu boruri largi, ridicate; și fiecare lucru puțin uzat, ușor decolorat, cumpărat poate chiar de la mîna doasă; obiectul pe care el îl avea de a vorbi, folosindu-se din cînd în cînd de fraze scurte sau simple cîvinte în dialect, pe atîte le rostea cu un accent cu totul personal, aproape de neîncredere, de parcă le scoate cu clestele; chipul care părea modelat dintr-o materie mai fragilă, mai delicată; totul îl arăta ca aparținînd unei pătri sociale diferite. Oricît de modestă trebuie să fi fost origina lui, oricît de sărac ar fi fost, nu încapea idealul, el nu era de-al lor.

În comparație cu aceasta, orice altă considerație, inclusiv aceea că nu era catolic, ci evreu, ba chiar «izraelit», cum a precizat el însuși, era destinată să treacă repede pe planul al doilea. Și astfel numele său, nu stîrni atunci alt sentiment decît cel al inferiorității sociale, al respectului impus de deosebirea de clase și al sfîșlii în exprimare pe care l-au avut totdeauna țărani noștri în orice contact cu burghezia orășenească, indiferent dacă au fost sau nu primiți să locuiască în spațiul dintre zidurile urbane. Dar ce altceva, în fond, ar fi putut stîrni? Soarele celebrității, sau mai bine zis al afectuasei, neclintitei admirații colective, care, timp de cel puțin trei generații avea să însoțească cu fidelitate existența lui Elia Corcos, încă să facă din el, cu vremea, un fel de instituție, un simbol municipal: acel soare era, încă prea departe de a răsări, în zorii noului secol, pe cerul Ferrarei.

Și într-adevăr:

«Un mare clinician!», vor începe să proclame: dar numai peste zece ani, nu mai înainte.

Sau chiar:

«Un geniu! Un om care dacă Ferrara n-ar fi Ferrara, ci Bologna...»

Fiindcă fusese un moment — aveau să afirme și mai tîrziu, zeci și zeci de ani mai tîrziu, martorii înfloritoare bătrîneți a lui Elia Corcos, (doamna Gemma, biata doamnă Gemma murise deja de o bucată vreme): fusese un moment, pierdut odată cu tinerețea lui în noaptea secolului trecut, care dezvăluia ce rare legături s-ar putea stabili între scărta carierei lui de medic și aceea a orașului care-l dăduse naștere. Vestitul Murri, căruia, se spunea, Elia Corcos îi fusese coleg de universitate la Bologna, și care devenise apoi o glorie a Bolognei și a Națiunii, fiind chemat la căpătîiul pe atunci foarte tinere ducese Costabili, stabilită de abea de doi ani cu soțul în orașul nostru, exclamase:

«Nu înțeleg! Sint chemat special de la Bologna, în timp ce aici la Ferrara îl aveți pe Corcos, prea scumpul meu prieten Elia Corcos, care valorează mai mult ca mine!»

Acest moment al vieții doctorului Corcos era fixat de cei mai mulți — nu se știe cu cîtă dreptate, ci numai pentru a spune cum viața și se amestecă urmele sale și cum totul din trecut poate deveni substanță de vis, subiect de legendă — în jurul epocii în care un, așa-zicînd, socialist obținuse, santajindu-l pe Crispi, «Marele Crispi», de unul de cale ferată cel mai important din Italia nordică să fie instalat la Bologna. Destinul și bunăstarea Bolognei depinseseră de acea hotărîre fatală, cu atît mai odioasă cu cît fusese smulșă prin înșelașie de acea hotărîre fatală, dar prin această ea nu se dovedise mai puțin eficace și mai puțin avantajoasă pentru Bologna care, datorită ei, devenise în scurtă vreme cel mai mare oraș din Emilia. Spectacolul marii stații feroviare din Bologna, o gară în care puteau apoi duzicele de trenuri odată, cu restaurantul său strălucitor de cristale și lămpi, cu întunecasele

și primitoarele sale săli de așteptare și cu traficul său internațional mai puțin intens numai față de acela din Milano, orbea ochii întunecați de plictiseală ai concetățenilor noștri. Stăruitori și norocoși apărători ai intereselor orașului lor, la Bologna; proști administratori comunali, la Ferrara: socialisti, oriunde se amestecaseră în ceva, dăduseră totdeauna gres pentru un motiv sau altul. «Dacă Ferrara n-ar fi Ferrara, dacă Orașul nostru ar fi înăpătat, la momentul potrivit, pe alte mîini!» Ca și aceea a orașului, viața doctorului Corcos fusese suspendată pentru o clipă pierdută acum în timp, între lumină și obscuritate. Ca atîți alți concetățeni ai săi, ca atîți alți oameni cinstiți egali cu el, nevinovați de nimic altceva decît de a se fi născut la Ferrara, și Corcos fusese una din victimele «mașinăriilor» socialistilor. Și de ce numai ale socialistilor? Și masonii, inventabili masoni, erau repede implicați în cauză (nu era, mă rog, un mason însuși Francesco Crispi?) și aceasta pe măsură ce frazele, deplîngînd palida faimă a numelui lui Corcos se stingeau, terminîndu-se într-un gest de ură, într-o crispare amară, într-o privire plină de dispreț și de invidie aruncată, peste cei patruzeci de kilometri de cîmpie care se întind între Ferrara și Bologna, din suflările caselor de burghezi, din sălițele pline de fum ale Cercului Comercianților sau, dimpotrivă — prefăcîndu-se, dată fiind împrejurarea, că ignorează că Elia Corcos era evreu — chiar din mijlocul neînhăitelor camere ale Palatului Arhiepiscopal, unde de obicei nume «de felul acela» nu erau rostite decît de buze care luau o expresie de precauție rezervată, plină de degust. E adevărat că asupra numelui lui Corcos orice neînțelegere îneca ca prin farmec, precumpănind întotdeauna sentimentul celei mai hotărîte solidarități de clasă și convingerea comună că adesea, pentru a izbîvi în viață, e de ajuns un fleac: puțină șiretenie, un dram de ambiție sinătoasă. Cu un dram din aceste însușiri secundare, și totuși indispensabile — fiindcă de merit, de adevăratul merit, nu era nici măcar cazul să se discute — toată gloria care-l copleșise pe bolognezul Murri ar fi aureolat în schimb ptoareștii cîrlionți albi și vechiului său tovarăș de studii și coleg din Ferrara.

În ceea ce privește pe Gemma, biata doamnă Gemma, deși Elia Corcos nu dorise niciodată ca priviri și gânduri indiscrete să o urmărească dincolo de pragul porții casei sale din via Ghiara pe care, pe înserate, la întoarcerea de la obișnuita plimbare pe corso Giovecca, lui îi plăcuse totdeauna s-o audă trîntindu-se cu violență în spate; cu toate că asupra ei, ca pentru a fi de acord cu tacita dar preciza dorință a doctorului, nimeni, în oraș, nu s-ar fi oprit prea îndelung: iată că în acest moment nici măcar modesta ei figură, umilită într-un foarte comun mediu casnic, nu izbucnise niciodată să nu capete, ca de altfel orice altă persoană sau lucru care îl privise îndeaproape pe Elia Corcos și viața lui, semnificație de simbol, importantă exemplară.

Faptul că un om de inteligență și finețea lui Elia Corcos, primit încă de tînr în cercurile cele mai închise, inclusiv cele aristocratice, fusese nevoit pentru a-și găsi o nevastă, să caute, la vremea lui, într-un mediu alt de jos, confirma faptul că și el, ca de altfel nenumărați concetățeni ai săi vrednici de o soartă mai bună, căzuse victimă vreunei curse, tocmai în clipa cînd se pregătea să-și ia zborul. Glorie, Putere, Dragoste: o, marile, eternele cuvinte, oprite în fundul gîtului de a podoare cruda, dar totdeauna viguroase în imaginație, stîrnind, în umbra celor patru turnuri ale Castelului care se înalță în centru și dau primul salut al orașului celui ce vine de la țară, ceruri extraordinar de aprinse, pline de cea mai violentă pasiune! Lor, lui Corcos în primul rînd, li se tăiaseră aripile! Ceea ce lor li se cuvenea de drept, își însușiseră alții! Numai că, în același chip cum cîntecul conșolează și răsplătește orbea poetului, iată că în cel înșoșit, în cei părăsiți, aproape ca o compensare a marilor samavolnici îndurate, răsarea conștiința puternică a unui teazaur pe care nici un furt n-ar fi putut să-l înstrăineze. El pierduseră totul. Dar, slavă Dom-

nului, nu vigoarea închipuirii, puterea investigatoare și clarificatoare a gândirii libere: însuși prin mijlocul cărora era totuși totdeauna cu puțință ca, restituind magic trecutului care se scurge treptat, viața prezentului, străbătând dintr-un salt cîmpii și munții, să pătrunzi cu privirea, fugitiv, chiar pînă în cabinetul particular al unui vestit personaj istoric, în timpul celei mari prosperități a carierei sale politice și să surprinzi mîna lui negricioasă, nervoasă, de stăpîn, tocmai în gestul prin care apucă, nerăbdător și ocolî în același timp, pîna care ar fi hotărît destinul unui vechi și nobil oraș, al unei provincii foarte populată și harnice, și în cele din urmă — concluzie ultimă — făcînd cu seninătate speculații asupra acestor lucruri contemporan și interdependent, suferit de destinele paralele ale doctorului Corcos și orașului în care se născuse. În privința doamnei Gemma, se știe: fusese o femeie cu un orizont prea modest pentru a răspunde la ceea ce ar fi fost îngăduit să te aștepi din partea soției unui spirit superior. Sacrificiul lui trebuia să se fi consumat, se poate spune, fără ca ea să-și dea seama. Și cum să te miri, de altfel? Anumite agerimi ale inteligenței, anumite zboruri de vultur, care îngăduiau, dacă nu altceva, *să știi* și să compătimestești (aceasta e moștenirea amară a adevărului și a lacrimilor, care-l revine celui ce pierde, celui ce renunță!), nu puteau să îi ispitie o ființă care cine știe dacă terminase a patra elementară.

Acestea, așadar, vor fi fost mai tîrziu, peste zeci și zeci de ani, gîndurile celei de-a treia generații a concetățenilor noștri — ale acelorale ale căror temple au încurcînt între cele două războaie — în legătură cu doctorul Corcos și ciudata, ca să nu spunem misterioasă lui căsătorie timpurie. După ce rătăciseră în spațiul acit de vaste, aducîndu-l în cauză pînă și pe Francesco Crispi, aceste gînduri duceau la o singură concluzie: că doamna Gemma nu înțelegea, că doamna Gemma nu fusese la înălțime. Dar era drept, în fond, să fie desființată cu atîta ușurință? Era murise de o bucată de vreme, se odihnea singură în Cimitirul Comunal, și nu rămăsesse măturile despre ea decît o carcare fotografică decolorată. Și totuși nu fusese ea, în definitiv, singura ființă pe lume care-l cunoscuse în chip intim pe Elia Corcos? Cine, în afară de ea, izbutise vreodată să pătrundă dincolo de bariera solemnelor, ironicele saluturi, pe care doctorul Corcos, coborînd în ficlare seacă înainte de cină pe corso Giovecca, obișnuia să le împartă cu generozitate la cel puțin jumătate din populația orașului: un zid de respect în fața căruia trebuia să se oprească totdeauna orice pornire de curiozitate, orice intenție, căci asta echivala mai mult cu un: « Prea buni amici, domnii mei, îmi dați voie să mă retrag? » și lăsînd o clipă la o parte Ferrara și istoria ei: în acea noapte îndepărtată din 1888 cînd Elia se hotărîse să intre pentru « a o cere acasă » (pentru minți deprinse cu zborului de cu totul alt gen n-avea să fie greu să coboare în timp pînă acolo!) cine, dacă nu ea, în întunecoasa sufragerie țărănească din casa Brondi, ședea exact în fața doctorului de cealaltă parte a mesei, în locul așadar cel mai indicat pentru a surprinde momentul în care, ivindu-se deodată din umbra înconjurătoare, chipul lui intrase, livid, în cercul de lumină în jurul căruia erau adunați toți?

Umră. Lumină. În mijloc, fața de masă strălucise imaculată.

O, nimeni nu văzuse mai bine decît Gemma, nimeni mai bine decît ea nu-și putuse da seama de puținul răgaz de care fusese nevoie pentru « a consuma sacrificiul »! Altă cît trebuie pentru a săvîrși o scurtă suită de gesturi: a se pleca, a întinde capul, a oferi luminii un chip foarte palid, mult mai alb decît cel obișnuit, ca și cum tot singele ar fi fost înghițit, de inimă, deodată. Lui îi fusese teamă — era un lucru de nimic să i-o cîștești pe față. Dorința de a fugi, de a scăpa de capcana în care căzuse, în care, poate, se voise pradă ei însuși. Nu era el, chiar el, de altfel, cel care în momentul acela îi cerea fîc de nevastă bătrînelui berivan? Nu era el cel care se nenorocea cu mîna lui? Și toate astea, pentru Dumnezeu,

numai pentru a repara o presupusă graviditate? Umră. Lumină. Să fugă, să lasă de acolo, să-l sfideze pe tatăl, pe frații ei, să nu se mai arate. Sau să cedeze, să se predea încă dinainte de a fi luptat, să se rezume la viața medicocră a medicului curant de provincie, cu avantajul, însă de a putea începe să însinueze chiar din seara aceea, cînd Gemma l-ar fi însoțit din nou la poarta de la stradă, că ea fusese cauza a tot, a căsătoriei la care într-un anumit sens, el îi siliseră. Erau două căi, care i se deschideau înainte în momentul acela: dar el — și gura sub mustați, schița de pe acum un suris — alea alea imediat pe cel mai neted, pe cel mai ușor. . .

Cel mai neted, cel mai ușor? Cine știe. Dar deocamdată repede, repede: numai să se termine comedia, să nu mai dureze nici o secundă în plus.

IV

Se căsătoriră. Se instală lîngă tatăl lui, bătrînul negustor de cereale Salomon Corcos, și acolo, în inima strîmtă și nesăntoasă a ghetoului se născu imediat Jacopo, și apoi Ruben. Pe scurt, au trebuit să treacă doisprezece ani (cîmpile și mustățile tînarului medic se albisă ușor între timp), înainte ca locuința « *parva sed apta mihi, sed nulli obnoxia, sed parte meo* », cum spunea Elia, să poată fi cumpărată.

Pentru a ajunge acolo de la casa Brondi, străbătînd poteca de deasupra Zidurilor și evitînd orice altă scurtătură prin străduțele medievale din centru, nu era de făcut decît un kilometru și jumătate, cel mult două. O plimbare de o jumătate de oră, mergînd liniștit. Pînă cînd, după ce depășea pe stînga cocoalele din Borgo San Giorgio, strîns în jurul bisericii și clopotniței, continuă de-a lungul zidului mare și puternic al Ospicului și-l lăsaî mult în urmă, ca la capăt să intrezevi de la acea înălțime pe cîmpia nesfîrșită, vîlurirea albastră a colinelor din Bologna (de cealaltă parte, între timp, întinderea roșie a acoperișurilor Ferrarei se rotise în jurul axei sale cu un sert de cerc): lată că pe neașteptate te găseai în fața celei liniștite, familiare — puțină acolo jos, cenușie, acoperită totuși cu vișii americani — cu obloanele verzi închise pe jumătate pentru a apăra interiorul de violența lumii — căreia, în lunetele grădinii din față, alternarea soarelui și a norilor îi împrumutau uneori palori, întunecimii și pîlpîriri de lumină care aveau ceva viu, omenești.

Privind-o din această parte, dinspre miazăzi, ai fi zis că e o casă de țară: cu mica ei curte la fațadă și magazia de lemne la parter, curtea de păsări despărțită de grădina adevărată printr-un gard viu, vesnic înțesată de găini, și livada cultivată cu pomi fructiferi care, cuprinsă între zidurile acoperite cu teracote și împărțită în lung de o cărăruie înflorită, primăvara, de învoalele fiole vîleale ale stîfenișelor, cobora dincolo de gardul viu, pînă la picioarele bastionelor.

Și nu întimida, casa, apropiindu-te de ea din partea aceasta! Dimpotrivă, încrearea sentimentul obscur de sălbăticie care îndemna întodeauna pe Brondi tatăl și pe frații Gemmei să aleagă, cînd veneau, strada Zidurilor și să se facă auzii de acolo prin strigăte, ba chiar prin grosolane fluierături populare: ca și cum plăcuța de alamă pe care scria: DR. ELIA CORCOS, MEDIC CHIRURG care, lustruită cum trebuia, făcea altă impresie pe poarta severă de pe via Ghiara, ar fi avut aceeași putere de a-i face să se simtă prost, sau de a-l lrita, cine știe, ca și pardoșea saloniului de primire, ale cărei cărămizi roșii, date cu ceară, sunau prea tare sub tălpile cu cui ale bocancilor lor; și ca și cum, totodată, în jena cu care toată ziua fădă ascundea în spatele jaluzelelor de la primul etaj, salonul ca și bucătăria mare cu vase de aramă atîrnate de pereți (jînă care în schimb parea să cedeze, îndată ce începea să se înfruce, unei neașteptate violențe, dorinți de apropiere de uitare de sine — și peste puțin timpul familia se așeza la masa de marmură din bucătărie, cu volanul albastru al lămpii cu gaz aprinsă deasupra capetelor: Elia aplecat, în timp

ce mîna, asupra vreunei cărți, absent încă de pe atunci față de tot ce se întîmpla în jurul lui), ca și cum el, alde Brondi, ar fi regăsit acolo ceva din spiritul aceleia care de mai bine de zece ani devenise doamna Corcos, e adevărat, nevasta unui doctor, și încă ce doctor! Dar rămînea totuși mereu Gemma, adică una de a lor. Există desigur o legătură, între privirea pe care casa, scîndie grațios din geamurile ferestrelor înalte de pe acoperiș, o îndreptă spre cîmpile pe care se lăsa amurgul și aceea pe care o femeie, încă tânără, încadrată ca într-un portret în fereastra bucătăriei, le-o adresa lor de departe prin aerul întunecat al sorii. Ea le făcea semn chemîndu-i stăruitoare, veselă. Să poftescă, să intre! Nu știau că porțea din grădina rămină mereu deschisă pentru ei, tocmai pentru a se folosi de ea! Soarele, spre apus, făcea să apară și să dispară siluetele arborilor îndepărtate în penumbra care se îndesă în spatele Gemmei. Chipul ei la fereastră, cu sînu mare înclinat într-un fel de platoșă de mătase, amintea fotografia în mîrime naturală care, îndată ce se instalaseră în casa de pe Via Ghiara, fusese așezată din dorința lui Elia în sufragerie, exact deasupra pianului Pleyel. Numai că în portret, montat într-o ramă frumoasă (un portret care-ți stîrnea milă, privindu-l), atît de mari erau jalea și amărăciunea întipărite pe chipul simplu, tîrînesc, fundalul era diferit: în locul tîgilor sculptoare, un frunziș bogat, înecat într-o ceață albicioasă...

Pe via Ghiara, venind din partea opusă, nici măcar nu recunoștea casa. Era o construcție cu trei etaje de piatră de culoare roșie închisă. Și părea de necrezut, privind-o, că acea lume a cărei viață tîhnită și izolată, atît de burgheză, se făcea aproape să uiți existența (acea lume îndepărtată și străină — gîndeau părinții lui Elia — din care venise Gemma), începea dimpotrivă de acolo, de la cițiva zeci de metri, sub acel vîl de fețe de aparență distinsă printre care se așeza, fără să piardă din loc din personalitate, și aceea a doctorului Corcos.

Corcos, Jozs, Cohen sau Tabl obțurari ar fi fost: toți, părinții și rudele lui, nu păreau de loc înspăimîntați de plăcuta de alarmă care te izbăia de lîterele ei mari, negre, pe partea de pe via Ghiara. Și cu toate că îl reproșaseră la timpul potrivit cu asprime lui Elia de a fi lăsat de nevastă o fiică de gol, cum spuneau în jargonul lor, și pe deasupra și tîrîncă; și dezaprobaseră, apoi faptul că el lășese din cartierul ghetoului, unde se născuse, spre a se duce să stea pe strada aceea atît de depărtată: totuși, nu fără o notă de mîndrie, de mîndrie de sectă și de castă, ei, de fiecare dată cînd veneau în vizită aici, foloseau statornic încrețea principală, atît de elegantă și respectabilă, la urma urmelor, atît de în ton cu voaletele lor, cu pîlărioarele lor străpunsse de ace lungi, cu trenule rochiilor lor de mătase, cu jobenuriile, gambetele și redingetelor lor. Înfațșarea casei, liniștea și izolarea străzii asemănătoare intructivă cu ale străduțelor din centrul orașului, de unde plecaseră (vesela, populara mișcare de pe via XX Settembre, ampla arteră urbană paralelă cu corso Giovecca, părea că se stinge ca prin farmec în pragul lor, unde larba creștea iar în voie printre pietrele albie străzii), erau de ajuns să-i asigure că Elia, în ciuda tuturor, rămînea mereu unul din singele lor, unul care primise aceeași educație ca și ei: un Corcos, în cele din urmă.

Limpezit acest punct, care era cel fundamental: cînd a rezultat în mod clar că el nu-și renega de loc origina, că nu se convertea, ba chiar, în cele din urmă, prin averea lui crescîndă, dădea originii lor comune o strălucire, din ale cărei roade se împărtășiseră indirect și ei: atunci tot restul, inclusiv căsătoria lui cu Gemma Brondi, putea fi lertat și chiar justificat. Ce importanță avea, de pildă, că el era fiul prostului de Salomon Corcos, al celui negustor fără nici o vază, neglijabil din orice punct de vedere, care nu fusese în stare de nimic în viața lui, decît să fi făcut copii — doisprezece avușese! — și ajunsesse în cele din urmă să trăiască pe spinarea lui Elia, ultimul din serie? Ce reprezenta înșăși Gemma, în viața lui, dacă

această legătură nu-l împiedicase să devină, la cei peste patruzeci de ani, medic primar al Spitalului Comunal, medicul personal al ducesei Costabili, și poate, după moartea prematură a soțului acesteia, chiar ceva mai mult decît medicul ei personal? El o însoțea în fiecare vară în turneu prin cele mai renumite stațiuni climatice europene — Elveția, Germania, Franța de miază-zii — la cura de ape minerale; și nu era într-adevăr vina lui Elia dacă Gemma, la înăpelierea lui, nu era în stare să arunce cum se cuvine răzmetele, marile danuri pe care i le aducea de la străintătate: într-un an un manșon de blană de astrahan sau de hermină. În alul o splendorie trusă de volaj, din piele de mistreț, alcătuită un model de la Paris, veritabil, și așa mai departe... De pe atunci, în cițiva ani, de-ar fi fost alt om, și nu acel urs, acel mizantrop încăpățînat care era (chiar și cu călătoriile în care o întovărășea pe ducesa Costabili el părea să se împace din pură datorie, nicidecum fiindcă-l plăteau cu generozitate: nu se putea spune chiar că era un om care ardea să facă carieră, unul care știa să se împună cu alte arme decît acelea ale talentului, nu degeaba se născuse la Ferrara în loc de Bologna!), Elia ar fi putut obține ușor o catedră universitară: și atunci, nu numai că ar fi fost primit în Cercul Comercianților, de la care, pe cît se știa, îl și parveniseră solicitări curtenitoare să se înscrie și pe care el le refuzase, firește, și nici înaccesibilul Cîrcolul dei Concordii, rezervat celei mai restrînse aristocrații citadine — familiilor Costabili, Maffei, Canonici, Del Sale, Scroffa etc. — n-ar fi îndrăznit, în privința lui, să voteze nefavorabil. În concluzie, cîntărind caracterul și gusturile omului care citeadată pe seară, putea fi surprins în grădina, concentrat, cu ochelarii ridicați pe fruntea posomorită, într-o jachetă roasă îmbrăcată peste pantalonii *redingotei*, făcînd niște injeții desinfectante misterioase de-ale sale în scoarța pomilor fructiferi, Gemma, cine știe, putea să fi fost cu adevărat nevasta cea mai potrivită pentru el: devotată, gospodînică, îndemînată, mîncătoare ca puține altele, ba chiar ca nimeni bucatărească fără egal. De pildă: încă din primele zile de viață conjugată se stabilise că ea trebuia să se scoale din pat în zorii, și asta pentru că Elia, trezindu-se peste o jumătate de oră pentru a studia, să găsească gata cafeaua. Care altă femeie, doamne sfînte, s-ar fi supus unei asemenea corvezi, fără să protesteze? Nici chiar o servitoare, dacă ne gîndim! Nu, nu: dacă el, previzător și inteligent, ajunsesse să o ia de nevastă, la aceasta nu fusese îndemnat numai de dorința de a repara urmiările unei greșeli săvîrșite în tinerețe, în timpul unei solitare ture de noapte petrecută la spital în tovarășia unei fete exuberante (se întîmplă atît de incidente asemănătoare prin părțile noastre, fără să fie pe urmă nevoie, să se recurgă la primar!), ci supunîndu-se unui calcul precis, urmînd un plan pregătit cu luciditate. Că el, cu o sănătate subredă cum fusese la treizeci de ani, palid și bolnăvicios mereu, încît gîndea că avea să sfîrșească prematur de fizio, se transformase în ceva mai mult de zece ani într-un om cu înfațșarea, dacă nu robustă, în orice caz înfloritoare: toți erau de acord în a atribui meritul acestei hotărîtoare, surprinzătoare îndrăzneviri la lui Elia, într-o măsură însemnată și Gemmei. Și apoi se știe, era un om de știință, un pozitivist! Într-atît, încît refuzase, la un anumit moment, să continue a plăti costurile care erau obligătoare toți membrii naturali ai comunității, spunînd spre justificare refuzului că nu-i îngăduia conștiința să simuleze o credință pe care n-o avea; și asupra acestui fapt era firesc, ca să nu spunem necesar, să se închidă un ochi, dacă apoi, fiind vorba despre circumcezia copiilor, nu numai că încuviințase să-i supună la această operație de altfel foarte simplă, nu numai că voise să asiste personal, ba chiar declarase că lucrul îi plăcea, fiindcă răspundea unor evidente norme de igienă cunoscute și anticii și de aceea introduse cu înțelepciune și de ei în religie. Ce rost mai avea, la urma urmelor, ca el să fie și să declare că este un liber cîuțător (la Templu a venit numai cu prilejul morții tatălui pentru oficierea rugăciunii):

să fi văzut salaturile grăbnice, respectuoase pe care le adresa celor de față trecind printre bănci: să țină lumea la distanță, să ne-nțelegem, ca de obicei, ce greutate mai puteau avea aceste semne de independență, aceste excentricități ale lui, dacă în fond, la drept vorbind, continua să se conformeze regulii generale?

Și într-adevăr, în legătură cu aceasta, cînd blondul, micul Ruben, în 1904, la numai șase ani, a murit de meningită, nu a fost o surpriză pentru toți, o surpriză plăcută, că Elia, în contrast cu obișnuita lui nepăsare în materie de religie (aceșai, văl desigur, care în schimb era ca o recunoaștere a inconstabilității calității de mamă și soție) a ale Gemmei, îl îndemnează, în '25, cînd ea se dovedise incurabil bolnavă de cancer, s-o ia de soție în fața celui paroh din San Giuseppe chemat de urgență, mulțumită căruia ea relase în ultimul timp practicile religioase. Întrerupte din tinerețe: fiindcă Elia nu era, în definitiv, omul rece și fără simțire, monstrul de egoism cum putea să pară uneori, ci dimpotrivă, etc. etc.); nu fusese într-adevăr o consolare, pentru ei toți, că el stăruise ca al doilea născut al său să fie îngropat lângă bunicul Salomon, în vechiul cimitir ebraic, atît de liniștit, singuratic, înverzît și bine îngrijit cum era? Și pe de altă parte — aminteam — nu fusese, cu același prilej al morții copilului, comportarea Gemmei extrem de penibilă, care, nu numai că dorise să urmeze pas cu pas cortegiul, dar apoi, cînd terminaseră de acoperit groapa, se aruncă cu brațele deschise pe grămadă de pămînt reavăn, și striga întrerupînd rugăciunile oficianului doctor Levi, că nu voia să-și lase acolo copilul ei « sărmanul meu fiică »? O mamă e totdeauna o mamă, dar și un tată își are drepturile lui. Poate că Gemma pretindea asta: ca Ruben Corcos să fie îngropat dîncolo de zid, în Cimitirul Comunal, unde pentru a găsi o piatră de mormînt pierzi zile întregi? Și pentru ce, toți acei Brondi (și erau o grămadă, aceștia!), să plîngă și să disperse în haial aceia? Pentru ce veniseră în număr atît de mari? Trebuia care și fi chemat atîtea rude apropiate și îndepărtate, prieteni și cunoscuți, dacă nu știau, cei mai mulți, că nu era Voie să stea cu capul descoperit? Și aia? Cine era femeiușca aceea cu șal negru și degete osoase de fată bătrînă care încerca, ajutată de Elia și Jacopo (atît de asemănător cu Elia, bălatul: brunet, rezervat, fin, palid: un adevărat Corcos. . .), să o ridice pe Gemma care făcea semn că nu, cu capul, nevoind să se supună?

« Luisa Brondi? A, sora Gemmei. »

Întîlnindu-se în poarta casei de pe via Chiara cu Luisa, era totdeauna una din rudele lui Elia, care spunea așa. Se prefăcea că nu o recunoștea, ba chiar se apleca cu adevărat să-și-o amintescă. Întimidată, Luisa își strîngea salul la gît; și la decedul pe care îl făcea clanța deschisă la etajele superioare printr-o frînghie trasă cu mîna, era gata să se întorcă numai decedul înapoi.

Se dădea la o parte, fata bătrînă, lăsînd ochii în jos. Ca și cum ar fi dorit, în clipa aceea, să se poată întoarce înapoi. Și totuși n-o făcea: de fiecare dată sfîrșea prin a intra, a închide ușurel poarta, a se așeza la rînd în mijlocul scîrilor, în grupul compact al celorlalți care urcau vorbind liniștit între ei: dintr-o pornire instinctivă care a fost totdeauna mai puternică, decît orice voință de a rezista, de a și-o interzice.

V

Da, era chiar a ei, a Luisei, silueta plîpîndă îmbrăcată în negru, cu chipul înfășurat în fularul negru de biserică și sărbători, care aproape în fiecare după-amiază, spre seară, și n-a fost duminică, ani și ani de zile ca asta să nu se întîmple, putea fi zărită înaintînd grăbită din depărtările albastre, înfășeate de mulțime din via XIX Septembrie, pentru a se ivi în sfîrșit în via Chiara, în acel *buon retiro*, cum di zicea tot Elia, acelei insule de liniște atît de propice studiilor sale, nevoii sale de

reculegere și de pace. Și în timp ce, ultima, ea urca încet scările care duceau la etajul de sus, gîndul că nimic comun nu exista între ei, alde Brondi, și acei oameni atît de închiși și de mîndri care mergeau în fața ei, nu înceta nicidec să-i chinuase încă minia.

Se opresu din nou, la fel de tulburată în fața ușii închise, pe palierul de la primul etaj. Cîneva venea să deschidă; în sfîrșit, intrau.

« Pentru ce mă întorc aici? » se întreba Luisa.

Întîrînd în cameră se uita împrejur. Peste tot mari tomuri de știință medicală, cărți de literatură, cele mai multe italienești și franceze, atase istorice și geografice, dicționare, microscopice, barometre, stetoscoape de lemn și metal, duzătoare, complicate lămpi de birou, dulapuri cu cărți; peste tot mari cuferi țărănești, dulapuri, mese rotunde, ovale și dreptunghiulare, pirostii uriașe cum sînt numai la țară, găleți mari de aramă sau de zinc agățate de cirle pe tavanele bucătăriei și băii, paturi negre de fier lustruit, vetre cu bolta imensă și plină de funingine: și sus, în virful scîrilor, dîncolo de palierul de la etajul doi, deasupra ușii grînarului și deasupra tuturor, imaginea solemnă a unui Moise legiferînd. . . Pentru ca între așa multe și atît de felurite obiecte să se poată stabili o armonie — se gîndea ea — pentru a-și găsi, puțin cîte puțin, și ele liniștea lor, ar fi trebuit, timp. Poate numai timpul, cu înecăta, însensibilă lui atîngere cu ceața sa ușoară ar fi izbutit, în cele din urmă, să împlinească minunea! Dar între timp, ca și repeta în interior dezacordul celor două fețe opuse și contrare ale sale — și totuși vibra toată, ca un instrument muzical, la ora cînd clopotul bisericii din San Giuseppe, din apropiere, o învălăua cu amețitoare, îmbătătoare lui melodii — căsa nu înceta nicidec să repete că și ființele care trăiau în ea și cele care veneau, străine unde de alta, nu puteau comunica între ele.

De fiecare dată, înalce de a-l revedea, ea și-l închipuia pe Elia.

În bucătăria vastă, unde vasele străluceau pe pereți ca niște fîcări, în care, revenit din călătoriile sale anuale de vară la Baden-Baden sau Vichy, el se întorcea spre a se refugia în fiecare toamnă cu o dorință atît de intensă, atît de imperioasă: Elia i-ar fi reapărut, de fiecare dată, invariabil așezat la masa lui de lucru, surd la orice glas care, încerca să-l tulbure din gîndurile lui, învăluit într-o singurătate peste care nu se putea trece. « Ce caut eu aici? » se întreba stăruitor Luisa. Cu ce scop ar fi continuat să vină ea, în bucătăria mare plină de slujnice, de infirmiere, de vecine, de rude sărace și bogate, de copii și bătrîni adesea gălăgioși, adesea puși pe gîlceavă; unde nici chiar Gemma, care deși dormea cu legătura mare de chei de la bufete și dulapuri atîrnate la cîngătoare, și cu neașteptate, violentele ei izbucniri de ură plebea, nu izbucnea nicidec să strîpungă cerul de rezervă care-l apăra pe Elia de orice amestec indiscret? Și iată-l acolo, pe Elia însuși. În clipa aceea își ridica privirea de pe cărțile asupra cărora, aplecat, după orele de spital și ambulatoriu, își petrecea restul zilei: (« *Chilibrazz*! », le spunea întotdeauna Gemma cu dispreț), pentru a o îndrepta afară, afară din grădina, dîncolo de zidul împrejmuit care despărțea livada de bastioane, dîncolo de bastioane chiar, și o fixa înenezător, la urmă, asupra norilor mari aurii care acopereau imensul cer al priveliștii familiare.

O, rus, *quando ego te adspiciam*?¹ murmură el, în sine, abia mișcînd buzele, cu ochii țîntă la șirurile mici de plopi și la casele risipite pe cîmp. Sau, adresîndu-se cu ironie Gemmei:

Vino, scumpo, grăbește-te
Sclavă nu ești, nici slugă . . .

¹ O, scît, cum te doresc eu pe tine!

Pentru ce, aşadar, să se mai întorcă, îşi spunea în sinea ei Luisa, în acest moment — dacă şi pentru ea, cumnată nemăritată, nu era şi n-ar fi fost niciodată aici altceva decât un locor izolat, unde minile ei croşetind cu o grabă mecanică, reflectau ultimele licăriri de lumină? De ce n-avea şi ea caracterul puternic al mamei sale, care nu ieşea din casa decât pentru a se duce la biserică? De ce nu era înstrătată cu sentimentul demnităţii tatălui şi fraţilor ei, pe care, în rarele ocazii când apăreau prin părţile acelea, nu-i scotea cu nici un chip din magazia de lemne? Acolo, pentru că de asta veniseră, se îndrăgea cu izbuciri grele de toporăcupă bucucurii până îi reduceau la mărimea lemnului de foc. Şi trebuia să-şi auzi cum iubeau! Casa răsună în coadă, din pivniţa până la hambar. Era zadărnici orice încercare să-şi facă să urce în casă: nici măcar pentru a le da de mâncare. Nu rămină de făcut decât să li se trimetă acolo, gătite special, enorme farfurii cu macaroane, pline şi salam, ceapă bine îmbibată cu undelemn şi sare, şi damigeană de vin.

Nu, ea nu avusese niciodată nimic comun cu ei. Exceptând, poate (cu anii, Luisa s-a agătat tot mai mult de această idee) exceptând, poate, cu tatăl lui Elia, cu bietul domn Salomon, fostul comerciant de cereale care se căsătorise de trei ori — avusese doisprezece copii dintre care ultimul a fost Elia — şi deşi foarte bătrîn şi văduv pentru a treia oară chiar în clipa căsătoriei fiului preferat, şi foarte legat de magherniţa de pe uliţa Torricoca din care nu se mişcase niciodată în viaţă, şi unde în cele din urmă trăise laolaltă cu familia lui Elia; cu toate acestea până la urmă se hotărîse să-şi urmeze fiul în casa de pe Via Ghiara; tocmai la timp, fără măcar să presimţise, pentru a muri acolo centenar, şi fotografia să-i fie aşezată în sufragerie alături de a Gemmei.

A sta de vorbă cu el era cu totul altceva! Ceremonios, e adevărat, la fel ca Elia: generos în saluturi, în plecături, în complimente de tot felul: dar fără afeare, fără ironie.

Dacă pe stradă, de pildă, se întâlnea pe neaşteptate cu vreo femeie pe care o cunoştea, fără să aibă importanţă dacă purta pălărie de doamnă sau broboacă ca femeile din popor, lasă-i că auzi, în semn de respect, care se transforma într-o uşoară nuanţă de admiraţie: cînd se întâmpla să fie şi frumoasă, se lăsa cu totul de zid sau dacă era nevoie, cobora chiar de pe trotuar. Deşi un credincios care nu se abstea delă practicile religioase (căsătoria lui Elia fusese probabil o mare durere pentru el, numai din acest punct de vedere: dar era un spin tănic la care n-a făcut niciodată aluzie), totuşi, acasă, nu vorbea niciodată de religie: nici despre a lui nici despre a altuia. Se mărginea doar să folosească jargonul de ghetou, un jargon care doar în parte semăna cu un dialect, aşa plin de cuvinte de neînţeles cum era. Dar cuvinte ca *hambr* (măgar), *hosir* (porc), *magnôd* (ban), *mahôd* (ciomăgeli), *pehat* (teamă) etc., nu aveau, în gura lui, nimic misterios, nimic ciudat, deşi într-un fel împrumutau culoarea optimismului său statornic, a bunătaţii sale.

Dacă-i cereai, scotea din buzunar un ceas mic de argint cu chele — moştenit la moartea lui de Elia, îl ducea la ureche cu un aer fericit, înaintea de a-şi fi spus cel mai blînd din lume, era şi un patriot arzător, începea să-şi povestească despre anii din timpul *Risorgimento*-ului, pe cînd Ferrara era încă sub stăpînire Austrii, iar soldaţii în uniformă lor albă făceau de gardă în faţa Palatului Arhiepiscopal cu baioneta la armă. Lumea îl privea cu dispreţ, cu ură, pe aceşti soldaţi, întocmai ca şi ei, care pe atunci era destul de tînră. Dar la urma urmei, dacă te gîndeşti bine, ce vină aveau acei bieşi băieţi, puşi să pîzescă *boxonii*?

Cel mai adesea revenea însă asupra amintirii lui Garibaldi care fusese soarele, idolul tinereţii sale. Şi povestea despre glasul Generalului, acel glas melodios, de tenor care-ţi tulbura singele, pe care el, Salomon Corcos, amestecă în mijlocul

mulţimii delirante, îl auzise într-o noapte înstelată din iunie 1863, înălîndu-se din balconul palatului Costabili, în care a stat cîmp de o săptămînă Eroul celor două Lumi.

Se dusese cu Elia copil, povestea el, tînuindu-l în braţe în tot timpul discursului: şi asta pentru că fiul său cel mai mic, care, prea mic pentru a-şi putea aduce aminte de o altă noapte istorică petrecută cu citiva ani mai devreme, cînd gardurile ghetoului fuseseră dărîmate de furia poporului, să nu-l uite niciodată pe Omul blond, în cămaşă roşie, care făurise Italia. Garibaldi! El era împovărat de o familie grea, doisprezece copii! Şi totuşi, era sigur de asta, simţea că ar fi fost de ajuns un singur cuvînt al Generalului (se încurca totdeauna puţin, povestind: dar în acest moment, cu ochii strălucind, rămină aproape fără răsuflare), ca, dacă era nevoie, să-l urmeze chiar pînă la capătul pămîntului. La capătul pămîntului, sigur! Oricine l-ar fi auzit vorbind pe Giuseppe Garibaldi ar fi făcut la fel.

Cu Gemma a fost totdeauna omenos, de treabă, politicos. Şi cum ar fi putut uita Luisa purtarea lui faţă de ea? A lui, care dacă o întîlnea prin casă, nu uita niciodată s-o întrebe, ştiînd că vine dintr-o familie de grădinari, despre preţul recoltelor: cit costă mazărea, cit strugurii, cit griul? «Dumneata eşti Luisa, sora Gemmei», zicea: şi părea mulţumit că-şi amintea singur, fiindcă memoria de la o vreme «îşi pusese de gînd» să-l joace adesea feste.

Dar mai avea ceva, propriu, în afara de dirilonţii albi, strălucitori ca mătasea şi nasul său mare caracteristic, de care ea îşi amintea cu un fel de voluptate aproape: miresma aceea pe care o răspîndeau hainele lui.

Mirosea a «roadele pămîntului», cum spunea el: acelaşi miros cîmpenes, amestecat cu arome de lămîi şi portocale, fin uscat şi griu, pe care răzînd înstea cărţile de rugăciuni aduse de el din casa de pe uliţa Torricoca spre a fi eventual împărţite oaspeţilor veniţi la sărbătoarea pascală, ea îl simţise răspîndindu-se de fiecare dată, din acele pagini îngăbenite scrise jumătate în ebraică şi jumătate în italiană, ilustrate cu stampe colorate cu cerneală albastră reprezentînd cele şapte calameţii ale Egiptului, pe Moise în faţa Faraonului, trecerea Mării Roşii, căderea marelui pe Moise pe Sinai vorbind cu cel Veşnic, adorarea vitelului de-aur, şi aşa mai departe, pînă la apariţia Pămîntului Făgăduinţei lui Iosua. Spre deosebire de Elia, a cărui redingotă profesională n-a mirosit niciodată altceva decât a sublimat şi acid fenic (dar ca bătrîn, la nouăzeci de ani, ca şi tatăl său, văzîndu-l în rîndul celor o sută optzeci şi trei de evrei care au fost trimişi la Fossoli şi, de acolo, departe în Germania, atît de singur şi de tăcut cum era de obicei, amestecat printre tovarăşii săi de nenorocire care plîngeau, n-ar fi greşit acela care ar fi pomenit în legătură cu el despre Biblie şi Patriarhi...); din haine şi din totă fiinta lui Salomon Corcos emana acel suav, delicat, rar şi, totuşi, familiar parfum religios.

Aşezate cu grijă de el în dulapul din sufragerie, cărţilele pascale îmbibaseră încetul cu încetul lemnăria mobiliei şi întreaga încăpere. Luisa se strecura acolo pe acuşuri: în casa Corcos n-a fost totdeauna refugiu: chiar şi după moartea Gemmei, cînd în '26, a venit să locuiască împreună cu Elia în calitate de guvernanta, sau după dispariţia lui Elia însuşi, în toamna lui '43.

Stătea acolo, aşezată în întineric, să mediteze şi să respire în tăcere.

VI

Dragostea era altceva: o ştia şi ea, Luisa.

Ceva crud, atroce, de adîlmecat de departe; sau ceva de visat, cu ochii închişi.

E cu siguranţă acel sentiment pe care, încă tînră, îl încercase pentru Elia şi care nu era dragoste şi nici măcar dorinţă sau atracţie, doar cel mult o prezenţă permanentă, fatală, indispensabilă: acel sentiment nu fusese niciodată un gînd vesel,

dacă intrind, de fiecare dată în bucătăria unde Ella, așezat lângă fereastra din colț, zăbovea studiind pînă la ora cinei (el studia și părea că nu bagă în seamă nimic: dar poate nimic, în realitate, din ce merita osteneala să fie observat, nu scăpa ochilor săi foarte negri, pătrunzători și sfredelitori), ea simțea nevoia să-l ocolească privirea liniștită care, pentru o clipă, la intrarea ei, se ridica de pe carte; și de a căuta imediat în sine, ca apărare, amintirea lui Salomon Corcos. De toți, de toți, și nu numai de Ella, se deosebise Salomon Corcos! Chiar și secolul trecut, secolul lui, fusese incontestabil mai bun decît acela, plin de neliniște și durere, în care el și Gemmei le fusese dat să trăiască. Și astfel, în jurul figurai bunului bătrîn, Luisa imaginea încet-încet o epocă fericită, minunată, cînd Dumnezeu, deasupra oricărei deosebiri de rasă, de clasă, de religie, vorbea deopotrivă tuturor oamenilor.

Ella, Ella! Nimic nu putea scăpa privirii sale, într-adevăr! Și totuși, în același timp, părea aproape că nu vedea...

În noaptea aceea de neuitat cînd se logodise cu Gemma (era în 1888, în august), pe cînd, întors la ore tîrziu acasă, trecea în virful picioarelor prin fața ușii camerei de dormit a domnului Salomon, stătuse un moment la îndoială dacă să intre și să-i povestească numaidecît totul.

«Unde ai fost, doamne sfinte», strigase deodată bătrînul, din cameră, înaintea sa el să fi apăsât pe clanță. «Știi că nu izbuteam să închid ochii?»

Asta îl făcuse să-și schimbe numaidecît gîndul. Se urcase în camera lui, o cămărușă care dădea spre acoperiș printr-o fereastră. Și, de acolo de sus, văzînd cum tocmai zorile mijeau (nici un zgomot în casă, orașul adormit la picioarele lui, lumina aceea trandafirică care mîngia acoperișurile, dinspre răsărit, și un fior, un fior de mîndrie în inimă), hotărîse să se lipească cu totul de somn în noaptea aceea pentru a se apuca de studiat.

Știința. Nu era aceasta menirea lui?

Trebuie să fi vorbit el însuși despre aceasta, de multe ori; și între timp privea înaintea sa, fără să vadă nimic și pe nimeni, zîmbînd ușor disprețuitor. Desigur, o privire ciudată, biata Gemma! Ca și cum fîntește lucruri, începînd odată cu zorii acelei zile, le-ar fi văzut întotdeauna la fel: adică de sus, și aproape în afara timpului.

În românește de ȘTEFAN DELUREANU

ROBERTO LONGHI

despre

GIORGIO MORANDI

Îi urmărisem dezvoltarea, chiar de la primele începuturi, dar familiaritatea dintre noi deveni mai strînsă în anii mei de profesor la Bologna, — deschis prin gravul scandal pe care-l reprezentase elogiul merican din lecția introductivă a lui 1934.

Eram din aceeași generație, ne despărțeau numai cîteva luni; dar intimitatea noastră (care totuși nu ne făcu vreedată să ne abatem de la formula ceremonială, de exprimare ottocentescă la persoana a III-a, cu «Lei» — Dumneavoastră) fu de natură intelectuală și se răsfrînge într-o concordanță de preferințe istorice, — o concordanță atît de profundă cum n-am putut regăsi la nici un critic din generația mea. Pe scurt, ca să-l înțeleg mai bine pe modernul Morandi, îmi plăcea să-l întreb ce gîndește despre cei de demult.

Sîntem destul de informați asupra celor mai vechi culturi artistice a lui Morandi, și raporturile lui cu impresionistii și cu Cézanne, cu «fauvii» și cu mișcarea «metafizică» de la grupul «Valori plastice» rămîn pline de semnificație chiar după un trilect asa de lung și măiestrit. O paralelă cu Derain dintre 1910 și 1920 s-ar adăuga, poate, în chip profitabil, dar n-am apucat vreedată să-l întreb despre aceasta pe Morandi. O știre directă privește, însă, un fapt mai vechi — și, pentru mine, deosebit de mișcător: dovedind că pentru amîndoi prima revelație a picturii moderne fusese sala Renoir, 1910, la Bienala venețiană. De altminteri, în materie de amintiri și de înaintași, se poate vedea utilă o listă de preferințe cum rezultă din lungami frecventare a lui Morandi, lat-o, în ordinea timpilor istorici: Giotto, Masaccio, Piero, Bellini, Tiziano, Chardin, Corot, Renoir, Cézanne. Aceste nume veneau cu precădere în discuție, despre ele îmi vorbea Morandi, totdeauna cu detalii de cunoscător adevărat, nu de amator distrat. Să se observe că nu figurau, dintre moderni, nici Van Gogh, nici Gauguin, nici Modigliani. Cît despre cei vechi, omisiunile nu vor fi avut același înțeles, dar îmi aduc aminte totuși că era mai greu să coincidem pe o altă ordine de valori, și că numele lui Botticelli, Pollaiuolo, Michelangelo n-ar fi sunat în același mod. Putusem înțelege că Morandi devenea circumspect oriunde vedea ivindu-se chiar numai o bănuială de retorică, de emfază, de agitație, oriunde ghicea violența fizică, forța, titanicul, capaneicul și altele asemenea. Poate pentru că le intuia, în depărtare, consecințele.

Rîdea zgîrcit, Morandi, dar niciodată nu rîdea mai grozav decît atunci cînd i se rostogoleau în gîtlea niște groase stihuri toscane, de laudă pentru un vechi sculptor (« Bate și cheafăne piatra cea curvă, uite-o cum se asmuță și scintilează »...) Cu un scop infamant, și le fixase în memorie. Iată, voia parcă să spună, unde poate să ducă o anume italie retorică energiei și supraomul artizanatului renașcentist. Aceeași indignare, același rîs, pentru orice « primitivism » prost înțeles, cum putea afla printre așa zisele « stări de suflet » ale unui futurism de greoaie pretenții. Într-o seară, de tîrziu, privind un crepuscul fcos, desfășurat îndărătul cupolei bestiale de la Colonna marini, dincolo de poarta Galliera, un muzician din grup, care înțelegea să împartă binevoitor sugestia pictorilor, se trezi exclamînd: « Să încercăm o interpretare pe fond de aur ». Oprindu-se în loc, cu țigara rămasă între degete, cu jumătate de voce, Morandi comentează: « Enorm ! ». De ce să nu luăm act chiar și de asemenea intoleranțe, dacă ne ajută să-l întuim mai clar ?

... Numai săpînd înăuntru, în adîncul formei, poți ieși din nou la lumina sentimentului celui mai integru și celui mai pur — Iată lecția intimă a lui Morandi și limpezirea imediată pe care o aduce reducția subiectului pînă la minimum: sau, în orice caz, abolirea subiectului invadator, gata să devore opera și pe observator. Obiecte inutile, peisaje deloc agreabile, flori ale anotimpului îi sînt pretexte mai mult decît suficiente pentru a se exprima definitiv. E adevărat că impresionismul și post-impresionismul abundau deja în naturi moarte, flori, peisaje, dar ele rămîneau încă în planul ocaziilor favorabile, al « motivelor » solicitante; în timp ce, la Morandi, ele se situează în planul unor simboluri necesare, — vocabule care sînt de ajuns pentru a evita uscăciunile abstracției: într-altfel este de adevărat că, pe același pretext material, el a putut produce sunete de un timbru sentimental mereu divers, aruncîndu-și mereu într-altfel severe elegie luminoasă.

Față de acest legămînt de interioritate despuștă, pare nerezonabil, nu numai indiscret, să te întrebi de ce Morandi n-a înțîlnit în artă figura umană și a înălțur-at-o ca inoportună; cînd, totuși, s-a mărturisit așa de omenește și de deplin, pe alte căi ! Orice om caută limitele propriiei sale libertăți, fiecare biografie își are, bine marcate, înțîlnirile ei. Dacă, dintr-o civică tristețe, Morandi a ocultat multe asemenea înțîlniri, de-a lungul ultimului ventenniu,¹ lucrul îmi pare că se întoarce spre elogiul său. Dar îngrădindu-și ochul, el nu s-a gîndit vreodată să-și facă din asta un turn de ivoiri, ci mai degrabă o chilie în care să-și aprofundeze mesajul, înainte de a-l transmite; mesaj clandestin, de secretă autenticitate umană. Călugărul Morandi, în celula sa e, deci, contrariu estetului în turnul de ivoiri.

În românește de DAN HĂULICĂ

¹ Ventenniuul fascist, cîci Roberto Longhi însușea aici o cronică a sa din 1944, la o expoziție Morandi, deschisă chiar în ziua cînd Bologna era eliberată.

șase capitole dintr-un roman inedit

Natură moartă

He read on, seated calm above his own rising smell.
HULTSSES

Nu dintr-odată, ci suind cu oarecare trudă din puțul fără fund al inconștientului Edgardo Limentani își întinse brațul drept în direcția nopții. Micul ceas deșteptător pe care Nives, soția sa, i-l dăruise acum trei ani la Basel, cu ocazia împlinirii a patruzeci și doi de ani, continua să-și emită, prin întineric, la intervale scurte, clinchetul ascuțit, insistent și totuși discret. Trebuia redus la tăcere. Limentani își retrase brațul, deschise ochii și strivindu-și cotul sub sold, își întinse brațul stîng. În aceeași clipă, atingînd cu virful degetelor pielea de cerb, delicată și ușor roasă, a deșteptătorului Jaeger, și apăsînd pe întrerupătorul soneriei, desluși ora după poziția arătătoarelor fosforescente de pe cadran. Era patru: adică ora la care stabilise, în ajun, să se trezească. Dacă voia să ajungă la Volano înainte de revarsatul zorilor — își zise — se cuvenea să nu mai piardă nici un minut. Una peste alta, cu scutul, cu drumul pînă la baie, cu spălături, cu bărbieritul și cu îmbrăcarea, cu cele două înghițituri de cafea ca să-și încălzească stomacul, n-ar fi reușit să se urce în mașină înainte de cinci.

În sfîrșit, după ce se hotărî să aprindă lumina și după ce, stînd mereu în pat, privi în jur cuprins de o bruscă senzație neplăcută, se simți ispitit să lase totul baltă și să nu mai plece.

Senzația aceasta îi venea, poate, de la frigul din cameră sau, poate, de la lumina prea slabă care picura din candelabru cel mare. Fără îndoială, însă, că în afară de o scurtă perioadă imediat după nuntă și, mai tîrziu, în afară de anul petrecut în Elveția,

dormitorul în care dormise de pe când era copil, nu i se păruse niciodată atât de străin, atât de mizer. Dulapul de culoare închisă, înalt, amplu și burduhos (mama lui îi spunea dulapul « bombă »), care ocupa o bucată bună a peretelui din stînga; scrinul greu de la peretele din dreapta, cu o oglindă mică și ovală atît de opacă încît nu folosea la nimic, nici măcar să-ți înnoze cravata; vitrina de mahon și cristal plină de arme și de cupe, din fund, pitică fața de silueta cunșiei și verticală a montavanei ornamentale; și scaunele; și umerșul cu rotile pe care mama sa îi așezase, ca să-l aibe la îndemînă, « costumul » de lînă, setul de maiou și indispensabili lungi (restul completului de vinătoare, inclusiv cizmele, fusese plasat dîncolo, în baie); pînă și *posse-partout*-urile ce încadrau diplomele obținute la concursurile naționale și internaționale de tir, la talere sau la porumbie, ațîrnate în toate părțile: fiecare mobilă, fiecare cuvertură, fiecare obiect care-î cădea sub privire, îl șoca, îi umplea de greață și de mîhnire. Parcă acum le vedea pentru prima oară; sau, mai exact, parcă abia în clipa aceea îi era dat să le surprindă aspectul meschin, antipatic, absurd.

Cască. Își trecu cu mîna peste obraji și peste bărbia plină de țepi, dădu părțile la o parte, își lăsă un picior pe podea, își încălță papucii; lată-l, după cîteva clipe, la fereastră, privind, prin persienele trase, în curte.

Nu era aproape nimic de văzut. Curtea era atît de cufundată în întuneric, încît abia se deslusea înțina din mijloc. Totuși, de la fereastră bucatăriei lui Manzoli, portarul, ținea o diră de lumină foarte albă: atît de vie, încît atîngea coama zidului din față, ce dădea spre via Mentana, cîngreulele din virful triandriului agățător ce acoperea aproape în întregime, vara, fața interioară a zidului. Rafale de scirocco le mișcă, le plepătau în răspăr. Uscate și ușoare, se clătinau scadad de parcă le-ar fi străbătut, din timp în timp, nevăzute descărcări electrice. Nu ploua; cît mai bătea vîntul, n-avea să plouă.

Se răsuși și se uită spre poarta casei. Ușa apartamentului de la parter, ocupat de familia Manzoli, se deschisese. Prin ușă răzbea o ală lumină (mai mult puțin vedeai cea filtrată prin fereastră bucatăriei); în cadrul ei se profilă imediat o siluetă încovoiată și înfioțită.

« Romeo s-a și sculat », constată Edgardo.

Ateins și fără să se miște, urmări pașii portarului. Îi văzu cum înaintează, cum se îndreaptă spre pragul porticului, cum scutecă în înalțuri cerul întunecat și cum în sfîrșit, zăbindu-l pe el, pe stăpîn, își scoase bereta.

Deschise geamurile duble, dădu la o parte persienele (o pală de vînt umed, moale, aproape cald, îi năpădi), se aplecă să le fixeze la perete.

Se ridică.

« Bună dimineața » făcu, adresîndu-se portarului. « Spune-i te rog Imeldei, dacă s-a sculat, să-mi prepare cafeaua ».

« Pleacăți, totuși, domn' avocat! », întrebă celălalt, de asemenea cu o voce joasă, liniștită.

Făcu semn că da, apoi închise geamul din afară. Depărțîndu-se de pervaz, mai apucă să vadă pe Romeo cum își scoate din nou bereta. De cîți ani erau Manzoli în serviciul lor? — se întrebă Edgardo intrînd în baie, după ce — trecînd prin fața vitrinei cu arme și trofee — fu ușor distras de reflexul metalic, familiar, liniștitor, pe care armele și trofeele îl proiectau prin cristal. Ajunse la concluzia că Manzoli s-a aflat în casa lor de aproximativ patruzeci de ani.

Își din halatul de culoarea cămîlei, îi atrînă în cuier, dădu drumul la apa caldă în cuveta, scutînd cu dîta de piele unelte de bărbierit. Între timp se privea în oglindă.

Chipul acela era al lui; și totuși el era acolo, îl scruta cu privirea de parcă nu i-ar fi aparținut, de parcă ar fi fost chipul altcuiva. Pedant și bănuitor, îi iscodea toate detaliile: frunte cheală, convexă; cele trei cute paralele și orizontale ce o brăzdau

aproape de la o tîmplă la cealaltă; ochii albaștri, spălăciți; sprîncenele rare, foarte arcuite, care imprimau fizionomiei sale, în ansamblu, o expresie veșnic nesigură și perplexă; nasul destul de puternic, frumos, bine desenat, de aristocrat; buzele groase, proeminente, cam feminine; bărbia roasă în vir de un fel de gaură în formă de virgulă; culoarea roșie-cărămizie a obrajilor prelungi și triști, pătați de o barbă atît de neagră, încît părea vinată. Cît era de meschin și de antipatic chiar și chipul său — își zicea Edgardo — cît era de absurd! Mama lui susținea întotdeauna, firește înflăcă, că seamănă cu fostul rege Umberto. Se poate. În orice caz, un lucru era sigur: dacă fluxul comunist ar fi continuat să înainteze (de fapt, nu se prea întorcea cine să-l oprească. De Gasperi? Cu mutra aia!), și el, Edgardo Limentani, proprietarul unei moșii ca Montina, cu peste patru sute de hectare, ar fi fost silit să abdice toate rîndul.

Începu să-și dea cu sîpîn, pornind de la virful bărbiei. Pe măsură ce trăsăturile chipului său dispăreau sub căbuci, prîndea să simtă, mai grea decât adineori, apăsarea zilei de vinătoare ce-i stătea dinainte.

Singur și-o impusese. Dar de ce, la urma urmei? În ce scop? Nu ar fi fost mai bine să isprăvească o dată cu idea vinătoriei pe baltă? Vîrul său, Ulderico Cavaglieri, din exemplu, deși stabilit la Codigoro, adică la un pas de drumurile din vale; deși necroșit ca totdeauna de familia patriarhală și catolică pe care și-o înfiripase în mai puțin de zece ani, putea să dea cu tifla chiar și comunistilor, așa cum, la timpul său, dăduse cu tifla fasciștilor de la Salò și SS-știlor germani: nu acesta era motivul pentru care socotise să aștepte atîta timp. Dimpotrivă. În '38, în toamna lui '38, îndată după apariția legilor rasiale (Ulderico avea pe atunci patruzeci de ani în cap; pe cînd el, acum, patruzeci și cinci bătuți pe muche), stop, nu s-a lăsat fără permis de portarm l'ur și simplu nu a înaintat cererea de preschimbare. Iar în '45, a doua zi după Elilire, s-a ferit de bună seamă să-l mai ceară.

Se bărbierii cu grija de totdeauna, după care, așteptînd să se umple baia, își dezbracă pantalonii pijamalei...

Adăstă prin urmare acolo, în zgomotul apei ce șiruia în cadă, pîndînd răzbul în continuă creștere. Se gîndea la vîntoarea din baltă: cum era înainte de năvăli și cum s-ar presupune că e acum. Înainte de război — își amîntea Edgardo — un proprietar din Ferrara putea să-și permită să tragă, duminică, două-trei cartușe în tinuturile Codigoro sau Comacchio, avînd, mie la mie, siguranța că se va bucura de o primire bună, precum și de respectul general. Mai mult; din punct de vedere practic, al organizării, totul apărea rînduit cu grija — firește că așa a fost întotdeauna, timp de secole de-a rîndul — pentru ca domnului să-i fie ușor să se miște, să stea pe loc, să se hrănească, în sfîrșit, să găsească imediat tot ceea ce li era de trebuință. Din ziua de azi! În afară de faptul că e o adevărată aventură, azi, să străbați drumurile de țară în automobil (așa cum s-a întîmplat în '19 sau în '20, unii s-au pomenit cu parbrizul spart de pietroaie: mîini nevăzute le aruncau din dosul unui gaur), la ce altceva te poți aștepta — plîmbîndu-te cu arma de vîntoare în banduliera sau fără armă — decît la priviri încruntate, la întoarcerea ostentativă a spatelui sau chiar la rinjele (a) ipe de sfidare? Timpul zîmbetelor, al capetelor descoperite și plecate, a trecut. Întru toată lumea, pentru foștii persecutați politici, că și pentru rașiți.

Se mai gîndea, de asemenea, așa cum nu putea să nu se gîndescă de cîteva luni, la pătania prin care trecuse chiar el, în aprilie, la Montina, în ziua cînd i se năzărise să vadă cum progresa lucrările de nivelare a terenului.

Totul se petrecuse ca din senin, fără nici un semn prevestitor.

Se vedea din nou, pe sine, așezat pe buza unui șant, singur în mijlocul cîmpului năsfîrșit, cu vreo treizeci de pălmași în jurul său (fece cunoscut, în cea mai mare parte, cîte unele de ani de zile l), cu pălmașii care stăteau cu sapele ridicate, gata

să-l izbească în feastă: cereau schimbarea pe loc a învoielilor. Cedase pe moment, firește; iar avocatul Galassi-Tarabini, juriconsultul casei, la care alegea imediat, în oraș, îl aprobase necondiționat «tactica». Iată însă la ce l-a dus, după aceea, statul avocatului de a nu ține clișii de puțin seama de făgăduială făcută, ba dimpotrivă, de a reclama cazul jandarmilor din Codigoro: de atunci și până acum, n-a mai îndrăznit să pună piciorul la Montina (din ziua aceea, la Montina a fost nevoit să se ducă, din când în când, doar contabilul Prearo, pentru a se scuti cu administratorul Benazzi) și — dat fiind că în '39 își trecuse averea pe numele soției sale, catolică, ariani, și pe vremea aceea înscănată în luna a opta — cele peste patru sute de hectare ale moșiei trebuiau considerate, pentru totdeauna, bunul altuia.

În afară de Galassi-Tarabini și de contabilul Prearo, firește, el n-a mai vorbit cu nimeni de treaba asta: nici cu mama sa, nici cu nevasta. Mama sa, desigur — era de ajuns s-o vezi cît de de liniștită — n-a aflat nimic pînă acum. Dar Nives? Să nu fi fost ea informată pe larg de contabilul Prearo, cu care de cîtva timp o vedea tot mai des stînd de vorbă? Apoi, în ceea ce privește mediul agricol din Codigoro și jur, cel puțin pînă la Pomposa — mediul agricol proletar, mai ales — e cît se poate de limpede că organizația locală a Camerei de Muncă s-a apucat pe dată să împuieze capetele oamenilor cu verzi și uscate!

Dar tocmai de aceea: dacă așa stau lucrurile, în ce scop s-a nîște — începu Edgardo să se întrebe din nou — în ce scop să se expună? Merita să înfrunte noi neplăceri, poate chiar fizice, numai de dragul de a trage cîteva focuri de armă?

Ce era mai important, la urma urmei: vinătoreia, sau...

Se ridică nemulțumit, renunțînd să mai stea așezat («Și-așa stau degeaba», murmură el). Se întinse peste cadă și închise robinetele. Într-un timp, camera de baie se umpluse, puțin cîte puțin, de un abur des și cald.

II

Stînd nemîșcat în fața ușii închise, așteptînd clanța fără s-o apese, se întreba dacă ar reuși s-o steargă pe furis, fără să fie observat de nimeni.

Își salutase mama și soția cu o seară înainte — își amintea lucrul acesta — atunci cînd, imediat după cină, le lăsase în suferagerie, să dospească tăcute în fața tăciunilor pe jumătate stinși din cîmin. E drept: pe Rory, fetița lui, n-o putuse saluta, pentru că el se întorsese de la Concordi la nouă, și la nouă Rory dormea de cel puțin un ceas. Dacă pentru o sîrătură a lui Rory ar fi fost nevoie să suporte un supliment de bun rîmas din partea lui Nives, care ocupa odaia matrimonială lipită de o parte de a lui și de ceaaltă de camera fetei (acum a mamei și era mai în față: destul de departe, slavă cerului!), nu, Doamne fereste! renunța bucurii și la această sîratură.

Deschise încet.

Ajuns afară, aprinse lumina, se întoarse să închidă ușa, apoi făcu cîteva pași prudenți pe linoleumul coridorului. Deși era încălțat cu cizme militare americane, fără țințe (celelalte cizme, pentru vinătoreia din baltă, din cauduc și înalte pînă la coapse, le ținea jos, în portbagajul mașinii), își mișcă picioarele cu foarte multă băgare de seamă. În mod curent, cîntărea vreo optzeci de kilograme. Dar azi, înfioțit cu hainele de vînatore, îngreunat de apăsarea celor două arme, a Brown-ingului și a vechii sale Krupp de dinainte de război, astăzi fără doar și poate, cîntărea de douăzeci de ori mai mult. Un simplu scrîșnit iscat de chintalul său pe parchet de sub linoleum, și Nives, care avea de totdeauna un somn ușor s-ar fi trezit mai mult ca sigur și l-ar fi strigat.

«Edgardo!»

«Ssst», șuieră el, instinctiv.

Nu făcuse nici cel mai mic zgomot, era sigur de asta, dar, cine știe cum, Nives reușise să-l audă. «Ce tașă!», bombăni ea. Dacă nu intra imediat la ea, dumnezei ar fi început din nou să strige, fără să-i pese clișii de puțin de Rory.

«Ascultă, Edgardo!», repetă, de fapt, Nives, cu cadența ei tirșită și nazală de țărăncă.

Își vîrî capul în odaia complet scufundată în întuneric.

«Ssst!», suflă el. «Ce-l? Așteaptă o clipă!»

Îl enervă să intre în odaia nevestei cu armele, cu cartușiera pe burtă, și cu tot restul pînă la pistolul automat înclis în teaca arătătoare de piele ecru, mai ales că în ciuda strictului program de economii propus, îl cumpărase în septembrie de la Gualandri, primul amuzier din Bologna. Încet-încet, calculîndu-și fiecare gest, se descotorosi de Browning, atîrnîndu-l cu banduliera de minierul ferestrei din față. Era pe punctul de a atîrna și arma cu două țevi. Pe asta ar fi putut totuși să i-o arate lui Nives — se gîndi el. Nives i-o văzuse încă pe timpuri, la Codigoro, cînd nu era decît ibovnică lui; așa că, probabil, nici măcar n-ar fi luat-o în seamă. Și-apoi, pentru a evita orice fel de încurcături (cine știe: s-ar putea ca ea să aibă unele intenții: era în stare să și le manifeste chiar pe loc!), nimic n-ar fi contribuit mai mult la sugerarea faptului că el se afla pe picior de plecare, că n-avea nici măcar un minut de pierdut cu pălăvrăgeala sau cu alte nimicuri.

Întră. Nives tocmai aprindea lampa de pe noptieră. Cu degetul mare la mîna dreaptă petrecut între cureaua bandulierei și lîna aspră, scoțiană, a hainei, înainta spre mijlocul odăii. Și iată că, apropiindu-se de vastul pat matrimonial din lemn sculptat, roșietic, unde el, unicul băiat la părinți, fusese conceput și unde, începînd din '39, dormise atît de rar cu soția sa, se simți cuprins pentru a doua oară în dimineața aceea, de o ciudată senzație de absurditate. Da; parcă între el și lucrurile pe care le vedea se ridica din nou un fel de geam subțire și transparent de sticlă. Lucrurile, toate lucrurile, de o parte; și de cealaltă parte, el, uitîndu-se pe rînd la ele și minunîndu-se.

Nives căsca. Își ridicase leneșă brațul gol, își acoperi gura cu dosul palmei. Pe jumătate îngropat în carnea grasă, ca de ceară, a minii, cerceușul de aur al verighetei aproape că nu se mai deslușea.

«Cît e ceasul?», întrebă, în sfîrșit, Nives.

«Cinci fără douăzeci», răspunse, privind-o drept în față. «Trebuie să plec.»

«Mamă doamne, ce frig trebuie să fie! E frig?»

«Nu, nu prea. Cred că o să plouă.»

«I-a-ți impermeabilul mimetizat: da, Edgardo?»

«L-am și pus în mașină.»

«Și cizmele lungi, de cauciuc?»

«Și.»

Vorbeau uitîndu-se unul la celălalt: el cu mîinile sprijinite pe marginea patului, Nives întinsă ca totdeauna pe locul ei, în partea dreaptă. Dar ceea ce-și spuneau — limpede! — nu avea nici o importanță: îi slujea, și ei, doar să cîștige timp. La rîndul ei, Nives examina, studia, cîntărea.

«Eu una nu înțeleg ce plăcere e să te duci la vinătore, iarna», continua femeia. «Și încă în zilele astea dintre Crăciun și Anul Nou, ce să zic! Parcă vîd că mi te-ntorci cu o pneumonie!»

«Da! de unde! Totul e să fii bine îmbrăcat.»

«Trăi pus pus costumul de lîna, măcar?»

«Da. S-a gîndit mamei-meae să mi-l pregătească și să mi-l atîrne pe omuleț.»

Nu-și calculase cîtuși de puțin fraza, putea să jure. Cu toate astea, Nives se strîmba.

« Pentru că mama Erminia ține morțiș să se gîndească totdeauna la tine », zise ea, imprimînd capului plin de bigudiuri, scurte smucituri verticale, « mi s-a părut că ar fi un semn de proastă creștere să i-o iau înainte ».

Din fericire, schimbă imediat tonul.

« Cum faci », continuă ea, « să stai în apă cinci sau șase ceasuri la rînd? Sfînta Fecioară, ar trebui să-ți aduci aminte că nu mai ești un flăcăndru! Numai cît mă gîndesc, că mă și cu la flori. Brrr! »

Ridea, clipind din ochii ei cenușii și inexpressivi; iar el, în fața patului, în timp ce căuta să-și dea seama cum îi erau ochii și cum era nasul de sub ei, scurt și coroiat ca un cioc de pasăre răpitoare, și după aceea gura, cu buza de sus subțire, aproape invizibilă, și cu cea de jos groasă și proeminentă (o gură văzută de jos în sus — își zicea — o gură răsturnată), se simțea cuprins de aceeași nedumerire. Își dădea perfect seama cum de a putut femeieșca asta, între treizeci și patruzei de ani, să devină nevasta lui: oh, firește că-și dădea seama! Dar, în același timp, văzînd-o cum își recită cu smerențe rolul de doamnă din cea mai aleasă societate de la oraș, care n-a pus în viața ei piciorul la țară, nu-i venea să creadă că e adevărat, Nives. Cum îi zicea înainte, care-i era numele de familie? Ah, da: Pimpinati. Pimpinati Nives.

« La ce oră te-ntorci, diseară? »

« Mde, după cinci ».

« Trece și pe la vîru-tău? »

Nimic extraordinar, la urma urmei, că-i punea o asemenea întrebare. Că, după aproape zece ani, se hotărîse în sfîrșit să strîngă din nou legăturile cu Ulderico (numai la telefon, de-acord, și cu pretextul de a-i da pe cineva în stare să-l călăuzească în baltă: oricum, înșă, gheața fusese spartă), nu era desigur nici un secret! Totuși, întrebarea trebuia să i se fi părut într-un fel riscantă, indiscretă. Făcea pe îndreptă, dar el o cunoștea: cine știe ce-o mai trecea prin cap! « Vîru-tău ». Bietul Ulderico: probabil că nici acum nu reușea să-l lerte pentru că în '39 se făcuse luntre și punte spre a-l convinge să n-o ia de nevastă...

« Nu știu », răspunde. S-ar putea.

« Și cu mîncarea? Unde ai să mîncîni? »

« Nu știu. Poate la Cannevê... Sau la Codigoro, ca de obicei, la Bosco Elliceo. Nu prea am de ales ».

Nives își încreți nasul.

« La fascistul ăla de Bellagasso? » exclamă. « La neobrazătu ăla de coate-goale? scuză-mă, dar dacă-i așa, mai bine du-te să mîncîni în sat la noi. Nevasta lui Benazzi îți-ar putea găti ceva: niște macaroane, o bucată de carne... La urma urmei », continuă ea, înspîndrîndu-și expresia ochilor și vorbind, acum, de parcă treaba ar fi privit-o direct, personal, de parcă ar fi privit-o mai mult pe ea decît pe el, « la urma urmei, Montina mai e încă a noastră, dacă nu mă-ngei! »

Unde voia să ajungă?

« Da, știu foarte bine că pot să mă duc acolo », răspunde el jenat, ferindu-și privirea. « Dar dacă ajung acolo pe la trei și jumătate sau pe la patru, așa cum se poate întîmpla, ar fi un deranj prea mare. Pentru toată lumea. Prefer să mă opresc și să mîncîm în drum. Găseș pe unde! »

« Fă cum vrei », consimți Nives. Zîmbi, își tîgăie buzele. « În fond », continuă ea, « treaba ta. Dar știi ce-ți spun? La plăcerea de a mă duce la Montina, știu și eu, însoțit de cineva, n-aș renunța nici în ruptul capului! Toate ca toate! Dar din

prica multă politețe, ca să nu faci deranj, pînă la urmă o să ia ei, pămîntul. Și cu toate patalamalele la mînă, ai să vezi! »

Din două una: ori nu cunoștea cele întîmplate în aprilie la Montina, și atunci prin «cest «ei» (pronunțîndu-l, observase, buzele îi luseră dintr-odată forma unui «cent circinflex»), voia să se refere, în mod generic, la mîile și mîile de Pimpinati, Benazzi, Callegari, Callegarini, Patrighani, Tagliati, etcetera, «în agitație» de peste un an pe toate ogoarele din cîmpia ferrareză, de la porțile orașului pînă la mare, pentru a obține de la proprietarii mai mult, tot mai mult. Sau, dimpotrivă, știa tot: asta înseamnă că voia să-l îmbie să vorbească, să se deschidă, să i se mărturisască.

Această ultimă perspectivă îl umplu, dintr-odată, de un fel de spaimă. Să se mărturisască lui Nives! Și ce să-i spună, la urma urmei?

« Știi ce mi-a spus aseară contabilul Prearo? », continua între timp Nives. « Mi-a spus că... »

« Nu din cauza asta », o întrerupse el. « Nu vreau să mai fac zece kilometri în imagina. Și-apoi, dacă plouă, risc să mă împotmolesc în mlaștină ».

Se desprinsе brusce de lîngă pat, îl întoarse spatele.

« Dacă întîrzi după cinci », strigă Nives în urma lui, « fii atent la ceată! »

Șchiță un gest vag, ridicînd o mînă pentru a-i trage atenția să nu facă zgomet.

« Bine, bine, am înțeles. »

Înîndă tot dormea singură, Nives se organizase. Pe noptieră, alături de o iconiță a Sfîntei Născătoare, hramul bisericii principale din Codigoro, cea din piață, mai așezase un radio cu tranzistori, un panerăș cu lucrurile de cusut, fotografiile părinților, un pachet de cărți de joc. De ce mai trăiau împreună? — se întrebă, în timp ce ieșea din cameră. De ce nu se despart, în sfîrșit? Pe coridor, adăstă cîteva clipe în fața browniingului, din nou nehotărît asupra celor de făcut. Controlă ora pe ceasul de aur Vacheron Constantin de la mînă (altă amintire din Elveția): patru și cincizeciopți. Tirziu, e tirziu — își zise; totuși... și renunță pe loc să se mai încarce cu a doua pușcă, scoase din haină o lanternă de buzunar și se îndreptă spre ușa fiicei sale.

Stîsne lumina pe coridor, aprinse lampa de buzunar, apăsă pe clanță, pătrunse lîngă în odăie. Să se despartă, da! — se gîndea el, înaintînd în virful picioarelor, în virgul parfum de talc, de caiete școlare, de cretă și de ceară de bună calitate pentru parchet, care dănuia întotdeauna între pereții camerei. Să se despartă, ușor de zis. Dar, practic, cum să ajungă la despărțire? Cît ar fi costat, în materie de avocați! Cam mult, desigur. Și, în acest caz, cum ar putea el, fără nici o avere, să încropească suma necesară? « La urma urmei, Montina mai e încă a noastră, dacă nu mă-ngei », spusese adineaori Nives, apăsînd pe «noastră» și pe «mă-ngei». Într-adevăr, n-ar fi putut să găsească o întorsătură de frază mai eficace pentru a-i aminti cum stau de fapt lucrurile.

Și în afara de acestea: Rory?

Ajuns în dreptul pătuțului se opri. Aproape fără să răsufile, cu inima care, o simțea, îi zvîcnea obscur în gîtlee, îndreptă lumina lanternei spre trupușorul întins sub cuvertura moale de lînă de angora roșie: începînd de la picioare și sînd în sus, pînă la umeri și pînă la jumătatea de jos a obrazului. În timp ce o contempla pe Rory, ca totdeauna uitîm că o vede atît de frumoasă, atît de vie, atît de puternică (da, da: poate că fața aceasta seamănă puțin cu a lui: mai ales la ochi — deși ai înțeles erau mai mari, foarte mari!) — și în desenul buzelor), se simți dintr-odată cîrjîrit de o spaimă nemărginită, de o jale fără leșire. Nu știa de ce. Ca și cum cineva «ar fi repezit pe neașteptate și în tăcere asupra lui. Ca și cum ar fi fost înhățat de o liară.

Se aplecă și atinse cu buzele fruntea fetei, apoi traversă din nou camera, ieși pentru a treia oară în coridor. Înviți întrerupătorul, se uită la ceas. Era cinci și zece. Se întoarse să desprindă pușca de pe mînerul ferestrei, o atârână de umărul stâng, plecă. Cîrînd, cu senzația că se lasă, încet, într-un pot adînc, cobora alene scara întune-coasă, elicoidală, care-l purta în jos, spre poarta casei.

III

Era foarte frig, jos la intrare: un frig umed și pătrunzător, de fîntină adîncă, de pînă în subterană. Împurînd în rafale prin poarta pe care Romeo, cine știe de ce, o dăduse în lături, vîntul clătina de zor micul lampadar negru, de fier forjat, atîrnat între bolțile tavanului tenebros.

Portarul stătea, nemîșcat, în pragul porții, privind parcă afară, spre fațada ne-văzută a casei de vis-à-vis. Se uită încruntat la el, cuprins de neliniște. La ce naiba se tot holbează acolo? Cu umerii lui aduși, ușor curbați, chircoți îndărătnic ca ai unui pierde-vară, lăsa impresia că nu-și dă seama de prezența lui, uitînd și că, înainte de plecare, Edgardo trebuia să-și bea cafeaua și că aproape totdeauna, îndeosebi iarna, obișnuia să încălzească motorul pe-ndelete, fără grabă.

Melanolică și credincioasă siluetă familiară, vechea lui Aprilia de un albastru-închis aștepta în mijlocul porticului, cu botul întors spre curte. Se învîrtea în jurul mașinii, așeză armele pe lada lipită de peretele din fața scării, se răsîndi, deschise portiera din dreapta, se așeză la volan. În timp ce punea motorul în mișcare (sistemul de aprin-dere se declanșă greu din pricina frigului, fără-nolă, dar și din pricina bateriei, prea veche și ea, ca tot restul), nu conținea să privească figura imobilă și enigmatică a lui Romeo, răsîrînd în retrovizor. De aproape treizeci de ani de cînd asista la plecările lui matinaline la țară, niciodată — își spunea — Romeo nu se purtase în felul acesta. Ce se întîmplase? Să se fi supărat din senin, că e silit să se scoale cu noaptea-n cap chiar și duminică? Asta voia să-i dea de înțeles? Cu timpurile de azi, totul era posibil; în orice caz, iată încă o nouăte și nu groază de simpatia.

În sfîrșit, după ce strănută de cîteva ori, motorul porni. Poticîndu-se din pricina cartușierii care-l înținea mijlocul, se aplecă înainte, căuind acceleratorul de mîna. Cînd se ridică, avu surpriza de a da cu nasul de Romeo. Stătea acolo, lîngă portiera, făcînd un ușor semn de plecăciune și scrîrîndu-l sub sprîncenele grele, de broască-țestoasă bătrînă.

«Nu veniți să vă beți cafeaua?», zicea Romeo, încet.

Cunoștea firea portarului: zmutit, cîteodată ursuz, dar de un atașament, de o credință în afara oricărei bănueli. El bine — își zise, simțind cum dintr-odată i se umflă pieptul de mulțumire — ei bine, nu numai că — era limpede! — Romeo nu-l arăta nici cel mai mic semn de ură, ci dimpotrivă, din voga expresie de veselie care-i circula în jurul pomelilor, ca totdeauna imposibil, se ghicea ușor cît era de bucurios, intim satisfăcut și aproape măgulit că, după atîția ani, începe din nou să iasă la vînaătoare.

Cobori din mașină. Mormăi:

«Gata?»

Romeo încuviință. Apoi, arătînd cu bărbia spre cele două arme, îl întrebă dacă trebuie să le facă loc în port-bagaj.

«Dacă-mi dați cheia de la mașină», zise, «le pun pe amîndouă în port-bagaj».

«Nu, nu-i nevoie», răspunde, căuind să păstreze tonul de cumpănit răcală care caracterizase întotdeauna, încă de cînd era copil, raporturile dintre ei. «Mai bine așeză-le pe banca din spate. Și asta, te rog».

Se eliberă de cartușieră și o lăsa, întinsă, în brațele portarului, apoi se îndreptă cu pași repezi spre crăpătura luminată a ușii lui Manzôli.

Apartamentul în care trăia familia Manzôli era alcătuit din trei camere ce dădeau una în-alta. Într-un capăt, bucătăria cu fața spre curte; în celălalt capăt, dormitorul cu fereastra spre via Montebello; la mijloc, o încăpere largă pe care bătrîni, de cînd Irma, fata lor se dusesă să locuiască la bărbat, o umpluseră cu mobile lustruite, de serie, dar o cameră în care nu stăteau niciodată. Ca întotdeauna după întîmplarea din aprilie, și în dimineața aceea făptui că punea piciorul în locuința portarului și ridica morală, altă de curată, altă de îngrijită, mai ales bucătăria, atît de bine luminată și pe deasupra atît de bine încălzită de plăcile fierbinți ale sobei economice. Iată — exclamă în sinea lui, lîngîndu-se ca prin farmec, bucurios, recunoscător — aici se simțea în largul lui, cu adevărat și întru totul așa! la el! Indiscutabil, Manzôli erau o familie de treabă! Gîndului de spaimă pe care i-l dădea Montana, gînd mereu alungat și mereu prezent, simțămîntului de exil pe viață ce deriva din această grijă, Edgardo le alătura pentru prima oară imaginea vastului apartament nobiliar din care descinsese adineaori. Cu toate încăperile, cu toate saloanele și hallurile, îi apărea dintr-odată în lumina lui adevărată: un lăcaș neprimitor, înecat într-un soi de colb întunecat, cenușiu, străin, de parcă ar fi fost casa altcuiva.

Se așeză la masă și începu pe-ndelete să soarbă cafeaua fierbinte din ceașca fără toartă, rezervată numai lui («piulița de cafea», cum o botezase Romeo, care, așa măturîndu-se, ar fi trăit și el toată viața numai cu «espresso»). Între timp, Imelde, cu fața ascuțită și ascunsă după cutele năframel negre înmodate sub bărbie, se învîrtea încolo și-ncăce, după treburi.

Rumegă ea ceva — se gîndi Edgardo.

Atît Imelde, cît și Romeo, nu o puteau suferi pe Nives (de fapt, nu se obișnuiseră nici cu Rory) și nu scăpau nici un prilej să nu se plîngă, mai mult sau mai puțin deschis, de «doamna dumnezeavă doamnă» — așa o numeau de obicei, fără să-și poartă vreo deosebire: singura, adevărată doamnă a casei rămînînd pentru ei «doamna» Erminia, mama lui Edgardo. De exemplu, într-o zi îi vorbiseră de obiceiul lui Nives care, atunci cînd el nu era acasă, se arăta la fereastra dinspre curte și-l striga, în dialect, pentru cele mai mici fleacuri. Și-acum? Ce altceva fi era dat să mai audă pe seama soției sale?

— Ce-î zise Edgardo.

Se îngălese, din nou; din nou, nimic din tot ce a presupus. Imelde avea ochii roșii, își ducea mereu batista la nas și, clătînd din cap, nu se hotăra să vorbească. Ba da; cum se ivi Romeo, începu să-l blesteme pe William, «tîlharul și comunistul ăla de William», care — zicea ea — deși avea o patalamă de electrician cît un cearșaf, refuza să lucreze, cheltuia toți banii la bordel și trăiau, el și nevastă-sa, pe spinarea lor, a blejilor bătrîni.

Se întoarse spre Romeo.

«Cine-i William ăsta?», întrebă.

«Bărbatul Irmei», răspunde Romeo, sec, plecîndu-și capul argintiu sub lumină.

O clipă nu pricepu: ca și cum memoria, apărîndu-i liniștea, n-ar fi vrut să-l slujească. Dar apoi își aduse aminte.

Sigur — își zise. Sigur, Soțul Irmei, fata lor. Cum de uitase?

Era un făcău de vreo douăzeci și cinci de ani — își amintea Edgardo — subțirel, blonziu, vorbăreț și cuvințos: un tip pe care-l văzuse pînă nu de mult destul de des prin curte și care, o dată, nu numai că se oferise să-l spele mașina, dar și refuzase orice răsplăt. Comunist? Se prea poate: era de ajuns, pentru a-l bănuî, să-l privești fața slabă, palidă, lacomă, mistuită de cine știe ce ură tainică; era de ajuns să-l auzi cum se exprimă în italiana aceea de *speaker* de la radio: unsă și dezinvoltă, ce-i drept, dar îngelitoare. De mirare era doar că Irma, chiar ea — o fată atît de blîndă, altă de fină și de cumsecade, crescută la școala de croitorese a călugărițelor din via Borgo di

Sotto, gata să roșească la primul cuvânt, la un simplu bună ziua — s-a lăsat vrăjită de un asemenea individ.

Acum Irma e însărcinată — îi explica Imelde: în luna a șasea. Muncind de dimineață până seara cu acul, ea e cea care plătește năbădăile zvrăturatului de bărbat-său...

Simțea cum îl sporește senzația de nemulțumire, nu se hotărâ să plece. Se uită la ceas: cinci și treizeci și cinci. Ulderico, la telefon, fusese împiedat: omul pe care îl tocmise și care urma să-l însoțească, în barcă, de la Lungari di Rottagrande până la bătăi (se numea Gavino, dacă înțelșese bine), îl aștepta la Volano, în fața fermei Tufanelli, la încălpin de la șase și un sfert. Cinci și treizeci și cinci. Era exclus să mai ajungă la întâlnirea cu acest Gavino, la șase și un sfert. Cel mai devreme ar fi ajuns la șase și jumătate sau la șase și trei sferturi. Fără să mai pună la socoteală că, după cum ținea minte, pentru a ajunge de la ferma Tufanelli la Lungari di Rottagrande, trebuia să ocolească aproape trei sferturi din Valle Nuova, fiind astfel nevoie, una peste alta, de încă o bună jumătate de oră în plus; dacă toate mergeau strună, ar fi ajuns în bătă pe la șapte și un sfert, șapte și jumătate: pe lumină plină. Dar cu condiția să plece imediat.

Se uită la ceas, încercând să se grăbească, să găsească puterea de a se ridica. Degeaba: o lene uriașă, mai tare decât orice voință, îl ținea pe scaunul de nuiele din bucătăria familiei Manzoli, de parcă l-ar fi legat cineva acolo.

Își ridică ochii spre Imelde.

«La urma unei», zise, «pot să știu și eu de ce nu vrea să muncească ginerele dumitale?»

Dînd din umerii ei slabi, Imelde îi răspunde că nu știe. «Tare aș vrea să știu și eu!», zise. Știa doar un singur lucru: nu continuă Imelde: că ginerele stătea lungit în pat toată ziua și că ea, Irma, nu putea niciodată să-l certe, fiindcă «dragutul de el», tihharul ăla era în stare s-o și bată.

Acesta era adevărul. Îl dovedea fața lui William, învinețită de o ură abia stăpînită, și încă mai mult chipul Irmei, cu ochii acei de victimă predestinată și desigur supusă. «Poate că nu muncеște», încercă Edgardo să obiecteze, «pentru că nu găsește de lucru».

Intervenii Romeo.

«Da' de unde», zise și dădu din cap. «N-are nici o fantezie să muncească».

«Atunci», insistă Edgardo, întorcîndu-se din nou spre Imelde, «de ce n-o aduceti înăpoi pe fata voastră?»

Femeia oftă. Îl propusese de nenumărate ori — zise. Dar Irma era încăpățînată, mai încăpățînată decât un bolovan. Nici măcar nu voia să audă. «E-nrăgostită», încheie femeia, încrețindu-și buzele subțiri într-o schimă de dispreț.

Îndrăgostită, firește: așa cum, de altfel, înțelșese mai demult. Acum și bucătăria familiei Manzoli devenise dintr-o dată de nelocuit: un loc, și acesta, din care trebuia să fugă. Imediat.

În liniștea care urma ultimelor cuvinte ale Imeldei, se uită din nou la ceas. Cinci și cincizeci și două.

«Am plecat», făcu Edgardo.

Apucă marginea mesei cu minile, se ridică în picioare, făcu cîteva pași. Imeldei, care se luă după el împorlindu-l să facă ceva pentru Irma (dacă l-ar fi chemat pe ginere la el — zicea — și l-ar fi vorbit, cine știe, poate că «nenorocitul» ăla s-ar fi hotărît în cele din urmă să-și schimbe felul de viață), îi răspunde cu un «o să vedem», ceea ce, știa foarte bine, nu însemna absolut nimic.

Să-l chem la mine pe individul ăsta — își zicea, de fapt, în timp ce ieșea pe sub porțic și se îndrepta spre mașină. Să-l vorbesc? Închipuindu-și o discuție cu tânărul

electrician vinăt la față, se simțea năpădit de un soi de dezgust. De dezgust amestecat cu teamă.

Se urcă în mașină. Aprinse farurile, leși cu spatele. În sfîrșit, după ce răspunde printr-un semn la salutul respectuos al lui Romeo, care urmărise pas cu pas manevra mașinii pînă în stradă și acum, nemîncat pe marginea trotuarului, se uită țintă la el, mut, sub lumina slabă ce se strecura prin poarta deschisă — schimbă direcția și plecă.

IV

Abia aștepta să se vadă dîncolo de Codigoro.

O bună bucată din drum, din corso Giovecca pînă la marginea satului Codigoro, șofase cu ochii permanent atinșiți pe șosea. La Volano îl aștepta omul cu barca: trebuia să se grăbească. Dar în afară de asta, abia dîncolo de Codigoro, dîncolo de Pomposa, cînd avea să zărească treptat, în lumina nesigură a răsăritului, privelește pămînturilor joase, pustii, învrîstăte cu întinderi de apă în aparență stătătoare, dar de fapt vii, legate cu marea, abia atunci i se părea că ar fi început să se simtă în largul lui, să răsufla ușurat.

Nu mai că, aproape de Codigoro, cu o sută de metri înainte de a cotei pe șoseaua netedă a circumvalațiunii, o durere ascuțită, sub brîu, îl sili să se aplece dintr-o dată pe volan.

«Bine c-am ajuns», murmură, scrutînd de jos în sus prin parbiz, coșurile fabricii de zahăr și ale pompelor de apă.

Se cunoștea foarte bine. N-ar mai fi rezistat decât cel mult zece minute, nu mai mult. Să fie de ajuns!

Profită de primele, rarele felinare comunale, care dăntuiau deasupra drumului de țară, și se uită la ceas. Șase și patruzeci. La ora asta — își zise — cele două cafenele din piață și-au ridicat obloanele. Trebuia să ajungă acolo (chestiune de două minute) și era salvat.

Mergînd în viteză, ajunse în cîteva clipe în centru și intra în piață. Nici o lumină — își dădu imediat seama: nici la cele două cafenele, una în fața celeilalte, nici la casele dimprejur. Totul era închis și stins. Nici un sufluet de om.

Se opri cu mașina în dreptul clădirii mari, stil 1900, a fostei Case a Fasciilor, astăzi transformată în cazarmă de jandarmi. Stîlne motorul și farurile, coborî, încheie calm portiera cu chela. Codigoro. Piața din Codigoro. Trecuseră zece ani, din 1938, de cînd nu mai nimerise pe aici altfel de devreme. Dar un asemenea pustiu, totuși, nu-și amintea să fi înțîlnit vreodată. Ce s-a înîmplat, ce anume l-a pricînit? Să fie oare — oftă — teroarea comunistă? Sau pur și simplu sîmborosiile de Crăciun?

Nu era frig iar vîntul, cel puțin în locul acela, aproape că nu mai bătea. Ciudat, dar nici burta nu-i mai dureau. Un cîine ieși din umbra ce învăluia fundul îndepărtat al pieței, din direcția portului fluvial: un pointer, judecînd după mers. Îl văzu înaintînd spre monumentul Eroilor din primul război mondial (de fapt, era un pointer bătrîn, mirosînd cu amănuntul baza monumentului, pe care o udă, și în sfîrșit, dispărînd în goană la dreapta, pe o ulicioară laterală. Ce-ar fi să încerce la Bellagamba? — se întrebă, după ce rămase din nou singur. S-ar putea ca nici Bosco Elenco să nu fie deschis, de acord. În cel mai rău caz, însă, fiindcă era vorba la urma urmei și de un hotel (nu dormise niciodată acolo: dar camere de dormit erau, sus, la etaj, auzise asta de multe ori), în cel mai rău caz ar fi putut să sune.

Deschise port-bagajul, scoase o căciulă rusească de astrahan cenușiu (o piesă veche de care se folosisse întotdeauna, încă de tînră, fie la vînatărea pe băită, fie la munte, la ski), și și-o îndesă pe cap; apoi depărțîndu-se vreo douăzeci de metri de mașină,

ajunse la colțul pe care fațada fostei Case a Fasciilor îl forma cu strada alăturată. Cercetă, ascuțindu-și privirea. Nu se înțelase. Și *Bosco Elceco* era închis. Prin urmare — își zise — trebuia într-adevăr să sune. Și pentru că de oprit tot trebuia să se oprească, nu-i mai rămânea altceva de făcut.

Totuși, când se văzu acolo, în fața oblonului tras, cu firma fierbinte de neon deasupra capului, ideea bruscă de a se pomeni față-n față cu Bellagamba, care, mai știi, nu era de loc exclus să deschidă chiar el, în persoană. Ii fu deajuns să-l oprească.

Își amintea de Bellagamba în '38, în '39, în uniformă de caporal al Milițiilor (se numea Gino, dacă nu se-nșela: Gino Bellagamba) cu fesul tras pe spate, pe ceața rasă, și cu ciucurele negru bălăbăndu-l-se până la jumătatea spinării de taur: obrăznicia lui de atunci, semeția de volnic de la țară readus de evenimente în serviciu activ: popasurile aproape permanente în piață, că un dulău de pază, pe trotuarul din fața Casei Fasciilor, căutăturile amenințătoare și pline de dispreț cu care, în anii aceia, și el, Edgardo, ca «iudeu», ca «apolitic», ca «proprietar de pământuri, fusese grațificat în rarele priieji cînd, întorcîndu-se la Codigoro în drum spre Montina, avusese ghinionul să le intre în raza de tragere. . . Nu — își spunea: să se afle din nou față-n față cu bădăranul ăsta, cu care n-a schimbat o vorbă toată viața și să trebuiască să-i ceară ceea ce avea de cerut, adică să se folosească de closet: toate acestea n-ar fi fost plăcute, cîtuși de puțin! Mai curînd ar fi preferat, dacă n-ar fi fost atât de devreme, să se ducă la Cavaglieri.

Pe de altă parte, ce altceva putea să facă? Și pe urmă, să vorbim deschis: de ce atîtea mofturi? El a evitat întotdeauna să ia carnetul de membru al Partidului Fascist (nu pentru că ar fi fost contra cu adevărat, ci doar așa, din pricina laturii puțin sociale a filii sale): în acest sens, s-a descurcat oricum în alt mod decît Uldeico care, atunci cînd în '32 i s-a oferit, nu s-a lăsat rugat de două ori, ci și-a virit repede carnetul în buzunar. Totuși, la urma urmei, erau cu mult mai răi fasciștii. Înainte de '43, decît comunistii de acum? Și Camerele de Muncă actuale, de centre de persecuție, a proprietarilor, sint oare mai bune decît Casele Fasciilor de odinioară? Cîți despre Bellagamba, se prea poate că după perioada badoiană, așa cum susținea Nives, să se fi înălțat cu cei de la Salò. Se prea poate. În orice caz, dacă pînă și comunistii, care azi sint stăpîni în Codigoro, îl lăsa în pace să prosperet: ce motive avea chiar el, să facă atîtea mofturi? Nives, se știe, avea o singură manie: să-și injure consătenii. Cu oice pretext. Și orice pretext era nimerit.

În timp ce stătea așa, suspendat și pe deasupra neliniștit de soarta armelor lăsate la vedere pe banca din spate a mașinii (poate că era mai bine să se întoarcă imediat — se gîndea — și să le pună în port-bagaj), i se păru că, la un moment dat, aude un zgomot ușor ce răzbătuse dinăuntrul localului. Își lipi urechea de oblon. Se azeau răsufări, oftături, gemete, scrîșneturi: ca și cum cineva, gîlînd, ar fi mutat niște mobile dintr-un loc în altul.

Așteptă să treacă o clipă de tăcere, apoi bătu discret, cu virful degetelor, în tabla ondulată.

Îl izbi o voce violentă, minioasă și speriată în același timp.

«Cine-i ă?»

«Om bun », răspunse încet.

«Care om bun?»

«Sovăi. Auzi niște pași care se apropiau de partea cealaltă.

«Limentani », zise.

«Cine?»

«Li-men-ta-ni », repetă, fără să ridice glasul: mirat, pe neașteptate, de propriul său nume de familie, o sunet silabelor sale.

Dintr-o singură smucătură, oblonul fu ridicat în întregime.

Era chiar el, Bellagamba — îl văzu: parcă și mai mare, și mai gras, și mai taur decît odinioară: cu pieptul umflat, sub maiou, ca al unei femei. Cuprins din nou de vechi repulsi, fu cît pe aci să-i întoarcă spatele și să plece. Poate că mai avea timp. Dar era tirziu, celălalt își holba ochii albaștri, îl recunoscu.

«Ia te uită! », exclamă Bellagamba cu voce joasă.

Îi zîmbea vesel, îi arăta dinții mici și deși, de boxeur.

«Ia te uită! », repetă. «Știi dumneavoastră, domnule avocat », continuă mereu în joasă — și în același timp, dînduse la o parte, îi făcea cu ochiul, complice — «Știi că m-ai speriat! Potripi, potripi înăuntru, înăuntru loc. E frig afară. Întrăți, potripi! »

La toate s-ar fi așteptat, numai la o primire atît de cordială, atît de efuzivă nu (curios: și Bellagamba, ca și William ăla, soțul Irmei Manzoli, vorbea o italiană deosebit de ușoară, curgătoare, aleasă). Nu se bucura, în orice caz. În anumit sens, ar fi preferat să fie primit, dacă nu rău, măcar rece, încît să fie el cel care să se arate generos, să facă pe distratul, pe domnul. Ce vrea să însemne — se întrebă — atîtu-dinea asta de conspirator a lui Bellagamba? Nu cumva își făcea socoteala că-l va convinge, atrăgîndu-l în viziunea lui, să regrete împreună timpurile de aur ale Imperiului sau chiar ale republicii de la Salò? Și Bellagamba, firește, ca toți cei din Codigoro, știa din fir a păr ceea ce i se întîmplase la Montina, în aprilie. Dar dacă tipul își închipuia, acum, că va asista la mărturisiri și la smiorcăieli, se înșela amarnic. El n-avea nimic împotriva nimănui, iar împotriva lui Bellagamba cu atît mai puțin. Dar, să ne înțelegem, nu trebuie să i se dea nas.

Între timp, intrase: cu impresia, tocmai, asta și din pricina pătrunzătorului miros de pește la grătar care-l năpădise imediat după ce trecuse pragul, că intră într-o văgăună, în vizuina unui animal sălbatic. Își scoase căciula de blană, privi împrejur. Se găsea în mijlocul unei sălci de mărime mijlocie, cufrunda într-o beznă aproape totală. În partea opusă intrării, în virful unui sol de catedră mică, o lampă de masă cu abajur de mătase verde, răspîndea o lumină gălbuiă.

În spatele catedrei, care, înțeluse imediat după aceea, nu era decît un «birou» de portar de hotel, nou-nouț, atîrnat în cuie numerotate, bătu în două îndruri pe peretele proaspăt vîrșit, o duzină de ani. În penumbra, nu reușea să vadă altceva. Dar îi era deajuns, îi erau deajuns «biroul» acela și chiele (novațiile, schimbările de orice fel, nu-i plăcuseră niciodată: pînă într-ăut, încît refuza să le dea atenție), pentru a-și da seama cît de puțin avea de împărțit localul de-acuma, transformat de fostul caporal al Milițiilor în restaurant și în hotel, cu banul țărănesc și fără pretenții, de odinioară, așa cum și-l amintea el.

Bellagamba rămăsese în urmă. Îl azeau bombănînd, blestemînd printre dinții oblonului care, blocîndu-se, nu voia să coboare la loc. În afară de asta, îl spunea din cînd în cînd să fie cu băgare de seamă. Pe podea era o ladă pe jumătate desfacută — zicea — conținînd lucruri grele: o balanță, soștă în ajun cu un curier de la Milano. Putea să se împiedice de ea, să se lovească.

În sfîrșit, veni și Bellagamba; i-o luă înainte, nu fără a-l lovi ușor și fără a-l face să-i miroasă, în atingere, duhoarea de la subțiori; se îndreptă spre «birou» învîrșit un întrerupător așezat alături de șuruburile cu chei. În sfîrșit, la lumina palidă a unui tub mare de neon, plasat de-a curmezișul plafonului, se aflară unul în fața celuilalt: el, așezat pe un liiț din imitație de piele, și Bellagamba acolo, în spatele «biroului», cu falca largă tăiată net în jumătate de lumină galbenă a lămpii de masă.

Nu se simțea în largul lui: mai mult ca oricînd, tăiat de restul lumii și fără să știe de unde să înceapă. Să ceară, pînă una alta, ceva de băut sau de mîncat? (Un sandvici, o cafea? Își simțea stomacul strîns ca un pumn.

Tot Bellagamba îi veni în ajutor.

«Dar dumneavoastră», iscodi pe un ton insinuant, trecînd brusc la dialect și închinîndu-și pe jumătate ochii apoși, «dar dumneavoastră cum de-ați nimerit prin părțile astea? Sau ați trecut din întîmplare prin Codigoro?»

În fond, întrebarea era de prisos (de fapt, ce-ar fi putut să caute el acolo, la Codigoro, așa îmbrăcat cum era, dacă nu să vîneze?). Dar pusă pe tonul acela, insinuant și umil totodată — același, mai mult sau mai puțin, cu care, pînă acum cîțiva ani, i s-ar fi putut adresa un țaran de pe pămînturile sale — ajunse să-i redea un minimum de siguranță.

Încuviință.

Da — zise, după aceea — da: venise prin locurile acelea anume pentru asta: să tragă cîteva focuri de pușcă. Dar o să reușească oare să le tragă? — adăugă: și într-adevăr se îndola, în sinea lui, că va reuși vreodată. Îndrăzise prea mult — continuă Edgardo. Ar fi trebuit să se aște de mult la Volano: de la șase și un sfert, în timp ce acum (și dădu mîncea la o parte cu un deget și se uită la ceas), acum era trecut de șapte.

În sfîrșit, se hotărî.

Se ridică în picioare, căută în jurul său cu ochii.

«Îmi dai voie să mă duc un moment la toaletă?», întrebă.

V

Scara se ridica în fața lui, dreaptă și repede.

Urca încet, treaptă cu treaptă, sprîjinindu-se de lemnul înstruit al balustradei și aruncînd mereu priviri spre palierul de la primul etaj, care se apropia. Acolo sus, printr-un soi de oblon deschis la jumătatea peretelui din față, se ivea cerul. Era un cer întunecat, străbătut de nori umflați și luți. Se crăpa de zori.

Ajunse pe palier, se opri o clipă să-și tragă răsufllarea.

Atît în sîngia, cît și în dreapta — constată — se deschideau două coridoare scurte și slab luminate, cu toate ușile camerelor închise. În fața unei uși, ultima pe coridorul din dreapta, așezată pe dușumea, aștepta o singurată pereche de pantofi: bărbătești. Într-adevăr, croise în stil mare Bellagamba — își spunea, uitîndu-se la pantofi; într-adevăr, nu presupușese nici o chelăruială... Dar de ce să se mire? Bani se găseau în zona aceea, cu duimul. Pentru toată lumea. Sîngurii, cel mult, căroră li se spunea nu, mereu unii Bellagamba — în afară de ei, agățați cu unghiele și cu dinții, dintr-un motiv sau altul, de aceleși grîni, de aceeși cîneapă, de aceeși efecă, și prin urmare, cu sau fără comunism, sorții să piară în curînd, să fie mătu-rați din cale. Se știe: băncile, inclusiv Casa Agricola din Ferrara erau gata să-și ofere creditele oricui, pînă și unui Bellagamba; dar nu unor «bășășite ale trecutului» — cum se putea citi chiar și într-unul din ziarele de guvernămint ca *Giornale d'Emilia*. Desigur, desigur: altul, în locul lui, poate că i-ar fi ascultat pe Nives și pe contabilul Prearo, care, încă de timp, nu scăpau nici o ocazie pentru a-l face să înțeleagă că ajunge, că era timpul să termine, că trebuia să se hotărască odată să arunce la gunoi vechile culturi tradiționale, astfel aproape pasive, și să se transforme, în rînd cu cei mai mulți, în horticultor pur. Un altul, în locul lui, sinchindu-se prea puțin de amenințările comunistilor, s-ar fi prezentat într-o bună zi la Montina, eventual cu o grămadă de jandarmi după el, și i-ar fi concediat pe toți, începînd cu Benazzi, administratorul, și terminînd cu ultimul pămăș și cu ultimul grăjdar. Un altul. El, nu: el — degeaba — dădea apă la moară băncilor. Era suficient să se gîndească la sine însuși ca agricultor, pentru a renunța dintr-odată la orice proiect de genul acesta, și pentru a se recunoaște un supraviețuitor.

Între timp, mai străbătuse o serie de trepte, care, întretăiate de un etaj intermediar, i se pădura mult mai puțin obositoare decît primele. Începu să urce al treilea etaj, iarăși foarte abrupt. În sfîrșit, fără să-și ia ochii de la oblon, identic cu cel de dinainte, ajunse sus, la ultimul etaj.

Și aici — constată — aceleași coridoare goale și pe jumătate întunecate, aceleași uși închise. Ușor deplasată spre dreapta față de casa scării, recunoscu imediat ușile pe care o căuta. Adineori, Bellagamba fusese explicit: «O să vedeți că scrie pe ușă», îl brevenise, înclinîndu-l — parcă înadins ca să facă figură frumoasă — nu spore «water»-ul de la parter, ci spre acela pe care, evident, îl socotea drept unicul loc al hotelului demn de-a primi un oaspe de seamă. Într-adevăr, chiar așa era. Ușa, de culoarea pălului de griu, avea la oarecare înălțime, o plăcuță albă, de metal emailat, pe care se citea: BAIE. Părea un indicator de circulație în miniatură — se gîndi, în timp ce se apropia; din acelea care se foloseau odinioară, înainte de celălalt război, astăzi mai rare decît o muscă albă. Albastrul caracterelor majuscule, strîmte și lungi, ca și al firului subțire ce le încadra, i se părea același: un albastru încărcat, tinzînd spre negru.

Întră.

Încă înainte de-a aprinde lumina (n-ar fi fost nevoie, însă: era suficientă, acum, cea care pătrundea prin fereastra din fund), își dădu seama că baia era într-adevăr o baie; adică înzestrată, în afară de ceea ce căuta el, cu o chivertă dominată de o ogîndă și o vană de zinc dreptunghiulară, veche și hodogrogită, știrbă, dar foarte largă și, la o adicăteala, curată.

Dar și de data aceasta, nimic și iar nimic: plînteul nu voia să i se deserte nici în rîsul capului. În ciuda tuturor strădănilor, simtea că nici de data aceasta n-ar fi izbutit și că, în orice caz, n-ar fi făcut mare școală.

Pe pervazul scund al ferestrei, cam la un metru depărtare — o și văzuse — hîrtie de ziar: o grămăjoară de foi pătrate, perfect egale între ele, pe care o piatră cafenii și păroasă, culesă de pe malul mării cine știe unde și de cine, le ținea prînse la un loc și frumos rînduite. Întîine o mină și trase de sub piatră prima foaie din grămadă. Trebuie că e dintr-un ziar de acum cîteva luni — reflectă el, ținînd seama de culoarea gălbuie a hîrtiei; poate un număr vechi din *Giornale dell'Emilia*. SPERI LA NEW YORK, glăsuia un titlu cu caractere mari, tăiat la jumătate, la să vedem — încerca el să-și aducă aminte: cînd a fost De Gasperi în America, să stea de vorbă cu Truman și cu Marshall? În aprilie? În mai? Sau mai înainte? Mai înainte trebuie să fi fost. Comunistii fuseseră puși la «index» de guvern abia după criza din mai, ultima dintr-o serie, izbucnise (asta își amintea cu precizie) după ce De Gasperi se întorsese de mult în Italia. În ianuarie, decît în februarie?

Lua alte hîrtii, la întîmplare, neputînd stabili proveniența niciuneia, deși erau toate tăiate din paginile aceluiași ziar, desigur, și nu toate de la aceeași dată. REPT DE INSURE — GAT LA COST, zicea un alt titlu, în litere încă și mai mari decît la cel anterior...

Își ridică fruntea și uită de titluri, privind pe fereastră. Lumina, întunecată, dar limpede, era acum plină. Fără ceață, fără negură. Sub fereastră — imediat alături, curticica norioasă în care Bellagamba își ținea gările — vedea cum se întîinde în perspectivă verticală un mizerabil teren de fotbal, cu barele singurate ale porții, printre capetele căroră — chiar și așa de departe — i se părea că e în stare să deslușească întreaga păragină cenușie, subțirică și tristă. Dincolo de arenă, tot satul: țigile întunecate ale acoperișurilor, atît de deosebite de cele din Ferrara (mai mici, mai neregulate: de parcă n-ar fi fost făcute de mînă, una cîte una), dar totodată atît de asemănătoare, atît de vădit din aceeași familie. Iată piața, biserica Sfîntei Născătoare cu clopotnița ei într-o parte, foata Casă a Facșilor mai aproape decît

biserica, fațada roșie a Camerei de Muncă, precum și căsuțele modeste și joase, de jur împrejur, avind un rol de umplutură și de înmădare. Pe urmă, mai încolo, cataractul fluvial ascende între cele două mări, dar foarte ușor de ghicit datorită cataracturilor înalte ale șlepurilor ancorate la chei. În sfârșit, încă mai departe, mult mai departe, de-a lungul panglicii asfaltate a șoselei județene spre Ferrara, înălțate peste șirul de ploi care marca, dincoace de Padă, la Volano, hotarul de nord al Montinei subîrîtate, afumate coșuri ale fabricii de zahăr și ale pomelor de apă... Ca un inginer cadastral echipat cu instrumentele necesare, căuta să măsoare, din ochi, distanțele și proporțiile. Cît era, în linie dreaptă — se întreba, dar așa, fără măsură să încerce o aproximare — cît era, în linie dreaptă, din piață pînă la portul fluvial? Dar grupul de coșuri, acolo în dreapta, la ce distanță era de cafeniul și pe jumătate dărîmatul Foișor al Cocosului, minuscul în mijlocul ogarelor goale de la Montina: abia se deslășea printre casele țărănilor, răspindite la intervale rare pe cuprinsul moșiei. În ciuda eforturilor, vilagoara de apă nu se mai zărea, izolată, încă din '30 la hotarul dinspre miazăzi al satului (o cumpărase nou-noută), astăzi era imposibil s-o distingă în mijlocul altor așezări, aproape toate de același tip, ridicate mai tîrziu în întreg ținutul. Dar nu contează: cîte sute de metri despărteau cartierul acela, rămas cel mai modern din Codigoro, de piața centrală? Și stătuia de culoare cenușie a infanteristului, care, în virful monumentului Eroilor din piață, se avînta la asalt fluturînd deasupra căștii drapelul zburînt și ciuruit de gloanțe al regimentului; cum era: mai mare sau mai mică decît în realitate?

Mai rămînea de stabilit unde se afla casa lui Ulderico, vărul său, prietenul, marele prieten, tovarășul nedespărțit încă din cea mai îndepărtată copilărie, din toată copilăria lui (îi se părea de necrezut, acum, cînd se gîndea, că încetul cu încetul, deveniseră atît de străini!). De peste cincisprezece ani, Ulderico venise să trăiască acolo, la Codigoro; dar nu într-o vilă frumoasă cu parci, în afara satului, ci, după cum fusese informat, într-un apartament orăzesc, vîntat, cu-i drept, comode, cu ocuri, dar, cîteva pași de centrul satului. Unde era casa Cavaglieri? — se întreba, la să vedem: casa Cavaglieri? — calculă, ascuțindu-și privirea — trebuia să se afle acolo, la începutul așezării, corso principal din Codigoro: la nu mai mult de cincizeci de metri, adică, de vitrina acum luminată a uneia din cafenele în care, cu aproape o oră în urmă, el nu putuse intra. Îndată ce — orientîndu-se după puținele elemente de care auzise — i se păru că a ghicit clădirea masivă în care presupunea că locuiește Ulderico și familia sa, se gîndi că astăzi după-amiază, tîrziu, înainte de a se întoarce la Ferrara, cu condiția să ne simtă prea obosit, firește, și cu condiția unui vînt de dus în dar (pe întineric, printre altele, și cu ceață nelipsită, probabilitățile de a fi observat, de a se întîlni pe șosea cu persoane nedorite, erau de socotit aproape nule), astăzi, cine știe, s-ar fi dus să-i viziteze: pe Ulderico, pe soția sa, Cesarina, cu toată progenitura lor. E drept, nu fusese niciodată la ei: nici înainte de război, nici în timpul războiului și, cu atît mai puțin, în ultimii trei ani de după întoarcerea sa din Elveția. Dintre copii, șase! I, nu-l cunoscuse pe nici unul. Dar după cele două convorbiri la telefon cu Ulderico, săptămîna trecută; după toate drăgășeniile cu care i-a copleșit vărul său, printre ele și aceea de a nu se minuna de ră, la telefon, că-i aude din nou glasul: cu rost ar mai fi avut, din partea amîndurora, să nu-și facă o vizită? Cum e viața. Își amîntea marele scandal din '32, în familie și în afară, cînd, pe neașteptate, Ulderico hotărîse să se însoare în biserică cu Cesarina, croitoreasa de pantaloni din Codigoro (ce nume de familie avea și asta?), cu care, de ani de zile, întrîntirea o legătură s-ar putea spune publică, precum și să se boteze în ziua nunii. Și-și mai amîntea, dimpotrivă, tot în legătură cu Ulderico, insistențele, la via înfrîntăciua cu care îl sfătuse, în '39, pe

el, pe Edgardo, să renunțe la ideea de a se însura, la rîndul său, cu propria sa întîrîntăciua, cu Nives... .

Nu — încheie el — nu: a continua să nu se vadă, acum, n-ar avea nici un sens.

VI

Cînd cobori jos, ceva mai tîrziu, nu-l mai găsi pe Bellagamba. Se feliță singur. Să-și la rămas bun de la fostul caporal al Miliziilor: ce picicistior ar fi fost, ce greșos. Nu dorea deocădată decît s-o steargă, să se îndepărteze cît mai repede de Codigoro.

Nu mai că, după cîteva clipe, odată ieșit în piață, îl văzu pe Bellagamba, chiar pe el, stînd pe marginea aceluiași trotuar de pe care, odinioară, avea obiceiul să așvîrle privirile sale închizitoriale tuturor consătenilor, ca și străinilor de sat (imobil în fața Apriliei, a vechii sale Aprilii, cu un picior rezemat pe un caucuc din față, avea aerul că măsoară și cîntărește, ca un specialist, starea avînturului), și își dădu seama că n-ar fi fost în stare să-l ocolească, că trebuie să se resemneze și să mai piardă un timp.

Apropiindu-se, îl cercetă cu privirea. Era aproape de necunoscut. Peste un maiou cu gulerul înalt, de cîlcist, gri-cenușu, omul îmbrăcase un palton de culoare închisă, la două rînduri; pe cap purta o pălărie moale cu borurile lăse în jos, de aceeași culoare. Cu totul inofensiv și simțindu-se îl însuși stîngherit de această travestire, Bellagamba semăna destul de mult cu Mussolini din ultimii ani — se gîndi Edgardo — cînd îl «răpiseră» nemții din cabana de pe muntele Gran Sasso... .

— Salve, zise.

— E a dumneavoastră? făcu celălalt, arătînd spre mașină și furîndu-l cu coada ochiului. Încuviință.

Se apropie și privi înaintea lui. Era ceasurile opt. Piața se popula treptat. În timp ce Bellagamba îi vorbea de Aprilia, aducîndu-i elogii ca «marca», și propunîndu-i, pare-se, să i-o cumpere (de mult căuta o mașină de tipul acesta — îi măturîse — trîncină și economică în același timp, trecută prin câteva mîini sale, și mai bine, numai prin două, ușor de transformat într-o camionetă pentru nevoile crescînde ale restauranțului), Edgardo nu reușea să-și la ochii de la pilcările de oameni ce deveneau, minut cu minut, tot mai numeroase, acolo, în fața clădirii scunde a Camerei de Muncă și a celor două cafenele. Un alt șuvoi de oameni — observa Edgardo — femei, fete și mai ales fetițe, era înghîțit de poarta întunecoasă a bisericii Sfîntei Fecioare, izolată la stînga, în fundul unui soi special de piață. Nimeni nu dădea semne să-i fi observat. Toți, era limpede, aveau alte griji. Ce griji? — se întreba, liniștit cîi drept, și în același timp cu o ciudată nemulțumire și dezamăgire. Din virful clopoteniei ce se înălța sveltă și țuguită, îndrăstul absidei bisericii, atît de înaltă — își amîntea — încăl venind uneori pe timp frumos dinspre Ferrara, puteai s-o vezi de la cît de puțin douăzeci de kilometri (de pe mare era posibil s-o întrezărești de la o distanță încă și mai mare, glasul grav al clopotului mare chema neîncetat la slujbă).

Trăgeau clopotele. Bellagamba încetase de cîteva clipe să mai pălăvrăgească.

Era rîndul lui, acum.

«Bine. Am să mă gîndesc», murmură, cu privirile mereu ațintite spre clopotenie. «Poate că o să mă vorbim deosepe asta, chiar azi».

«Vă întoarceți la masă?»

Adineori, în vestibulul hotelului Bosco Eliceo, în dosul «biroului», pe locul parșit de Bellagamba, seada un ins de vreo șaptezeci de ani, uscățiv, cu părul sur, cu o față pămîntie și suptă de malarie, îmbrăcat într-o jachetă în dungi, murdară și roasă. Deloc mirat că-l vede coborînd de la etaj, acesta îl înconștințase imediat că «domnul Gino» legise de vreun sfîrt de oră, fără să precizeze nici unde se ducea,

nici cînd urma să se întoarcă. « Transmite-i salutăările mele », îi spusese moșnegului la plecare. « Mulțumește-i din partea mea și anunță-l că s-ar putea să mă întorc la masă ». La masă? — se gîndea acum, într-adevăr, vorbește adineori de masă. Dar dacă dimpotrivă, lăsînd baltă tot programul, s-ar întoarce imediat în oraș?

Oricum, nu răspunde. Își întoarce privirile de la clopotniță și cercetă cerul. Nu mai erau norii umflați și iuți de adineori, galopînd la cotă joasă peste acoperișurile satului, ci doar un înveliş cenușiu, compact, uniform. Și dacă s-ar întoarce, într-adevăr, acasă?

Se răsuși spre Bellagamba. Acesta îi zîmbea cu obișnuita lui expresie greu de definit, vag prefăcută, velleana.

« Luați o cafea », propuse.

Îi trata — reflectă Edgardo — cu aceeași răbdare intimă, bănuitoare, ca și Romeo. Dar nu ca să-l pește picior, sau, la o adicăteala, ca să-l provoace, să-l pună la încercare. Dimpotrivă. Dacă înțelegea bine, voia doar să-l liniștească, să-i confirme că n-avea de ce să se sperie de niște biete umbre. Să-l asigure, ca prieten, că n-avea de ce să-i fie frică.

« Unde? », făcu.

« Dincolo, la *Fetman* ».

Arătă cu bărbia grasă, sprîjinită de gulerul maioului, spre cafeneaua din stînga pieței, cea din colț.

« Fac o cafea pe cînte », continuă. « Și-apoi », adăugă, trăgînd pe ochiul, « și-apoi, la ora asta, domnule avocat, vă garantez că n-o să înfrîniți acolo nici o mutră suspectă. Ascultați ce vă spun ».

Se ferise întotdeauna, la Codigoro, să frecventeze cele două localuri din piață, puncte obligatorii de înfrînire, încă din timpuri imemorabile, nu numai pentru dife-riți șefuleți ai vieții politice, ci și pentru toți samșarii zonei: din instinct și din principiu. La *Fetman* (ce nume! în fața de război, dacă nu se înșela, se chema altfel), nu-și băgase nici măcar vîrfurile nasului, niciodată. De ce, oare? Chiar și acum, în '47, în plină ofensivă comunistă, intrînd acolo așa devere și pe deasupra într-o zi de duminică, posibilitățile de a înfrîni unele figuri antipatice rămăseseră aceleași, adică destul de reduse. Și-apoi: dacă ar fi hotărît, după cafea, să facă stînga-mprejur (să se întoarcă imediat la Ferrara, voia să spună, și printre altele, să renunțe și la ideea de a vizita, după masă, familia Cavaglieri), din ce alt loc mai comod ar fi putut măcar să-i telefoneze lui Ulderico? Să-l salute, atîta tot, ceea ce i-ar fi permis, în viitorul apropiat, să se întoarcă la Codigoro anume ca să se vadă, toate astea nu le putea face decît imediat, înainte de a o lua din loc.

« Cum vrei », răspunde într-un tirziu, « Să mergem ».

Străbătura piața, mergînd unul alături de celălalt, ca doi prieteni vechi: avînd aceeași senzație că lumea nu le dă nici o atenție și fără să schimbe, așa cum se întîmpla uneori între prieteni, un singur cuvînt.

Așteptară apoi, în picioare, în fața teighelei, să fie serviți. În așteptare, nu era aproape nimeni la *Fetman*: atmosferă cetoasă, îmbibată cu mirosul de « espresso », de țuică, de țigări de foi; cîțiva clienți, anonimi, tăcuți, așezați la mesele din fundul sălii dreptunghiulare, care aducea mai mult a garaj decît a cafenea: iar obraji, așa simțea, i se îmbujorau, clipă după clipă. Atenția i se fixă din nou asupra blocului modern unde, cu vreo douăzeci de minute în urmă, privind de la fereastra băii, i se năzărise că trebuie să locuiească Ulderico și familia sa. Privind-o, acum, prin cristallul aburit al vitrinei, clădirea i se părea un fel de calcan galben-roz, ceva imanenț și inaccesibil. De fapt — își zicea — era o construcție impozantă; așa se explica faptul că strada, deasupra căreia își înălța cele șapte sau opt etaje, părea atît de îngustă, mizeră, întunecoasă. Căuta cu ochii parterul. Nu se vedea nici o intrare. În penumbra deasă ce dăluia încă sub porțicul exterior, se alinau, cap la cap, cele trei vitrine

ale marelui magazin de mașini agricole, pe care-l observase în treacăt, în timp ce strălăbea piața. Atunci — se întrebă — admitînd că familia Cavaglieri locuiește într-adevăr acolo, în clădirea aceea, unde era intrarea spre apartamentele de la etaj? În spate? Imin bine să nu uite să-l întreb pe Ulderico, la telefon. ...

Între timp, Bellagamba își relase cuvîntarea.

Îi dădea sfaturi. Confidențial, dar respectuos (vorbea cu glas destul de scăzut: firește, și pentru ca să nu-l audă barmanul), începuse să-i critice ideea de a ajunge pînă la Volano. Ce căuta acolo? — zicea Bellagamba. Aparte faptul că, aproape sigur, în curînd ar fi început să plouă cu găleata, nu exagera deloc spunîndu-i că va ajunge în baltă abia pe la zece, în nici un caz mai devreme. Cît despre vîntori, în duminică asta, nu trebuie să fie nici urmă de ei pe acolo, dovadă că nu dăduse decît o cameră, noaptea trecută, unuia din Reggio, care de altfel nici nu era vîntor, ci plasator de lame de ras; ce-o să împuste el, domnul avocat, la ora zece dimineața? Degeaba: să te înfrîntezi atît de tirziu în baltă (nu era nevoie să i-o amintească cineva), riști să te întorci acasă cu miștile goale; sau, cel mult, de ciudă, să împuști o ciocară-două, că din astea, din păcate, se găsesc întotdeauna cu duimul.

« Nu vrei, în schimb, să vă pregătesc un pat bun? », adăugă, schimbînd tonul, în șoaptă. « Dacă vrei, veniți la hotel, și pun să vi-l așternă imediat ».

Se întoarse spre Bellagamba. Îi făcea cu ochiul, ca de obicei: dar de data aceasta, roșu la față, îi olerea ceva excepțional. Ca să nu spunem interzis, Oricum, avea dreptate — nu putea să nu recunoască. Fără doar și poate, avea dreptate. Cît despre pat, nimic: nici gînd. Ar fi făcut mai bine să se așeze în mașină și, drumul 1, la Ferrara. După amiază, pe la cînd și jumătate, după ce s-ar fi sculat din propriul său pat, obișnuitul bridge la familia Concordi, în așteptarea orei de cină, ar fi fost desigur o soluție.

« Nu, mulțumesc », răspunde. « Ești foarte amabil, dar nu e cazul. Lasă. »

« Aș vrea să telefonez, se poate? », zise, ridicînd ochii spre barman.

« În oraș? »

« Nu. La Codigoro. »

Barmanul — un om de vreo patruzeci de ani, cu fața grasă, asudată și pătată de o barbă sură de vreo trei zile — îl cîntări cu răceală.

« Cu cine vrei să vorbești? »

« Cu casa domnului inginer Cavaglieri. »

« Gata », exclamă celălalt, devenind dintr-o dată serviabil și scoțînd o fișă din sertar, pe care i-o întinse. « Poziți în cabină. »

Arăta în direcția unui sos de dulap strîmt și vertical de lemn, cu geamuri, așezat lîngă peretele cel mai îndepărtat al sălii, dincolo de scaune și de mese. Îndreptîndu-se spre cabina telefonică (T.I.M.O. scria pe ea, cu litere albe), Edgardo se întrebă cu învidie cum de fusese de ajuns să pronunțe numele vărului său ca să strînească imediat atîta amabilitate. N-avea însă dreptul să se mire — își zise imediat. Ce naiba! Cînciprezează aici petrecuți în sat, cu nevastă, cu o sumedenie de copii și cu tot restul: în anumite împrejurări, oricine sîrșește prin a se adapta mediului. Chiar și omul cel mai puțin dispus s-o facă. Și apoi, ce să mai zicem de Ulderico, cu firea lui mai mult unică decît rară, care, ferice de el, îi permitea să se arate mereu atît de sigur pe sine în orice situație, atît de calm și de cordial! Cafeneaua *Fetman*, probabil, era a lui; cea pe care o frecventa de obicei, la cîțiva pași de casă.

Ajuns la cabină, dădu să intre.

« Sute, numărul », strigă barmanul.

Tresări și se întoarse. Lîngă teighea, Bellagamba își aprindea o țigară, cu fața ascunsă în cășul palmelor; împrejur, cîțiva clienți își ridicaseră privirile, se uitau țînt la el. Așa e — se gîndi; numărul. Desigur, era alcătuit doar din două cifre. Dar care?

Dădu din cap.

«Nu».

«Formați doisprezece. Unu, doi».

Se închise înăuntru și formă numărul. În receptor, semnalul de apel se repetă îndelung. Suna cu totul altfel, abia acum își dădea seama, decît cel discret, vătuit, al rețelei din Ferrara. Aspru, metalic, copleșitor, aproape de nesuportat în ureche.

«Cine e?» izbucni în sfîrșit o voce urcîcioasă, care-l sili să îndepărteze și mai mult receptorul.

După cît se părea, era femeia de serviciu: o bătrînă de prin partea locului, fără prea mulți dinți în gură. Trebuia să-i răspundă, în orice caz, să-i spună că ora el (cu Ulderico n-ar fi fost nevoie: ar fi ajuns un «ciao», și celălalt i-ar fi replicat pe loc cu un liniștit «ce mai faci?»); dar îl veni greu să răspundă, să-și înfrîngă acel soi de nedumerire amestecată cu stinghereală și repulsie, la auzul propriului său nume și prenume. Limentani, Edgardo Limentani: se văzu silit să repete de mai multe ori, silabisind chiar. Degeaba. Bătrîna nu înțelegea. Pînă cînd, în sfîrșit, răspunde că domnul inginer era încă în pat și că doamna Cesarina intrase chiar atunci în baie.

Șovăi.

«Îmi pare rău, n-aș vrea să deranjez», făcu apoi. «Totuși, nați vrea să-i spuneți, vă rog, că la telefon e vărul său Edgardo, din Ferrara?»

«Așteptați un moment».

«Vărul său»: ca să-și scoată din stomac aceste cuvinte — se gîndi — făcuse un efort remarcabil. Dar nu-năpea nici o îndoială: dacă venea ea la telefon, nevasta lui Ulderico, trebuia să se țină bine, străduindu-se să facă jocul obișnuitelor fraze de circumstanță, al obișnuitelor fraze de politețe, al obișnuitelor formule, prefabricate, ce truda! Cum era Cesarina asta! Aproape că nu și-o mai amintea. O văzuse, în total, de vreo două ori pe vremea cînd era fată, fără să rețină nici o trăsătură a fizicului ei și fără să fi schimbat nici un cuvînt cu ea. Da, era înaltă, blondă; poate roșcată chiar. Dar după aproape douăzeci de ani — douăzeci de ani! — cu povestea căsătoriei întîre timp și cu tot restul... A propozi; cum să-i spună? Să-i spună tu? Să-i spună «doamnă»?.

Pînă una alta, nimeni nu se făcea auzit la celălalt capăt; asta în ciuda faptului că apartamentul — dovadă: zgomotele — era în plină agitație.

Apartamentul. Trebuie să fie mare — i se părea să ghicească — foarte mare; cu unele încăperi largi cît holurile. Acolo unde se afla telefonul, de exemplu, era odăia copiilor (cel puțin trei: băieți); se jucau, chiar în clipa aceea, cu o minge de cauciuc; și din bufințurile produse de săriturile, de alergările și prăvălirile lor pe parchet, nu era greu să-ți faci o idee asupra locului și asupra dimensiunilor sale. Departe, foarte departe, plîngea un copil: un pîld de cîteva luni. Dar iată, mai aproape, o altă voce — aceea a unei fete de vreo cincisprezece ani — striga: «Clementina!». Și fiindcă Clementina, închisă cine știe unde, poate în odăia ei sau în closet, întîrzi să răspundă, celalalt o zorea să se ducă la Tonino sau Tanino. «Leși de-acolo», zicea nerăbdătoare, rîzînd în același timp: «hai, ieși, că s-a isprăvit gazul...»

Ca să audă mai bine, își ținea răsufarea, nu făcea nici cel mai mic gest. I se părea că se află și el în casa Cavaglieri, ascuns după o ușă, trăgînd cu urechea, pîndînd.

«Gol!», urîă, foarte aproape, unul din băieți.

«Nu-i valabil!» protestă altul, mai mic. «Te-am văzut, ce mai, ți-ai potrivit mînea cu mîna!»

«Ba e gol!», insistă cel dintîi.

Nu zicea nici mîlc, nu se mișca. Ce hărmălaie — se gîndea — ce harababură. Păzește-mă, Doamne!

Cu toate astea, deși buzele i se arcuiau într-o strîmbătură de dezaprobare și plictis (vezi ce se întîmplă — se gîndea — cînd îți umpli casa de copii: oricît de mare și de comodă, nici o locuință nu e destul de încăpătoare; viața nu mai e viață, dî un iad), nu izbutea să se miște de acolo, rămînd cu receptorul lipit de ureche, atent să prindă glasuri și zgomote, cu un fel de lăcomie agitată.

«Cine e?» întrebă dintr-odată, pe fir, vocea cam răgușită a unui copil.

Copiii nu-i plăceau, în general: îl stinghereau, îl intimidau. Chiar și în fața lui Rory (cum i se întîmplase chiar în dimineața aceea, intrînd pentru o clipă în odăia ei), i se puneă adesea un nod în gît, care-l sufoca. La telefon, însă — așa i se părea — era altfel. Putea oricînd să găsească ceva de spus.

«Edgardo», răspunse. «Dar pe tine cum te cheamă?»

«Andrea».

Îl auzea cum respiră zgomotos. Era împedat: văzuse receptorul atîrnînd de-a lungul peretelui și pentru că frații mai mari îi dădeau mereu zor ba că e gol, ba că nu e, i s-o fi năzărit la un moment dat să profite de întreruperea jocului și să se agațe de telefon. Altminteri, în mod obișnuit, nu ajungea la aparat decît urcîndu-se pe un scaun.

Întrebă:

«Cîți ani ai?»

«Șase».

«Mergi la școală?»

«Da».

«În ce clasă ești? Întîia?»

«Nu. Întîia preparatoare».

La șapte ani — reflectă — Rory era în clasa a treia.

«Am cam rămas de căruță», încercă să glumească. «Cel puțin ești cuminte?»

«Așa și-așa».

«Cum adică, așa și-așa? Trebuie să fi cuminte. Nu știi asta!»

Copilul nu răspunse. Tacerea lui coincidea cu reluarea jocului de către frații mai mari. Și iar țipete, alergări, sărituri, prăvăliri. Dar Andrea, tot acolo, la celălalt capăt al firului, cu răsufarea lui îndărătnică și groasă de țărăn mic.

Pe neașteptate, cu o nespusă violență, se simți cuprins de dorința de a se afla, cu ploaie sau fără ploaie, cu orice preț, în mijlocul bălții: singur.

În fond, ar fi putut să așeze receptorul la loc — se gîndi. Fără să mai aștepte servitoarea care, putea să parieze, nu izbutea să-i rostească numele exact (cine știe ce-o fi comunicînd acum stăpînei, prin ușa de la baie!). În fond, el ar fi putut foarte bine să așeze receptorul în furcă și să spele puțin. De altfel, după ce se va fi trezit, Ulderico ar fi înțeles imediat cine-i telefonase...

Așadar: nu era acesta, oare, singurul lucru care conta?

Așeză încet receptorul în furcă.

În românește de FLORIAN POTRA

GEORG TRAKL

p o e m e

Băiatului Elis

Elis, când mierla cheamă în neagra pădure,
Să știi că e sfârșitul tău.
Buzele tale sorb răcoarea albastră a izvorului de munte.

Lasă, dacă fruntea ta potolit singurează
Străvechile legende
Și tainicul tîlc al zborului de pasăre.

Dar tu străbați cu pas vătuit
Noaptea ce-atîrnă plină de ciorchini purpurii
Și brațele ți le miști mai frumos în albăstrime.

Sună răsură
Unde-s ochii tăi de lună.
O, Elis, ce mult e de cînd ai murit!

Ți-e trupul o zambilă
În care un schivnic își înmoale degetele de ceară.
Tăcerea noastră-i un hău negru

Din care iese uneori o vietate blajină
Ce pleoapele grele și le coboară ușor.
Picură pe templele tale o rouă neagră —

Ultimul aur al stelelor prăbușite.

Pace și tăcere

Ciobanii îngropaseră soarele în pădurea desfrunzită.

Cu năvodul lui aspru

Un pescar apucase luna din eleșteul în tremur de-nghet.

În cristal albastru

Sălășluiește omul palid, cu obrazul sprijinit de stelele sale;

Ori capul și-l înclină în somn purpuriu.

Dar trecerea neagră a păsărilor atinge mereu

Pe cel văzător, sfințenia florilor albastre,

Liniștea intimă cugetă la lucruri uitate, Țingeri stinși.

Din nou înnoptează fruntea în roca albită de lună;

Adolescent radios,

Sora apare în toamnă și neagră destrămare.

Anif

Amintire: pescăruși lunecînd peste întunecatul

Cer de melancolie virilă,

Calm stai tu în umbra frasinului întornat,

Cufundat în dreapta măsură a colinei;

Mereu cobori de-a lungul fluviului verde,

După ce se face seară,

Melodioasă iubire; un om trandafiriu întîmpină pașnic

O sălbăticiune întunecată, îmbătată de vremea albăstrie

Fruntea atinge frunzișul agonici

Și cugetă la fața gravă a mamei;

O, cum se lasă totul în beznă;

Camera severă și vechile mobile

Ale părinților.

Se zguduie pieptul străinului.

O, voi, semne și stele!

Mare e vina celui care s-a născut. Durere, voi flori de aur

Ai morții,

Cînd sufletul visează înfloriri mai răcoase.

În rămurișul despulat pasărea nocturnă țîpă într-una,

Peste pasul lunatecului,

Lîngă zidurile satului scîncește un vînt de ghiață.

Șapte cîntece ale morții

Albăstriu amurgește primăvara; sub copaci sugători ai gliei

O întunecime colindă în scăpătat și-n seară,

Pîndind cu auzul la dăoasa tînguire a mierlei.

Noaptea apare tăcută, o sălbăticiune sîngerîndă

Care se lasă încet pe colindă.

În aerul umed se leagănă creanga de măr înflorit,

Ce-a fost împletire se desface-n argint,

Din ochii-i noptateci moartea începîndu-i; cădere de stele;

Preasuv cîntec al copilăriei.

Luminos, cel adormit cobora de-a lungul negrei păduri

Și-n văgăună susura un izvor albastru

Ca el să-și ridice ușor pleoapele palide

Peste fața sa de zăpadă;

Și luna alungă din birlog

Un animal roșu;

Și tînguirea întunecată a femeilor muri în suspine.

Mai strălucitor își ridică minile spre steaua sa

Străinul alb;

O moarte părăsi în liniște casa năruită.

O, putregăita făptură a omului; făurită din metale reci,

Noaptea și spaimă a pădurilor scufundate

Și a dogoritoarei pustietăți a animalului;

Potolite, vînturile sufletului.

Coborî pe rîuri sclipitoare în neagră luntre

Plină cu stele de purpură, și deasupra-i

Căzu în liniște rămurișul înverzit,

Mac din nori de argint.

An

Liniște întunecată a copilăriei. Sub înverzirea frasinilor
Paște blîndeșea unei priviri azurii; tihnă de aur.
Ceva întunecat vrăjește mireasma viarelelor; spice legănătoare
În seară, semințe și umbrele de aur ale melancoliei.
Dulgherul cioplește grinzi; în valea cuprinsă de-amurg
Macină moara; în tufișul alunului se boltește o gură purpurie,
Roșu viril înclinat peste apa tăcută.
Domoală-l toamna și duhul pădurii; în urma singuratecului
Vine norul de aur, umbra nepotului, neagră.
Declin în camera de piatră; sub bătrîni chiparoși
Noptatecele chipuri ale lacrimilor s-au adunat în izvor;
Ochi de aur al începutului, întunecată răbdare a sfîrșitului.

Noaptea

Pe tine te cînt, despicătură sălbatecă,
În furtuna nopții
Munți turn peste turn;
Voi, turnuri cenușii
Revărsate cu rinjituri de iad,
Jivine de foc,
Ferigi aspre, molifiți,
Flori cristaline.
Chin nesfîrșit,
Ca să-l alungi pe Dumnezeu,
Spiritu blînd,
Adînc aștînd în căderi de ape,
În pini unduitori.

Se învîlvorează de jurîmprejur
Focurile popoarelor.
Peste stîncile negre

Se prăbușește în beția morții
Logodnica de jăratec a vîntului,
Valul albastru
Al ghețarului
Și clopotul
Bubuje sălbatec în vale:
Flăcări, blesteme,
Și întunecatele
Jocuri ale voluptății,
Cerul e luat cu asalt
De un cap împietrit.

Melancolia

Puternică ești pe dinăuntru
Tu, gură întunecată, făptură plămîdită
Din nori de toamnă,
Liniște aurie de seară;
Un pîrîu de munte asfîntînd verzui
În cearcănul de umbre
Al pinilor zdrobiți;
Un sat
Care se stinge cucernic în imagini brune.

Aici saltă caii negri,
Pe pașîștea de negură.
Voi, soldați !
De pe colină, unde soarele se rostogolește murind
Sîngele năvălește în hohote —
Sub stejari
Fără grai ! O, tunătoarea melancolie
A oștirii; de pe fruntea purpurie
Un coif sclipitor căzu zornăind.

Noaptea de toamnă vine grea de răcoare,
Strălucește laolaltă cu stelele
Peste oase bărbătești, fărîmate,
Călugărița liniștită.

Întoarcere acasă

Răcoarea anilor întunecești,
Durere și speranță
Ocrotesc ciclopițele stînci,
Munți goi de oameni,
Răsufletul de aur al toamnei,
Nor de seară —
Puritate !

Contemplă din ochi albaștri
Copilăria cristalină;
Sub molifi întunecești
Dragoste și speranță
Cînd de pe pleoapele de foc
Roua picură în iarba dură —
Necurmat !

O, acolo puntea de aur
Sfărîmîndu-se-n zăpada
Prăpastiei !
Răcoare albastră
Suflă valea înnoptată,
Credință, speranță !
Salutat fii tu, înșingurat cimitir !

Revelație și decădere

Stranii sînt cărările de noapte ale omului. Cum rătăceam prin noaptea din-a lungul odărilor de piatră, și-n fiecare ardea o lampă mică, un sfîșnic de aramă, și cum mă prăbușeam înghețat în culcuș, umbra neagră a mîinii apărui din nou la căpătîi și tăcut mi-am ascuns fața în mîinile încete. Și apoi hiacintul își deschisese la fereastră albastrele-i flori și pe luza de purpură urca prin răsufletul omului străvechea rugăciune, de pe pleoape căzură lacrimi de cristal, plîns pentru amarul lumii. La acest ceas moartea tatălui făcu din mine fiul alb. De pe colină vîntul nopții cobora în albaștri fiori, bocetul întunecat al mamei, din nou stingîndu-se, și iadul negru îl vedeam în inima mea; minut de liniște scînteietoare. Din zidul de var păși încet o făptură de negrăit — un adolescent muribund — splendoarea unei generații care se întoarce la strămoși. Răcoarea pietrei cuprinse cu alb de lună tîmpla veghind, pașii umbrelor se stingeau pe treptele dărăpănate, un dans trandafiriu în grădina mică.

În cîrciuma pustie stăteam tăcut și singur lîngă vin sub grinzile afumate; cadavru luminos înclinat peste o întunecime și la picioarele mele zăcea un miel mort. Din albastre putredă ieși — siluetă palidă — sora și astfel vorbi gura ei înșingurată: Înteapă ghimpe negru ! Ah, argintul brațelor mele încă mai răsună de năvalnice furtuni. Curgi sînge din picioarele lunare, deschide-ți florile pe cărările de noapte, unde șobolanul se strecoară c-un țipăt. Stele, aruncați-vă ultima scripă în sprîncelele mele boltite; și inima sună domol în noapte. Se năpusti în casă o umbră roșie cu spadă de foc, fugi cu fruntea ninsă. Vai, moarte amară.

Și o voce întunecată vorbi din adîncul meu: în pădurea de noapte calului meu negru i-am frînt grumozul, văzînd cum din ochii săi de purpură țîșnește demența; cînd vinător sălbatec hătuiam o sălbăticiune ninsă, peste mine căzură umbrele ulmilor, risul albastru al izvorului și răcoarea neagră a nopții; chipul meu muri în iad de piatră.

Și o picătură de sînge căzu lucioasă în vinul singuratecului; și sorbind, era mai amar decît macul; și un nor cernit îmi cuprinse capul, lacrimile de cristal ale unui înger blestemat; și sîngele curse lin din rana argintie a surorii și o ploaie de foc căzu asupra-mi.

Eu, taciturnul, care a scăpat din mîinile mute coama soarelui, vreau să rătăcesc la marginea pădurii; străin, care lîngă colina serii plîngînd își ridică pleoapele asupra orașului de piatră; sălbăticiune calmă care stă liniștită în pacea bătrînului soc; o, capul acesta neliniștit pîndind în amurgul

său, ori pașii aceștia care umblă șovăielnici pe urma norului albastru de-a lungul colinei, de asemeni pe urma gravilor aștri. Semănătura verde abătută liniștit într-o parte însoțește cu sfîcîiune căprioara pe cărările de mușchi ale pădurii. Colibele sătenilor s-au închis mute, și în tăcerea neagră a vîntului, tînguirea albastră a pîrului înfricoșează.

Dar cum coboram pe cărarea pietroasă, mă cuprinse nebunia și scoteam urlete ascuțite în noapte; aplecat cu degete de argint peste aplecute, văzui că mă părăsise chipul meu. Și vocea albă îmi spuse: Omoară-te! Într-un suspin se ridică în mine umbra unui copil și mă privi radioasă cu ochi de cristal; atunci mă prăbușii plîngînd sub copaci, sub vajnica boltă înstelată.

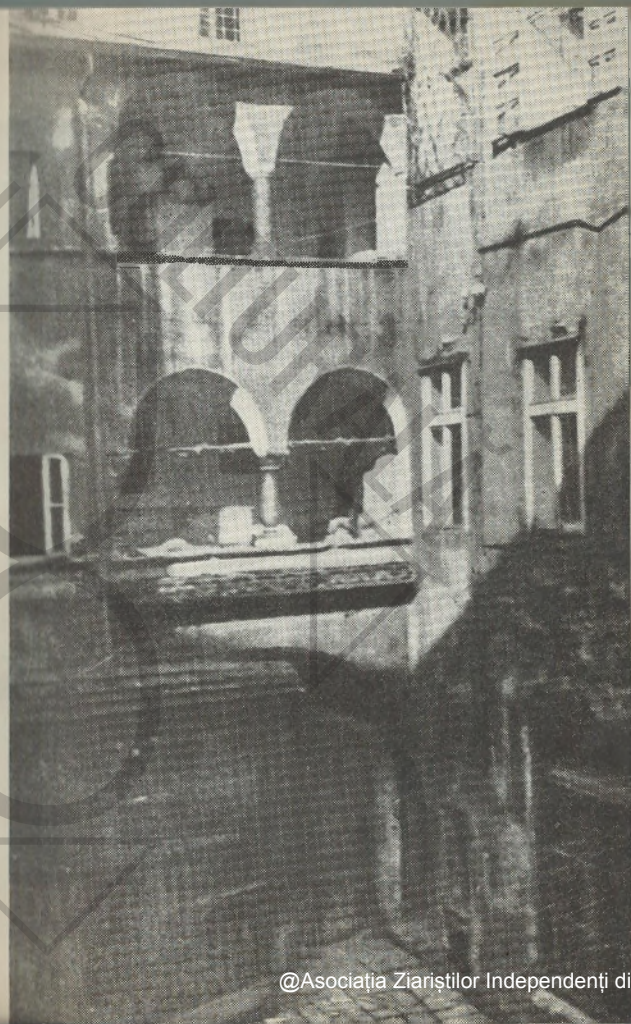
Drumeție neliniștită printre stînci sălbatice, departe de cătunele serii, de turmele care se întorc; în depărtare soarele asfinzînd paște livada de cristal și cîntecu-i sălbatic te zguduie, țipăt singuratec al pasărei murind în pacea albastră. Dar tu vii lin în noapte, atunci cînd veghez culcat pe colină sau cînd mă dezlănțui în furia furtunii de primăvară; tot mai neagră, melancolia înnoarează capul mort, fulgere fioroase înspăimîntă sufletul meu nocturn, minile tale îmi sfîșie pieptul cu răsufierea tăiată.

Și cum intram în penumbra grădinii, făptura neagră a răului fiind depărtată de mine mă cuprinse liniștea de hiacințe a nopții; și lunecam într-o barcă arcuită pe iazul liniștit, și o pace dulce îmi atinse fruntea împietrită. Mut zăceam sub sălcile bătrîne iar cerul albastru era înalt și plin de stele; și cum muream în contemplarea mea, muriră în mine și spaima și durerea; și umbra albastră a copilului, cîntec duios, se ridica strălucind în bezna, și deasupra, peste creștetele înverzite de copaci, stînci cristaline, crescuseră aripi de lună chipul alb al surorii.

Cu tălpi de argint coboram spinoasele trepte și pășeam în odaia spoită. Un sfeșnic lumina liniștit înăuntru și mi-am ascuns tăcut capul în așternuturi purpurii; și pămîntul azvîrlî un leș de copil, o plămăuire lunară, care ieși tiptil din umbra mea și cu brațe fărîmate căzu în prăpastie din piatră în piatră, zăpadă fulguită.

În românește de PETRE STOICA

Curtea casei în care s-a născut poetul ►

GEORG TRAKL în 1901

GEORG TRAKL

corespondență

[Către E. B., Salzburg]

[Viena, 1909]

Scumpe prieten!

Îți mulțumesc pentru scrisoare. În ceea ce privește poemele pe care le-ai trimis la Merker, nu mă mai interesează soarta lor. Fără îndoială, nu e frumos să-ți spun asta, île, care te-ai ostenit pentru mine. Dar acum dispozițiile mele sînt cu totul altele. Nu e vorba de grijile mele banale, firește. (De altfel, am și dat două examene — asta fiindcă m-am întrebant.) Nu, treburile mele nu mă mai interesează.

Sînt absolut singur în Viena. N-am altceva de făcut decît s-o suport! În afară de o scrisorică primită în ultimul timp și o mare spaimă și o părăsire nemărginită!

Mi-ar place să mă retrag cu totul și să devin invizibil undeva aiurea. Dar rămîi mereu la cuvinte, sau mai bine-zis, la teribila neputință! Să-ți scriu mai departe în stilul acesta? Ce absurditate!

Salută-l călduros pe Minnich. O, Doamne, cît de fericit aș fi să-l am aici pentru o seară. Chestiunile tale le va rezolva un pedel, întrucît eu m-am dădedit cu totul incapabil pentru așa ceva.

Probabil că voi veni acasă pe data de 25 sau 26 ale lunii. Nu mă bucur de loc. Totul a devenit altfel. Te uiți, te uiți și cele mai mici lucruri sînt nesfîrșite. Și devii mereu mai sărac, pe măsura în care te îmbogățești.

Salută-l pe Minnich! La revedere,

Al tău
GEORG TRAKL

Trakl nu a cultivat genul epistolar, așt de obișnuit pînă nu de mult în lumea artiștilor. Oricum, viața sa agitată, consumată la temperaturi înalte, nu i-ar fi permis să caligrafieze rînduri îngrijite și nici să dezbată anumite teme sau idei. Scrisorile sale, după cum ne avertizează Ludwig von Ficker, sînt așternute în goană, prin cafelele, sau într-o circumă, în fața unui pahar. Rînduri grăbite, aruncate cu creionul înfrînat pe petice de hîrtie găsite la întîmplare, pe picurii uzate sau pe ilustrate. Mai întotdeauna, ele conțin referiri la existența lui, ceea ce constituie un material documentar deosebit de prețios pentru cei care vor să-i cunoască mai îndeaproape viața. Simți printre rînduri o inimă împovărată, un suflet deschizîndu-și aripa mereu cernită.

[Către E. B., Viena]

Scumpe Buschbeck !

Alături, poemul prelucrat. E mai bun decât cel inițial, întrucât acum e impersonal și pînă să crape de mișcare și viziuni.

Sînt convins că forma și stilul acesta universal îți vor spune mai mult decât forma personală atît de delimitată a primei încercări.

Cere-de-mă că nu-mi este și nu-mi va fi niciodată ușor să mă supun fără condiții situației celui care expune, și voi fi mereu și mereu obligat să mă corectez pentru a da adevărului ceea ce este al adevărului.

Te rog să transmiți salutările mele cele mai cordiale lui Minnich și Schwab. Situația mea nu este încă clarificată și pendulez între of și vai. Ce situație dezagustătoare ! Aș vrea să petrec cîteva zile în liniște, asta mi-ar fi necesar cu adevărat. Dar știu de pe acum: voi reîncepe cu vinul ! Amin !

Sal. din in.

[Salzburg, dată necunoscută]

Al tău

G. TRAKL

[Către E. B.]

Goethe-Stube im Gold. Adler, Innsbruck

[Aprilie, 1912]

Nu mi-am închipuit vreodată că voi fi nevoit să petrec timpuri atît de grele în cel mai brutal și vulgar oraș din cîte există pe acest pămînt împovărat și afurisit. Și cînd mă gîndesc că o voință străină mă face să sufăr poate încă un deceniu aici, îmi vine să cad în cea mai amarnică criză de plîns și disperare.

La ce să mă vait ? La urma urmei o să rămîn necontenit un sărman Kaspar Hauser.

Trimite-mi pe curînd cîteva rînduri despre tine.

Al tău G.T.

Farmacia Spitalului de garnizoană nr. 10

[Către Karl Röck, Innsbruck]

Ilustrată din Salzburg: Sf. Sebastian cu cimitir 3, 12, 12

Mulțumesc pentru amabila dumneavoastră scrisoare. Client singuratec, așezat aici înaintea unui vin acru în acest oraș mort, mă simt rușinat de însufiețita dumneavoastră cordialitate. Ceea ce este aici nobil poartă de pe acum laur la tîmpla sa albă, dar moartea succede vieții, pentru că și aici există bunătate și dreptate. Mi-aș permite să vă spun la revedere rugîndu-vă, scumpe prieten, să primiți cele mai cordiale salutări.

Al dumneavoastră
GEORG TRAKL

[Către L. F.]

[Salzburg, 8, 7, 13]

Stimate Doamnă von Ficker !

Aveți alăturat o nouă versiune a Cîntecului orelor — în întregime orientată spre întunecime și disperare. Plecarea la Viena am amînat-o pe mîine, întrucît de două zile sufăr de violente crize de ameteală. Multe mulțumiri pentru inimoasa dumneavoastră scrisoare. Cu salutările mele cele mai cordiale

al dumneavoastră devotat

G. TRAKL

Patrulă de ulani austrieci — Grodek (1914)

Georg Trakl: melancolia amurgului

Despre lirica lui Trakl s-a scris mult. Exegeza ei — mai cu seamă în ultimele două decenii — a luat o amploare ce te duce cu gândul la nesfârșita succesiune de studii dedicate operei kafkiane. Peste o carte de aproximativ 200 de pagini — doar la atîta i se reduce creația — s-a ridicat un uriaș edificiu de studii, dintre care nu puține de mare subtilitate filologică, filozofică și chiar teologică. O bună parte din această literatură rămîne însă pe planul unei speculații pure, în care se evidențiază mai degrabă pedanteria și imaginația interpretului decît semnificațiile operei trakliene. Rețin atenția în primul rînd acele contribuții exegetice, care plasează poezia lui Trakl pe un anumit fundal social ferm precizat. De altfel, nimeni nu are dreptul s-o sustragă unei interpretări de această natură, de vreme ce vocea poetului e unanim considerată «ecoul unui timp resimțit bolnav». Într-adevăr, puține opere poetice de la începutul secolului XX ne oferă o imagine mai profundă și mai răscolitoare a unei lumi crepusculare, ca aceea a poetului salzburghez. Din acest punct de vedere, pe planul liricii românești îl putem asocia lui Bacovia, amîndoi desprinzînd din aceeași familie poetică. Făcînd parte din șirul unor mari sensibilități artistice care au trăit în urmă cu cinci sau șase decenii, Trakl a intuit cu deosebită acuitate «morbidețea, decăderea, putreziciunea, subreziența acoperită de o strălucitoare superficialitate»¹ existentă într-un «secol blestemat», în care: «Lacrimii putrezesc în superficialitate»².

Poate niciieri pe continentul european nu se simțea mai întunecată respirația timpului «ca în patria sa, Austria. Oare nu era acest imperium Austriacum, stăpînit de tiranosauri, un organism cuprins de o tumoare generalizată, în agonia încă înainte de începerea războiului din 1914? În cuisele unui spectacol de operă înscenat în acel stil splditor — «alt Wien» — se ascundea o altă realitate (să ne gîndim numai la vestita birocrație austriacă!) în care se putea întrezări deja apropierea «dezastrelor» iminent, a dezmembrării unui stat alcătuit artificial, prin conglomerarea forțată a citorva popoare. Structurile sale social-economice și naționale purtau pecetea anacronismului, și oricît de viril, oricît de eroic ar mai fi vrut să răsunе celebrul «Radezky Marsch» în toate alămurile întregului imperiu, nimic nu mai putea menține subreda schelărie și printr-o metamorfoză de loc vrăjitoarească accentele sale deveneau, pînă să amutească definitiv, din ce în ce mai funebre. Această situație facilitase nașterea unei literaturi cu pagini apăsătoare, morbide, de o simbolistică neagră, evidențînd numele lui Albert Ehrenstein, Alfred Kubin, Gustav Meyrink, și în primul rînd pe cel al lui Franz Kafka. Ea alimentase de asemeni literatura unei alte pleiade de scriitori (Robert Musil, Joseph Roth, Hermann Broch, Heinrich Doderer, Herzanovskij-Orlando, Elias Canetti, Ernst Weiss, Alexander Lernet-

Holenia), care toată viața lor — vreme îndelungată încă după dispariția «kakaniei»³, a «frumosului cadavru» — se ocupaseră de fenomenele și cauzele «destrămării», descrierilor-le-exemplar, oscilînd între nostalgie și sarcasm.

Conștiința decăderii, a declinului inexorabil, șerpulește ca un fluviu negru prin versurile lui Trakl, provocînd sentimente de angoasă, melancolie și amară deșertăciune. Privite în totalitatea lor, aceste versuri sînt pline de imagini deprimate ale «rului» și ale «năruirii», ale «întinericului», ale «morții» și ale «decompunerii» morale și biologice. Nu-i vorba de simple ticuri verbale, ci de obsesii sfîșietoare, alcătuint o nomenclatură poetică proprie, născută din viziunea neagră a unei lumi insuportabile («Niciodată omenirea nu a fost atât de adînc prăbușită ca în prezent» le spunea Trakl unor preteni!). În poemele sale se încrucișează umbre și siluete stranii, demonice, se ridică stoluri de corbi prevestind moartea. Pretutindeni mișună vîetăți care simbolizează decăderea și sordidul (păianjeni, viermi, șobolani) adăpostite la umbra «răului», a «bolii», a «mucegăului» și a «destrămării». Camera mortuară, cadavru, leproșul, azilul, spitalul, zidul dărăpănat, într-un cuvînt, tot ceea ce exprimă stingerea vîetii sau existența dezastrului aparent inexplicabil sînt noțiuni cu care poetul operează frecvent. Asemenea obsesii pot fi înfîlțite îndelabil sînt noțiuni cu fază poetică (încă apropiată influențelor baudelairene) pentru ca să revină paroxistic în halucinatele poeme în proză cu caracter quasi-autobiografic. Extinsă în zona largă a naturii, dezintegrarea, nimicirea mută, e sugerată cu un și mai puternic sentiment de groază ori de cîte ori apare mlaștina, muntele, pădurea, locuri prin definiție întunecate sau mohorite, unde se desfășoară uneori scene de o violență ce dă «flori de ghiast».

Antotipurile pe care le iubește — toamna și iarna — cu arborii lor liniștiți (ulmul, arinul, platanul) evocă aceleași stări sufletești apăsătoare, exacerbate de «întinerul corosiv al crepusculului, și-îndeamnă să se gîndească la «amarele cesurii ale decăderii». Toamna sa, străbătută de dulci melodii de flaut și mătasoase legănări de trești uscate sau de strigătele ciobanilor, poate fi «de aur», acoperită de claritate cristalină și strălucind în culori (albastru și stacojiu, brun și galben), dar pînă la urmă această frumusețe dispare, lăsînd îndărăt umbră îndoliată. Adevărul e că majoritatea tablourilor sale paisagistice, chiar și atunci cînd apar luminate în focuri solare, sînt «înrămăte cu umbrele decăderii». Deci, nu numai obiectele se destramă și se năruie, «putrezind fără noimă», ci și întreaga natură. De aici cuplita suferință care îi înecă glasul în care simți un continuu cutremur de facimii. Seara și noaptea rămîin momentele preferate ale poeziei sale, pentru a potența parțial atmosfera lor apăsătoare și fantomatică. (Dar poetul cîntă seara și pentru că ea îl aduce liniște și împăcare, deoarece «În rest viața nu e și pareă prea pașnică»⁴). Spre deosebire de expresioniști, concentrați asupra convulsiei citadine (natura nici nu interesea, ocolind-o programatic!) Trakl își roteste privirea obosită și tristă pretutindeni în jurul său, pustirea apărîndu-i nelămită în spațiu. În acest sens: «Opera lui este o creație de amurg: lumina cade pieziș, umbrele obiectelor zilnice devin monstruoase, prevestesc bezna și moarte... aidoma lui Kraus și Rilke, el considera imposibilă epoca nouă, industrială, a capitalismului cuprins de tumoarea cancerului. În timp ce scriitorii provinciali preamăreau lumea rădă, opunînd orășului nelegiuit imaginea satului patriarhal și prietenos, Trakl simțea că muntele, ogorul, brazda și turla bisericilor nu pot evita catastrofa. Moartea înseamnă întorcerea în natura întunecată. Dulci clopote străluciră peptul celă scufundat»⁵.

¹ «Kakanien» sau «Trokkanien»: termen pus în circulație — în timpul primului război mondial — de scriitorii austrieci, pentru definirea satirică a «Monarhiei împăraști și regești» (Kaiserlich und Königliche Monarchie).

² Walter Fink, *Und und Verwandlung* — «Otto Müller Verlag», 1962, pag. 207.

³ Ernst Fischer, *Österreichische Lyrik*, nr. 7/8, 1963.

⁴ Georg Trakl, in *Selbstzeugnissen und Bilddokumenten, dargestellt von Otto Basil*, «Rowohlt» Hamburg, 1965, pag. 32.

Pînă și viitorul e stigmatizat, poartă pecetea grea a catastrofelor, drumul lui urmînd să se desfișoare sub semnul unor constelații nefaste. De fapt, poetul crede în existența unor forțe stihiale încorporate în înșuși substanța timpului său. Puteri demonice aliate împotriva «stîrpei blestemate», împotriva întregii omeniri, deșin aceste forțe. Prăpastia se cascadează în fața ochilor, «înșuși Christos evind iadul acesta»¹. Cataclismul inevitabil îl va aduce războiului, Viziunea aparține majorității expresionistilor, care confundau apropierea primului război mondial cu sfîrșitul lumii! («La Trakl, prevăzutele dezastre ale războiului au devenit un simbol al pieririi umanității»²). Faimosul lui poem *Grodek* (inspirat de luptele date în localitatea cu același nume), dominat de un peisaj dramatic convulsiv, conține versul-cheie al acestei convingeri: «Toate drumurile duc în negru putregai». Într-o lume definitiv condamnată («Paradisul de pe pămînt a dispărut, a devenit un prag al iadului, dacă nu cumva iadul înșuși»), în care «sufletul e ceva străin», se reliefează silueta «drumețului», a «solitarului», «a celui fără de cămin», răcit «pe cărări întunecate» purtînd resemnat povara unor păcate originare («Mare e vina celui care s-a născut»).

Și totuși, în această lume fînciar negativă, străbătută de suflul morții, acoperită de «aripa unui vînt înghețat», poetul invocă de atîtea ori «chipul frumos al omului», pe care, de fapt, nu l-a trădat nicodată. («Toți oamenii merita să fie iubiți», o spune el înșuși într-o scrisoare). «Prin dragostea sa el e viu în bolnăvi și în orbi, în idiști și în schilozi, în copile și în mame, în îndrăgostiții vișind și în bătrîni despărțiți: prin ea se reflectă întreaga suferință omenescă»³. E deci firească profunda sa aversiune pentru marile orașe capitaliste, dominate de ticăloșie, sortite dezumanizării; în ele se aude «risul respingător al auzului», «Prin masă de argint privește spiritul răului», în timp ce «Cu spalmă înghețată prostituta naște copilul mort». Oroarea se împletește la el cu sfîrșitoarea dragoste pentru vietățile cerului și ale pămîntului, pentru acele elemente ale naturii pe care orășul nu le poate încorpora sau le exclude. Pentru ele suferă, pe ele le caută, lor li se simte apropiat și le vorbește cu limbajul mușienilor, înșuși în lungile sale pelerinări solitare. Refugiu său permanent e în afara mediului citadin, departe, spre munți și păduri, sub cerul instelat. «La Muhlau stătea ore întregi la fereastră, scufundat în contemplația binefăcătoare a conturilor blind ondulate ale lanțului de munți din sud. El înșuși nemîngiat, ascultă bocetele neconsolate ale femeilor sau vede mizeria și bucuria de-o clipită a oamenilor. Atunci evadează sub stele, se simte animal, pasăre sau copac, o creatură a atotputernicului, printr-un sentiment unic al nevinovăției. N-ar fi suportat metropola; natura înconjurătoare, curgînd uniform, îl ajută din nou și-l liniștește. Nebuneasca frumusețe a colorilor, sunetelor și a formelor îl atrăgea mereu și mereu și dădau un sens vieții sale»⁴.

Însetat de puritate («Puritate! Puritate! Unde sînt îngrozitoare cărări ale morții?...») caută umbra de aur a trecutului, care trezește în el nostalgia chinuitoare. Încearcă s-o regăsească întorcîndu-se și privirile spre paradisul pierdut al copilăriei, adoma — așa cum s-a subliniat în repetate rînduri — lui Hölderlin. «Departate de primejdii și ispită»⁵, ea întruchipează puritatea inocenței și ca atare pentru el era sublimă pe vremea cînd «tînuță și silășlia în peștera albastră». Imaginea copilăriei e încărcată de metafore și înțelesuri care o fac «mai frumoasă decît realitatea».

Copilaria, orideceteori e amintită, fie și la modul aluziv, este numai a poetului: «Cînd vorbește de copilărie, se gîndește la a sa, ea devine copilăria în general, așa curat pe care l-a avut, trebuind s-o părească»¹. Imaginea ei devine și mai chinuitoare spre sfîrșitul vieții: «Ultimii săi ani sînt plini de amintiri ale copilăriei și ale adolescenței. În *Sebastian, Kaspar Hauser* și în băutul din *Vis* și *Înnoptare* se descrie numai pe el înșuși; din asemenea descrieri sînt zămislite și *Napier, Copilărie, Anif, Celui mort de timpuriu*»².

Peste toate versurile sale planează însă umbra tragică a «Surorii» (înfățișată în *Portazele de «sora», «călugărița», «adolescenta», «îngerul», «străina», «chiar «călugărul» sau «adolescentul»*). Succesiunea siluetei sale, de atîtea ori luate de contur precis, de consistență materială, apare pe fundalul unor amintiri triste, în acompaniamente de flaut elegiac sau tipete înăbușite. Apariția ei demonică sugerează situații stranii, greu, dacă nu imposibil de explicat. Cît de obsedantă este această prezență, se vede în special în *Grodek*, unde Sora (aici «Călugărița»), este evocată ca mintuitoare a cumplitelor suferințe omenști cauzate de «zeul turbat» al războiului. O prezență vizionară. Un sir de comentatori vîd în acest caz o substituție, Sora luînd locul lui Christos ori al lui Dumnezeu, îndeobște invocați într-un caz extrem de felul celui din *Grodek* (prilej pentru Heidegger de a pune la îndoială încredinșul poetului). Trakl nu a avut nicodată o iubită, și nici nu a compus poeme erotice de sine stătătoare, deși în numeroase versuri — cum s-a subliniat de atîtea ori! — apar figuri de îndrăgostiți. Înfățișarea Surorii, care în creația sa deține un rol foarte însemnat, devine o figură mitică, înconjurată de o aură misterioasă. Ei define oracum rolul acelei supreme iubite, pe care în opera lui Dante l-a avut Boaccio, sau exagerînd puțin, a adolescentului Maximin în cazul lui Stefan George. Dar acest capitol se cere întregi cu o explicație măcar, fiind cel mai spinos în exegeza trakliană, exagerat de atent la motivul incestului și gata să cheltuiască multă energie în interpretări psihanalistice. Într-adevăr, în creația sa există pasaje (îndeosebi în poemele în proză) ambigue sau cifrate, care par să facă aluzii la relațiile sexuale întreținute cu *Margarethe*; mai mult, poemul *Pămînt* e considerat «marele cîntec al iubirii dintre frate și soră, drumul de răscruce și mîntuire a sufletului»³. Bunul simț cere însă o interpretare generoasă, mai apropiată de realitate, cum ni se pare și aceasta: «Legătura cu sora formează un motiv important al operei sale și a prilegiului bănelui de toate soiurile. Dacă ne gîndim că un alt mare scriitor al decadenței austriece, Bruno Musil, în partea a doua a *Omului fără înșuși* a slăvit dragostea dintre frați, titlul acestui motiv îl putem înțelege astfel: «Surorii» sînt prezențe inspiratoare ale artiștilor, confidente ale sufletului și ale spiritului; poetul fuge spre ea dintr-o lume ce îl apare negativă. Iubirea pentru soră a fost stilizată poetic, și-l o întrebare de gust, dacă această stilizare se vrea talmăciită biografic împotriva poetului. Știm din cazul lui Musil că episodul «Surorii» oglindește episodul căsătoriei lui Musil»⁴.

Poetul a început prin a compune în manieră impresionistă (ca și Ernst Stadler). Cînta Salzburg-ul natal cu decoul său de cetădele catolice. Orașul putea fi încă frumos (*Die schöne Stadt*). Tablourile se înfățișează «statice și idilice», nelipsite de elemente de transcriere barocă. Nu lipsesc nici motivele verlainiene (fîntîni tînușoare, parcuri, fauni, etc.). Legat numai de aceste poeme, desigur, numele lui Trakl ar fi rămas în anonimat. Dar treptat orașul său se îngroașă, bîntuit de himere și cosmăre. Influențele (din Baudelaire și Rimbaud — ultimul încă substanțial resimțit în *Psalm*) se

¹ Walter Falk, op. cit. pag. 371.

² Walter Falk, op. cit. pag. 312.

³ Erwin Marhold, *Erinnerung an Georg Trakl, Zeugnisse und Briefe*, «Otto Müller Verlag», Salzburg, 1959, pag. 55.

⁴ Erwin Marhold, op. cit. pag. 55.

⁵ Erwin Marhold, op. cit. pag. 51.

⁶ Erwin Marhold, op. cit. pag. 42.

¹ Erwin Marhold, op. cit. pag. 28.

² Erwin Marhold, op. cit. pag. 29.

³ Heinrich Goldmann: *Katobasis*, «Otto Müller Verlag», Salzburg, pag. 131.

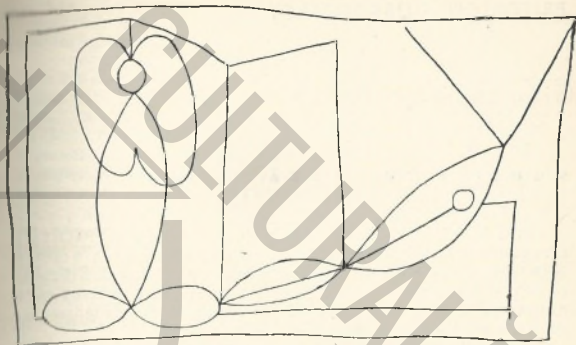
⁴ Soergel / Hohoff, *Dichtung und Dichter der Zeit*, Zweiter Band, «August Bagel Verlag», Düsseldorf, pag. 96.

pulverizează încet încet, ca la un moment dat să dispară cu desăvârșire. Decorul orașului natal trece pe plan secundar, sînt cîntate împrejurimile cu munții, colinele și mlaștinile sale. Rămîn doar aluziile la anumite locuri, ce pot avea un caracter evocator, cum ar fi de exemplu cimitirul Sfîntul Petru din Sebastian în vis, ori iau o înfățișare mitică (*Pe Mönchsberg*). E cea de a doua sa fază, aceea așa-zis expresionistă. Stilul său începe să exprime o mare originalitate, anunțînd o poezie metaforică și de notatie fără egal în lirica de limbă germană. Renunțînd la versul clasic, ce nu-l permitea libertatea de a-și deslănța fantezia plină de culori și imagini onirice, el dezvoltă ritmuri libere, care culminează cu cele finale, în spiritul imnurilor hîlderliniene. Cadrul dominant începe să fie natura din preajma Salzburg-ului și a Tirolului pe care l-a cunoscut grație repetatelor vizite făcute protectorului său Ludwig von Ficker. Peisajul acesta, care nu mai e « static și idilic », devine dramatic, mohorit, încorporat « spațiului său suflătesc »¹, străbătut de curenții subterani ai melancoliei și ai durerii nemărginite. « El nu mai descrie « o seară de furtună », ci ființa furtunii »², ajungînd pînă la urmă de la peisajul concret la « peisajul cifru »³, așa cum apare în ultimele sale poeme.

De la mijloace de exprimare modeste, aproape rudimentare, poetul a reușit — pe parcursul a trei ani — să intre în posesia unei tehnici foarte personale, inedite pînă la el, prin care să exprime în imagini caleidoscopice, de vis, simboluri, viziuni sau gînduri abstracte. Sintaxa lui poetică, solitară și atît de bizară uneori, conține elemente eliptice sau o transcriere paradoxală a cuvintelor, ceea ce îi conferă pe alocuri un caracter criptic. Cu acest stil (avem în vedere faza ultimă a creației sale) Trakl anunță tipul de poezie-cifru, de poezie « descărmată » sau de poezie ca metaforă unică, despre care se vorbește astăzi adît de mult pe planul poeziei germane.

Dacă stilul său a cunoscut modificări importante, motivele poetice au rămas în general aceleași, revenind adeseori asupra lor, e drept, în ipostaze suflătești diferite. Neschimbată i-a rămas pasiunea pentru anumite cuvinte, în contextul unui limbaj poetic destul de sărac și monotonic în ansamblu ! Neschimbată i-a rămas pasiunea (am spune voluptatea) pentru anumite culori, pe care în majoritatea cazurilor le investește cu funcții simbolice: albastru, negru, roșu (sau purpură), verde, brun (stacojiu), roz și alb. Această pasiune ține, pe plan teoretic, de apartenența de simbolism a poeziei sale. Să ne gîndim la poemul « Correspondențelor » al lui Baudelaire sau la « Vocalele » lui Rimbaud — pentru că pe amîndoi îi cunoștea. Culoarea adjectivală *albastru*, care reprezintă « puritatea », « nevinovăția », poate să apară într-un singur poem (*Elis*) de cîteva ori, primind funcții noi, ceea ce dă efecte stilistice mult sporite, de mare efect vizual. Puțini poeți din lume au reușit să dea culorilor o viață și putere de sugestie atît de profundă ca Trakl. Îl egalează poate doar marele și zbuciumatul poet al paletelor care voia să exprime cu roșu și cu verde teribilele pasiuni omenești : confratele său spiritual, Van Gogh.

Poezia lui Georg Trakl a fost compusă într-un timp scurt, destinul i-a smuls din mînă lira la o vîrstă cînd poeții îndeobște se află în faza cristalizării propriului univers ori de-abia în pragul marilor zboruri în spațiul inspirației. Murind, opera sa era deja încheiată, după o evoluție dintre cele mai insolite, care excluda — conform anumitor păreri — ascensiuni viitoare. Fără îndoială, în mai tîmpul ar fi dat răspunsul pertinent, și orice supoziție în acest sens nu e decît un inutil joc speculativ. În orice caz, aidoma unui Rimbaud, Lautréamont sau Georg Heym, poetul salzburger Georg Trakl a părăsit acest pămînt, pentru el lăcaș al suferinței și patimei, lăsînd în urmă o operă ce poartă imprimată în ea sigiliul unic (timbrul, universul, atmosfera și viziunea).

FR. DÜRRENMATT

Grec caută grecoaică

O C O M E D I E Î N P R O Z Ă

¹ Gerhard Fritsch : *Die Landschaft in den Dichtungen Trakls*, în « Wort in der Zeit », 1964, nr. 10, pag. 21.

² Mahrhold, în op. cit., pag. 59.

³ Gerhard Fritsch, op. cit.

FRIEDRICH DÜRRENMATT

Grec caulă grecoaică*

COMEDIE ÎN PROZĂ

GRAS ȘI ROȘCOVAN, ÎMBRĂCAT ÎN HAINE NEGRE PREOTEȘTI și cu guler alb, scrobît, episcopul Moser îl primî pe Archilochos în camera sa de lucru, o încăpere mică, înaltă și afumată, luminată doar de o lămpiță, cu cărți — bisericești și lumești — pe toți pereții, cu o tereastră mare mascată de draperii grele; printre ele pătrundea lumina felinarului, sub care aștepta fratele Bibi.

Vizitorul se prezentă. Este de fapt ajutor-contabil, dar a fost numit astăzi director general al secției de tunuri atomice și forcepsuri de la fabrica de mașini Petit-Paysan.

Episcopul Moser îl privi binevoitor.

«Știu, prietene,» vorbi el fornăit. «Mergi la slujbele religioase ale pastorului Thürcker de la Capela Heloiza; nu-i așa? Sînt și eu puțințel informat cu privire la iubita noastră comunitate neoprezbiteriană veche. Fii binevenit». Episcopul scutură viguros mîna directorului general. «la loc», spuse el, indicîndu-i un fotoliu comod, și se așeză îndărătul mesei de lucru.

«Mulțumesc», răspunse Archilochos.

«Înainte de a-ți descărca inima, aș vrea să mi-o ușurez eu față de dumneata», vorbi episcopul în șoaptă. «Fumezi un trabuc?»

«Sînt nefumător.»

«Un păhăruț de vin? Rachiu?»

«Sînt abstinent.»

«Îmi dai voie să-mi îngădui un trabuc? La o asemenea țigară Dannemann se poate vorbi mai deschis, se pot face minunate confidențe de la om la om. Păcătuieste virtos, spunea Luther, și așa mai spune: fumează virtos, și așa adăuga: bea virtos. Îmi dai voie?»

Își umplu un păhărel mic cu rachiu dintr-o sticlă pe care o păstra îndărătul cărților.

* Continuare din numărul trecut.

«Vai, vă rog», spuse Archilochos oarecum turburat. Îi părea rău, totuși, că episcopul nu corespondea întru totul imaginii ideale pe care și-o făcuse totdeauna despre el.

Episcopul Moser își aprinse țigara Dannemann.

«Vezi dumneata, iubite frate, cum îmi îngădui să-ți spun, de multă vreme doream din inimă să stau o dată de vorbă cu dumneata (puțin primii nori din trabucul Dannemann). Dar, vezi doamne, cîte n-are de făcut un episcop ca mine. Trebuie să viziteze aziluri de bătrîni, să organizeze tabere de copii, să plaseze în cămine creștine fetele căzute, să inspecteze școlile duminicale și cele pentru confirmanți, să examineze candidații, să-i admonesteze pe neoprezbiterieni și să-i dojenească pe predicatorii noștri. Are de făcut mii de treburi și trebușoare și nu mai are timp de nimic ca lumea. Între timp mi-a vorbit despre dumneata iubitul nostru Thürcker, că n-ai lipsit niciodată de la vreo adunare de rugăciune a parohiei și că ai manifestat un zel cu adevărat rar pentru comunitatea noastră.

Participarea la adunările de rugăciune ale parohiei a fost pentru el o adevărată nevoie sufletească, sublinie Archilochos umil. Episcopul își turnă încă un păhăruț.

«Vezi dumneata. Am luat cunoștință totdeauna cu satisfacție de asta. Și acum, stimatul nostru membru al consistoriului universal al bisericii neoprezbiteriene vechi s-a reîntors la părintele nostru ceresc, cu două luni în urmă, și mă gîndeam încă de mai multă vreme, dacă n-ai fi dumneata bărbatul cel mai potrivit pentru acest post de onoare, ceea ce s-ar putea combina de minune cu funcția dumentale de director general — ar trebui doar să nu se accentueze prea mult secția de tunuri atomice — că doar avem nevoie de oameni care să stea înfipți cu amîndouă picioarele în lupta aspră și adesea înspăimîntătoare a vieții, domnule Archilochos.»

«Dar, domnule episcop...»

«Ei, accepți?»

«Este o cinste nesperată pentru mine...»

«Atunci pot să te propun consistoriului universal.»

«Dacă credeți...»

«Nu vreau să-ți ascund că propunerile mele sînt urmate cu supunere, și adesea cu prea multă supunere, de către consistoriul universal. Că din cauza asta mi se duce adeseori buhul că aș fi un papă autoritar al bisericii. Sînt toți niște oameni pasnici și buni creștini, firește, nu le contest acest lucru, sînt bucuroși cînd îi scutesc de treburile organizatorice și cînd, uneori, gîndesc pentru ei — o îndeletnicire care nu e făcută pentru oricine și nici pentru consistoriul universal al bisericii.

Sinodul viitor, la care va trebui să te deplasezi, în calitate de candidat, are loc la Sydney. În mai. O asemenea călătorie este un dar ceresc, cunoști țări și oameni, obiceiuri străine, mizeria, problemele iubitei omeniri din alte zone. Cheltuielile de deplasare le suportă, bineînțeles, biserica neoprezbiteriană veche. »

«Sînt copleșit. »

«Aceasta în ceea ce privește doriința mea », fornăi episcopul, «acum să revenim la a dumitale. Vorbind de la bărbat la bărbat, domnule director general. Dar cred că am și ghicit motivul. Intenționezi să te căsătorești, să te unești cu o femeie iubită. V-am văzut ieri între crematoriu și muzeul național, v-am și salutat, a trebuit să dispar grăbit într-o ulicioară laterală, mi-era grijă de o bătrînă aflată acolo pe patul morții — și ce liniște era în oraș. »

«Într-adevăr, domnule episcop. »

«Ei, am ghicit? »

«Așa este. »

Episcopul Moser închise biblia greacă pe care o avea dinainte. «Era o soțioară elegantă », spuse el. «Vă doresc noroc. Și pe cînd nuna? »

«Mîine. În capela Heloiza, dacă se poate — și dacă ați putea oficia dumneavoastră cununia aș fi fericit. »

Episcopul păru întrucîtva stîmjenit.

«De fapt aceasta e treaba preotului paroh », făcu el remarca. «Thürcker celebrează cununiile excepțional de frumos, are și un organ deosebit de sonor. »

«Vă rog să faceți o excepție », se rugă Archilochos, «dacă tot e vorba să devin membru al consistoriului universal. »

«Hm. Crezi că ai să fii gata cu formalitățile legale? » întrebă episcopul. Se vedea limpede că ceva anume îi era neplăcut.

«Îl voi însărcina pe Maître Dutour cu aceasta. »

«Atunci, fie », cedă episcopul în cele din urmă. «Să spunem: mîine, în capela Heloiza, după masă la trei? Pot să aflu numele miresei și datele personale? »

Episcopul își notă cele necesare.

«Domnule episcop », spuse Archilochos, «căsătoria plănuită este, firește, un motiv suficient de puternic, pentru a abuza de timpul dumneavoastră, dar nu e motivul principal, dacă pot să spun așa, dacă nu cumva e o blasfemie să vorbesc astfel, că doar nu sînt multe lucruri mai importante decît acela de a-ți asuma obligația să trăiești toată viața cu o femeie. »

«Spune tot ce ai pe inimă, dragă director general », răspunse episcopul, prietenos. «Curaj. Descarcă-ți toate grijile sufletului, fie ele o povară omenească sau una chiar prea omenească. »

«Domnule episcop », vorbi Archilochos timid și se îndreptă în fotoliu, punînd picior peste picior, «iertăți-mă dacă voi spune multe lucruri anapoda. Azi dimineață, încă, eram altfel îmbrăcat, ponosit, o spun deschis, iar costumul, pe care-l purtam cînd m-ați văzut duminică, era cel de la confirmare, iar acum port deodată haine scumpe de la O'Neill-Papperer și de la Vatti. Sînt foarte jenat, domnule episcop, vă veți închipui că acum a pus stăpînire pe mine lumea cu amăgiriile ei. »

«Dimpotrivă », zîmbi înaltul prelat. «O înfățișare plăcută, o îmbrăcăminte agreabilă nu poate fi decît lăudată, mai ales în ziua de azi, cînd, în anumite cercuri care urmează cu entuziasm o filozofie lipsită de Dumnezeu, s-a încetățenit moda de-a te îmbrăca izbitor de murdar și aproape ca un cerșetor, cu cămăși pestrițe pe deasupra pantalonilor și cu alte asemenea orori. Moda convenabilă și creștinismul nu se exclud cîtuși de puțin una pe alta. »

«Domnule episcop », continuă Archilochos, mai îmbărbătat: «un creștin poate fi neliniștit, cred eu, dacă se abat dintr-o dată pe capul lui nenorociri după nenorociri. I se pare că este ca lov, căruia i-au murit fiii și ficele și care a fost lovit de sărăcie și lepră; dar cu atît mai virtuos se va putea mîngîia și va putea considera nefericirea ca o consecință a păcatelor lui. Dar dacă se întîmplă contrariul, dacă se adună noroc peste noroc, abia atunci cred că poate avea motiv de neliniște, căci lucrul acesta este cu totul inexplicabil: unde ai putea găsi omul care să merite toate astea? »

«Dragă domnule Archilochos », zîmbi episcopul Moser, «lumea este astfel creată, încît asemenea caz nu înfîntează aproape niciodată. Faptura Domnului este făcută să suspine, cum spune Pavel, și astfel suspinăm cu toții de nenorocirile care se adună mai multe sau mai puține, și pe care, firește, nu trebuie să le luăm în tragic, ci mai mult în sensul lui lov, așa cum ai spus dumneata atît de frumos și adevărat, aproape ca pastorul Thürcker. Un asemenea caz, ca acela pe care l-ai amintit adineori, această îngrămădire de toate norocacele cu puțință, cu greu poate fi înțîlnită și dovedită undeva. »

«Eu sînt un asemenea caz », spuse Archilochos.

În camera de lucru era tăcere și se lăsase întinericul; ziua de-afară murise, domnea bezna cea mai adîncă, iar din stradă nu se auzea aproape nici un zgomot, doar din cînd în cînd huriu! unei mașini care trecea, sau ecoul pașilor vreunui pieton.

«Eu am parte de-un noroc după altul», continuă fostul ajutor-contabil, înecător, îmbrăcat în împecabilul lui costum de stradă, cu o crizantemă la butonieră (pălăria Eden gri-argintie, mănușile orbitor de albe și elegantul palton îmblănit rămăseseră la cuier), «în urma unui anunț de căsătorie din «Le soir», se prezintă cea mai încântătoare fată, care mă îndrăgește la prima privire și pe care o îndrăgesc de la prima privire, totul se petrece ca într-un film ieftin, aproape că mie rușine să vorbesc despre asta; întreg orașul începe să mă salute, în timp ce colindam pe străzi cu această fată: președintele statului, dumneavoastră, toate personalitățile importante cu puțință; iar astăzi fac cea mai neverosimilă carieră în domeniul lumesc și cel bisericesc, urc de la zero, de la viața jalnică a unui ajutor-contabil, la postul de director general și de consilier în consistoriul universal — toate acestea sînt inexplicabile și mă neliniștesc profund».

Multă vreme episcopul nu scoase nici un cuvînt, pîru deodată bătrîn și cărunt și privi fix înaintea lui, după ce puse pînă și trabucul Dannemann în scrumieră, unde rămase inutil și se stîfîse.

«Domnule Archilochos», vorbi el în cele din urmă, cu voce schimbată, fermă, înecînd deodată să fornăie, «domnule Archilochos, toate întîmplările pe care mi le-ai povestit între patru ochi, în această seară liniștită, sînt desigur cînuțate și neobișnuite. Dar orice cauză ar sta la originea lor, eu cred totuși că nu aceste cauze necunoscută nouă (aici glasul îi tremură și fornăitul devine pentru o clipă din nou perceptibil) sînt importante sau chiar hotărîtoare, dat fiind că ele se află în sfera oamenilor și în privința acestora sîntem cu toții niște păcătoși, ci important este ce înseamnă toate acestea: că ești un om asupra căruia s-a revărsat grația, asupra căruia tocmai se adună cît se poate de vizibile dovezile de grație. Nu ajutorul contabil trebuie să se afirme acum, ci directorul general și consilierul consistoriului universal Archilochos, și nu poate fi vorba decît să arăți dacă meriți această grație. Primește aceste evenimente cu aceeași umilință, cu care le-ai primi dacă ar fi nenorociri, iată tot ce mă pricep să-ți spun în privința asta. Poate că ai înaintea dumatăle un drum greu de parcurs, drumul fericirii, care nu este hărăzit celor mai mulți oameni, tocmai pentru că n-ar ști să meargă pe el, nici măcar cît pe acela al nefericirii, pe care trebuie să umblăm de regulă aici jos. Mergi sănătos acum (cu aceste cuvinte se sculă), ne vedem mîine la Capela Heloiza, cînd îți vor părea multe lucruri mai clare, și nu pot face altceva decît să mă rog Domnului, ca să nu uiți cuvintele mele, orice s-ar întîmpla cu dumneata».

DUPĂ CONVORBIREA CU EPISCOPUL MOSER, CARE AVUSESE loc în camera afumată, cu clasici și biblie pe pereți, cu birou și draperii grele, și după ce Bibi, care aștepta sub fereastra episcopului citind ziarul («Le soir»), își primi banii, consilierul consistoriului universal tare ar fi vrut să se ducă de-a dreptul în Bulevardul Saint-Père; dar ceasul de la biserica lezuiților bătu abia șase, dinspre Place Guillaume, astfel că se hotărî să aștepte totuși pînă la opt, cum se înțeleseseră, chiar dacă să imagineze, cu durere în suflet, că existența de față în casă a lui Chloé se prelungea cu două ore inutile. Își propuse să se mute chiar azi cu ea la «Ritz» și luă măsurile necesare, comandînd două camere, una la etajul întîi și alta la etajul cinci, pentru a nu pune nici fata într-o situație jenantă și a nu apărea nici el, în calitatea lui de consilier al consistoriului universal, într-o falsă lumină. Apoi căută să dea de urma lui Maître Dutour, din păcate însă zadarnic. I se spuse că avocatul și notarul ieșiseră în oraș, pentru a efectua predarea unei case. Astfel, mai avea timp încă o oră și jumătate. Se pregăti, cumpără flori, se interesă de un restaurant potrivit, pentru că în vechiul restaurant antialcoolic din fața Oficiului mondial al sănătății nu mai voia să meargă, și nici «Chez Auguste» nu intra în discuție, de vreme ce-și dăduse seama, cu durere în suflet, că hainele lui elegante îl excludeau din mediul de acolo. Ce să caute acum în costumul de la O'Neill-Papperer, alături de maioul galben al domnului Bieler! De aceea se hotărî, deși cu conștiința nu tocmai împăcată, să mîncele el însuși la Ritz, firește fără alcool; își comandă o masă și se duse, stăpînit de bucuria așteptării, la expoziția Passap, pe care o descoperise întîmplător în galeriile Nadelor, vizavi de Ritz, și care, din cauza aglomerației, putea fi vizitată și seara. Erau expuse, de fapt, ultimele lucrări ale lui Passap (unghiuri de șazezi de grade, elipse și parabole), pe care Archilochos, plin de entuziasm în mijlocul unor americani, ziaristi și pictori, le contempla cu evlavie, colindînd cu florile sale (trandafiri albi) prin sălile luminoase. Dar rămase perplex în fața unui tablou în albastru de cobalt și ocru, pe care de fapt nu se vedea altceva decît două elipse și o parabolă. Se holbă la tablou ca scos din minți, cu capul stoaciu, strîngînd florile spasmodic la piept; apoi țîșni deodată, ca din pușcă, cuprins de o cumplită panică și scaldat în sudori, dar scuturat totodată și de friguri; se urcă grăbit într-un taxi, nu fără a se fi interesat mai întîi de adresa pictorului la domnul Nadelor, care stătea lîngă casă, îmbrăcat în smoking, zîmbind și frecîndu-și mîinile; după care, negustorul de artă, fără a-și mai lua paltonul, porni imediat pe urma lui Archilochos, tot cu un taxi, pentru a-și asigura procentele, dat fiind că bănuia o cumpărare pe ascuns. Passap locuia în Rue Funèbre din orașul vechi, unde taxiul (urmat de-aproape

de cel al lui Nadelör) ajunse trecînd pe alea Mareşal-Vögli, fireşte cu multă greutate, întrucît aderenţii lui Fahrcks tocmai ţineau un miting, cu portretele anarhistului fixate pe prăjini lungi, cu steaguri roşii şi cu pancarte uriaşe pe care scria «Jos cu preşedintele statului!» — «Împiedicaţi tratatul de la Lugano!» şi aşa mai departe. Undeva ţinea însuşi Fahrcks o cuvîntare. Urlete şi strigăte tunătoare umpleau atmosfera; răsuară fluierături, apoi tropote de cai şi, cum poliţia începu să pună în funcţiune bastoanele de cauciuc şi furtunurile, fură udate şi taxiurile directorului general şi negustorului de artă, care, spre nenorocirea lui, tocmai deschisese fereastra din curiozitate. Dar, în aceeaşi clipă, taxiurile cotiră după colţ cu şoferii înjurînd, şi intrară în oraşul vechi, pe lîngă Vrener şi Pott. Străzile prost pavate urcau în pantă, pe lîngă case dărăpănate şi spelunci. Femeile de stradă adăstau în cete, ca nişte păsări negre, făcînd semne cu mîna şi fluierînd; era atît de ger, încît automobilele ude se acoperiseră de mult cu gheaţă. În faţa numărului patruzeci şi trei (unde locuia Passap), pe prost iluminata Rue Funèbre, Archilochos, cu trandafirii albi încă în braţe, coborî din vehiculul său fantastic, de care atîrnau furturi de gheaţă sîcietatori şi cu rezonanţe cristaline şi-i spuse şoferului să aştepte; asediat de ştrengarii de pe stradă, care se atîrnau de pantalonii lui, trecu pe lîngă o conciergă afurisită şi beată, pătrunse în interiorul casei bătrîne, înalte, şi începu să urce pe nişte scări interminabile, care erau atît de putrede, încît piciorul îi scăpă de cîteva ori prin treaptă în jos, iar el rămase atîrnat în gol, cramponîndu-se de balustrada de lemn. Urcă anevoie etaj după etaj, ţînfîndu-se dureros cu mîinile de fofezele balustradei, aproape pe întuneric; cercetă pe la uşile vechi, dacă nu află undeva numele lui Passap, urmărit fiind de gîfîitul lui Nadelör, căruia tot nu-i acordă nici o atenţie. Era un frig îndrăcit pe scară, undeva zăngănea un pian, iar altundeva se închidea şi deschidea cu zgomot o fereastră. Îndărătul unei uşi urla o femeie şi striga un bărbat; şi mirosea a orgii sălbatice. Archilochos urcă tot mai sus, scăpă din nou piciorul prin treaptă pînă la genunchi, nimeri într-o pînză de pânjen, pe fruntea lui alergă o ginganie grasă, pe jumătate îngheţată, pe care o alungă enervat cu mîna. În sfîrşit, cu paltonul îmblănit de la Vatti şi costumul de la O'Neill-Papperer pline de praf, cu pantalonul deja sîfşiat, dar cu florile în bună stare, găsi la capătul unei scări de pod înguste şi abrupte, numele lui Passap mîzgălit cu litere uriaşe pe o uşă ce sta să cadă. Bătu la uşă. Două etaje mai jos pîndea Nadelör prin gerul tăios. Nici un răspuns. Bătu la doua oară, apoi a treia, a patra oară. Nimeni. Consilierul consistoriului universal apăsă pe clanţă, uşa nu era încuiată, şi intră.

Se pomeni într-o mansardă imensă, aproape cît o arie de treierat, cu un labirint de grinzii cu diferite podini. Pretutindeni se aflau idoli africani, pretutindeni stive de tablouri, rame goale, grupuri plastice, carcace de sîrmă răsucite straniu, o sobă de tuci înroşită, cu un burlan imens de lung şi curbat grotesc, pretutindeni sticle de vin şi de whisky, tuburi stoarse, godeuri, peñeluri, pretutindeni pisici, iar pe scaune, sau împrăştiate pe podele, teancuri de cărţi. În mijlocul încăperii stătea Passap, într-un halat probabil cîndva alb, acum însă împestriţat cum nu se poate mai mult cu tot soiul de pete; lucra cu cuţitul parabole şi elipse pe un tablou aşezat pe sevelet, în timp ce în faţa lui, în apropierea sobei, pe un scaun şchiop, şedea o fată goală puşcă, cu părul blond şi cu braţele împreunate la ceaţă. Consilierul consistoriului universal se opri împletit (că doar vedea pentru prima oară o femeie goală) şi abia de mai îndrăzni să răsufle.

«Cine ești dumneata?» întrebă Passap.

Archilochos se prezentă, oarecum mirat de întrebare, că doar dumnică îl salutase pictorul.

«Ce vrei?»

«Dumneata ai pictat pe logodnica mea Chloé, goală», îngăimă gîtuit grecul.

«Vorbești de tabloul „Venus, 11 iulie” care este expus acum la galeriile Nadelör».

«Întocmai».

«Îmbracă-te», se răsti Passap la modelul care dispăru îndărătul unui paravan; apoi, ţinînd între dinţi pipa, din care fumul se încolăcea prin labirintul de grinzi, îl contemplă pe Archilochos îndelung şi cu atenţie.

«Şi?»

«Domnul meu», ripostă Archilochos cît se poate de demn, «sînt un admirator al artei dumitale. Am urmărit cu entuziasm activitatea dumitale, ba chiar te-am promovat la numărul patru al ordinii lumii mele».

«Ordinea lumii? Ce tîmpenie mai e şi asta?» întrebă Passap, îngrămădind noi muni de culoare (albastru de cobalt şi ocru) pe paleta sa.

«Am întocmit o listă cu cei mai demni reprezentanţi ai vremurilor noastre, o listă a exemplorilor mele morale».

«Şi-apoi?»

«Domnul meu, cu tot entuziasmul pe care-l resimt pentru dumneata, cu toată admiraţia, trebuie să te rog să-mi dai o explicaţie. Cu siguranţă că nu se întîmplă zilnic, ca un logodnic să-şi vadă logodnica pictată ca nud».

Chiar dacă e vorba de un tablou abstract, totuși un privitor plin de sensibilitate trebuie să recunoască obiectul.

«Formidabil», izbucni Passap, «criticii mei nu-s în stare de așa ceva».

Apoi îl examină pe Archilochos din nou, se apropie de el, îl pipăie pe-un cal, se dădu cițiva pași îndărăt și-și mișcă ochii.

«Dezbracă-te», spuse el în urmă, după care își turnă whisky într-un pahar, bău și-și bură pipa din nou.

«Dar...», încercă Arnolph să protesteze.

«Nici un dar», se răsti Passap la el, privindu-l cu niște ochi mici, negri, străpungători, atât de crunți încât Archilochos amuți. «Vreau să te pictez ca Ares».

«Ares?»

«Zeul războiului la greci», explică Passap. «Ani de zile am umblat după un model adecvat, un „pendant“ la Venus a mea: dumneata ești. Tipicul om feroce, iubitor al tumultului bătăliilor, organizatorul masacrelor. Ești grec?»

«Desigur, dar...»

«Ei vezi!»

«Domnule Passap», începu Archilochos în cele din urmă. «Te înșeli. Nu sînt un om feroce, nici organizator de masacre și nici iubitor al tumultului bătăliilor. Sînt un om pașnic, consilier în consistoriul universal al bisericii neoprezbiteriene vechi, antialcoolic convins și mă abțin de la orice fel de fumat. În plus, sînt și vegetarian».

«Prostii», spuse Passap. «Ce profesie ai?»

«Director general al secției de tunuri atomice și de...»

«Asta e», îl întrerupse Passap. «Totuși, un zeu al războiului.

Un om feroce. Ești deocamdată inhibat și n-ai ajuns încă la forma de viață care ți se potrivește. Ești de asemenea bețivul și eroticul înăscut, cel mai splendid Ares, pe care l-am întâlnit cîndva. Dezbracă-te, așadar, dar cît poți mai iute. Mie-mi arde de pictat și nu de sporovăit».

«Nu, dacă se mai află încă în încăperea domnișoara — pe care tocmai ați pictat-o», protestă Archilochos.

«Cară-te, Catherine. E rușinos», strigă pictorul. «Nu mai am nevoie de tine decît mîine dimineață, grășano!»

Fata cea grasă, cu păr blond, acum îmbrăcată, își luă rămas bun. Cînd se deschise ușa, în fața ei apărură Nadelor, tremurînd de frig și acoperit de gheață.

«Trebuie să protestez», strigă răgușit negustorul de artă. «Trebuie să protestez, domnule Passap, am convenit doar...»

«Du-te dracului!»

«Tremur de frig», strigă negustorul de artă disperat, «am venit...»

«N-ai decît să degeri!»

Fata închise ușa și se auzi de-afară cum cobora scara.

«Ei», îl întrebă pictorul, nemulțumit, pe Archilochos, «nu ți-ai scos încă pantalonii?»

«Poftim», răspunse directorul general, și se dezbracă. «Și cămașa?»

«Totul».

«Florile? Sînt de fapt pentru logodnica mea».

«Pune-le jos».

Consilierul consistoriului mondial își așeză hainele cu grijă pe spătarul unui scaun, le scutură (atît de prăfuite erau din cauza urcușului anevoios pe scară) și iată-l în sfîrșit gol. Tremura de frig.

«Treci mai lîngă sobă».

«Dar...»

«Sue-te pe scaun și ia o poziție de boxer, cu brațele formînd un unghi de șaizeci de grade», porunci Passap. «Așa mi-am imaginat totdeauna un zeu al războiului».

Scaunul se clătina puternic, dar Archilochos se arătă ascultător.

«Ești tare gras», mirli pictorul nemulțumit, turnîndu-și încă un pahar de whisky, «îmi place asta cîteodată, numai la femei, dar se poate elimina. Principalul este figura și toracele. Părul bogat de pe el e binevenit, deosebit de marțial. Și coapsele merg. Dar scoate-ți ochelarii, că-mi strică toată iluzia».

Apoi începu să picteze, unghiuri de șaizeci de grade, elipse și parabole.

«Domnule», începu consilierul consistorial din nou (în poziție de boxer), «îmi datorești o explicație...»

«Taci din gură», tună Passap. «Dacă vorbește cineva aici, ăla sînt eu. Faptul că ți-am pictat logodnica, este tot ceea ce poate fi mai normal pe lume. O femeie grandioasă. Probabil că-i cunoști sîinii».

«Domnule...»

«Și coapsele, și buricul».

«Trebuie totuși să...»

«La din nou o poziție de boxer, ca lumea, ce dracu», se stropși pictorul, aplicînd ochii în munți masivi, apoi albastru de cobalt. «Nici nu-ți cunoști măcar viitoarea goală și te-apuci să te logodești!»

«Calci pe florile mele. Trandafiri albi».

«Ei, și ce. E o revelație, nudul logodnicei dumitale m-a silit să nu devin un simplu naturalist plat sau un impresionist proaspăt — pios — vesel — liber, în fața unei carnații atît de splendide, în fața unei epiderme care respiră astfel. Suge-ți burta, la dracu! Niciodată n-am avut un model mai divin decît Chloé, cu spatele ei minunat, cu umerii plini

și cu cele două rotunjimi posterioare buclate, ca cele două jumătăți ale edificiului lumii; cînd vezi asemenea făptură, îți vin idei năstrușnice. Pictatul ei mi-a produs o plăcere cum nu mai simțisem de mult. Încolo, mie nu-mi place, de fapt, să pictez femei, cel mult din cînd în cînd cite-o grăsană, ca aceea de adineaori. Nu oferă mare lucru din punct de vedere artistic; el, un bărbat e cu totul altceva; aici partea cea mai interesantă sînt tocmai abaterile de la idealul clasic. Dar Chloé ! La ea totul mai este încă o armonie paradiziacă, picioarele, brațele, gîtul, toate cresc cît se poate de firesc din trup, iar capul este un adevărat cap de femeie. I-am făcut și o sculptură: uite-o ! »

Arată spre o alcătuire din sîrmă răsucită.

« Dar... »

« În poziție de boxer », îl puse Passap la punct pe consilierul consistorial, apoi se trase de citeva ori îndărăt, examină tabloul, modifică o elipsă, scoase pînza de pe ștevelet și prinse alta, strîns, în șuruburi.

« Așa », porunci el, « acu' treci în genunchi. Ares după tumultul războiului. Apleacă-te mai mult înainte, la urma urmei nu te am în fiecare zi la dispoziție ».

Archilochos, încurcat și pe jumătate prăjit de sobă, opuse o slabă rezistență.

« Aș vrea totuși să te rog, într-adevăr », spuse el, dar fu întrerupt de Nadelör, care pătrunse tremurînd de frig în mansardă, ca un bloc de gheață ambulant și zuruitor, stăpînit de bănuiala că înăuntru s-ar vinde vreun tablou.

Passap deveni sălbatic.

« Leși afară ! » strigă el, și negustorul de artă se retrase din nou în frigul arctic din casa scării.

« Artă este explicația mea », spuse pictorul în cele din urmă, bînd whisky, pictînd, și totodată mîngîind cotoiul care se cățăraseră pe umerii lui, « dacă explicația asta îți ajunge sau nu, mi-e perfect egal. Am realizat ceva din logodnica dumitale goală, o capodoperă de proporții, de distribuție a suprafețelor și de ritm, de culoare, de poezie picturală, o lume de albastru cobalt și de ocră ! Dumneata, dimpotrivă, vrei să faci din Chloé cu totul altceva, cînd o vei avea odată goală la dispoziție. O mamă cu copilași. Dumneata distruge o capodoperă a creației, domnule, nu eu care glorific această capodoperă, înălțînd-o în absolut, în infinit, în lumea viselor.

« Este opt și-un sfert », exclamă Archilochos înspăimîntat și totodată ușurat de explicația pictorului.

« Și ? »

« La opt aveam întîlnire cu Chloé », explică el temător și vru să coboare de pe scaun, în torsul pisicilor. « Mă așteaptă în Boulevard Saint-Père ».

« Atunci n-are decît să aștepte. Rămii în poziția dumitale », strigă l'assap. « artă este mai importantă decît chestia dumitale sentimentală » și pictă mai departe.

Archilochos gemu. Motanul, gri cu lăbuțe albe, se urcase pe umerii lui și ghearele îi produceau durere.

« Liniște ! », porunci el, « nu te mișca ! »

« Pisica ».

« Pisica e-n regulă, dumneata nu ești », se înfurie pictorul, « cum ai putut să faci o asemenea burtă enormă — și încă fără alcool ! »

În ușa mansardei își făcu apariția din nou Nadelör (acoperit de țurțuri, înghețat sloi). A înghețat pînă în măduva oaselor, se plînsese el cu o voce nîtit de răgușită, încît abia dacă mai putea fi auzită.

« Nimeni nu-ți poruncește să aștepti în fața ușii mele, iar în atelier n-am poftă să te văd », răspunse Passap grosolan.

« Faci afaceri cu mine », cîrîi negustorul de artă și simți nevoia să strănute, dar nu putu scoate mîna din buzunar, întrucît mîinile îi înghețaseră lipite de pantaloni.

« Dimpotrivă, dumneata faci afaceri cu mine », tună pictorul. « Afară ! »

Negustorul de artă se retrase pentru a treia oară.

Nici Archilochos nu mai îndrăzni să spună ceva. Passap bea whisky, picta cu penelul unghiuri de șaizeci de grade, parabole și elipse, îngrămădea cobalt pe ocră și ocră pe cobalt și, după o jumătate de oră, directorul general se putu îmbrăca.

« Uite-aici », spuse Passap și-i împinse alcătuirea de sîrmă în brațe, « pune-ți-o lîngă patul nupțial, e darul meu de nuntă. Ca să-ți aduci aminte de frumusețea logodnicii dumitale, cînd se va fi oșilit. Am să-ți trimit și unul din portretele dumitale, după ce se se va usca. Și acum, ia-o din loc. Consilierii consistoriali și directorii generali îmi sînt mai nesuferiți chiar decît negustorii de artă. Norocul dumitale că arăți ca zeul grec al războiului, astfel te-ai fi aruncat de mult afară, gol, poți să mă crezi ! »

DUPĂ CE ARCHILOCHOS ÎL PĂRĂȘI PE PICTOR, CU FLORILE ÎNTR-O MÎNĂ ȘI ÎN CEALALTĂ CU ALCĂTUIREA DE SÎRMĂ, CARE REPREZENTA — chipurile — pe logodnica sa, se întîlni pe treptele înguste și abrupte ale podului, ce semănau mai mult a scară de găini, cu negustorul de artă Nadelör, sub nasul căruia se formase un bulgăre de gheață și care,

înghețat sloi, de ți-era mai mare mila, se lipise de perete în curentul tăios de-acolo de sus.

«Vedeți», reclamă blocul de gheață, abia auzit și sunînd ca din fundul crevasei unui ghețar, «mi-am închipuit eu. Ați cumpărat ceva. Protestez.»

«Este un cadou de nuntă», îi explică Arnolph și începu să coboare scara prevăzător, stînjinit de flori și de alcătuirea plastică, enervat din cauza aventurii sale demente, că doar se făcuse aproape ora nouă; totuși scara nu permitea o coborîre mai grăbită.

Negustorul de artă îl urma.

«Ar trebui să vă fie rușine», se plînzea Nadelör, în măsura în care cuvintele lui mai puteau fi înțelese, «am auzit cum i-ați spus lui Passap, că sînteți consilier în consistoriul universal. Scandalos. Cu profesia asta să faci pe modelul I Gol pușcă!»

«Pot să te rog să-mi ții sculptura», îl rugă după cităva vreme Archilochos, constrîns de nevoie (între etajele patru și trei, în apropierea locului unde încă mai urla femeia și mai striga bărbatul), «doar o clipă, am scăpat cu piciorul prin scară ruptă.»

«Imposibil», gîji Nadelör, «nu pun mina pe nici o sculptură, dacă nu ncasez ceva la sută.»

«Atunci florile.»

«Nu pot», se scuză negustorul de artă, «mîinile mele au înghețat lipite.»

În sfîrșit ajunseră în stradă. Automobilul cu țurțurii de gheață luea argintiu. Doar radiatorul era neacoperit de gheață, iar motorul mergea. Înăuntru era frig. Caloriferul nu funcționează, explică șoferul tremurînd.

«Boulevard Saint-Père 12», spuse Archilochos vesel că-și va vedea curînd logodnica.

Mașina era tocmai pe punctul de a porni, cînd negustorul de artă ciocăni în geam.

«Sînt nevoit să vă rog să mă luați și pe mine», se auzi clar din masa de gheață, cînd Arnolph, după ce lăsă geamul în jos, se aplecă înspre alcătuirea sticlitoare. Este incapabil să mai facă vreau pas, se auzi în continuare, iar în orașul vechi nu vine decît rareori vreun taxi.

Imposibil, spuse Archilochos, trebuie să se ducă de urgență în Boulevard Saint-Père și a întîrziat deja prea mult aici.

«Dumneavoastră, ca creștin și consilier consistorial, nu mă puteți părăsi la voia întîmplării», răspunse Nadelör revoltat. «Încep să mă prind deja de gheața trotuarului.»

«Urcă-te», spuse Archilochos, și deschise portiera mașinii.

«Mi se pare că e ceva mai cald aici», fu de părere negustorul de artă, de îndată ce se așeză alături de Archilochos. «Sper să mă dezgheț.»

DAR cînd cotiră pe Boulevard Saint-Père, Nadelör încă nu se dezghețase. Șoferul nu voi să mai meargă îndărăt pe chei. Se săturase de-atîta frig și plecă spre casă. Iată-i deci pe amîndoi în fața porții de gratii cu amorași și delfini, cu lampa roșie, care era stinsă acum, și cu două socluri de piatră colosale. Archilochos trase de dispozitivul antic. Nimeni nu veni. Bulevardul era pustiu și doar din depărtare răzbăteau larma și strigătele de protest ale partizanilor lui Fahrcks.

«Domnul meu», vorbi Archilochos, neliștit din cauza întîrzierii, cu florile și cu opera plastică de sîrmă în brațe, «trebuie să te părăsesc.»

Deschise cu hotărîre poarta de gratii, dar Nadelör îl urmă în interiorul parcului.

Cel mai dorește, îl întrebă Arnolph enervat, cînd văzu că nu scapă de negustorul de artă.

Trebuie să telefoneze după un taxi, explică proprietarul galeriei.

«Nu cunosc oamenii de-aici decît de bună-ziua.»

«Dumneavoastră, consilier consistorial...»

«Bine», spuse Archilochos, «poftim. Vino». Gerul era cumplit, Negustorul de artă scotea, în mers, niște clinchete ca de carillon. Brazii și ulmii erau nemișcați, pe cer scînteiau stelele imense, roșii și albastre, și panglica argintie a Căii laptelui. Printre trunchiuri luminau ferestrele unei vile, un mic palat rococo, cam înzorzonat, cu coloane zvelte, totul îmbrăcat de rețeaua coardelor unei vițe sălbatice, care se putea distinge limpede în noaptea luminoasă. O scară ușor arcuită ducea spre intrare. Aceasta era luminată puternic și n-avea nici o carte de vizită, un mîner greu de sonerie atîrna în jos; dar nimeni nu deschise.

Încă un minut în gerul ăsta, se tîngui negustorul de artă, și înghețată de tot.

Archilochos apăsă pe clanță. Ușa era neîncuiată. Se va duce să vadă ce-i înăuntru, spuse el.

Nadelör intră și el.

«Ai înnebunit?» șuieră Archilochos.

«Doar n-am să stau afară, pe gerul ăsta...»

«Nu cunosc casa.»

«Dumneavoastră ca creștin...»

«Atunci așteaptă-aici», porunci Arnolph.

Pătrunseră într-un hol. Mobile, care-i aminteau lui Archilochos de pociunța lui Petit-Paysan, flori și oglinjoare, pretutindeni o căldură bine-

făcătoare. Negustorul de artă începuse deja să se dezghețe, și mici pîraie curgeau de pe el.

«Nu sta pe covor», se răsti consilierul consistorial la el, cam speriat de aspectul mustitor al proprietarului galeriei.

«Am să-l anunț pe stăpînul casei.»

«Cît mai curînd cu putință.»

«Ține măcar sculptura de sîrmă», propuse Archilochos.

«Numai dacă-mi iese ceva la sută.»

Archilochos puse capodopera lîngă Nadelör și deschise ușa, privind într-un salonaș unde era o canapea, o măsuță de ceai, un clavecin și mici fotolii elegante. Își dresе vocea. Saloanul era gol, dar îndărătul unei uși cu două canaturi auzi pași. Probabil Mister Weeman. Archilochos traversă saloanul și bătu la ușa.

«Intră!»

Spre uimirea sa, Arnolph îl găsi înăuntru pe Maître Dutour.

MAÎTRE DUTOUR, UN BĂRBAT MĂRUNT, VIOI, CU MUSTAȚĂ neagră și cu o coamă albă de artist, ședea la o masă mare, într-o încăpere cu oglinzi înalte aurite, puternic luminate de un candelabru plin de lumînări, ce atîrna din tavan, strălucitor ca un pom de Crăciun.

«Te-am așteptat, domnule Archilochos», spuse Maître Dutour, înclinîndu-se, «te rog să ieși loc.»

El îi indică consilierului consistorial un fotoliu și se așeză în fața lui. Pe masă era întins un act.

Nu înțelege nimic, spuse Archilochos.

«Scumpul meu director general», zîmbi avocatul, «am plăcerea să-ți pot remite în dar această casă. Nu e grevată de nici o ipotecă și se află în stare excelentă, afară de partea dinspre vest a acoperișului, care va trebui reparată cîndva.»

«Nu înțeleg», spuse Archilochos, uimit în fond, dar parecum călit și pregătit de diferitele manifestări ale norocului. «N-ați vrea să-mi explicați...»

«Proprietarul de pînă acum al casei nu dorește să-și dezvăluie numele.»

E la curent, explică Arnolph, este vorba de Mr. Weeman, celebrul arheolog și dezgropător de antichități grecești, ca de pildă un vechi templu cu statui prețioase, acoperit de mușchi, și cu coloane aurite.

Maître Dutour rămase perplex, îl privi fix pe Archilochos, cu uimire, și clătină din cap. Nu poate da nici o informație, afirmă el în cele din urmă solemn, proprietarul de pînă acum dorește să-și știe casa în mîini grecești și este fericit că a găsit în Archilochos omul care corespunde

acestor condiții. Într-o epocă de corupție și de imoralitate, continuă el, în care cele mai nefirești crime par cît se poate de firești, în care orice gîndire juridică se dezagregă și în care se recurge bărbătește la regulile dure ale forței pumnului din epocile primitive, un jurist și-ar pierde orice speranță de a mai afla vreun sens în străduințele lui de a înfăptui ordinea și dreptatea; dacă n-ar mai trebui, din cînd în cînd, să pregătească și să execute cîte un act de cel mai pur filantropism, ca această remitere a micului palat. Actele sînt pregătite, domnul director general nu mai are altceva de făcut decît să le parcurgă fugitiv și să le semneze. Impozitele preținse de stat — molohul își cere jertfele sale — sînt de asemenea plătite.

«Mulțumesc», spuse Archilochos.

Maître Dutour citi actele și consilierul consistorial își puse semnătura în josul lor. «Micul palat vă aparține acum», adăugă avocatul și se ridică.

Archilochos se sculă și el. «Domnule», vorbi el solemn, «dă-mi voie să-mi exprim bucuria de a fi venit în contact cu un bărbat pe care l-am admirat totdeauna. Dumneata l-ai apărat pe bietul predicator-adjunct. „Doar carnea violentează spiritul!” ai exclamat atunci, „sufletul rămîne imaculat”, o vorbă care mi s-a întipărit adînc.»

«O, vă rog», se scuză Dutour, «nu mi-am făcut decît datoria. Din păcate, predicatorul adjunct a fost decapitat atunci, și sînt și astăzi necondolat din cauza asta, că doar propusese douăsprezece ani de închisoare; dar, cel puțin, s-a putut evita ceea ce era mai rău: n-a fost spînzurat.»

Poate să-l mai rețină o clipă, întrebă Archilochos. Dutour se înclină. «Te rog, stimate Maître, să pregătești actele pentru căsătoria mea.» «Sînt pregătite», răspunse avocatul, «scumpă dumitale logodnică m-a și rugat în acest sens.»

«Oo!» exclamă Arnolph bucurios, «o cunoști pe scumpa mea logodnică?»

«Am avut plăcerea.»

«Nu-i așa că-i minunată?»

«Foarte.»

«Sînt omul cel mai fericit din lume.»

«Pe cine propuneți ca martori la cununie?»

La asta încă nu s-a gîndit, recunosc Archilochos.

El l-ar recomanda pe ambasadorul american și pe rectorul universității, propuse Dutour.

Arnolph șovăi.

Are deja asentimentul lor, spuse Maître Dutour. «Nu e nevoie să întreprinzi alte demersuri. Căsătoria a făcut mare vîlvă în societate,

ntrucit s-a vorbit pretutindeni de uimitoarea dumitale carieră, iubite domnule Archilochos. »

« Dar domnii nici n-o cunosc pe logodnica mea ! »

Mărunețul avocat își aruncă dintr-un gest coama de artist pe spate, își mîngîie mustața și-l contemplant pe Arnolph aproape răutăcios.

« Oo, cred că da », spuse el.

« Înțeleg », îi străfulgeră lui Archilochos prin minte. « Domnii au fost oaspeții lui Gilbert și Elizabeth Weeman. »

Maître Dutour rămase iarăși perplex și păru deconcertat. « Așa zicînd », spuse el într-un tirziu.

Arnolph nu prea era încîntat. « De fapt, îl admir foarte mult pe rectorul universității. »

« Ei vezi ! »

« Totuși, ambasadorul american... »

« Aveți rezerve politice ? »

« Asta nu », răspunse Archilochos încurcat. « La urma urmei, Mister Forster-Monroe ocupă, în edificiul moral al lumii mele, locul al cincilea, dar el aparține bisericii prezbiteriene vechi, cu a cărei dogmă despre împăciuirea universală nu pot fi de acord, de vreme ce eu cred nestrămutat în veșnicia pedepsei iadului. »

Maître Dutour clătină din cap. « Nu vreau să-ți offensez cîtuși de puțin credința », vorbi el, « dar nu trebuie să te amărăști pentru atîta lucru. Veșnicia pedepselor iadului și căsătoria dumitale par să nu aibă prea multe lucruri comune. »

Archilochos răsufă ușurat. « Asta e și părerea mea », spuse el.

Atunci poate să-și ia rămas bun, încheie Dutour discuția, închizîndu-și servieta: « Căsătoria civilă are loc la două fix la Hôtel de Ville. »

Arnolph vru să-l însoțească pînă afară.

Preferă să se ducă prin parc, spuse avocatul cel mărunețel, trase într-o parte o draperie roșie și deschise un glasvand: « Asta e drumul cel mai scurt. »

Aerul înghețat năvăli în cameră.

Trebuie să fi fost deseori oaspete aici, se gîndi Archilochos, cînd pașii iuți ai maestrului se stînsă în noapte; apoi rămase cîteva clipe pe terasa spre care da glasvandul. Contemplant scînteierea steluțelor pe deasupra pomilor. Se simți înfrigorat și intra îndărăt în cameră, închizînd ușa. « Soții Weeman par să fi ținut casă mare », murmură el.

ARCHILOCHOS ÎNCEPU SĂ COLINDE PRIN MICUL PALAT ROCOCO, care-i aparținea acum. I se păru că se aud pași ușori dintr-o cameră alăturată, dar nu găsi pe nimeni acolo. Totul era iluminat, cînd

cu luminări mari, albe, cînd cu lămpițe. Merse prin camere și săli mici, pe covore moi, pe lîngă mobile minuscule și grațioase. Pe pereți erau tapete vechi, pe alocuri cam tocite, dar de preț, cu crini aurii-palizi pe fond gri-argintiu, și tablouri splendide, pe care însă nu prea îndrăzni să le privească, ci dîmpotriva roșii, de mai multe ori, de vreme ce în cele mai multe erau reprezentate doamne goale, uneori în compania unor domni în aceeași stare naturală. Pe Chloé n-o găsi nicăieri. Dacă la început colindase fără nici un plan, de colo colo, acum urmări o dîră colorată și anume făcută din steluțe decupate, albastre, roșii și aurii, ce se înșirau pe covorele moi și păreau să indice urma pe care trebuia s-o adumece. Trecu pe o scară îngustă în spirală, a cărei prezentă nu se bănuia îndărătul unei uși secrete, mascată de tapet, și ajunse la etajul de deasupra (după ce stătuse multă vreme nehotărît în fața peretelui unde se oprea dîra de steluțe, pînă cînd descoperise ușa); pe fiecare treaptă era fie o stea de hîrtie, fie o cometă din hîrtie, ba o dată chiar planeta Saturn cu inelul ei, apoi luna, după aceea soarele. Cu fiecare pas, cu fiecare treaptă, Archilochos devenea mai sovăitor, îl părăsise curajul și vechea lui timiditate pusese din nou stăpînire pe el. Respira greu și strîngea la piept trandafirii, pe care nu-i lăsase din mînă nici măcar în timpul convorbirii cu Maître Dutour. Scara în vîlută se termina într-o cameră rotundă cu un birou mare și cu trei ferestre înalte, unde se afla un glob pămîntesc, un fotoliu cu spătar înalt, o lampă înaltă cu picior și un sipet, mobile medievale, ca la teatru în piesa doctorului Faust; iar pe fotoliu un pergament îngălbenit: « camera de lucru a lui Arnolph » era scris pe el cu ruj de buze. Dînd cu ochii de telefonul de pe birou, Archilochos se gîndi o clipă la proprietarul galeriei, care-l aștepta, mustind de apă, lîngă cuierul de umbrele din hol și care probabil se dezghețase de tot; dar, cînd deschise a doua ușa a camerei de lucru, spre care ducea dîra de steluțe, uită din nou pe Nadelör, întrucît acum văzu înaintea sa un dormitor cu un imens pat vechi cu polog, « dormitorul lui Arnolph », cum se putea vedea de pe coala de pergament, aflată pe o măsă Renaissance. Camera următoare — Arnolph urmă în continuare dîra de steluțe — făcea trecerea din nou la stilul rococo și, de fapt, nu mai era o cameră, ci un budoar încîntător, iluminat cu lămpi roșii și plin de mobilele și obiectele, pe care trebuia să le aibă o asemenea încăpere: « budoarul lui Chloé » sta scris aici, iar pergamentul cu ruj de buze se afla pe un fotoliu mic, pe care erau aruncate, în dezordine a grabei, cîteva obiecte vestimentare, care-l turburară pe Archilochos: un sutien, un corset, o brasieră, o cămășuță, pantalonași, toate orbitor de albe, iar pe jos zăceau ciorapii și pantofii; prin ușa întredeschisă se vedea o baie îmbrăcată în faianță neagră, cu cada îngropată în podea și umplută cu apă frumos mirositoare,

care aburea ușor; totuși, cometele de pe jos nu duceau numai spre bale, ci afară din ea, la o altă ușă, pe care o deschise ținând florile înaintea ca un scut. Intră într-o cameră cu un pat cu polog la mijloc, delicat dar nespus de larg, în fața căruia stelele și lunile încetau; doar câteva mai erau lipite pe lemnul culcușului, spre care duceau; nu se zărea însă nimeni, întrucât draperiile patului cu polog erau trase. În cămin aveau câteva buturugi, care proiectau, uriaș și tremurător, umbra lui Arnolph pe draperia roșie a patului, brodată cu ciudate modele aurii. Se apropie șovăind de patul cu polog. Trăgând cu ochiul prin deschizătura draperiei, nu văzu în întuneric nimic altceva decât spuma albă a olandei. I se păru totuși că aude o respirație și astfel șopti încetișor, prada a mii de temeri: Chloé. Nu-i dădu nimeni răspuns. Trebuia să acționeze, oricât de mult ar fi vrut să se retragă, din cameră, din micul palat, afară, pentru a ajunge din nou în mansarda lui, unde ar fi fost în siguranță și ferit de turburarea stelilor. Așa că trase draperia într-o parte, cu inima grea, și o găsi pe cea căuată, întinsă în pat, și dormind, aureolată de cununa buclilor negre ale părului ei desfăcut.

Archilochos era atât de turburat, încât se așeză în neștire pe marginea patului și o contemplă sfios pe Chloé, neîndrăznind să privească spre ea decât din când în când. Era și ostenit, norocul neîntrerupt nu-i dăduse răgaz să-și afle odihnă și să-și adune gândurile, astfel încât umbra lui, proiectată pe diafana draperie roșie ca chinovarul, din partea cealaltă a patului, începu să coboare tot mai mult spre adormita Chloé. Totuși, observă deodată că Chloé întredeschisese ușor ochii, probabil încă de mult, și-l privea printre genele lungi.

«Oo», spuse ea ca și cum s-ar fi trezit din somn, «Arnolph. Ai găsit așadar cu bine drumul, prin nenumăratele camere?»

«Chloé», exclamă el, încă înspăimântat, «te-ai culcat în patul lui Mrs. Weeman.»

«Patul este acum al tău», rîse ea întinzîndu-se.

«Ai mărturisit dragostea noastră lui Mr. și Mrs. Weeman, nu-i așa?»

Ea șovăi cu răspunsul. «Firește», spuse într-un târziu.

«După care ne-au dăruit micul palat.»

«Mai au și altele în Anglia.»

«Nu știu», reluă el, «dar nu pot realiza încă pe deplin toate acestea.

Nici nu știam că englezii sînt atât de descurajați din punct de vedere social, și că dăruiesc, pur și simplu, palate fetelor lor de serviciu.»

«Se pare că așa e obiceiul acolo, în anumite familii», explică Chloé. Archilochos dădu din cap: «Am ajuns și director general al secției de tunuri atomice și forcepsuri.»

«Știu.»

«Cu o leafă imensă.»

«Cu atât mai bine.»

«De asemenea și consilier al consistoriului universal. În mai trebuie să plec la Sydney.»

«Va fi călătoria noastră de nuntă.»

«Nu», spuse el, «aceasta!» și scoase din buzunar cele două bilete.

«Plecăm veniți în Grecia. Cu „Julia“.»

Apoi se opri deconcertat.

«Dar cum de știi tu toate acestea despre cariera mea?» întrebă el mirat.

Ea se sculă în capul oaselor și era atât de frumoasă, încât Archilochos lăsa ochii în jos. Chloé păru că vrea să spună ceva, apoi renunță cu un oftat, după ce Arnolph o privi lung și gînditor, și se lăsa din nou pe spate, în perne. «Tot orașul vorbește de asta», spuse ea în sfîrșit cu o voce stranie.

«Și mîine vrei să te măriți cu mine?» îngăimă el.

«Tu nu?»

Archilochos nu mai cutează să ridice ochii, întrucît ea aruncase plapuma într-o parte. Era și foarte greu să-și îndrepte privirile în vreo parte, în acest dormitor, căci pretutindeni erau tablouri cu zei și zeițe goale, ceea ce nu s-ar fi așteptat din partea costelivei Mrs. Weeman.

Englezoaicele astea, se gîndi el. Din fericire sînt bune cu fetele de serviciu, așa că li se poate trece cu vederea senzualitatea; tare ar mai fi vrut acum să se culce, s-o ia pe Chloé în brațe, și să nu facă altceva decât să doarmă, ore în șir, fără vise și adînc, la lumina caldă a căminului.

«Chloé», vorbi el încetișor. «Tot ce s-a întîmplat este atât de uluitor pentru mine și, desigur, și pentru tine, încît uneori nici nu mai simt că sînt eu și-mi imaginez că sînt altcineva și că, în realitate, ar trebui să fiu încă în mansarda mea cu pereții pătați și că nici tu n-ai existat vreodată. E mult mai greu să suportî norocul decât nenorocul, mi-a spus azi episcopul Moser, și acum cred citeodată că are dreptate. Nenorocul nu vine prin surprindere, ci tocmai pentru că așa trebuie să fie, dar norocul apare din întîmplare, așa că mă tem că norocul nostru se poate termina tot atât de repede cum a început, și că totul nu e decât un joc, pe care cineva îl joacă cu tine și cu mine, cu o fată în casă și cu un ajutor contabil.»

«Nu-ți mai frămînta acum mintea cu toate astea, dragule», spuse Chloé. «Toată ziua te-am așteptat și acum ești aici. Și cît ești de frumos! Nu vrei să-ți scoți paltonul? Este cu siguranță de la O'Neill-Papperer.»

Dar cînd tocmai se pregătea să-l scoată, își dădu seama că încă mai are florile în mînă.

« Uite », îngăimă el, « trandafiri albi. »

Vru să-i înmîneze florile și se aplecă mult peste pat, cînd fu cuprins de două brațe moi și tras în jos.

« Chloé », mai putu el să îngîne, « dar nici nu ți-am explicat încă dogmele fundamentale ale bisericii neoprezbiteriene vechi. » Însă, în clipa aceasta, cineva tuși, dregîndu-și glasul în spatele lui.

CONSILIERUL CONSISTORIAL SĂRI CA ARS ÎN SUS, IAR CHLOÉ se ascunse, cu un strigăt, sub plapumă. Era proprietarul galeriilor care sta în fața patului cu polog, tremurînd, clătănînd din dinți și ud ca un leș scos din apă, cu părul căzut în șuvițe subțiri pe frunte, cu mustața picurînd și cu hainele lipite de trup, ținînd în mîini sculptura de sîrmă. De la picioarele lui pînă la ușă, se întindea o baltă ce lucea la lumina lumînărilor și în care pluteau cîteva stele de hîrtie.

S-a dezghețat, explică negustorul de artă.

Archilochos se holbă la el.

A adus și sculptura, continuă proprietarul galeriei.

Ce vrea, îl întrebă în cele din urmă Arnolph, stîngerit.

Depart de el gîndul de a deranja, răspuse Nadelör, scuturînd mîncel de din care curse apă pe jos ca din niște burlane, dar trebuie să-l roage ca pe un creștin și consilier consistorial ce se află, să telefoneze cît mai grabnic unui doctor, întrucît are febră mare, simte junghiuri în piept și dureri cumplite în sale.

« Bine », spuse Arnolph, aranjîndu-și hainele, și se sculă în sus.

« Sculptura pune-o, mai bine, aici. »

Cum dorește, răspuse Nadelör și puse sculptura lîngă patul cu polog, nu fără a geme; are și usturimi la bășică.

« Logodnica mea », făcu Archilochos prezentarea, arătînd către ridicătura plăpumii din pat.

« Ar trebui să vă fie rușine », spuse negustorul de artă, în timp ce din el țîșneau fîntîni noi, « dumneavoastră, ca creștin. . . »

« E cu adevărat logodnica mea ! »

« Puteți conta pe discreția mea. »

« Vrei să vii », spuse Archilochos, împingîndu-l pe Nadelör afară din cameră, dar în budoar, lîngă scaunul cu suportul, corsetul și pantalonășii, proprietarul galeriei se opri din nou.

O baie i-ar face bine, fu el de părere, și arăta, tremurînd, spre ușa deschisă a camerei de baie și spre apa verzui și aburîndă din bazin.

« Imposibil. »

« Dumneavoastră, în calitate de consilier consistorial. . . »

« Fă cum vrei », ripostă Archilochos.

Nadelör se dezbracă și intră în baie.

« Nu plecați de-aici », îl rugă el din cadă, gol pușcă, moleșit, cu lăbroane de sudoare pe frunte și cu ochi mari, febrili, care implorau.

« Ar putea să mi se facă rău. »

Apoi Archilochos trebui să-l fricționeze.

« De n-ar veni stăpînul casei », se vaită Nadelör.

« Stăpînul casei sînt eu. »

« Dar ați spus, totuși, chiar dumneavoastră că. . . »

« Tocmai mi-a fost remis acest mic palat. »

Omul avea febră mare și clătînea din dinți. « Ce proprietar al casei încolo și-ncoace », spuse el, « eu nu mai plec din casa asta. »

« Crede-mă, totuși », se rugă Archilochos, « ascultă ce-ți spun. »

O brumă de minte i-a mai rămas totuși, gîfîi Nadelör ieșind din baie. « Dumneavoastră ca creștin ! Sînt nespus de decepționat ! Nu sînteți nici dumneavoastră mai bun ca alții. »

Archilochos îl înfășură într-un halat de baie sinilui vîrstat, care era atîrnat în baie.

« Duce-ți-mă acum într-un pat », gemu negustorul de artă.

« Dar. . . »

« Dumneavoastră, consilier consistorial. . . »

« Bine. »

Archilochos îl duse în patul cu polog din odaia renaissance. Sta acum culcat acolo. Va telefona după un doctor, spuse Arnolph.

« Mai întîi o sticlă de coniac », dori proprietarul galeriei, horcîind și scuturat de friguri. « Asta-mi ajută totdeauna, dumneavoastră, bun creștin. . . »

Se va duce în pivniță să caute, fîgădui Archilochos și, obosit cum era, pormi să coboare la subsol.

DAR ÎNCĂ DE PE SCARA SUBSOLULUI, PE CARE O GĂSI DUPĂ îndelungă rătăcire prin casă, auzi urlete depărtate în pivniță, unde totul era iluminat ; și, cînd ajunse în hruabă, se confirmară presimțirile : fratele Bibi zăcea pe jos, împreună cu gemenii Jean-Christoph și Jean-Daniel, în mijlocul unor sticle golite, și intonau cîntece populare.

« Ce vine colo, sus ! » cîntă Bibi entuziasmat, cînd dădu cu ochii de fratele său. « Unchiul Arnolph ! »

Ce face aici, îl întrebă Arnolph îngrijorat.

« Dăm de dușcă rachiuri și ne-ncercăm glasul ; „Un vinător din Palatinat“ ». »

«Bibi», i se adresa Arnolph cu demnitate, «te-aș ruga să nu cînți. Asta e pivnița casei mele.»

«Ei și», rîse Bibi, «ai făcut o carieră de pomină. Te felicit. Înfinge-te colo, frate Arnolph, *directamente* pe canapea», și-i oferî fratelui un butoiăș gol care se afla în mijlocul unei băltoace de vin roșu.

«Dați-i drumu', copilași», îi îmbăbătă el pe gemenii, care făceau gimnastică pe genunchii și umerii lui Arnolph, ca niște maimuțe. «Ziceți-i un psalm pentru unchiulețu', da' să se-audă!»

«Să fii cinstit și credincios», cîntară Jean-Christoph și Jean-Daniel cu voce stridentă.

Archilochos încercă să-și alunge oboeala. «Frate Bibi», spuse el, «trebuie să vorbesc serios cu tine, o dată pentru totdeauna.»

«Să nu mai aud o vorbă, gemeni! Mucles!» gîngăvi Bibi, kunchiul Arnolph vrea să țină un discurs!»

«Nu că mi-ar fi rușine cu tine», începu Archilochos, «îmi ești frate și știu că, în adîncul inimii ești un om bun și liniștit, o ființă nobilă. Dar, din cauza slăbiciunilor tale, trebuie să fii sever cu tine, ca un tată. Te-am ajutat și, cu cît ți-am dat mai mulți bani, cu atît a fost mai rău pentru tine și pentru familia ta, iar acum zaci beat chiar în pivnița mea.»

«Pură eroare, frate Arnolph, credeam că e pivnița ministrului de război. Doar o pură eroare.»

«Cu atît mai rău», răspuse Arnolph trist, «nu trebuie să spargi pivnițe străine. O să sfîrșești la închisoare. Acum ai să te duci acasă cu gemenii tăi, iar mîine îțiiei în primire pîstul de la Petit-Paysan, la secția forțesuri.»

«Acasă? Pe gerul ăsta?» întrebă Bibi cu spaimă.

«Îți comand un taxi.»

«Vrei să-i pui pe gemenii mei gîngăși să degere de frig», se revoltă Bibi. În bojdeuca noastră, unde suflă vîntul, o să piară la temperaturile astea. Celsius minus douăzeci.»

Din bolta de alături se auzi larmă, Matthäus și Sebastian, doisprezece și nouă ani, apărură în goană, se repeziră la unchiu' și se cățărară pe genunchii și umerii lui, lîngă gemeni. «Aruncați pumnalele, cînd vă aburcați pe unchiulețu',» porunci fratele Bibi. «Dumnezeule!» întrebă Arnolph de sub cei patru nepoți, «pe cine-ai mai adus aici?»

«Doar pe scumpa mamă și pe unchiu' căpitanu',» spuse Bibi, destu-pînd o sticlă de vodcă, «și-apoi pe Magda Maria cu noul ei draguț.»

«Cu englezul?»

«Care englez», se miră Bibi, «de mult passé, acu' e un chinez.»

DAR cînd se întoarse la Nadelör, acesta dormea deja, deși delira violent din cauza febrei, și se făcuse prea tîrziu ca să mai telefoneze după un doctor. Din pivniță încă mai răsunau cîntece. Nu mai îndrăzni să urmeze a doua oară dîra de stele și comete pînă în dormitor la Chloé, așa că se întinse pe canapea, nu departe de scaunul cu stutienul și corsetul, și adormi îndată, după ce-și scodase în sfîrșit paltonul de la O'Neill-Papperer și se înveli cu el.

DIMINEAȚA FU TREZIT DIN SOMN, CU SCUTURĂTURI, DE CĂTRE o cameristă cu șorț alb.

«Repede, domnule», spuse camerista, «ia-ți paltonul și pleacă, alături doarme stăpînul casei.»

Ea deschise o ușă, pe care el n-o observase pînă acum, și care da într-un coridor larg.

«Prostii», zise Archilochos, «stăpînul casei doar sînt eu. Cel de-alături e proprietarul galeriilor Nadelör.»

«Oo», se miră camerista și făcu o reverență.

«Cum te cheamă?» întrebă el.

«Sophie.»

«Cîți ani ai?»

«Șaisprezece, domnule.»

«Ești de mult aici?»

«De-o jumătate de an.»

«Te-a angajat Mrs. Weeman?»

«Mademoiselle Chloé, monsieur.»

Archilochos se gîndi, că trebuie să fie o confuzie la mijloc, dar renunță, rușinat, să mai descoasă fata.

«Domnul dorește cafeaua?»

«S-a sculat mademoiselle Chloé?»

«Doarme pînă la nouă.»

Atunci se va prezenta la nouă, spuse Archilochos.

«Mon Dieu, monsieur», dădu Sophie din cap: «atunci mademoiselle își face baie.»

«La nouă jumătate?»

«Masajul.»

«La zece?»

«Vine monsieur Spahzt.»

Cine-mai e și ăsta, întrebă Archilochos intrigat.

«Croitorul.»

Atunci cînd își poate vedea logodnica, exclamă Achilochos dis-pertat.

« Ah non », vorbi Sophie energic. « Nunta trebuie pregătită, așa că mademoiselle are foarte multe de făcut. »

Să-l conducă în camera pentru micul dejun, ceru Archilochos resemnat, cel puțin să mănânce.

Mîncă în camera unde Mafre Dutour îi remisese micul palat și fu servit de un venerabil majordom încrăunțit (pretutindeni începură deodată să roiască camereștii și cameristele); i se aduseră ouă, șuncă (pe care o lăsa neatinsă), cafea neagră, oranjadă, struguri și pîinișoare aromatice cu unt și dulceță, în timp ce afară, în fața ferestrelor înalte, mascate de pomi, se făcea ziuă, iar darurile de nuntă începeau să afluze în micul palat. Se aglomerară flori, scrisori, telegrame, iar cadourile se îngrămădeau în stive tot mai mari, în hol, în salon, ba chiar și în fața patului și pe plapuma proprietarului galeriilor, pe care-l uitaseră și care-și îndura febra în tăcere și cu demnitate.

Archilochos se șterse la gură cu un șervet. Mîncînd grav și tăcut, aproape și uitase cît era ceasul, că doar de la tăietei și piureul de mere de la Georgette nu mai pusese nimic în gură. Pe bufet se înșirau aperitive și lichioruri, cutii cu țigări de foi aromatice, fragile, Partagas, Danne-mann, Costa Pena, pachete multicolore cu țigarete; în el se trezi pentru prima oară pofta de asemenea lucruri, dar înăbuși, speriat, acest sentiment. Savură această oră matinală ca stăpîn al casei. De fapt, cîntecele și urletele șleahței lui Bibi, care se auziră de cîteva ori, din pivniță, cu o claritate nedorită, treziră oarecare agitație: bucutăreasa dolofană, care se dusesse pînă jos, se întoarse tare jumultă și aproape violată de unchiu' căpitanu'.

O bandă de tîlhari a pătruns în pivniță, remarcă majordomul înspăimîntat și vru să telefoneze la poliție, Archilochos îi făcu semn cu mîna să renunțe.

« Nu-l decît familia mea. »

Majordomul se înclină.

Cum îl cheamă, întrebă Arnolp.

« Tom. »

« Ce vîrstă ai? »

« Șaptezeci și cinci, domnule. »

« Ești de mult aici? »

« De zece ani. »

« Te-a angajat Mr. Weeman? »

« Mademoiselle Chloé. »

Trebuie să fie din nou o confuzie, gîndi Archilochos, totuși renunță pentru a doua oară să întrebe mai departe. Se sfia întrucîtva de septuagenarul majordom.

La ora nouă vine O'Neill-Papperer, spuse acesta. Să pregătească fracol pentru nuntă. Jobenul l-a și trimis Goschenbauer.

« În regulă. »

« La zece, ofițerul stării civile. Se pare că mai sînt cîteva formalități de împlinit. »

« Foarte bine. »

« La zece jumătate se va prezenta monsieur Wagner, ca să-i confere titlul de doctor honoris causa al Facultății de medicină pentru meritele domnului Archilochos în legătură cu forcepsurile. »

« Îl aștept. »

« La unsprezece vine ambasadorul american cu o scrisoare de felicitare din partea președintelui Statelor Unite. »

« Foarte încîntat. »

« La unu are loc o mică gustare cu martorii de la căsătorie, iar la două fără douăzeci plecarea la Oficiul stării civile. După oficierea cununiei în Capela Helloiza, masa la „Ritz”. »

« Cine a organizat toate astea », se minună Archilochos.

« Mademoiselle Chloé. »

« Cîți oaspeți? »

Mademoiselle dorește o sărbătorire intimă. Inclusiv prietenii cei mai apropiați.

« Asta e și părerea mea. »

« De aceea n-am invitat decît două sute. »

Archilochos rămase cam consternat. « Bine », spuse el în cele din urmă. « Nu mă pricep la asta. Comandă să vină un taxi la unsprezece și jumătate. »

« Să nu tragă Robert la scară? »

Cine mai e și asta iar, întrebă Archilochos.

« Șoferul », răspuse majordomul, « Domnul posedă cel mai frumos Studebaker roșu din oraș »

Ciudat, gîndi Archilochos, dar tocmai sosi O'Neill-Papperer. Astfel, cu puțin înainte de unsprezece și jumătate, merse cu mașina la « Ritz », să-i caute pe Mr. și Mrs. Weeman. Îi găsi pe amîndoi în holul hotelului, o încăpere feudală cu canapele de pluș și fotolii de toate felurile și cu tablouri atît de întunecate pe pereți, încît obiectele reprezentate pe ele — în parte fructe, în parte toate soiurile de vînat — abia dacă se puteau distinge. Soții ședeau pe o canapea și citeau reviste. El: Noua revistă arheologică; ea: Organul de specialitate pentru știința antichității.

« Mrs. și Mr. Weeman », vorbi el puternic emoționat, în timp ce oferea două orhidee englezoaice care ridicase ochii, nedumerită: « Sînteți oamenii cei mai buni pe care-i cunosc. »

«Well», spuse Mr. Weeman trăgînd din pipă și punînd Noua revistă arheologică de-o parte.

«Vă ridic la rangul de numărul unu și doi în ordinea morală a lumii mele!»

«Yes», spuse Mr. Weeman.

«Vă simtez și mai mult decît pe președintele statului și pe episcopul neoprezbiterienilor vechi.»

«Well», spuse Mr. Weeman.

«Cine dăruiește din toată inima, se cuvine să-i mulțumești din toată inima.»

«Yes», spuse Mr. Weeman și privi cu ochii mari la soția sa.

«Thank you very much!»

«Well», repetă încă o dată Mr. Weeman, apoi din nou «Yes» și scoase portvizitul, dar Archilochos dispăruse deja.

Amabili, dar cam reținuți, englezii ăștia, gîndi el în Studebakerul său roșu (cel mai frumos din oraș).

În fața Capelei Heloiza, cortegiul nupțial nu era așteptat doar de cîteva femeiști din comunitatea neoprezbiteriană veche, ci de mase imense de oameni care se îngrămădeau, jumătate înghețați, pe strada Emil Kappeler și alcătuiu șiruri lungi pe trottoare. Ferestrele murdarului cartier erau ocupate pînă la refuz. Ștengari zdrențăroși stăteau atîrnați de felinarele și de pușini pomii piperniciți de pe stradă, ca niște struguri minjiți cu var. Coloana de mașini cotea pe Boulevard Merkling, venind dinspre primărie, cu Studebakerul roșu în frunte, din care coborîră Chloé și Archilochos. Mulțimea striga și delira de entuziasm, «Trăiască Archilochos» și «Eviva Chloé», prietenii ciclismului răgușiseră tipînd, iar madame Bieler și Auguste (de rîndul asta nu în costum de ciclist) plîngeau amîndoi. Puțin mai tîrziu soi călească înzorzonată a președintelui statului, cu șase cai bălani, urmată de escorta cu colifuri aurite și panșuri albe pe cai negri cejucau în frîu. Capela Heloiza se umplu. Nu era o clădire tocmai frumoasă, semăna mai mult a fabrică, fără turn, cu pereți cîndva albi, acum tare coșcoviți, o creație — în toate privințele neizbutită — a arhitecturii bisericesti moderne, împrejmuată de cîțiva chiparoși amărîți; și, întrucît se cumpăraseră cîndva ieftin mobilierul unei străvechi biserici demolate, ce trebuia să facă loc unui cinematograful interiorului corespundea, și el, exteriorului. Era sărăcăcios și jerpelit acest interior, cu bănci grosolane de lemn și cu un amvon cam butucănos, care se înălța singuratic în spațiul interior, cu o cruce mare, pe jumătate putrezită, înălțată pe zidul îngust opus intrării, zid care-i amintea lui Archilochos de vechea lui mansardă, cu petele ei galbene

și verzui; prin ferestrele înalte, asemeni unor barbacane de cetate, cădeau raze piezise, în a căror lumină jucau firicele de praf. Dar, în timp ce nuntașii începeau să populeze această lume sărmană, evlavioasă și mucegăită, care mirosea a femei bătrîne, a parfum ieftin și chiar puțin a usturoi, ea deveni deodată luminoasă, prietenoasă și caldă, sclipirile bijuteriilor și colierelor umplură încăperea, umerii și pieptii aduseră strălucire, iar emanațiile de parfum din cel mai fin porniră să se înalțe spre grinzile pe jumătate carbonizate (biserica arsese odată aproape complet). Episcopul Moser se urcă în amvon, plin de demnitate în sutana sa neagră de oficiant al neoprezbiterienilor vechi. Puse Biblia, cu tăietura foilor aurită, strălucitoare, pe pupitrul pătat al amvonului, împreună mîinile și privi în jos, cam jenat, după cîte se părea, și cu fruntea brobonată de sudoare. Chiar sub el ședeau mirii, Chloé cu ochi mari și negri, plini de credință și radioși de bucurie, cu un vâl diafan pe care tremura o rază de soare, iar alături de ea Archilochos, bășos și de asemenea puțin stingherit, dar de nerecunoscut în fracul lui (de la O'Neill-Papperer) — că doar nu-l mai rămăsese de odinioară decît ochelarii prăfuiți, fără ramă, care-i ședeau cam strîmb pe nas — cu joben (Goschenbauer), cu mînușile albe (De Stutz-Kalbermatten) pe genunchi; în spatele lor, dar separat de restul lumii, ședea președintele statului, cu cioc, cu fața brăzdată de nenumărate riduri, cu părul alb, cu fireturi de aur, în uniformă de general de cavalerie, cu sabia lungă între picioarele costelive; în spatele președintelui statului erau așezați martorii la căsătorie; ambasadorul american cu fracul alb plin de decorații, rectorul magnificus în toată demnitatea lui, apoi ceilalți oaspeți, stînd cam incomod pe băncile de lemn, Petit-Paysan, Maître Dutour cu opulenta lui soție alături, care se reliefa în spațiu ca un munte presărat de perle, Passap, tot în frac și cu mîinile mînjite de albastru de cobalt; în plus domni (în special domni) din rîndul celor o mie care constituiau elita, crema cremei capitalei, cu mutre solemne; iar cînd episcopul se pregătea să-și înceapă orația festivă, intră însuși Fahrcks, deși cu întîrziere, răzvrătitul, ultimul din edificiul moral al lumii lui Arnolph, cu capul între umeri, imens, masiv, cu mustăți stufoase și chică roșie ca para, cu bărbia dublă sprijinită pe pieptul fracului, unde se legăna o medalie de aur cu rubine.

CUVINTELE, ÎȘI ÎNCEPU EPISCOPUL MOSER CUVÎNTAREA CU glas ușor, fornăit, și foindu-se încolo și încoace în amvon, vizibil nelărgul lui, cuvintele cu care ar vrea să înceapă sărbătorirea de azi, în prezența iubitei adunări festive, se găsesc în psalmul al șaptezeci și doilea, un psalm al lui Solomon, unde stă scris: «Binecuvîntă să fie Domnul, Dumnezeu lui Izrael, care singur face minuni.»

A împreună astăzi pe viață, continuă episcopul, doi copii ai omului, care nu-i sînt numai lui dragi și scumpi, ci tuturor celor care s-au adunat azi în Capela Heloiza. În primul rînd mireasa (aici episcopul Moser se poticni puțin), pe care toți cei de față o poartă în inimă cu multă duioșie, o mireasă care le-a dăruit, cu nespuse grație, tuturor celor adunați aici, atîta dragoste, atîta frumusețe și sublim, pe scurt, atîtea clipe frumoase, încît niciodată nu-l vor putea mulțumi îndestul (episcopul își șterse fruntea de sudoare); apoi mirele, continuă ușurat episcopul, și el un om amabil, o fire aleasă, care a avut acum parte de toată iubirea, pe care mireasa lui e în stare s-o risipească darnic, un cetățean al orașului nostru, asupra căruia s-a îndreptat toată atenția lumii noastre, dat fiind că, provenind dintr-un mediu modest, a ajuns director general, consilier în consistoriul universal, doctor honoris causa al Facultății de medicină și consul onorific al S.U.A. Oricît ar fi de adevărat faptul, că tot ceea ce întreprinde omul și tot ceea ce dobîndește el, toate titlurile și meritele lui sînt efemere, pulbere în bătaia vîntului, nimic în fața veșniciei, totuși această ascensiune dovedește că a acționat grația (aici Fahrcks își dresе glasul tușind semnificativ). Dar toate acestea nu sînt, firește, o grație ce pîrcește de la om (aici își dresе glasul Petit-Paysan), ci de la Dumnezeu, cum ne învață cuvîntul Bibliei; nu grația oamenilor l-a ridicat pe Archilochos, ci singur Domnul, ce se slujește, bineînțeles în acest scop de inimile omenești, pe care le ocîrmuiește, ba folosește în scopurile sale chiar și slăbiciunile omenești, nimicnicia omului, și astfel toată slava i se cuvine doar lui singur.

Astfel predica episcopul Moser și glasul lui devenea cu atît mai avîntat, mai răsunător, iar cuvintele lui mai strălucitoare și mai aducătoare de mîngîiere, cu cît trecea de la particularități la generalități, depărtîndu-se de punctul de plecare al cuvîntării sale, adică de perechea nupțială, pentru a se pierde în infinit, în dumezeiesc, și a zugrăvi o imagine a ordinii lumesti, care este totuși atît de minunat și înțelept rînduit și în care îndemnul Domnului întoarce totul pînă la urmă, spre bine. Dar după ce-și termină cuvîntarea și coborî din amvon și după ce fu celebrată cununia, la care cei doi îngăimară cîte un da, și cînd Archilochos sta acum la brațul dragălașei sale soții cu ochii ei mari, negri și fericiti, și cînd, trezindu-se ca dintr-un vis, contempla adunarea festivă prin mijlocul căreia trebuia să pîșească — venerabilul președinte al statului, toți domnii și doamnele încărați de decorații și giuvaieruri, acești oameni atotputernici, cu influență și vestiți în toată țara — și mai ales cînd îl observă și pe Fahrcks, cu părul lui roșu vîlvoi, cum îl măsura batjocoritor, strîmbîndu-și chipul într-o schimă răutăcioasă, și apoi cînd mica orgă din corul bisericii începu să intoneze strident marșul nupțial de Mendelssohn,

deodată grecul, aflat în apogeul fericirii sale și învidiat de mulțimea care tot mai aștepta afară, înțelegse totul. Păli, se clătină. Sudoarea îi inundă fața.

«M-AM ÎNSURAT CU O CURTEZANĂ», strigă el, disperat ca o fiară rănită de moarte, apoi se smulse de lîngă soția sa, care alergă după el înspăimîntată și fluturîndu-i vîlul, pînă la portal; Arnolph ieși în goană afară, unde mulțimea, văzînd mirele singur și înțelegînd pe loc ce se întîmplase, îl primi cu risete și urlete. Archilochos sovăi o clipă printre chiparoșii piperniciți, speriat, pentru că abia acum își dădea seama de numărul imens al celor prezenți. Apoi trecu vîrtej pe lîngă caleașca președintelui statului și pe lîngă șirul de Rolls-Royce-uri și Buickuri și, întrucît îi ațineau calea cînd unul, cînd altul, porni pe strada Emil Kappeler serpînd în zig-zag, ca o sălbătăciune haituită de cîini.

«Trăiască încornoratul orașului!» — «Jos cu el!» — «Smulgeți-i hainele de pe trup!»

În urechi îi răsunau fluierături și strigăte de batjocură, aruncau cu pietre după el, pușlamalele alergau în urma lui și-l puneau piedică, de mai multe ori căzu de-a rostogolul, pînă cînd, plin de sînge, se putu ascunde într-un bloc de locuințe, sub o scară, ghemuit în întineric; acolo auzi trotoarele pașilor haitel pe deasupra capului, pe care și-l îngropă în mîini, pînă cînd urmăritorii se depărtară, neputîndu-l găsi.

ORE în șir stătu astfel ghemuit sub scară, tremurînd de frig, sughițînd încetîșor de plîns, în timp ce întinericul se așternea tot mai de nepătruns în coridorul blocului de locuințe. Cu toții s-au culcat, cu toții, președintele statului, Passap și Maître Dutour, cu toții, scînci el. Greutatea imensă a edificiului moral al lumii sale se prăbușise și-l zdrobise. Apoi se ridică, adunîndu-și toate puterile. Se împletici bîlbîind de-a lungul coridorului străin, căzu peste o bicicletă și ieși în stradă. Se-nnoptase. Se furișă în jos spre fluviu, pe ulițe murdare, prost luminate, ajunse sub poduri, printre hoarde de cerșetori ce croncăneau culcați pe jos, înveliti în hîrtie de jurnal; un cîine se repezi să-l înhațe de picior, șobolanii treceau în goană pe lîngă el, șuierînd, ca niște fantome în noapte, iar apa îi scâlda picioarele, clipocînd. Undeva urla sirena unui vapor.

«Al treilea pînă acum, în săptămîna asta,» trîmbiță vocea unui cerșetor. «Hai, sări odată!»

«Proști!», gîlîi altul. «E mult prea rece».

Risete.

«Spînzură-te, spînzură-te», lătrară cerșetorii în tact. «E cel mai plăcut. E cel mai plăcut.»

SE depărtă de fluviu, rătăci prin orașul vechi, fără nici un plan. Undeva zdrăngănea Armata Mintuirii; nimeri în Rue Funèbre, unde locuia Passap, și începu să gonească, colindând ore de-a rîndul prin locuri pe unde încă nu-i călcase piciorul, prin cartiere de vile, prin mahalale muncitorești, pline de larma aparatelor de radio; trecu pe lângă cîrciumi deochiate, de unde răsnau cîteceale de batjocură ale partizanilor lui Fahrcks, prin sectoare industriale cu furnale fantomatice, și ajunse, către miezul nopții, în vechea lui mansardă. Nu aprinse lumina, stătu rezemat de ușă, pe care o încuiau pe dinăuntru, tremurînd, murdar, cu frăcul de la O'Neill-Papperer sfîșiat; jobenul de la Goschenbauer îl pierduse de mult. Apa de la closete vuia mereu și, în lumina fereștrăușilor de pe fațada de vizavi, care răzbea alternativ prin fereastra lui murdară, începură să se distingă, luminate pe rînd, cînd draperia (cu costumul de duminică îndărătul ei), cînd patul de fier, cînd scaunul și masa șchioapă cu Biblia pe ea, cînd tablourile ordinii lumii de odinioară, atîrnate pe tapetul nedefinit. Deschise fereastra și fu izbit de duhoarea și de vuietul intensificat al apei de la closete. Smulse, unul după altul, tablourile de pe pereți și aruncă în întinericul de smoală al curții, ce semăna cu un puț de mină, pe președinte, pe episcop, pe ambasadorul american și, pînă la urmă, chiar și Biblia. Doar pe fratele Bibi, cu copilașii săi îl lăsă la locul lui. Apoi se strecură în pod, unde atîrnau rufele în șiruri lungi, abia ghicite, desfăcu o frînghie, lăsă aruncate pe jos, fără nici o considerație, rufele cîre știe cărei familii și se întoarse pe bișbite în mansarda lui. Împinse masa sub lampă, se urcă pe ea, și legă bine frînghia de cîrligul de care atîrna lampa. Ținea. Apoi făcu un laț. Fereastra se deschidea și se închidea cu zgomot, un curent de aer înghețat îi mîngîia fruntea. Era deja sus, cu capul în laț, și tocmai voia să împingă masa de sub el, cînd se deschise ușa marsei și se făcu lumină.

ERA Fahrcks încă în frac, ca la nuntă, cu un palton îmblănit aruncat pe umeri, cu chipul lui masiv, imobil, profilîndu-se uriaș deasupra medaliei, cu părul ciufuit ca o flacăra amenințătoare. Îl însoțeau doi oameni. Unul era secretarul lui Petit-Paysan, care zăvorî ușa la loc, pe cînd celălalt, un zdrahon volnic în haine de șofer de taxi, închise fereastra, meste-cînd chewing-gum și puse scaunul în dreptul ușii. Archilochos era încă pe masa șchioapă, cu capul în laț și luminat spectral de lampă. Fahrcks luă loc pe scaun, încrucîșîndu-și brațele. Secretarul se așeză pe pat. Toți trei tăceau, vuietul apei de la closete se distingeau mai înăbușit, iar anarhistul îl măsură pe grec cu atenție.

«Ei, domnule Archilochos,» începu el într-un tîrziu, «cred că te așteptai la vizita mea.»

«Și dumneata te-ai culcat cu Chloé», șuieră Archilochos de sus de pe masă.

«Fiește», răspunse Fahrcks, «la urma urmei, asta e meseria frumosei doamne.»

«Pleacă!»

Anarhistul nu se clinti. «De la toți iubiiții ei ai primit cîte un dar de nuntă», spuse el. «Acum e rîndul meu: Luginbühl, predă-i cadoul meu.»

Zdrahonul în uniformă de șofer se apropie, mestecînd, de masă, și puse un obiect rotund, lunguieț ca un ou, între picioarele lui Arnolph.

«Ce mai e și asta?»

«Dreptatea.»

«O grenadă de mină?»

Fahrcks rîse: «Întocmai.»

Archilochos scoase capul din laț, coborî prevăzător de pe masa care se clătina și luă, șovăind, bomba în mină. Era rece și sclipea la lumină.

«Ce să fac cu ea?»

Bătrînul nu răspunse imediat. Ședea pe scaun imobil, pîndînd, cu mîinile puternice răsirate pe genunchi.

«Ai vrut să-ți jeli viața», vorbi el. «Cum așa?»

Archilochos tăcu.

«Există două modalități față de această lume», reluă Fahrcks încet și sec: «Pieri din cauza ei sau o transformi.»

«Taci!» strigă Archilochos.

«Poftim. Atunci spînzură-te.»

«Vorbește!»

Fahrcks rîse. «Dă-mi o țigară, Schubert», se întoarse el către secretarul lui Petit-Paysan. Luginbühl îi dădu foc dintr-un instrument butucănos, și iată-l pe Fahrcks șezînd acolo, fumînd tacticos și suflînd în sus nori mari albicioși.

«Ce trebuie să fac?» strigă Archilochos.

«Să accepți ceea ce-ți ofer.»

«La ce bun?»

«Trebuie răsturnată orînduirea socială care a făcut din dumneata un caraghios.»

«Asta e imposibil.»

«Nimic mai simplu», răspunse Fahrcks. «Să-l asasinezi pe președintele statului. De rest voi avea grijă eu însumi», și bătu cu degetele pe medalie.

Archilochos se clătina.

«Nu da drumul bombei să cadă jos», îi atrase atenția bătrînul instigator, «că explodează».

«Să devin un ucigaș?»

«Ei, și ce-i cu asta? Schubert, arată-i planul.»

Secretarul lui Petit-Paysan se apropie de masă și despătură o hîrtie.

«Ești asociat cu Petit-Paysan», strigă Archilochos îngrozit.

«Prostii!» spuse Fahrcks, «pe secretar l-am cumpărat. De-alde ăștia obști cu mărunții.»

«Acesta e planul palatului prezidențial, începu să explice secretarul, concret, trecînd cu degetul peste plan. Aici zidul, care înconjură palatul din trei părți. Fațada principală este închisă de un grilaj de fier înalt de patru metri. Zidul are doi metri treizeci și cinci. În stînga palatului e Ministerul Economiei, în dreapta reședința nuntului. La colțul dintre curtea Ministerului Economiei și zid este o scară.»

Archilochos vru să știe dacă scara e totdeauna acolo.

«Se află acolo în noaptea asta, îți ajunge atît», răspuse secretarul.

«Te ducem cu mașina pînă pe chei. Te urci pe zid, tragi scara și cobori pe ea de partea cealaltă. Partea de dincolo se află la umbra unui brad. Te ascunzi după tulpina lui și aștepti pînă trece rîndul. Apoi te duci spre fața din fund a palatului. Găsești o ușă mică, la care duc cîteva trepte. Ușa e încuiată, uite aici cheia.»

«Și apoi?»

«Dormitorul președintelui se află la etajul întîi, unde poți ajunge mergînd de la ușa cea mică pe scara principală, și este situat în fund. Arunci grenada în palatul lui.»

Secretarul tăcu.

«Și după ce-am aruncat bomba?»

«Te-ntorci pe același drum», continuă secretarul. «Garda va pătrunde în palat prin portalul principal și ai timp să te îndepărtezi prin curtea Ministerului Economiei, în fața căruia te va aștepta mașina noastră.»

Se făcuse liniște în mansardă, și frig. Încetase pînă și vuietul apei de la closete. Pe tapetul murdar atîrna doar Bibi cu copilașii săi.

«Ei?» intreruse Fahrcks tăcerea. «Ce zici de explicațiile astea?»

«Nu», strigă Archilochos livid, scuturat de groază, «nu!»

Bătrînul lăsă țigara să cadă pe podelele foarte primitive (lemn pătat, cu noduri), unde continuă să fumege.

«Așa strigă toți la-nceput», spuse el. «Ca și cum lumea ar putea fi transformată fără asasinat.»

O servitoare de alături, trezită din somn de strigătul lui Arnolph, bubui în perete cu pumnii. Archilochos se văzu în gînd mergînd la brățu cu Chloé prin orașul înveșmîntat de iarnă. Pe deasupra fluviului ceață,

vapoare fantasmagorice și lumini. Văzu oameni salutînd din tramvaie, din automobile, bărbați tineri, frumoși, eleganți, apoi văzu nuntași acoperiți de aur, de diamante, fracuri negre și toalete de seară, decorații roșii, chipuri albe în lumina aurie a soarelui, în care jucau firicele de praf, și pretutindeni un zîmbet binevoitor, care era atît de vulgar; retrăfî încă o dată clipa bruscă, crudă, cînd și-a dat seama, rușinea lui, se văzu năvîlind afară din capela Heloiza, printre chiparoși, se văzu șovăind, apoi începînd în sfîrșit să fugă în zigzag pe strada Emil Kappeler, prin mijlocul mulțimii care urla, hohotea, chiuia, revăzu umbrele urmăritorilor alergînd înaintea lui pe asfalt și crescînd uriașe, se simți încă o dată cîzînd cît era de lung și izbindu-se de pămîntul tare, care se roși de sînge, simți pietrele, pumnii, care-l izbeau ca niște ciocane, și retrăfî clipa cînd s-a ascuns, tremurînd, sub scara din culoarul acelei case străine, în timp ce pe deasupra lui bocăneau pași.

«Am s-o fac», spuse el.

HOTĂRÎT SĂ SE RĂZBUNE PE LUME, ARCHILOCHOS FU CONDUS de Fahrcks și însoțitorii săi, cu o mașină americană, pe Quai Tassinigi, de unde mai avea de mers zece minute pe jos pînă la Quai de l'État (unde se afla palatul prezidențial). Era ora două și un sfert. Cheiul era pustiu și dîndărătul catedralei St. Lukas răsărise un pătrar de lună, în lumina căreia scînteiau porțiunile de gheață ce se formaseră pe fluviu, și bizarii turțuri, ca niște bărbii, de la fîntina Cecilia, care înghețase de tot. Merse pe la umbra palatelor și hotelurilor, trecu prin fața lui «Ritz» și a portarului care se plimba în sus și-n jos, răzbit de frig; încolo nu mai întîlni pe nimeni, doar mașina lui Fahrcks trecu de cîteva ori pe lîngă el, ca din întîmplare, pentru a verifica dacă Archilochos executa ordinul, apoi opri lîngă poliștii din fața Ministerului Economiei, sub pretextul unei întrebări fictive, astfel încît Archilochos pîtu pătrunde neobservat în curte. Acolo găsi scara rezemată de zid. Pipăi bomba din buzunarul vechiului său palton cîrpăcit, pe care-l luase din mansardă, apoi se cățăără pe scară, o trase sus, stînd călare pe zidul îngust, o lăsă de partea cealaltă în jos și cobori. Stătea pe o peluză înghețată tun, în umbra bradului, așa cum îi spusese secretarul. Dinspre chei se revărsa lumină puternică, un automobil claxonă undeva, poate cel al lui Fahrcks, iar pătrarul de lună se ivi de după palatul prezidențial, o clădire barocă supraîncărcată de ornamente greoaie (reprodusă în toate cărțile de artă și apreciată de toți comentatorii artei). Nu departe de lună scînteia o stea imensă, iar luminile de bord ale unui avion trecură pe deasupra, la mare înălțime. Archilochos se lipi strîns de trunchiul bradului, ascuns în crengile care atingeau pămîntul și-l îmbrățișau cu miros de rășină, zgîrîindu-i fața cu

acele lor. Se apropiară doi oameni din escorta personală, în pas cadențat; se zăriră la început doar ca două siluete întunecate, cu arma pe umăr și cu baioneta la armă, cu panășurile de pene albe fluturând în lumina lunii. În fața brațului se opriă. Unul dădu crengile în lături cu arma, dar porniră mai departe, întrucât nu-l observară pe grecul care-și ținea răsuflarea și care, crezându-se descoperit, pregătea grenada. Acum erau luminați în plin de lună, așa încât coifurile și platoșele lor de pe uniforma istorică scilpeau. Căută după colțul palatului. Arnolph se desprinsese de brad și alergă spre fațada din spate. Aici totul era scăldat de lumina intensă a lunii, golașele sălcii plîngătoare și brazii mari, un lac înghețat și reședința nunțului. Ușa o găsi numaidecît. Cheia se potrivea. O răsuți în broască, dar ușa nu se deschise. Probabil că era zăvorâtă pe dinăuntru. Archilochos se opri deconcertat; în orice clipă se putea întoarce rondul. Pătrunse în curtea din fund și se uită în sus spre fațada palatului. Ușa din spate era încadrată de doi uriași din marmură, probabil Castor și Polux, care purtau pe umerii lor un balcon arcuit (care, după calculele lui, se află în fața dormitorului președintelui). Începu să se cațăre, cu un fel de furie, hotărît să execute totuși atentatul: o pulpă, o burtă, un piept, mai sus se agăță de o barbă de marmură, se ținu de-o ureche de marmură, se sălta pe capul uriaș și ajunse pe balcon. Zădarnic. Ușa nu se putea deschide, iar de spart geamul nu îndrăzni, întrucât auzi din nou pașii rondului. Se culcă pe podeaua rece a balconului, garda sosi tot în pas cadențat ca și prima oară și trecu pe sub el. Ușa balconului era încadrată de diferiți bărbați și femei goale, de talie supranormală, cu capete de cai printre ei, totul scăldat de lumina vie a lunii; luptau între ei în cele mai îngrozitoare și complicate atitudini și se sfîșiau reciproc; după cum își dăduse seama încă de cînd era întins pe jos în balcon, părea să fie o bătălie a amazoanelor, iar în mijlocul vîlmășagului de trupuri observă gura rotundă a unei ferestre deschise. Se aventură din nou în sus, printre sîni și coapse colosale, stăpînit de grija constantă că bomba ar putea exploda în buzunar, se țîrî pe burțile eroilor, de-a lungul spinărilor curbate și contorsionate; la un moment dat, cînd credea că a și căzut, abia se mai putu prinde de sabia avîntată a unui războinic și se strînse înspăimîntat în brațele unei amazone muribunde, al cărei chip monden îl privea cu duioșie, în timp ce jos, sub el, garda își încheia pentru a treia oară rondul și se oprea locului.

Archilochos văzu cum garda intră în parcul luminat și cercetă de-acolo fațada castelului.

«Colo sus s-a cățărat cineva», spuse unul din cei doi, după o îndelungă scrutare.

«Unde?» întrebă celălalt.

«Colo.»

«Prostii, doar o umbră printre zei.»

«Nu sînt zei, sînt amazone.»

«Ce-s't alea?»

«Femei cu un singur sîn.»

«Dar au doi.»

«Sculptor uituc», își dădu cu părerea primul. «Dar colo sus stă lipit cineva. Am să-l dau jos.»

Puse arma la ochi. Archilochos nu se clinti.

Celălalt îi atrase atenția: «Vrei să trezești tot cartierul cu împușcăturile tale?»

«Da' e totuși cineva.»

«Nu e nimeni. Nici n-ar putea ajunge cineva acolo sus.»

«Cam ai dreptate.»

«Vezi! Hai să mergem!»

Cei doi se îndepărtară în pas cadențat, cu armele din nou pe umăr. Arnolph se cățără mai departe, ajunse în fine la fereastră și se strecură înăuntru. Era la etajul doi, într-un closet mare și golaș, scăldat de lumina lunii, care cădea pe fereastra deschisă. Era ostentiv de moarte, mișnat de praf și găinați din cursul cățărutului și trezit la realitate de trecerea bruscă din lumea zeilor de marmură în lăcașul unde se afla acum. Răsufla greu. Deschise ușa și se pomeni într-un hol vast, la ale cărui două capete se deschideau niște săli luminate, și ele, de lună, cu statui printre coloane; mai mult ghici scara larg arcuită. Coborî cu precauție la etajul întâi, ajunse în coridorul de care-i vorbise secretarul, privi iscoditor prin ferestrele înalte, spre chei, și sări speriat cînd îl orbiră luminile orașului. Jos, în curte, avea loc schimbarea găzii, o ceremonie solemnă cu prezențarea armelor, cu baterea călcîielor, cu stat drepti și cu pas de paradă. Lunecă îndărăt în umbră, se furișă spre ușa dormitorului de la celălalt capăt al coridorului și o deschise ușurel, ținînd grenada în mîna dreaptă. Prin ușa înaltă a balconului se revărsa lumina lunii; era ușa în fața căreia stătuse afară. Intră în cameră, pîndind spre pat și gata să arunce grenada, dar nu era nimeni acolo, nici un președinte dormind, doar un coș cu veselă. Incolo camera era goală. Nu se potrivea. Și anarhiștii par să fie uneori greșit informați. Deconcertat, se retrase din cameră și începu să-și caute cu obstinție victima. Urcă la etajul doi, cu bomba pregătită, apoi la al treilea, colindă prin saloanele de festivități și ceremonii, prin sălile de conferințe, pe coridoare, prin mici salonașe, pătrunse în birouri cu mașini de scris acoperite, în galerii de tablouri, într-o sală de arme cu armuri vechi, cu țevi de tun și drapele atîrnate, unde o halebardă îi sfîșie mîneca. În sfîrșit, cînd sui la etajul al patrulea și merse precaut

de-a lungul peretelui de marmură, văzu prelingându-se pe jos o geană de lumină. Părea că cineva a aprins lampa. Își luă inima-n dinți și pași mai departe. Grenada îi da un sentiment de forță. Pătrunse în coridor. Oboseala îi pierise. Privi iscoditor în lungul coridorului care se termina în fața unei uși. Aceasta era întredeschisă. În cameră ardea lumina. Grăbi într-acolo pe covorul moale, dar când deschise larg ușa dintr-o smucitură și intră, ținând în mână ridicată grenada, se pomeni față în față cu președintele statului, în halat de noapte, atît de neașteptat, încît Archilochos abia mai avu timpul să ascundă grenada în buzunarul paltonului.

SCUZAȚI-MĂ, ÎNGĂIMĂ ATENTATORUL

«Ai și sosit, iubite și stimate domnule Archilochos», strigă președintele statului, bucuros, și-i scutură mîna grecului, care rămăsese siderat. «Te-am așteptat toată seara și apoi te-am văzut împlîntor, de la fereastra mea, sîrind peste zid. Bună idee. Garda mea personală este cam pedantă. Băieții nu te-ar fi lăsat să intri. Iată-te, însă, aici și lucrul ăsta mă bucură nespus. Dar cum de-ai pătruns în casă? Tocmai voiam să trimit cameristul jos. Locuiesc la etajul al patrulea abia de o săptămînă, aici e mai agreabil decît la primul, numai că, firește, nu funcționează totdeauna liftul.»

Ușa din spate fusese neînchisă, bălbi Archilochos, care pierduse momentul propice și acum se afla prea aproape de victima sa.

«Se potrivește de minune», se bucură președintele statului. «Cameristul meu, străvechiul Ludwig, Ludwig, cum îi spun eu (seamănă mai degrabă a președinte de stat, decît mine), a improvisat și o mică gustare.»

«Vă rog», spuse Archilochos roșind, nu voia să-l deranjeze.

«Cîtuși de puțin», îl asigură prietenos bătrînul domn cu barbișon. «La vîrsta mea nu mai dormi prea mult — picioarele reci, reumatismele, grijile particulare și oficiale ale unui președinte față de tendința actuală a statelor de a se prăbuși — și atunci, adeseori în cursul nopților lungi, mîncînc o nimica toată în palatul meu singuratic. Din fericire, anul trecut s-a instalat încălzire centrală.»

«E într-adevăr cald, plăcut», făcu Archilochos constatarea.

«Da! în ce hal arăți?» se miră președintele, «ești plin de praf peste tot, Ludwig, ia perie-l puțin.»

«Permiteți», i se adresă cameristul și-l curăță pe atentator de praf și găinații fațadei. Archilochos nu îndrăzni să refuze, deși se temea că bomba ar putea exploda în buzunarul paltonului, lovită de perie, așa că fu bucuros cînd cameristul îl ajută să-și scoată paltonul.

«Semeni cu majordomul meu din Boulevard Saint-Père», spuse Arnolph.

«Păi este chiar fratele meu vitreg», preciză cameristul, «cu douăzeci de ani mai tîrziu ca mine.»

«Cred că avem să ne spunem multe unul altuia», reluă președintele statului, conducîndu-l pe asasinul său prin coridorul acum luminat.

Pășiră într-o cămaruță mică, ce da înspre chei, iluminată cu luminări și avînd o măsuță în nișa ferestrei; pe ea erau pregătite tacîmuri de preț și, în plus, pahare de cristal sîcnetelor.

Am să-l strîng de gît, gîndi Archilochos îndrîjit, așa e cel mai ușor. «Să ne-asezăm, scumpule, bunule», spuse politicos bătrînul președinte, atingînd ușor brațul lui Arnolph, «de-aici putem supraveghea curtea, dacă ne face plăcere, și pe domni din gardă, de jos, cu panășurile lor de pene albe, care ar fi surprîși să știe că a pătruns cineva la mine. Ideea cu scara este excelentă și mă bucură cu atît mai mult, cu cît și eu sîr uneori gardul cu o scară, la ore tîrzii, întocmai ca dumneata azi, dar asta rămîne între noi. Chiar și un bătrîn președinte de stat, ca mine, trebuie să recurgă uneori la asemenea mijloace, că doar sînt în viață împrejurări, care-l privesc pe un om de onoare, dar nu și pe domni gazetari. Ludwig, toarnă-ne șampanie.»

«Mulțumesc», spuse Archilochos, dar de omorît tot am să-l omor, gîndi el.

«Și, la ea, fripturi de clapon», se bucură bătrînul domn, «Ludwig și cu mine avem totdeauna în bucătărie șampanie și clapon, noaptea la trei. E un lucru inteligent. Presupun că ascensiunea dumitale peste zid ți-a făcut o poftă teribilă de mîncare.»

«Darecum», recunoscu Archilochos cîstîit, gîndindu-se la cățărutul pe fațadă. Cameristul servi cu toată demnitatea, deși tremura îngrijorător.

«Nu te sîchisi de tremuratul lui Ludwig», spuse președintele statului. «A servit pînă acum pe șase dintre predecesorii mei.»

Arnolph își șterse ochelarii cu servetul. Bomba ar fi fost mai comodă, gîndi el. Încă nu prea știa bine cum trebuia să procedeze. Nu mergea să spună «iertăți-mă» și să-nceapă să-l strîngă de gît, de altfel ar fi trebuit să-l trîmîță pe lumea cealaltă și pe camerist, ca să nu cheme garda, ceea ce ar fi complicat operația.

Astfel începu să mîncească și să bea, mai înții pentru a cîștiga timp în vederea acomodării cu noua situație, apoi pentru că îi plăcea mîncarea. Prezența venerabilului domn bătrîn îi făcea bine. Se simțea de parcă ar fi stat alături de un tată, căruia îi putea mărturisii totul.

«Claponul este cît se poate de gustos», îl laudă președintele statului.

«Într-adevăr», concedă Archilochos.

«Și șampania asta pe cînte.»

«Nu mi-am închipuit niciodată, că poate exista ceva atât de delicios », recunoscu Archilochos.

«Să discutăm între timp, să nu dăm bir cu fugiții unul în fața altuia, să aducem vorba despre frumoasa dumitale Chloé, căci ea e în discuție, ea te turbură », îl invită bătrînul.

«Chiar astăzi, în capela Heloiza, m-a cuprins o spaimă nespusă », spuse Archilochos, «cînd mi-am dat seama, dintr-o dată, de adevăr.»

«Și eu am avut cam aceeași impresie », confirmă președintele.

«Cînd v-am văzut zînd acolo », recunoscu Arnolph, «în biserică, cu toate decorațiile, mi-a străfulgerat deodată prin minte, că n-ați venit la nuntă decît pentru că împreună cu Chloé...»

«Mă stimai atât de mult? » întrebă bătrînul domn.

«Erați idealul meu. Vă credeam un dușman neîmpăcat al alcoolului », preciză Archilochos timid.

«Festa asta mi-a jucat-o presa », mormăi președintele statului, «fiindcă guvernul duce o luptă împotriva alcoolismului, sînt fotografiat întotdeauna cu un pahar de lapte.»

«Tot așa se spune, că sînteți deosebit de strict și în privința moralei.»

«O simplă părere a Asociației femeilor. Dumneata ești abstinent? »

«Și vegetarian.»

«Și acum bei șampanie și mîncîci clapon? »

«Nu mai am nici un ideal.»

«Îmi pare rău.»

«Toți sînt niște prefăcuți.»

«Și Chloé? »

«Țiți prea bine ce e Chloé.»

«Adevărul », constată președintele statului, punînd de o parte un os de clapon, pe care-l roșese de carne, și împingînd în lături sfîșnăc dintre ei, «adevărul este totdeauna un lucru jenant, cînd iese la lumină, nu numai cu privire la femei, ci la toți oamenii, și chiar și în ce privește statul. Uneori aș vrea și eu s-o iau la goană din palatul ăsta (pe care-l găsesc îngrozitor, chiar și sub aspectul pur arhitectural) așa cum ai făcut dumneata la capela Heloiza, dar vezi, eu nu prea am curajul și sîr în ascuns peste zid. Nu vreau să iau apărarea nimănui dintre cei care sînt în cauză », continuă el, «și cu atît mai puțin a mea, mai ales că este un domeniu, despre care cu greu se poate vorbi în mod convenabil; iar dacă totuși vorbim, atunci cel mult noaptea, între patru ochi, pentru că în orice discuție ar putea interveni concepții și aspecte morale, care nu-și au locul în cadrul ei, și pentru că virtuțile, pasiunile și greșelile oamenilor sînt atît de strîns împletite, încît s-ar putea naște cu multă

ușurință dispreț și ură, acolo unde nu sînt indicate decît doar respect și iubire. De aceea, vreau să-ți spun doar un singur lucru, bunul meu prieten: dacă există un om, pe care-l invidiez, acela ești dumneata, și dacă există unul pentru care mi-e teamă, tot dumneata ești. A trebuit s-o împart pe Chloé cu mulți », spuse el după o vreme, rezemîndu-se comod în fotoliul Biedermeyer și înîșindu-l pe Archilochos aproape cu duioșie, «a fost o regină într-o împărăție obscură, elementară. A fost o curtezană. Cea mai celebră din oraș. Nu vreau să înfrumusețez lucrurile alea, sînt prea bătrîn ca s-o mai fac. Sînt recunoscător că mi-a dăruit dragostea ei și nu mă gîndesc la nici o ființă, îndărăt, cu mai multă recunoștință. Acum ne-a întors spatele tuturor și a venit la dumneata, așa încît ziua bucuriei dumitale a fost pentru noi o sărbătoare a despărțirii și a exprimării recunoștinței.»

Bătrînul președinte al statului tăcu, își mîngîie visător, cu dreapta, barbisonul îngrijit, cameristul turnă șampanie, iar afară se auziră comenzile sacadate și pasul de paradă al gărzii personale. Și Archilochos se rezemase adînc în fotoliu și se gîndea uimit la bomba, acum atît de inutilă, din buzunarul paltonului, apoi își aruncă ochii prin perdeaua ferestrelor și văzu mașina lui Fahricks așteptînd în fața Ministerului Economiei.

«Acum, în ceea ce te privește pe dumneata, bunul și iubitul meu prieten », continuă încetîșor președintele statului, într-un tîrziu, aprinzîndu-și o țigară de foi mică și blondă pe care i-o oferise cameristul (luma și Archilochos), «îți înțeleg simțămîntele furtunoase. Care bărbat nu s-ar simți jignit, în situația dumitale. Dar tocmai aceste sentimente atît de firești trebuiesc combătute, că doar ele duc la cele mai mari excese. De ajutor, nu-ți pot ajuta, și cine ar fi pare în stare s-o facă, dar pot spera că vei trece peste un fapt, pe care nu-l poate contesta nimeni și care nu poate deveni caduc și lipsit de însemnătate, decît dacă vei avea forța să crezi în iubirea pe care ți-o oferă Chloé. Minunea care s-a petrecut între voi doi, nu este posibilă și demnă de crezare decît prin iubire, înr în afara acestei iubiri nu reprezintă decît o simplă farsă. Astfel, mergi pe o punte îngustă, peste prăpăstii primejdioase, ca un mahomedan pe sabia sa, cînd intră în paradis — cel puțin cam așa ceva am citit odată; dar mai servește-te cu puțin clapon », îl pofti el pe asasinul său redus acum la incapacitate, «este cu adevărat excelent și oferă totdeauna oarecare mîngîiere.»

Archilochos ședea în fața lui, învîluit de pîlpitul lumînărilor și molesit de căldura aromitoare a încăperii. Pe pereți erau atîrnați, în cadre grele, murite, oameni de stat și eroi gravi, despărțiți de mult, care-l priveau ghiditori, străini, grandioși, intrați în vîșnie. O liniște încă necunoscută puse stăpînire pe sufletul lui, o veselie inexplicabilă pricinuită

nu numai de cuvintele președintelui statului — căci ce sînt cuvintele — dar și de firea lui plină de bunătațe, părintească, politicoasă.

« În dumneata a coborît grația », mai constată bătrînul domn, « dar pricina acestei grații poate fi de două feluri și atîrnă numai de dumneata, care din ele două este: iubirea, dacă crezi în această iubire, și răul, dacă nu crezi în ea. Iubirea este o minune care este posibilă oricînd, răul este un fapt, care există oricînd. Dreptatea condamnă răul, speranța vrea să-l îndrepte, iar iubirea îl trece cu vederea. Numai ea este în stare să accepte grația, așa cum este. Nu există nimic mai greu decît asta, știu. Lumea este înspăimîntătoare și fără sens, Speranța că există un sens îndărătul tuturor non-sensurilor acestora, îndărătul tuturor acestor spaime, n-o pot păstra decît aceia care, totuși, iubesc. »

Tăcu, și pentru prima oară Archilochos se putu gîndi din nou la Chloé, fără groază, fără oroare.

APOI CÎND LUMÎNĂRILE SFÎRȘIRĂ DE ARS, PREȘEDINTELE îl ajută pe Archilochos să-și îmbrace paltonul cu bomba acum inutilă și îl însoțește pînă jos la portalul principal, întrucît liftul nu funcționa și fiindcă, după spusele lui, nu voia să-l embețeze pe Ludewig, care adormise în picioare, țeapăn și în tinută corectă, lângă fotoliul stăpînului său — un tur de forță care trebuie respectat în orice caz, cum se exprimă bătrînul domn. Astfel meraseră amîndoi jos, trecînd prin palatul gol, pe scara largă, arcuită, Archilochos consolat, împăcat cu lumea, fiindcă dor de Chloé, președintele statului mai mult ca un director de muzeu, aprinzînd luminile cînd într-o sală cînd într-alta și dînd explicațiile de rigoare. Aici ceremoniile oficiale, spuse el arătînd spre o sală de festivități monumentală, sau: aici primește demisia primilor-ministri, de două ori pe lună; iar aici, în acest salon intim, unde se află un Raffael aproape autentic, a luat ceaiul cu regina Angliei și cu prințul consort, cu care prilej aproape a adormit cînd prințul consort a început să vorbească despre marină (nimic nu-l plictisește mai mult ca marina) și doar abilitatea șefului protocolului a împiedicat o nenorocire: l-a trezit în momentul hotărîtor și i-a suflat un răspuns marinăresc. Încolo au fost foarte draguți, englezi. Apoi și-au luat rămas bun — doi prieteni care se explicaseră și încheiaseră pace. Bătrînul îl mai făcu odată semn cu mîna, din portalul principal, zîmbind, vesel. Archilochos privi îndărăt. Palatul se înălța acum, în noaptea rece, ca un scrin uriaș, înzorzonat, pătărul de lună nu se mai zărea. Trecu printre soldații de gardă, care-l salutără, și ajunse pe Quai de l'Etat, dar coti pe Rueelle Etter, printre nunțiatură și legația elvețiană, întrucît văzu mașina lui Fahrcks apropiindu-se dinspre Ministerul Economiei, dădu apoi în Rue Stäbi în fața barului Pfyffer și

luă de-acolo un taxi; cu Fahrcks nu dorea să se mai întîlnească. Apoi alergă prin parc, stăpînit doar de gîndul s-o îmbrățișeze pe Chloé. Palatul rococo era iluminat ca ziua. Cîtece sălbătice îl întîmpinără asurzitor. Ușa casei era deschisă. Fum de trabucuri și de pipe se învălătucea în nori groși, galbeni, fratele Bibi cu copilași pusese stăpînire pe întreaga casă. Pretutîndeni ședeau sau zăceau membri ai bandei, beți și lălaînd, pe sofale, pe sub mese, înfășurați în draperiile smulse de la ferestre; părea să se fi adunat vagabonzii, proxeneții și borfași din tot orașul; în paturi țipau femei, sînii dezgoliți fîi luau ochii, în bucătărie ședeau la masă niște derbedei vrednici de spînzurătoare și înfulecau, plescăiau din gură și sugeau toate rezervele lichide din cămări și din pivniță; Matthäus și Sebastian jucau hockey în sufragerie cu două picioare de lemn, pe coridor se exersa în aruncarea cuțitelor unchiului căpitanu' și cu iubita «mami» în timp ce Jean-Christoph și Jean-Daniel se jucau cu ochiul lui de sticlă, iar Theophil și Gottlieb, cu tîrfe pe genunchi, se dădeau de-a luncușul pe balustrada scării; chinuit de-o presimțire rea, Arnolph alergă la etajul superior, trecu pe lîngă proprietarul galeriilor Nadelbör, care încă zăcea cu febră în pat, prin budoar, unde se auzea din baie cîntat de bărbat, plescăitul apei și vocea stridentă a Magdei-Maria, și cînd năvăli în dormitor, dădu peste fratele Bibi în pat cu o metresă (dezbrăcată); Chloé nu era de găsit niciieri, ori pe unde căutase, cercetase, răscolise.

« Unde e Chloé? »

« Ce-i asta, frate », spuse Bibi pe un ton de reproș, pușînd dintr-un trabuc, « nu se intră niciodată într-un dormitor fără să bați la ușă. »

Dar Bibi n-apucă să vorbească mai departe. În fratele lui se petrecuse o schimbare. Dacă năvălise în micul său palat plin de cele mai gingașe simțămînte, plin de dragoste și de dor după Chloé, acum sentimentele acestea se preschimbăra în mînie. Nebunia de-a fi întretînjut ani de-a rîndul familia asta, obrăznicia cu care pusese stăpînire pe micul palat, frica de-a o fi pierdut pe Chloé numai din propria sa vină, îl transformară într-un om furibund. Deveni un Ares, un zeu grec al războiului, cum îi prezisesse Passap, cu a cărui sculptură de sîrmă îl croi pe fratele Bibi, care pufăia din trabuc și se lăfăia cu metresa lui în patul nupțial al fratelui; și-l croi așa fel încît acesta sări ca ars în sus, țipînd ca din gură de țarpe, și, lovit și cu un box, se împlectică spre ușă, unde-l ajunse Arnolph din urmă și-l mai pocni odată, deși între timp o apucase de păr și pe metresă, trînd-o în coridor, unde-o auziră în brațele căpitanului alarmat de țipete, așa încît amîndoi se rostogoliră zdupăind pe scară. Pe toate ușile năvăliră cuțitarii, peștii și alți asemenea derbedei, apoi membrii

familiei, ca Theophil și Gottlieb, pe care-ii rezezi în jos de-a dura pe scara în vultă, împreună cu Nadelör, pe urma căruia porni și patul renaissance; după aceea, Sebastian și Matthäus, pe care-i cotozigi, și Magda-Maria cu iubitul ei (chinez), pe care-l azvirlă gol, prin geamurile țândărite, jos în parc; în fine, jagardele necunoscute. Prin aer șuierau protezele și picioarele de la scaune, sîngele șișnea, tîrfele fugeau mîncînd pămîntul, « draga mării » leșină, borfași zburau pe unde puteau, cu capetele între umeri, șuierînd ca șobolanii. Archilochos izbi în jur, sugrumă, zgîrie, lovi cu pumnii, doborî la pămînt, sparse capete, croi frunzi izbîndu-le unele de altele, violă o metresă sub avalanșa loviturilor de picioare de lemn, de boxuri, de bastoane de cauciuc și de sticle care plouau peste el, se ridică din nou, făcu gol în jur, spumegînd, plin de cioburi, folosi drept scut o masă rotundă, iar ca proiectile vasele, scaunele, tablourile în ulei, pe Jean Christoph și pe Jean-Daniel, și astfel, înaintînd și făcînd totul una cu pămîntul, zdrențuit și înjurînd cumplit, izgoni toată banda de criminali din casa, în care tapetele atîrnau sfîșiate, ca niște steaguri ce fluturau în curenții de aer înghețat și în norii de fum de tutun, ba mai aruncă, după haită ce urla, și grenada de mînă, care lumină grădina o dată cu revărsatul zorilor.

APOI adăstă îndelung la intrarea micului său palat devastat și privi neclintit la dimineața ce se ridica, argintie, din spatele ulmilor și brazilor parcului. Rafale de vînt cald șuierau, biciuiau pomii și-i clătinau; se pornea dezghețul. Gheața de pe acoperiș se topea, apa clipea în gheaburi. Peste tot picura; vîlătuți uriași de nori se prelingeau grei, plini, peste acoperișuri și grădini, ploaia se cernea în văluri străvezii. Zdrobit, îmbrăcat ca vai de el, Nadelör trecu șchiopătînd pe lîngă Arnolph, tremurînd în dimineața umedă.

« Dumneata ca creștin. »

Archilochos nu-l luă în seamă. Privea în gol cu ochii umflați, plin de sînge închegat, cu fracul zdrențuit și cu căptușelile atîrînd; ochelarii îi pierduse.

ÎNCEPU S-O CAUTE PE CHLOÉ.

« Dumnezeule, domnul Arnolph », strigă Georgette, cînd îl văzu în fața teighelei cerînd un Pernod, « Dumnezeule, dar ce ai? »

« N-o pot găsi pe Chloé. »

Localul era plin de clienți. Auguste servea la mese. Archilochos își bău Pernod-ul și mai ceru unul.

« Ai căutat peste tot? » întrebă madame Bieler.

« La Passap, la episcop, pretutîndeni. »

« O să iasă ea la iveală », îl consolă Georgette, « femeile nu se pierd cu una, cu două, și le găsești de multe ori tocmai acolo unde nu te aștepti. »

Apoi îi turnă un al treilea Pernod.

« În sfîrșit », vorbi Auguste către prietenii ciclismului, « uite-l că bea acum. »

Archilochos căută mai departe. Insistă pe la mînhastiri, prin pensiuni, prin casele cu apartamente mobilate, dar Chloé rămase dispărută. Rătăci prin micul său palat pustiu, prin parcul golaș, adăstă în frunzișul ud. Doar pomii foșneau, iar norii goneau peste crestele acoperișurilor. Îl cuprinsă un dor subit de patrie, dorul de Grecia, de stîncile ei roșcate și dumbrăvele ei întunecoase, de Peloponez.

DOUĂ ore mai tîrziu se îmbarcă, iar mașina bandiților lui Fahrcks, apropiindu-se în goană, trase cîteva gloanțe după « lulia », care luneca în noapte, învîlăuită în fumul coșului ei, gloanțe destinate atentatorului zident, dar care nu făcuseră altceva decît să sfîrtece drapelul național verde-auriu, ce flutura obosit.

PE « lulia » se găseau și Mr. și Mrs Weeman, care-l priviră îngrijorați, cînd îl văzură, într-o după-amiază, apărînd în fața lor.

Mediterrana. Puntea însoțită. Pretutîndeni șezlonguri. Archilochos începu:

« Am avut cîinstea să vorbesc, pînă acum, de mai multe ori cu dumneavoastră. »

« Well », mirî Mr. Weeman.

Arnolph se scuză. Fusese doar o neînțelegere la mijloc.

« Yes », mai spuse Mr. Weeman.

Apoi Archilochos îi rugă să-i îngăduie a da o mînă de ajutor la dezgropările din vechea sa patrie.

« Well », răspuse Mr. Weeman, împături Organul de specialitate pentru știința antichității, după care, buîndu-și pipa-i scurtă, continuă: « Yes ».

ASTFEL săpă el după antichități în Grecia, într-o regiune a Peloponezului care nu corespundea cîtuși de puțin cu imaginea ce și-o făurise, despre patria sa. Săpa cu lopata sub un soare nemilos. Grohotișuri, șerpi, scorpioni și cițiva măsline piperniciți în zare. Munți mărunți și golași, izvoare secate, nici măcar tușuri mărunte. Un vultur se cîoceă cu încăpățîinare pe deasupra capului, nu era chip să-l gonească. Rotați cu tîrnăcopul săptămîni în șir, scaldat în sudoare, la o colină, pe care

o scobi încetul cu încetul, pînă dădu la iveală nisipul din cuprinsul unor ziduri meschine, pe care le degajă în cele din urmă; nisipul, arzător sub soarele torid, se vira pe sub unghii, îi inflama ochii. Mr. Weeman spera că a dezgropat un templu al lui Zeus, Mrs. Weeman presupunea că e un lăcaș al culturii Afroditei. Cearta celor doi se auzea de la depărtare de mile. Grecii se retrăseseră de mult, înțărâii bîzliau, muștele îi roiau pe față, îi treceau peste ochi. Se lăsase înserarea, din depărtare urla, ascuțit și tînguitor, un cânt. Noaptea era rece. Archilochos era culcat în cortul său de lîngă șantierul arheologic, Mrs și Mr. Weeman la zece kilometri depărtare, în capitala districtului, un orașel sărăcăcios. Păsările de noapte dădeau tîrcoale cortului, lilieci. În noapte urlă un animal necunoscut, poate un lup, apoi se așternu liniște. Adormi. Spre ziuă, i se păru că aude cîțiva pași ușori. Dormi mai departe. De îndată ce soarele roșu și arzător, ridicat deasupra dealurilor golașe și fără nici o noimă, se așternu pe cort, se sculă. Se îndreptă împleticindu-se spre locul său de muncă singuratic, spre ziduri. Era încă rece. În înaltul cerului se rotea din nou vulturul. Între ziduri mai era aproape întuneric. Îl dureau oasele. Se apucă de lucru și potrivea lopata în pămînt. În fața lui se afla o grămăjuie lunguiață de nisip, mijind prin semi-întuneric, dar de la prima încercare, prevăzătoare, de-a înfige lopata, simți o rezistență. Zeița dragostei sau Zeus, gîndi el, curios să vadă care din doi a avut dreptate, arheoloaga sau arheologul; apoi folosî amîndouă mîinile, dădu nisipul la o parte și o scoase la lumină pe Chloé.

Nici nu îndrăzni să respire, holbîndu-se la iubită.

«Chloé», strigă el, «Chloé, cum ai ajuns aici?»

Ea deschise ochii, dar rămase încă pe jumătate îngropată în nisip.

«Foarte simplu», spuse ea, «am venit după tine. Doar aveam două bilete de vapor.»

APOI se așezară pe ziduri și contemplară peisajul grecesc, munții scunzi și golași, cu soarele copleșitor deasupra, măslinele pipernicit din zare și geana albicioasă de deasupra capitalei districtului, la orizont.

«Asta e patria», spuse ea, «a ta și a mea.»

«Dar unde-ai fost?» întrebă el. «Te-am căutat, prin tot orașul.»

«La Georgetown. Sus în locuința lor.»

Două puncte se mișcau în depărtare, apropiindu-se, Mr. și Mrs. Weeman.

Apoi Chloé i-a rostit cuvîntul ei de dragoste, cam ca Diotima de odinioară lui Socrates (firește nu tot atât de profund, întrucît, copilă de mare negustor fiind, Chloé Saloniki era mai viguroasă, mai practică [și cu aceasta fie rectificată și originea ei]).

«Vezi tu», vorbi ea, în timp ce vîntul i se juca prin păr, iar soarele se înălța tot mai sus pe cer, și englezii se apropiau din ce în ce mai mult pe câștrii lor, «acum știi ce-am fost, lucrul acesta s-a lăsat peșez între noi. Mă săturasem de meseria mea, care e o meserie dură, ca orice meserie. Eram de altfel și tristă. Mi-era dor de dragoste, mi-era dor să îngrijesc de cineva, să nu mai fiu pe lume doar pentru bucuria lui, ci și pentru suferința lui; astfel, într-o dimineață, cînd ceața îmi învăluia de săptămîni micul palat, hivernală, întunecoasă, am citit în «Le soir» că un grec caută o grecoaică; m-am hotărît să-l iubesc pe acest grec, doar pe el și pe nimeni altul, orice s-ar întîmpla și oricum ar fi. Iată cum am venit la tine, în duminică aceea la zece, cu trandafirul. N-am vrut să mă prefac. Am venit îmbrăcată cu tot ce aveam mai bun. După cum eu volam să te accept așa cum erai, tot astfel și tu trebuia să mă accepți așa cum eram: iar, cînd te-am văzut șezînd la masă, stîngerit, neîndeminat, în fața laptelui aburind și ștergîndu-ți ochelarii, s-a întîmplat că te-am iubit. Dar cînd ai crezut că sînt încă fată, cînd te-ai dovedit atît de pușin cunosător al lumii, încît n-ai fost în stare să-mi ghicești meseria, cum au făcut-o Georgetown și soțul ei, n-am mai îndrăznit să-ți spulber unicul tău vis. Mă teamam să nu te pierd și cu asta n-am făcut altceva decît să înrăutătesc lucrurile. Iubirea ta a devenit ridicolă și, cînd ți-ai dat seama de adevăr, în capela Heloiza, o dată cu lumea ta, s-a prăbușit, și dragostea ta. E bine că s-a întîmplat astfel. Tu nu m-ai putea iubi fără adevăr și singură iubirea este mai puternică decît adevărul, care amenința să ne distrugă. Iubirea orbirii tale trebuia distrusă de dragul celeilalte iubiri, lucide, singura care contează.

A TREBUIȚ SĂ SE SCURGĂ CÎTAVA VREME, PÎNĂ CÎND CHLOÉ și Archilochos să se poată întoarce. Statul s-a năruit, Fahrcks, cel cu decorația cu rubine sub gușa dublă, a venit la crîma statului, cerul nopții s-a colorat în roșu. Pretutindeni steaguri, pretutindeni scandări: *Ami go home*, pretutindeni lozinci, pretutindeni tablouri uriașe ale primului-ministru. Fahrcks trecu de partea lagărului vestic, puse să-l spînzure pe șeful poliției secrete (secretarul lui Petit-Paysan), își luă reședința, cu toată demnitatea, în palatul statului de pe Quai de l'Etat, sub paza aceleiași gărzi cu coifuri aurite și panașuri de pene albe, ca și predecesorii săi, își pieptănă îngrijit părul roșu și-și tunse mustățile. Concepția sa despre lume își pierdura acuitatea și, într-o frumoasă duminică de paști, merse la Catedrala Sfîntul Luca. Ordinea burgheză se reîntronă, dar Chloé și Archilochos nu se mai simțiră bine. Mai încercară o vreme. Deschisă o pensîune în micul palat. Passap, ieșit din circulație, se instală la ei în pensiune, la fel și Maître Dutour, falit și el, Hercule Wagner cu

opulenta-i soție, și președintele răsturnat, politicoș și studiind mersul lucrurilor, în sfârșit, Petit-Paysan (asocierea cu Trustul cauciucului și lubrefianților îi fusese fatală) care îndeplinea treburile casnice; o societate falită. Nu lipsea decât episcopul. Acesta trecuse la neoprezbiterienii penultimilor creștini. Clienții pensiunii beau lapte zilnic, iar duminica Perrier, duceau o viață liniștită, vara pe sub pomii din parc, vizitatori, încadrați într-o lume blândă. Archilochos era consternat. Făcu un drum pînă la fratele lui, care locuia într-o suburbie cu iubita «mami», cu unchiu' căpitanu' și cu copilașii, unde aveau o mică grădinărie, (Matthäus își trecea examenul de învățător, Magda-Maria pe cel de conducătoare de grădinițe de copii, iar ceilalți mergeau în parte la fabrică, în parte intraseră în Armata Mîntuirii). Dar nu rămase multă vreme acolo. Atmosfera cumsecade, căpitanul care pufăia din pipă și «mami» care împletea cu andrelele îl plictisiră, deopotrivă cu Bibi, care frecventa acum capela Heloiza în locul lui. De patru ori pe săptămîină.

«Arăți palid, monsieur Arnolph» spuse Georgette, cînd îl văzu din nou în fața teighelei ei (în spatele ei, deasupra sticlelor de rachiu și lichior, trona acum Fahrcks, într-o ramă de floarea-reginii), «ai necazuri?»

Îi întinse un pahar de Pernod.

«Toată lumea bea lapte», mormăi el. «Prietenii ciclismului și, acum, și soțul dumitale.»

«Ce vrei să facem alde noi?», spuse Auguste, tot în *maillot jaune*, frecîndu-și picioarele păroase: «S-a decis o nouă bătaie antialcoolică. Și, în afară de asta, sînt la urma urmei sportiv.»

Apoi, Archilochos observă că Georgette deschidea o sticlă de Perrier.

Și ea, gîndi el îndurerat. Pe cînd ședea alături de Chloé în patul cu polog, îndărătul draperiilor grele, iar în șemineu ardeau molcom buturugile, spuse: «Este foarte frumos în micul nostru palat, cu clienții pensiunii, care îmbătrînesc mulțumiți, n-am de ce să mă plîng, dar lumea asta virtuoasă, în care trăim, mi se pare totuși lugubră. Am impresia că eu am convertit lumea, iar ea pe mine, și că am ajuns, în fond, la aceeași situație dinainte, așa că totul a fost inutil.»

Chloé se ridicase în capul oaselor.

«Îmi vine să mă gîndesc, tot timpul, la zidurile noastre din patria noastră», spuse ea. «Cînd m-am acoperit atunci cu nisip, ca să-ți

fac o surpriză, și cînd ședeam acolo astfel, în dimineața aceea întuneoasă, privind în sus la vulturul ce se rotea pe deasupra zidurilor, am simțit sub mine ceva tare, ceva pietros, ca două emisfere mari.»

«Zeița iubirii», strigă Archilochos, sărind din pat. Se dăduse și Chloé jos.

«Nu trebuie să încetăm de a căuta zeița iubirii», șopti ea, «altfel ne va părăsi.»

Se îmbrăcără în liniște, își făcură un geamantan, și cînd, în dimineața următoare, către orele unsprezece, după ce bătuse multă vreme zadarnic la ușă, Sophie intră în dormitor însoțită de clienții pensiunii, îngrijorați, îl găsi gol.

În românește de MIHAI ISBĂȘESCU

AVERCENKO

4 schițe ale unui umorist ulfat

SINGURATICUL

Contabilul Kazanlkov îi spusese soasei sale:

— Mi-e așa de milă de el !... E mereu singur, aproape că nu-l ia nimeni în seamă, nimeni nu stă de vorbă cu el... Dar e un om foarte corect și prezentabil. În definitiv n-o să ne deranjeze ! E funcționar de bancă, la fel ca mine. N-ai nimic împotriva? L-am invitat să vină și el diseară.

— Mă rog ! răspunse oarecum mirată soasea. Îmi pare bine.

Oaspeții s-au strâns pe la nouă. Au băut ceai, l-au felicitat pe amfitrion cu prilejul zilei sale onomastice și acum făceau glume pe socoteala unei tinere perechi: sora contabilului Kazanlkov și logodnicul ei, un student pe nume Anickin.

La zece se înfățișă domnul acela prezentabil, despre care Kazanlkov îi vorbise soției sale. Era de statură potrivită, țeapăn ca un paratrăsnet, avea părul rar și aspru ca o perie de oțel, și sprâncenile negre și stufoase, arcuite a mirare. Purta o haină neagră, încheiată pînă la gît, care-l făcea să semene cu sulul de pe canapea. Vorbea încet și politicos, dar insinuant, căuind să se facă ascultat.

Ceaiul se servea cu rom.

După ce bău două pahare și refuză pe al treilea, uitîndu-se la amfitrion cu o privire plină de bunăvoință, noul venit întrebă:

— Copii ai?

— Pe cîrînd ! zîmbi Kazanlkov, arătînd-o cu un gest larg ca de scuza pe soția sa, care se aplecase la față și făcu mișcarea pe care o fac oamenii grași cînd vor să-și mai reducă din dimensiunile pîntecului.

Domnul singuratic se uită competent la pîntecul doamnei.

— Pe cîrînd ! Da... Hm... Periculos lucru nașterile.

— De ce ? întrebă Kazanlkov.

— Cîte nu se pot întîmpla ! Chestiile astea se sfîrșesc adesea cu moartea. O febră puerperală sau mai știu eu ce altă maladie, și gata !

Kazanlkov zîmbi șters.

— Să sperăm că totul se va sfîrși cu bine. Și-o să avem un băiețas mare și doloan, uite-așa... Hihi !

Domnul singuratic își netezi gînditor cu palma umedă sîrma neagră și rară de pe cap.

— Un băiețas... Hm... Da, și băieții, știți... de multe ori se nasc morți. Stăpînul casei strînse din umeri.

— Astea sînt cazuri extrem de rare.

— Rare ? făcu oaspetele. Nu, nu sînt rare. Unele femei nici nu pot avea copii... Există astfel de organisme. Bunăoară dumneavoastră, doamnă... Teamă mi-e că venirea pe lume a copilului vă pune într-o primejdie din cele mai serioase, și s-ar putea să se sfîrșească prost...

— Lăsați, domnilor, discuțiile astea, interveni soția împiegatului Fitiliov. N-o să se întîmple nimica rău. Iar dumneavoastră, se adresă ea domnului singuratic, o să mă petreceți și la botez !

Domnul singuratic clătina trist din cap.

— Să dea Dumnezeu. Dar sînt și cazuri cînd copilul se naște cu bine și moare mai tîrziu. Organismul copilului e foarte fragil și gingaș... E destul să-l bată vîntul, să-l atingă un firicel de praf și s-a zis cu el. Așa cum arată statistica mortalității infantile...

Soția lui Kazanlkov, palidă, cu fața schimonosită de groază, asculta perorația domoșii și politicoase a oaspetelui.

— Lăsați statistica ! ! ! Întrerupse soția lui Fitiliov. Eu am trei copii și toți sînt în viață.

Oaspetele zîmbi blînd și condescendent.

— Deocamdată, doamna mea, deocamdată. Știți dumneavoastră că în oraș s-au semnalat cazuri de difterie ? Copilașul se plimbă și se zbuguie, și deodată începe să tusească... În gît a apărut o ușoară roșeață... Pare a nu fi nimic grav...

Soția lui Fitiliov tresări și făcu ochii mari.

— Vai, într-adevăr, Seriojik al meu a tușit ieri de două ori...

— Ei vedeți ? dădu din cap oaspetele. Vreau totuși să vă liniștesc: s-ar putea să nu fie difterie. Poate e scarlatină. Ziceți că a tușit ? Hm... Dacă nu-l izolați, s-ar putea să contamineze și pe ceilalți copii...

Albă ca varul la față, soția lui Fitiliov tot deschidea și închidea gura, nefîind în stare să scoată o vorbă.

— Nu vă faceți emoții prea mari, zise cu toată bunăvoința oaspetele. Scarlatina nu e întotdeauna mortală. Uneori afectează doar aparatul auditiv, ducînd la surzenie, sau, ceea ce e desigur mai periculos, atinge plămîni.

— Încotro ? întrebă alarmată soția lui Kazanlkov, vîzînd-o pe doamna Fitiliov cu buzele strînse, punîndu-și pălăria. Degetele nu-i dădeau ascultare și se înțepau în acul de la pălărie.

— Mă ierți, draga mea, dar... sînt foarte îngrijorată. Mă tem să nu i se fi înțîmplat ceva lui Serioja...

Uitînd să-și ia rămas bun, doamna Fitiliov trînti ușa și se făcu nevăzută.

Oaspetele își bea ceaiul cu înghițituri mici și din cînd în cînd se uita la studentul Anickin și la logodnica lui, care stăteau vizavi de el.

— Ce facultate urmezi ? întrebă, mijîndu-și afectuos ochiul stîng.

— Dreptul.

* Din volumul Iere negre, în curs de apariție la « Editura Tineretului »

— Aha ! Da, da ... Cîndva am fost și eu la universitate. Îmi place tineretul. Numai că — iartă-mi sinceritatea — facultatea de drept nu prea rețenează.

— De ce ?

— Iată de ce : înveți patru ani bătuți pe muche, și cînd termini (dacă reușești să termini !), ce ești ? Avocat stagiar, fără practică. Sau intri la Direcția căilor ferate, fără leașă, în așteptarea unui post vacant de paznic de ruble ! Firește, dumnea-ta nu vei face prostia să te căsătorești, dar ...

Studentul zîmbi cu aer de vinovație.

— Ba tocmai că mă căsătoresc. Dați-mi voie să vă prezint pe logodnica mea.

— Te că-să-to-rești ? facu celălalt melancolic, pe un ton semnificativ. Mda ! De, doamnă ... Vă doresc fericire și o viață ușoară și îmbelșugată. Trebuie să vă spun, însă, că am avut prilejul să văd cum trăiesc studenții căsătoriți : o odăită la etajul al cincilea, un copilăș bolnav după grea, soțul devenit irascibil din pricina foamei și a eșecurilor ... Desigur, în cazuri din astea sînt și excepții fericite : copilul poate să moară, iar soția să fugă cu vreun vecin draguț, dar asta — vai ! — se întîmplă rar ... De cele mai multe ori, într-o bună zi, soțul o trimite la muntele de pietate, chipurile ca să amăneste ultimul palton, iar el leagă coreaua de cîrligul de la oglinda și ...

În încăperea stăruie o liniște desăvîrșită.

Logodnicul se îngheboșase, așezîndu-se parca în scaun, în vreme ce logodnica se uita stătutor la colivia în care se zbatea o păsărică, și în ochii ei tremurau două lacrimi cu totul neașteptate, care în răstimpuri alunecau repede pe pieptu-i agitat, altele luîndu-le îndată locul ...

— Ce tot spui și dumnea-ta zîmbi strîmb Kazanlikov. Hai să vorbim de ceva mai vesel.

— Chiar așa, interveni percepatorul Tiuliapin. Dumneavoastră priviți viața pea sumbru și unilateral. Eu, bunăoară, am-am căsătorit din dragoste și sînt pe deplin fericit alături de soția mea. Avem o situație bună și ne înțelegem de minune ... Dînsa nu mă stînjește cîtuși de puțin ... Azi, de pildă, o ducem capul și nu puteam veni ca să-l felicit pe scumpul nostru amfitrion, și totuși a stăruit să merg eu ...

Domnul singuratic clătină sceptic din cap.

— Tot ce se poate ... tot ce se poate ... Eu unul, nu prea am văzut căsătorii fericite. Soțiile fidele și iubitoare sînt o raritate care ar trebui expusă în muzee ... Și ce e mai îngrozitor, se adresa el studentului, care greda posomorît, cu capul în pămînt, este că, dacă soția e tandră și prevenitoare, te aștepți cu atît mai mult să-i faci figura soțului.

— Soția mea nu e din acestea ! bombăni sumbru percepatorul.

— Vă cred, se înclină politicos domnul singuratic. Vorbes la modul general. În viața mea, am cunoscut soți care vorbeau despre soțiile lor sughițînd de plîns, cu lacrimi în ochi, și spuneau așa tocmai acelor bărbați care le îmbrățișaseră nevasta cu cîteva ore mai înainte.

— Vorbiți și dumneavoastră ! ... exclamă neliiniștit Tiuliapin.

— Vă rog să mă credeți ! O dată stăteam cu chirie la un avocat. În fiecare zi, soția îl îndemna cu multă tandrețe pe soțul ei să meargă la club ca să se mai distreze, spunînd că pe ea o doare capul, că nu se simte bine și că o să se culce. Îi trimitea să se distreze, chipurile, pentru că era surmenat. Și cînd îl zorea așa, îl sîrta și-i spunea că îi e mai scump ca orice pe lume, iar cînd totuși de bărbatu-sa pleca la club sau mai știu eu unde, dintr-un perar al scriinului apărea amantul (nici priza cap nu-ți trece unde-și ascund femeile amantii !) și țin-te pupături ... Eu auzeam totul de-alături.

Percepatorul Tiuliapin sedea alb la față, respirînd anevoie ... Își aduse aminte că nu mai departe decît azi neavăstăsa li spusese că li e mai drag ca orice pe lume și li compătisise în mai multe rînduri pentru că s-a surmenat de prea multă muncă. Vru să se ridice imediat și să plece acasă, dar se jenă.

Din sufragerie apară, cu ochii plîngși, abătută, soția lui Kazanlikov, și anunță că masa e servită.

Starea de indispoziție a celor de față se mai risipi. Se ridicară cu toții și intrară volosi în sufragerie.

Cînd păhărelele fură umplute, domnul singuratic se ridică și spuse :

— Să bem în sănătatea prestatului sărbătorit. Să dea Dumnezeu să mai trăiescă vreo zece-doisprezece ani și să aibă o droaie de copii !

Toastul nu prea avu succes, dar toți comensii goliră păhărelele.

— Ridic al doilea pahar, declară solemn domnul singuratic, pentru viitorul prim născut !

Viitoarea mamă se îmbujoră toată și-l aruncă domnului singuratic o privire care voia să spună că pentru asta e gata să-i lerte tot ce-a debitat mai înainte.

— Beau în sănătatea viitorului dumneavoastră fecior ! E drept, copiii nu sînt întodeuna izbuiți. Am cunoscut un băiat care la vîrsta de nouă ani fura bani și rachiul de la taică-su. O dată, am văzut un june de paisprezece ani care i-a spîncit burta bătrînei care-l dădăcie, iar apoi, cînd a fost arestat, a împușcat cu pistolul doi sergenți de stradă ... Cu toate astea ...

— Mai bine gustă ceva, îl sfătui amfitrionul, încruntîndu-se. O bucățică de somn ; e delicios ! Un castraveci ...

Mulțumind politicos, domnul singuratic oferi platoul cu somn logodnicei studentului și spuse :

— Acum cîteva zile, niște cunoscuți de-ai mei s-au otrăvit cu pește. Au luat și ei niște somn, au mîncat ...

— Nu vreau somn, refuză tînră. Aș prefera o felie de salam.

— Poftim ! Și domnul singuratic îi oferi respectuos platoul respectiv. Intoxicațiile cu trichină sînt mai rare decît cele cu otrăvă de pește. Acum cîteva zile am citit undeva că o bătrînă a fost transportată la spitală pînă la o bolnavă de tuberculoză, dar cînd au tăiat-o, au găsit un ghemotoc de trichină de porc ...

Luîndu-și rămas bun de la gazde, percepatorul ieși în momentul în care domnul singuratic, după ce își luase și el la revedere și le mulțumise reverențios amfitrionilor, cobora scara slab luminată.

Percepatorul Tiuliapin băuse mult și sistematic. Acum, ajungîndu-l din urmă pe domnul singuratic, îl înșfăcă de umăr și-i zise, clătinîndu-se :

— la spune, lua-te ar naiba să te ia, ce tot cobeai acolo pe seama soțiilor noastre ? ... Cînd ti-o dai una în cap cu bastonul ăsta, ai să te-nveți minte să mai umbli cu vorbe din astea.

Domnul singuratic întoarse capul, avu o tresărire, apoi zise imposibil :

— Ai un baston gros, de fier ... Dacă mă lovești cu bastonul ăsta în cap mă omori. Mie puțin îmi pasă, eu am să fiu mort, dar pe dumnea-ta ai să te aresteze și au să te trimită în Siberia. N-ai să rezisti la condițiile grele din ocna și ai să dai în ofiță. Soția dumitale va ajunge la sapă de lemn, copiii au să se împrăștiare care încotro și au să devină pungași, iar cînd mama dumitale va afla de crima ce ai săvîrșit-o, va avea un atac de cord ... Asta e !

ROBINSONII

De pe nava scufundată s-au salvat numai două persoane:

Pavel Narlmski, intelectual.

Prov Ivanov Akatjev, fost agent de poliție.

Dezbrăcându-se gol pușcă, au sărit amândoi în apă și au început să dea voinicește din mâini, îndreptându-se către malul ce se vedea în depărtare.

Prov ajunse primul, leși pe malul stîncos, îl aștepta pe Narlmski și atunci cînd acesta dădu să se cațere, gîfînd, pe bolovanii uzi, îi ceru cu asprime în glas:

— Buletinul de identitate!

Narlmski, gol cum era, dădu din mâini:

— N-am. A căzut în apă.

Akatjev se încruntă.

— În cazul acesta mă văd silit...

Narlmski zîmbi malițios.

— Ehe... N-ai ce să-mi faci!

Prov se scărpină după ceafă, oftă nostalgic și a neputință, apoi, gol și trist, o porni spre interiorul insulei.

Narlmski s-a apucat înctul cu înctul să se rostuiască. A strîns de pe mal niscaiva sărîmături aruncate de furtună și unele lucruri de pe vas, și s-a pus să-și facă o căsuță.

Prov îl urmărea cu o privire sumbră, ascuns după o stîncă din apropiere, frezîndu-și minile slabe și goale.

Văzîndu-l pe Narlmski ridicînd pereții de lemn, Akatjev se apropie pe furie și strigă:

— Aha, te-am prins! Ce faci aici?

Narlmski zîmbi:

— Îmi fac și eu un adăpost.

— Nu, nu... Dumneata îți faci casă! Bu-un!... Dar ia spune-mi, cunoști dumneata regulamentul construcțiilor?

— Nu cunosc nimic.

— Ai autorizație pentru caz de incendiu de la comisia de construcții?

— Ia mai slăbește-mă!

— Nu, n-am să te slăbesc. Îți interzic să ridici această construcție fără autorizație.

Nelîndu-l în seamă pe Prov, Narlmski rîse și se apucă să potrivească ușa.

Akatjev oftă din rîrunchi, mai stătu o vreme, apoi o luă agale spre interiorul insulei.

După ce și-a făcut casă, Narlmski a căutat să se aranjeze în ea cît mai confortabil. Pe mal a găsit o ladă cu cărți, o pușcă și un butoi cu carne sărată.

O dată, cînd i s-a acrit de atîta carne sărată, Narlmski a luat pușca și s-a înfundat în pădurea virgină, ca să ucidă ceva sălbaticiuni.

În spatele său simțea tot timpul o siluetă taciturnă care fugea fără să facă zgomot de la un copac la altul, ascunzîndu-se pe după trunchiuri, dar nu dădu nici o atenție acestui lucru. Văzînd o căprioară, duse pușca la ochi și tirase.

De după un copac rășări Prov, îl apucă pe Narlmski de mîină și strigă:

— Aha, te-am prins! Ai permis de port-armă?

Occupat cu jupuitul căprioarei, Narlmski strîns din umeri înclădat.

— Ce te tot bagi? Mai bine ți-ai vedea de ale dumitale!

— Păi chiar că-mi văd de ale mele, replică ofensat Akatjev. Fă bine și dă-mi pușca contra chitanță, spre păstrare pînă la elucidarea cazului.

— Vezi să nu ți-o dau! Pușca eu am găsit-o, nu dumneata!

— Fîind un obiect găsit, ai dreptul numai la o treime... dădu să zică Prov, dar simțînd cît de stupid era ceea ce spunea, nu-și sfîrși vorba, încheind înclădat: Nu ai încă dreptul să vinezi!

— De ce, mă rog?

— N-am ajuns încă la Sinpetru! Ce, nu cunoști legea?

— Dumneata ai calendar? Întrebă ironic Narlmski.

Prov rămase cîteva momente pe gînduri, schimbîndu-se de pe un picior pe altul, apoi zise aspru:

— În cazul acesta te arestez pentru tulburarea liniștii cu focuri de armă.

— N-ai decît să mă arestezi! O să treburască să-mi asigur o închisoare, să-mi dai de mîncare, să ai grijă de mine și să mă scoți la plimbare!

Akatjev clipi din ochi, strîns din umeri și se făcu nevăzut printre copaci.

Narlmski se întorcea pe alt drum.

Trecînd pe lîngă un trunchi de copac prăvălit de furtună peste un pîrîș, văzu pe malul celălalt un stîlp cu o inscripție.

Apropiindu-se citi:

« Mersul pe pod la pas ».

Ridică din umeri și se aplecă să-și potolească setea cu apa limpede și curată. Po un bolovan de pe mal citi acest aviz: « Nu beți apă nefiartă! Contravenienții le prezenta decizie vor fi... »

Adormind după o cină abundentă în așternutul său cald, din frunze uscate, Narlmski auzi în puterea nopții un zgomot și deschise ușa. În fața lui stătea întunecat la chip și cu o expresie de hotărîre pe față, Prov Akatjev.

— Ce dorești?

— Dă-mi voie să intru. Vreau să fac percheziție. În baza informațiilor pe care le deținem de la agenții noștri...

— Ordin de percheziție ai? Întrebă ironic Narlmski.

Akatjev suspină adînc, se luă cu minile de cap și scoțînd un strigăt de necaz și de mîhnire, o zbughi pe afară.

După vreo două ore, înainte de revărsatul zorilor, bătu la geam și strigă:

— Bagă de seamă: am văzut că ai niște cărți. Dacă au un conținut dubios și nu le-ai declarat la organele în drept, contravenienții sînt...

Narlmski dormea dus.

O dată, scaldîndu-se în apa caldă a mării toropite de arșiță, Narlmski s-a depărtat așa de mult de mal, încît l-au lăsat puterile și era gata-gata să se îneca.

Simțînd în picioare niște spasme peride, își adună ultimele forțe și, instinctiv, tipă. În aceeași clipă văzu cum silueta aceea care îl tot urmărea de după stînci ieși îndată la iveală și se aruncă în apă, venind repede întot spre el.

Narlmski și-a venit în fire pe plajă. Capul lui se odihnea pe genunchii lui Prov Akatjev, care îl freca grijuliu pe piept și pe brațe.

— Trăiești? Întrebă neliniștit Prov, aplecîndu-se asupra-i.

— Trăiesc. În inima lui Narlmski se revărsa un simțămînt cald de recunoștință și milă.—Spune-mi... Ți-ai pus viața în joc pentru mine... M-ai salvat... Probabil totuși ții la mine, nu?

Prov Akatiev suspină o dată, își rotește ochii încercându-se să zărească necuprinsă a mării scăldate în vîlvățiile apusului de soare, și răspunde simplu, fără figuri de stil: — Sigur că în la dumneata. Cînd ai să te întorci în Rusia, va trebui să plătești vreo sută zece mii de ruble amenzi și să faci vreo sută cincizeci de ani de pușcărie.

Apoi, după cîteva clipe de tăcere, adăugă cu toată sinceritatea:

— Să-ți dea Dumnezeu sănătate, ani mulți și bogăție.

UN CAVALER AL INDUSTRIEI

Ne-am cunoscut după ce, zburînd afară pe geamul de la etaj, el a trecut prin fața geamului de la parter, unde stăteau eu pe-atunci, și a căzut pe trotuar.

Am scos capul pe geam și l-am întrebat cu compasiune în glas pe necunoscutul care își freca spinarea stîlciț:

— Aș putea să-ți fiu de folos?

— Ba bine că nu! Mi-a răspuns, dînd binevoitor din cap și în același timp amenințînd cu degetul pe cineva de la geamul de deasupra. Sigur că puteai.

Atunci treci pe la mine, î-am zis și m-am retras de la fereastră.

A intrat vesel, cu fața toată numai zîmbet. Mi-a întins mîna și s-a prezentat:

— Tatkin.

— Îmi pare bine. Te-ai lovit rău?

— Ca să fiu sincer, nu! O nimică toată.

— Probabil din cauza unei femei draguțe? I-am întrebat, făcîndu-i cu ochiul. Hi-hi!

— Hi-hi! Sînteți cumva amator de subiecți din astea, hi-hi? Dacă doriți, pot să vă ofer o serie de ilustrate foarte interesante. Gen german! Oamenii competenți îl consideră superior celui francez.

— Da de unde! Am replicat uimit, uitîndu-mă atent la el. Spune-mi... am impresia că te cunosc de undeva. Nu erai dumneata cel pe care un domn l-a dat ieri jos din tramvai?

— Aș! Alaltăieri, ieri mi-au dat brînci pe scara de serviciu, tot pe strada asta. Da' ce, aia e scară? Numai șapte trepte...

Văzîndu-mi privirea nedumerită, domnul Tatkin își lăsă ochii în pămînt și zise pe un ton de reproș:

— Și toate astea pentru că vreau să-i fac să încheie o asigurare pe viață. Ce oameni! Eu mă zbat pentru viața lor, iar ei fac tot posibilul să mă vadă mort!

— Care va să zică ești agent de asigurări pe viață? am zis cu răceală în glas. Ei bine, cu ce aș putea să-ți fiu de folos?

— Ați putea să-mi fiți de folos cu un mic răspuns la întrebarea: Cum doriți să vă asigurați la noi — pe primul care să vi se plătească în ultimii ani de viață, sau pentru o primă care să le revină rudelor după — Dumnezeu să vă dea sănătate! — moartea dumneavoastră?

— Nu vreau să mă asigur nicicum, nici pentru prime, nici într-altfel. Rude n-am... Sînt singur...

— Dar soția?

— Sînt celibatar.

— Păi în cazul ăsta trebuie să vă căsătoriți. Nimic mai ușor! Pot să vă ofer o fetiță, să vă lingeti pe degete! Douăspre mii zestre, taică-su are două prăvălii!

Cu toate că frate-su e un pungaș, ea e o brunetă superbă. Sînteți liber mîine? Am putea merge la vedere chiar mîine. Sacou, vestă albă. Dacă n-aveți, puteți cumpăra de gata. Adresa: magazinul «Deverul»... Firma noastră...

— Domnule Tatkin, îl oprim, zău că nu vreau și nici nu pot să mă însor. Eu nici nu sînt făcut pentru viața de familie...

— Vai! Nu sînteți făcut? De ce? Poate ați dus pînă acum o viață prea agitată? Nu vă fie teamă... E un fleac. Pois să vă ofer un remediu care aduce bucurie oricărui bărbat melancolic. Sase mii de prospecte gratuite! Avem o groază de scrisori de recunoștință! O... mostră...

— Ține-ți mostrele pentru dumneata, am zis iritat... N-am nevoie de ele. Nu sînt eu omul care să se poată face iubit. Am o cheie respectabilă, urechile clăpăuge, riduri pe față, sînt mic de statură...

— Ce contează cheia? Dacă vă ungeți cu un produs al firmei pe care o reprezînt, o să vă umpleți de păr ca — pardon! — un cocotier! Cît despre riduri și urechi, luați un aparat perfecționat produs de firma noastră, pe care vi-l puteți pune noaptea... Urechile dispar. Imediat! Statura? Avem noi un aparat de gimnastică cu ajutorul căruia statura crește la fiecare sase luni cu o jumătate de șchioapă. În doi ani o să vă puteți căsători, iar peste cinci ani veți deveni un număr de vanzație! Mie-mi vorbiți de statură?...

— Nu-mi trebuie nimic! Am zis, luîndu-mi tîmplele în palme, lartă-mă, dar mă răci pe nervi...

— Pe nervi? Și dumnealui nu spune nimic!... Dușuri reci patentate, demontabile! Cu robinet și cu stropitor. Dumneavoastră sînteți un om cult și îmi sînteți foarte simpatic... Iață de ce vă sfătuiesc să luați mai bine un stropitor. E mai scump, dar...

M-am apucat cu mîinile de cap.

— Ce e? Vă doare capul? Spuneți-mi numai cîte tuburi vă trebuie din pasta noastră «Migrenin» și firma vi le expediază la domiciliu...

— lartă-mă, am zis, mușcîndu-mi buzele, dar te rog să mă lași în pace. N-am timp. Sînt foarte obosit și mă așteaptă o muncă istovitoare — trebuie să scriu un articol...

— Istovitoare? Întrebă plin de compasiune domnul Tatkin. Vă spun eu, e istovitoare fiindcă nu v-ați procurat încă un puptur pliant pentru citit și scris, produs de firma noastră! Poziție normală, corpul aplecat comod... Două bucăți — șapte ruble, trei bucăți — zece...

— Ieși afară! I-am țipat, tremurînd furios din cale afară. Că de nu îți sparg capul cu prese-papierul ăsta!

— Cu ăsta? zise domnul Tatkin, vădînd un dispreț enorm. Și pipăi prese-papier-ul de pe biroul meu. Cu ăsta... E destul să sufl în el, și zboară cît colo! Dacă doriți să aveți un prese-papier ca lumea, pot să vă ofer o garnitură întreagă din malahit...

Am apăsat pe butonul soneriei electrice.

— O să vină servitorul și am să-i ordon să te dea afară.

Cu capul plecat a părere de rău, domnul Tatkin se așeză tăcut, parcă așteptînd înfăptuirea făgăduielii mele.

Au trecut două minute. Am sunat din nou.

— Halal sonerii! zise domnul Tatkin, clătînd din cap. Se poate să știți mizerii din astea care nu sună! Permiteți-mi să vă ofer niște soneri cu instalație și baterie la șapte ruble șazeci de copeli bucata...

Am sărit în sus, l-am apucat pe domnul Tatkin de mîncă și l-am ținut la ușă.

— Pleacă! Ori o să am un atac de cord...

— Ferească Dumnezeu! Dar să nu vă faceți griji. Vă aranjăm noi o înmormîntare pe cinste, clasa a doua. E drept că nu va fi așa de somptuoasă ca o înmormîntare clasa întâi, dar catafalcul...

Am trînit ușa în urma domnului Tațkin, am răsucit cheia în broască și m-am întors la birou.

După un minut am băgat de seamă că clanta s-a mișcat din loc, apoi ușa s-a săltat apăsată cu băgare de seamă și s-a deschis.

Domnul Tațkin intră timid în cameră și zise, mijindu-și ochii:

— Trebuie să vă spun că aveți niște broaște care nu fac nici două parale... Se deschid prin simplă apăsare! Ați putea intra în posesia unor broaște englezești de bună calitate prin intermediul meu; o garnitură — două ruble, patruzeci de copeici, trei garnituri — șase ruble cincizeci de copeici, cinci bucăți...

Am scos din sertar revolverul, am scrișnit din dinți și am țipat:

— Să știți că trag!

Domnul Tațkin zîmbi satisfăcut și-mi răspunse:

— Imi vei face o mare plăcere, pentru că în felul acesta vă veți convinge de calitatea superioară a cuiraselor contra gloanțelor pe care eu o port ca mostră și pe care pot să v-o ofer. O piesă — optsprezece ruble, două piese — mai ieftin, trei piese — și mai ieftin. Vă rog să vă convingeți...

Am pus revolverul la loc și apucându-l pe domnul Tațkin de mijloc, cu un urlet l-am aruncat pe geam.

În cădere mi-a strigat:

— Aveți butonii de la manșete foarte nepRACTICI! Au colturile ascuțite. Rup hainele. Mi-au zgîrțit obrazul. Pot să vă ofer butoni de aur african cu incrustații. O pereche — două ruble, trei perechi, — mai...

Am trînit geamul ca să nu-l mai aud.

BLANA DE LUP

Conspect:

Pianistul Zooflov a împrumutat de la funcționarul Trupakin blana de lup a acestuia... Făgăduindu-i să i-o aducă înapoi după o săptămână, pianistul nu numai că nu i-a restituit-o, dar a vîndut-o unui tătar, iar banii luați pe blană i-a bătut cu prietenii la cîrciumă. Fapta lui Zooflov l-a mîhnit mult pe Trupakin.

Într-o zi geroasă de decembrie, pianistul Zooflov ședea în odaia funcționarului Trupakin, un cunoscut de-al său, și-i vorbea așa:

— N-ai putea, scumpule, să-mi împrumuți pentru o săptămână blana dumitale de lup? Dau un concert la Ceburahinsk și am paltonul cam subțire. De la gară am de mers cu sania vreo treizeci de verste. Fă-mi un bine și împrumută-mi blana pentru o săptămână.

— Și dacă mi-o pierzi?

— Ei așa! Se poate?

— Dar dacă mi-o trebuie și mie?

— Păi dumneata mai ai una nouă.

Trupakin își mușcă cu buzele uscate mustața încrăunțită, se uită pe fereastră și spuse:

— Asta așa e. Adevărat. Oamenii trebuie să se ajute unii pe alții. Slavă Domnului, sîntem oameni, nu fiare. Bine, Stepan Semionci... îți dau blana. Omul

om, nu cîine, ca să dirgie de frig...

Ochii pianistului sticliră bucurorii.

— Zici că mi-o dai? Îți foarte mulțumesc!

— Dacă am zis că ți-o dau, ți-o dau. Ce mai... Că doar n-o să se strice ea din atîta lucru. Nu?

— Sigur, sigur.

— Așa gîndesc și eu, Maria Semionovna!

Trupakin se adresase soției sale, care tocmai intrase.

— Uite, Mary, pianistul nostru se temă să nu degere în turneu. Dă-i blana de lup.

— Foarte bine, spuse soția. Tot stă degeaba.

— Eu ce zic? Păi să lași omul să degere? Că doar nu sîntem fiare!

— Îți sînt foarte recunoscător, Isai Petrovici!

— Lasă recunoștința... Așa trebuie să ne ajutăm cu toții unii pe alții. Că doar nu sîntem niște sălbatici, nu sîntem fiare. Hi-hi! Slavă Domnului, purtăm și noi o cruce la gît.

În cabinet zbrîni telefonul.

— Alo! I zise Trupakin, ridicînd receptorul. Dumneata erai, Anna Spiridonovna? Ce mai faci? Cum? Mulțumesc. Ce-ai zis? La mine e Zooflov... Da... Auzi dumneata, e un ger de crapă pietrele și el trebuie să plece pentru un concert. Mi-a cerut blana mea de lup. Păi s-o ia. Mai bine să încălzească și ea un suflet de om, decît să stea așa degeaba. Că doar nu sîntem niște sălbatici, slavă Domnului... Cum? La revedere.

Trupakin puse receptorul în furcă și se uită la Zooflov cu o privire binevoitoare:

— Vrei s-o iei acum? Imediat! Palașka! Ascultă, Palașka, scoate din ladă blana aia, înfășoară-o într-un cearșaf și dă-i-o lui domnul. Dumnealui, știți, m-a rugat să-i împrumut pentru cîteva zile, fiindcă trebuie să plece undeva, și afară — hi-hi! — cam pișcă. Mi-am zis și eu: De ce nu i-ai da-o? Să fac și eu un bine unui om...

Trupakin rîse din toată inima. În jurul ochilor lui, zbîrciturile se îmbulziră voioase. Împărtășind adunarea asta samavolnică, Trupakin clătînd din cap, rîsulă o dată adînc și zise:

— Ah, ce bine ar fi dacă toți oamenii s-ar ajuta unii pe alții! Viața ar fi mai dulce și ar fi mai multă mîngîiere. Pleci? Îți doresc numai bine! Vezi, nu uita blănțița. Cînd pleci? Poimîine? M-m...

Zooflov îi mai mulțumi o dată lui Trupakin în expresii din cele mai cordiale și luînd blana de lup, ieși.

Rămăs singur, Trupakin se gîndi să se ducă la club.

Își puse paltonul, ieși și luă o birjă.

— Circuli, circuli? Îl întrebă pe birjar cînd calul se urni din loc.

— Circul.

— E bine, amice. Varsa, de bună seamă, vouă birjarilor, vă vine mai ușor...

— Da, mai ușor...

— Iarna e frig, nu?

— Frig.

— Asta e. Pentru omul sărac, amice, iarna e o jale.

— Chiar așa.

— Da-a, amice. Am eu un muzicant care tot vine pe la mine. Cînd te uiți la el, măi frățioare, îți vine să-i plîngi de milă. Auzi dumneata, pe gerul asta

trebuie să plece nu știu unde ca să cînte. Și ce crezi dumneata, i-am dat blana mea de lup. Na, omule bun, că mie nu-mi pare rău. Așa-i?

— Așa-i!

— Ei vezi? În chestii din astea, amice, nu se cade să te zgîrcești. Slavă Domnului, nu sîntem canibali. Bate și la noi în piept o inimă. Nu?

— Așa-i. De ce să nu ajuti un om la nevoie?

— Păi da. Și cum ziceam, i-am dat blana mea de lup. Ia-o, frate! Că așa ne-a povățuit. Hristos, să-i ajutăm pe cei în suferință. Nu?

De rîndul acesta, birjarul lasă întrebarea fără răspuns, apoi își suflă nasul cu atîta putere, încît calul o luă la galop.

II

La plecarea lui Zoofilov, cîțiva amici veniseră la gară să-l conducă.

— Te-ai aranjat fain, îi zise pe un ton aprobativ actorul Karabahski, bătîndu-l cu palma pe spinare.

— Adică cum?

— Cu blana asta. N-ai luat-o de la Trupakin? Bun om moșneagul și foarte îndatoritor.

— Dar tu de unde știi de blană?

— Ne-a spus chiar el ieri la club, așa printre altele. Se vede că e om bun la suflet. Adevărat creștin. « Trebuie, zice, să-l ajutăm pe aproapele nostru. Slavă Domnului, zice, nu sîntem tigri ». Om de inimă moșul... »

Îngă cei doi prieteni veni fuga, freclîndu-și mințile, îmbujorată de ger, Manecica Beloborodaia.

— Pleci? zise ea, uitîndu-se la Zoofilov cu ochii plini de dragoste. Și-i șopti așa ca să n-o audă nimeni: N-ai să mă uiți? Să nu survină o răceală... »

— Manecica! Ce vorbești asta?

— De altfel, cam greu cu răceala. La urma urmei, o să-ți țină de cald blana lui Trupakin.

— Tru... pak... ?

— Păi da. Am aflat cu totul întîmplător că ai fost așa de deștept și i-ai cerut blana.

— Cine ți-a spus? Întrebă Zoofilov necăjit. Trupakin?

— Aș! O colegă de la cursuri. Cine i-o fi spus ei, nu știu. Drăguțul de Trupakin! Dacă ar fi aici, i-aș săruta!

Trupakin veni și el să-l conducă pe Zoofilov. Era disperat că a întîrziat, sosind abia la al treilea semnal.

Trenul se urni din loc. Stînd pe platforma vagonului, Zoofilov le trimise bezele amicalilor și-l auzi pe Trupakin spunînd celor din jurul său:

— Eu așa m-am gîndit: cum să-l las să plece, om tînăr, într-un paltonaș prin care suflă vîntul! ... Hi-hi! Și i-am dat blana. Blana de lup. E încă destul de bună. Să-i ție de cald, bietul de el, așa mi-am zis. Slavă Domnului, nu sîntem leoparzi... Omul nu e cine și nu se cade să degere de frig... »

O oră mai tîrziu, Zoofilov se pregăti de culcare. Prin ușa compartimentului îi auzi pe conductorii vorbind între ei:

— Unde să-l bag, dacă-l ocupat? Să mi-l pun în cap, ai?

— Unde, unde... Totuile! Bagă-l în compartimentul unde e domnul ăla cu blana lui Trupakin. I-o face el loc, că nu-i cine ție ce boier mare... »

III

Cebuharinsk era un orașel mic, dar avea ziarul său.

La cinci minute după sosirea lui Zoofilov, impresarul îi făcu binevoitor cu ochiul și-l văzu din buzunar *Voca Cebuharinskului*, îl arătă acest pasaj. Însemnat cu creionul: « Sîntem feniști să salutăm în mijlocul nostru pe cunoscutul pianist Zoofilov, care ne vizitează orașul ocrotit de Domnul, în scopul de a da un concert de pian. Mijlocul îi va dăru, desigur, bunăvoința sa virtuosului venit fără a lua în seamă temperatura foarte scăzută. Iată, de altminteri, cîteva trăsături din viața concertistului: se spune că artistul, cu totul nepăsător din fire, intenționa să plece în turneu îmbrăcat subțirel, fără haine călduroase, și numai în ultimul moment situația a fost salvată de un amic al talentatului artist, pe nume Trupakin, care i-a împrumutat o blană de lup. Numai în felul acesta talentatul artist a putut, așa cum spuneau anticii, să treacă Rubiconul... »

După concert, Zoofilov a cinat în compania impresarului și a admiratorilor săi. S-a băut mult... s-a băut pentru toți: pentru Zoofilov, pentru artă, pentru admiratori, pentru Beethoven...

— Mulțumesc pentru această primire călduroasă, zise Zoofilov, ștergîndu-și o lacrimă.

— Nu, replică impresarul, puțin cam grizat. Eu propun să bem mai bine pentru că ea ce l-a încălzit pe Zoofilov mai mult decît primirea noastră: pentru celebra blană a lui Trupakin!

Zoofilov sări în sus atît de violent, încît răsturnă scaunul.

— Ho! strigă. Nu mai pot! Aduceți-mi un tătar! Pentru numele lui Dumnezeu! Un tătar!

IV

— Alo! zise Trupakin, ridicînd receptorul telefonului. Cine e la aparat? Anna Spiridonovna? Respectele mele! Ce? Cum? Da, rău. Nu pot în nici un chip, prost bătrîn ce sînt, să-mi pierd încrederea în oameni. Și el profită de asta... Sîtu acum și mă gîndesc dacă merită să faci bine oamenilor. Cum? Ce s-a întîmplat? S-a întîmplat aia că, de bun ce sînt, i-am împrumutat pentru o săptămînă inonorocitului acela de Zoofilov o blană de lup bună-bunicică, și el... ce crezi dumneata că a făcut cu ea? A vîndut-o unui tătar; nici mai mult, nici mai puțin. Iar banii l-a băut cu prietenii lui destrăbălați... Păi după toate astea, mai merită... Cum? La revedere.

Trupakin puse receptorul în furcă și, lăsîndu-și mîhnit capul în piept, își lini introu.

— Plec, Palaska... Uite, amice, cum mi-a fost răsplătită, prost bătrîn ce sînt, încrederea. Blana de lup... s-a dus! Se vede treaba că în ziua de azi binel n-are preț... Nu mai trăim între oameni, trăim între tigri, domnilor!

Îeșind în stradă și urcîndu-se într-o birjă, Trupakin trase aer în piept și zise:

— Ger al naibii!

— Da-a... Arde!

— Greu de omul sărman care n-are și el o subă.

— Nici vorbă.

— Numai că vezi, amice, azi nu mai trăim între oameni, trăim între leoparzi. Și, vinea pe la mine un muzicant... N-am ce face și-i dau o blană de lup! Vezi bine, tremura de frig... Și cum ziceam, îi dau eu blana și ce crezi dumneata?... »

În românește de IGOR BLOCK

Universul comic al lui AVERCENKO

Ar putea să pară paradoxală afirmația că opera umoristică a lui Arkadi Avercenko a avut un destin dramatic. Numele acestui umorist este legat de o epocă frământată din istoria Rusiei, iar înțelegerea adevărată a operei sale implică o citire fugărită incursiuni în complexitatea social-istorică a vremii în care a evoluat talentul său, plină de contradicții și stridente disonanțe pe plan cultural și literar.

După ce la începutul veacului nostru, s-a afirmat fulgerător și a strălucit ca un meteor pe firmamentul literaturii umoristice ruse, după ce a cunoscut culmile gloriei și o celebritate aproape egală cu cea a lui A. Kuprin sau Leonid Andreev, Avercenko a fost dat uitării, în anii care au urmat Revoluției din Octombrie. În bună măsură, motivul acestor ignorări a lui Avercenko se cuvine să fie atribuit însuși scriitorului, care după 1917 și-a părăsit patria și a intrat în rîndurile emigranților albi.

În pofida acestui trist și nedrept final al carierei sale artistice, creația umoristică a lui Avercenko, în multe din aspectele ei, însumează valori, care merită a fi relevate, cu atât mai mult, cu cât ele și-au păstrat actualitatea și într-un anumit sens, și în numai de trecut, ci pot interesa și pe cititorii din zilele noastre.

Într-un anumit moment istoric, creația lui Avercenko a corespuns unor necesități ale timpului, acest autor fiind în felul său purtătorul de cuvânt și exponentul unei părtii intelectuale ruse, dacă nu revoluționare, cel puțin liberale, în sensul mai avansat al acestui termen.

Partea masivă a activității literare a lui A. Avercenko s-a încadrat în pericla dintr-o perioadă 1907—1917, «decenul blestemat», după cum foarte sugestiv l-a numit A. M. Gorki. Setea de îmbogățire, afirmarea tot mai puternică a spiritului mic-burghez, trivial și meschin, descompunerea morală și dezorientarea ideologică a unei părți a intelectualității ruse, renegarea idealurilor majore, apariția unei producții literare bulevardiere și erotice — iată câteva din caracteristicile acestui deceniu hibrid, în care filonul «marilor literari» tocmai nu a dispărut.

Aceste aspecte stimeau protest și indignare nu numai în rîndul intelectualității radicale, pe atunci în minoritate, dar și printre intelectualii de nuanță semi-democratică, semi-liberală. În climatul literar al epocii, unul din exponenții acestei părtii de intelectuali mai avansați era și A. Avercenko.

A. Avercenko era înzestrat cu simțul umorului, în cel mai autentic sens al acestui cuvînt. Fin observator, el știa să remarce laturile ridicole, proprii diverselor fenomene, oricît de grave ar fi fost acestea în esență. Și nu este o simplă întîmplare faptul că animatorul principal al revistelor satirice *Satirikon* și apoi, *Novii Satirikon* («Noul Satirikon») era Avercenko, redactor-șef al acestor reviste și totodată și autorul celor mai multe materiale satirice și umoristice publicate în paginile lor. Printre altele, în *Satirikon* apărea și rubrica intitulată «Căsuța poștală», conținînd fragmente hazlii din «creațiile» nenumăraților aspiranți la gloria literară, însoțite de răspunsurile redacției. Autorul acestor răspunsuri, care se difuzau fulgerător printre amatorii de umor, fin și făceau deliciul lor, era tot Avercenko. Iată pentru ilustrare, cîteva exemple edificatoare.

Un prețios «scritor» se adresa redacției: «Îmi dau seama că lucrarea mea e slabă, dar vă asigur că sînt în stare să fac și ceva mai bun». Revista (recte Avercenko) îi răspundea: «Nu-i cine știe ce mare lucru să scrii ceva mai bun! Dar să vedem dacă puteți compune ceva mai prost decît lucrarea trimisă. Asta, zicem și noi, că ar fi o performanță!» Sau o frază din «opera» unuia care se vroia «decadent»: «Sînt însetat de rîni, schingiuri, chinuri, dureri». Concluzia redacției: «Prea multe nu vă promitem. Treceți în orice caz pe la redacție — băieții noștri vor încerca să facă ceva pentru dumneavoastră». Unui «autor» care trimisese la redacție o «creație», incalificabilă chiar și sub aspectul gramaticii și ortografiei elementare, Avercenko îi răspundea: «Opere în limbi străine nu publicăm».

Activitatea fecundă a lui Avercenko, ca redactor neobosit al revistelor *Satirikon* și *Novii Satirikon* și ca autor de nenumărate schițe umoristice, foiletoane, recenzii etc. merită o atenție sporită, cu atât mai mult cu cît, pe vremea aceea revistele menționate erau singurele publicații umoristice de încredere. Avercenko a știut să grupeze în jurul său cîteva talente remarcabile de umoristi și satirici: Sasa Ciornii, Teffi, O. Dimov și alții; din cînd în cînd apăreau în aceste publicații unele scrieri ale lui Leonid Andreev, A. Kuprin, A. Tolstol: la *Novii Satirikon* colaborase și tînarul Malakovski. Desigur, nu se poate vorbi de o unitate de vederi între A. Avercenko și colaboratorii săi, sau chiar în interiorul grupului foarte eterogen al scriitorilor amînchi, cu atât mai mult, cu cît aceste reviste nu aveau un program politic și nici un profil ideologic precis. Nici Avercenko, nici ceilalți autori, cu excepția lui Malakovski, nu urmăreau prin lucrările lor satirice obiective cu caracter politic. Numai sporadic apăreau în *Satirikon* schițe satirice în tradiția lui Seodrin, ca, de pildă, Viktor Polikarpovici, Robinsonii, *Istoria îmbolnăvirii lui Ivanov sau Octombriștul Calkin*, în care Avercenko ridiculiza diversele aspecte politice ale vremii.

Dar dacă Avercenko și grupul de scriitori de la *Satirikon* și *Novii Satirikon* nu aveau vederi politice mai clare, în schimb ei împărțeau un program precis — pe plan etic și estetic. Satira și umorul lor țineau mai ales în aspectele specifice ale modului de viață mic-burghez: filistinismul, lăcomia, superficialitatea, veleitățile meschine și parvenitismul.

Cu o remarcabilă plasticitate și forță de sugestie, Avercenko evoca traiul meschin și trivial al micului burghez: funcționar, negustor, actor de provincie, mărunt ziarist etc. Acest univers nu apărea pentru prima oară în raza satirică a scriitorului; îl prezentase, înainte de el, Cehov, mai ales în perioada lui de tinerete cînd semnasese pseudonimul Antopa Cehonte. Dar, conținînd într-un fel linia lui Cehov, Avercenko a știut să-și creeze un *personaj*, un *stil propriu*, o *optică* a sa. Comical apare la acest umorist de multe ori datorită interferenței a două planuri. Unul din ele oglindește platitudinea și mediocritatea devenite, ca să zicem așa, tradiționale în mentalitatea, în traiul de toate zilele al micului burghez. Celălalt plan este concretizat

În perceperea unui om cu bun simț, care înțelege pe neașteptate adevărata semnificație a unui fenomen ce-i devenise aproape familiar și pe care acum, dintr-odăă, îl vede într-o altă lumină. În felul acesta este construită, de pildă, schița *Ziva omului*. Personajul central, povestitorul, e urmărit la fiecare pas de aceeași platitudine și banalitate, care în virtutea tradiției și-a căpătat un fel de « drept de cetățenie »; reflecțiile stupide pînă la absurd ale soarelui, care le comunică din simplul motiv că nu e în stare să tacă, chiar cînd nu are ce spune, cugetările de o platitudine exasperantă ale celor adunați la pomenirea mortului (« Dumnezeu a dat, Dumnezeu a luat », « Cu toții acolo vom ajunge », etc.) rostite pe un ton sentențios. Povestitorul reacționează ca și cînd s-a lovit pentru prima dată de toată această ineptie a « tradiționalului »; îi subminează « prestanța » cu replici în aparență naive, neuzitate în « societate », dar izvorite din bunul simț (de pildă, un mușafir ține neapărat să-și exprime părerea de rău pentru mort, care îi era, de fapt, profund indiferent; pentru aceasta recurge la o frază banală: « Da, a trăit omul, a trăit și apoi a murit ». Urmează replica povestitorului: « Dar dumneavoastră de fapt ce ați vrut? ... Ziceți: a trăit, a trăit și apoi a murit. Ați fi vrut cumva să trăiască, să trăiască și apoi să devină eunuc la curtea sultanului ... sau vacă la o fermă de lapte? »).

În alte schițe umoristice, Avercenko modifică acest procedeu recurnd la optica și psihologia copilului, nealterate de « logica » celor adulți. Toată stupiditatea, ineptia, absurditatea concepțiilor, moravurilor, deprinderilor « firești », « obișnuite », înrădăcinate în existența de toate zilele a micului burghez de rînd, apar ridicole, în adevărata lor lumină, în fața privirii senine și a logicii naive, dar dezarmante a copilului (*Seara, D-ale bătrîneții, Despre copii, Larba strivită de cizme*).

Umorul lui Avercenko se definește prin robustețe sufletească și un simț al echilibrului și al armoniei firești. Scriitorul îi repugnau formulele și procedeele estetizante, decadente, extravagante sau chiar morbide, ale unor pseudo-artiști. În creația sa, Avercenko militează pentru tot ce este cu adevărat viabil, simplu și firesc — în accepția superioară a acestor noțiuni. Cu o voioșie exuberantă, pigmentată de o sfîchuitoare ironie, autorul își bate joc de tot ce e nefiresc, odios, fals în artă, de tot ce vine în contradicție cu adevărul și frumosul estetic (*Un poet, Inneumonii, Incurabili, Apollon* etc.).

Deși unele teme și personaje din schițele lui Avercenko amintesc de cele cehoviene, maniera sa artistică este originală, nefiind cluși de puțin tributari altor modele, chiar dacă există anumite ascendențe sau surse genetice. Spre deosebire de schițele lui Cehov, în care acțiunea se desfășoară lent, fără peripeții, în schițele lui Avercenko fabulația însăși comunică o deosebită intensitate acțiunii dinamice și vertiginose, cu un final adesea neașteptat, paradoxal (*Lăsatul secului, Singuraticul, Sirena* și altele). În acest sens fabulația multor schițe ale lui Avercenko, prin ineditul, senzationalul și abundența de echivoci, amintește povestirile lui O'Henry. Limbajul lui Avercenko, laconic și foarte precis, nuanțează exact aspectele primite în cîmpul de observație al autorului; dialogurile sînt firești, străine de tot ce ar putea părea forțat sau artificial.

Existența meschină, de toate zilele, a micului burghez a rămas tema centrală și în ultima parte a vieții lui Avercenko, în emigrație (a murit în 1925). Continuînd să dezbătă această temă de pe pozițiile omului care deplîngea « paradisul pierdut », recurnd în mare măsură la motive vechi, perimate, Avercenko se autopastașea de multe ori. Accentele nostalgice, care străbat lamentările sentimentale ale autorului, dau impresia de livresc, de retoric. Și totuși, chiar și în scrierile lui Avercenko din perioada emigrației, se resimte talentul său de odinioară, mai ales cînd se ocupă de realități mai familiare.

Această latură a creației lui Avercenko din ultima etapă a vieții, a subliniat-o cu multă precizie și finețe V. I. Lenin — în articolul *O carte scrisă cu talent*. Oprindu-se asupra volumului *Doudsprezece cușite în spatele revoluției*, publicat de Avercenko la Paris în 1921, al cărei titlu însuși preciza orientarea de după revoluție a umoristului, Lenin, între altele, remarcă: « Este interesant de observat cum ura cloșotitoare a dat naștere unor părți extrem de puternice și altora extrem de slabe ale acestei cărți, care, de altfel, e scrisă cu mult talent. Cînd autorul își concentrează povestirile unei teme, pe care nu o stăpînește, rezultă ceva neartistice (...). În schimb, o mare parte din această carte este consacrată unor teme pe care Arkadi Avercenko le cunoaște de minune, pe care le-a trăit, le-a gândit, le-a simțit. Astfel sînt zugrăvite, cu un dîmîtor talent, impresiile și stările sufletești ale unui reprezentant al vechii Rusii, al Rusiei moșterilor și fabricanților, al Rusiei celor bogati, îndopăși și ghiftuiți. Tocmai așa și trebuie să vadă revoluția reprezentanții claselor conducătoare. Ura aprigă face cîteodată ca povestirile lui Avercenko — și chiar cea mai mare parte din ele — să fie extrem de pregnante. Găsim în această carte o serie de schițe de-a dreptul excelente, cum e, bunăoară *larba strivită de cizme*, în care este redată psihologia copiilor care au trăit și trăiesc evenimentele războiului civil (...) Unele povestiri merită, după părerea mea, să fie retipărite. Talentul trebuie încurajat ».¹

Indemnul lui Lenin și-a găsit ecou. În 1964, editura *Hudojstvennaja literatura* din Moscova a publicat un volum restrîns, reunind un număr de schițe umoristice ale lui Avercenko. Cunoscător și fin observator al traiului cotidian și al moravurilor din trecut, ale căror reminiscențe încă n-au dispărut definitiv, acest talentat umorist poate prezenta un real interes pentru contemporaneitate.

N. ZEGA

¹ V. I. Lenin, « Opere », vol. 33, Ed. de stat pentru literatură politică, București, 1957, pp. 109-110.

VLADIMIR HOLAN

laureat al premiului
Taormina 1966

În 1965 apărea, la Praga, un amplu poem *Noaptea cu Hamlet*, sub semnătura unui mare poet: Vladimir Holan. Puțin cunoscut, nu numai la noi, ci și aiurea, Vladimir Holan a scris totuși una din paginile cele mai remarcabile ale poeziei contemporane, pagină rezumată cu un rar dramatism în *Noaptea cu Hamlet*. Este vorba, în fapt, de sinteza experienței excepționale a unui poet care cuprinde în versurile poemului său fațetele imensului și complexului caleidoscop al naturii și vieții umane, oferind, cu fiecare concept, perspective nebnuite și permanent noi.

Citindul și recitindul, și nu mai puțin ascultându-l, cum am avut prilejul să-l ascult în interpretarea actorilor Teatrului Național din Praga, într-una din serile de poezie de la *Viola*, poemul lui Holan, poate mai aproape de dramatic decât de epic, îl revelează de mii de ori.

Născut în 1905, la Praga, căreia i-a rămas credincios până azi, poetul trăiește în cotidian o viață pe atât de modestă, pe cât de exuberantă e lirica lui. Absolvă gimnaziul, devine funcționar al Casei de pensii, o părăsește în 1933, pentru a deveni pensionar el însuși, dar preia în același timp redactarea revistei *Zivot* (*Viața*), de unde pleacă în 1938, când trece la conducerea revistei *Program D*, 40. Însă după doi ani renunță, și, de aci înainte nu se va mai ocupa decât de propria-i literatură, dovădindu-se, în ciuda unui zid de neînțelegere ce avea să-l împrejmuiească mult timp, de o productivitate artistică prodigioasă. E nepisat, înainte de război, din paginile publicațiilor *Rudé Pravo*, *Lidové noviny*, *Zivot Doba*, *Revista pentru artă și critică* etc., pentru ca după eliberare să fie și mai prezent în *Tvorba*, *Plamen*, sau *Literární Noviny*, spre a aminti doar câteva. În 1926 îi apare volumul *Evantajul delirant*, în 1930 *Triumful Morții*, în 1932 *Suflet*, în 1934, *Arcul* și în 1937, *lata-te stăg*; un an mai târziu, în 1938, surprinde prin publicarea unei antologii de poezie populare *Drogostea și moartea*, alcătuită împreună cu František Halas. Faptul trebuie reținut pentru că se înscrie în sfera de preocupări a unui poet considerat de neapărat de majoritatea contemporanilor, un poet despre care Vladimir Justl, cunoscut om de literă din Cehoslovacia, avea să spună nu prea de mult, referindu-se la *Noaptea cu Hamlet*, că poemul reprezintă «una din cele mai mărețe opere pe care o poartă conștența lirică cehă, operă care, peste un veac, își dă mîna cu *«Moia»* lui Karel Hynek Macha, cu acel *«Mai»* pe care contemporanii l-au respins cu sentiment: nu înțeleg».

Vladimir Holan a rămas, fără îndoială, multă vreme greu de înțeles, deși poezia lui exprimă, în ultimă analiză, idealurile umane cele mai nobile, drumurile celor mai bătute căutări, setea cea mai cumplită de cunoaștere a eternității și absolutului; și poate, nu întîmplător, privind în sus, a simțit nevoia să se plece la rădăcini, să-și astîmpere chinul, adăpîndu-se la izvoarele unei poezii populare, ale cărei esențe se transpun, în alte vestimente, în însăși poezia lui.

Este, evident, un popas, pe drumul lung al unei mari aventuri spirituale, al unei lirici de mare și cutremurător dramatism, exprimat în stilul propriu al unui poet ce

nu și-a găsit afinități, niciodată, cu nici un curent literar, deși primele versuri și le-a scris sub influența vădită a lui Rilke și Mallarmé, dar s-a desprins de ea repede, pentru a deveni, cu anii, cel mai personal și mai complex poet, al liricii cehă, și, după unii, al poeziei contemporane; și dacă, în entuziasmul lui, italianul Giancarlo Vigorelli, exagerază, poate, considerîndu-l cel mai mare poet în viață, el este, în afară de îndoială, unul dintre cei mari.

Ceea ce a creat, în jurul poeziei lui Holan, acea carapace impenetrabilă pentru o bună parte dintre contemporani, nu a fost atât uluitoarea lui fantezie, capabilă să se exprime prin cele mai surprinzătoare metafore, ci mai ales o anumită alchimie lingvistică, forțarea unui limbaj nemăitîlnit pînă la el, pornită din strădania neobosită de a găsi o expresie poetică unică adică semnificativă. În poezie, Holan este un profund gînditor. Căutările lui lingvistice, strădania titanică de descoperire a unor modalități de expresie noi, se apropie mai curînd de speculațiile matematice ce încearcă să surprindă marile adevăruri.

De aici și explicația, cel puțin parțială, a așa numitelui izolări. Pentru a înțelege lumea și sensurile ei, pentru a explora în toată complexitatea ei viața, Vladimir Holan a trebuit s-o privească din toate unghiurile; pentru a descoperi adevărul a trebuit uneori să-l întoarcă pe dos; pentru a înțelege dragostea, și-a impus să cunoască ura; pentru a putea pătrunde în adîncurile ei viață, a fost nevoit să se angajeze în dialog cu moartea. Dar toate acestea de pe poziția obiectivă a gînditorului care devine poet prin dramatismul căutării și experiența lirică a adevărilor eterne.

O asemenea «izolare» nu-l putea lăsa străin pe poet de avaturile epocii lui. În perioada, încă de pe atunci tragică, a ascensiunii fascismului, al cărei prim gong îl suna războiul civil din Spania, urmat de dictatul de la München, Holan scrie *Cu pana de corb* care constituie o adevărată incizie în tragedia europeană și cuprinde pagini de adevărat vizionar. Dezmembrarea și apoi ocuparea Cehoslovaciei, îl determină să scrie cu febrilitate volumul *Septembrie 1938*, în care afirmîndu-și încrederea fermă în vitalitatea poporului, acuză trădarea, iar după eliberare își reafirmă prezența cu volumele *Mulțumesc Uniunii Sovietice*, *Panihida*, *Soldat al Armatei răsii* și *Tie*. În care același Holan din totdeauna cîntă idealurile aceluiași Holan, ca și în paginile *Încăpălărilor* aparute cam în același timp, nouă încercare de surprindere a dramei existenței umane, prin jocul dintre cotidian și absurd, ce ascunde sensuri eterne.

De curînd, în Italia, opera acestui poet, pe care *Noaptea cu Hamlet* o sintetizează atât de sugestiv, dar care poate nu e nici pe departe încheiată, a primit premiul internațional pentru poezie *Etna Taormina*, alături de opera lui Giuseppe Ungaretti și a lui Hans Enzensberger.

E o recunoaștere care confirmă înscrierea opere lui Vladimir Holan pe orbita poeziei mondiale.

JEAN GROSU

În curtea policlinicii

Azi dimineată, pe cînd în curtea policlinicii se scutura un covor,
am auzit bubuituri amarnice și-nverșunate,
și dintr-o dată m-am gîndit la inimile care bat
amarnic și înverșunat
în balamalele mîrite ale speranței, speranța într-un viitor mai blind
și care n-o să mintă, chiar de-ar avea dreptate.
Eu dintr-o dată m-am gîndit la sumedenia de oameni
descumpăniți și cerșetori
și la acei ce nu mai pot cerși, mai oboșiți fiind decît o mîină după bătălie.
Eu dintr-o dată m-am gîndit la creaturile zvirlite pe ușă-afară de acei
care vorbesc mincînd, căci statutele penaiților le-au dat în dar
firul cîmășii virginala sau șerbetul zăpezilor de-april,
eu dintr-o dată m-am gîndit la cei
care se înțeleg cu moartea, capricioasă de obicei, numai în limba țărilor,
deodată m-am gîndit la toți acei
care doresc mereu ceva și sînt mereu dezamăgiți
în așa fel că nu se-aleg decît cu furia dorinței
și băliga de vacă în loc de unt de mai,
de-odată m-am gîndit la cei întotdeauna trași pe sfoară
în așa fel încît devin la urma urzii niște duhuri,
da, duhuri, în așa măsură că li găsești mereu prezenți în corpul tuturor
subsolurilor bronhitice,
mereu prezenți în corpul celor care n-au pus nimic în gură de multă, foarte
multă vreme,
și-și încălzesc palmele late
la soba-nchipuirii-n care tăciunii mor cu gesturi submarine,
de-odată m-am gîndit la disperaiți bălăbănindu-se pe străzi
în ghetele minjite de alcool,
la cei atît de-adeșea înțilniți încît devin cu vremea invizibili
în umilața lor care-nveștește la larma ei făurăria poleitorului de egoism,
de-odată m-am gîndit la toți acei de-a căror existență poate doar Domnul știe
dacă i-au telegrafiat copiii, dacă au înhățat un post de radio,
și dacă-acești copii nu sînt la fel de nemiloși ca și adulții.
De-odată m-am gîndit la cei de care lumea spune că sînt indescifrabili
deși e vorba pur și simplu doar de ființele acelea de care nimeni n-are milă,
și dintr-o dată m-am gîndit la fetele cu fața pală din prăvăliile aflate în
locurile neumbrite
unde lumina arde toată ziua și unde nimenea nu vine,
însăpămintate cînd se-ntimplă să intre totuși cineva să cumpere
o biată piine,
de-odată m-am gîndit la toate cele care-nfruntînd primejdia și teama
aduc pe lume un copil din flori și-mpart mizeria în două,
mizeria urzicilor și-a prunelor din cîmîtir,
pe cînd destinul le dă senzația vinului
care pătrunde-n nări în timpul unui hahot de ris,

eu dintr-odată m-am gîndit la negustarii ambulanți care goneșc după tramvay
cu infama complexentă a tuberculoșilor și la prefăcuta lor gălăgie,
la cîntărețele rămase fără glas
și care pe măsură ce-l pierd își adîncesc la rachie decolteul ca să-și arate sîinii,
la slujnicile care-atunci cînd fac curat în casele bogate
sînt nevoite să pășească desculțe, ba mai mult, să umble pe preșuri
nu cumva să lase vre-o urmă
neagră pe parchet

de-odată m-am gîndit la toți acei care-și petrec prin nas inelul,
la toți acei care-și tirîți neconștient acolo unde sînt tot atît de necesari ca sarea,
da, m-am gîndit la toți acei în care sînt și-o să mai fiu
atîta timp cît vor mai fi femei bătrîne, părăsite și nevoite să cerșească
în gări, cu spatele lipit de ziduri,
oh, da, exact acolo unde toți se grăbesc din cale-afară,
atîta timp cît vor mai fi bătrîni, sărmani,
osul și pielea funeralelor inscripții,
siliți cu toate astea să trăiască și s-omutească repede prin gura morților
oh, da, exact acolo pe unde trec trîndavii care au uitat ce-nseamnă mila,
și-atîta timp cît va mai fi mizerie și sărăcie,
dezamăgite amîndouă că-s ne-țelese și că sînt neînțelese fiind sclave,
atîta timp cît vor mai fi oameni sărmani ce din mîndrie odîună silinc ban cu ban

pentru cosciug și muzică funebă,
atîta timp cît vor mai fi nefericiți cu burta goală
nefericiți care-și success destinul și-l pun să soarbă camoara tănuită-n
templul măreț al Sfintei Elegii
și nu pricep de ce-au venit pe lume, nici nu pricep de ce poartă-un nume,
cei care-ajunși la vîrsta coaptă sînt îngropați în timp de pace în
lăzi de zahăr,
cei care-atunci cînd sînt copiii sînt îngropați în cutioare de săpun.

Mărturisire de dragoste

Doar strofa patra, cîntului gîrpar,
în mîntea ta va dănuir. Îți cer,
încet de tot și mai puțin sever,
s-o cîntî cu glasul tău oracular.

Doar strofa patra cînt-o pe viori
înalt de tot, pe strunele de sus,
și degetul tău mic, sfîșos, supus,
să cadă în visare uncoari.

Doar strofa patra care... nu, deloc!
Nu, jartă-mi graba și-nțelege-onume
de ce pe filă tremură-al meu nume,—
(trecea un car cu lemne pentru foc)

.....
.....
.....
.....

În românește de VIRGIL TEODORESCU

Medicul-scriitor André Praga

Autorul acestei piese, care semnează André Praga, este doctorul André van Praag din Bruxelles, medic endocrinolog și, în « orele libere », dramaturg. Descendent dintr-o veche familie olandeză, el s-a stabilit încă din adolescență în Belgia, unde și-a făcut studiile de medicină, completate ulterior prin călătorii prelungite în Franța și în Austria (mai ales la Viena). Face parte din « Asociația medicilor-scriitori ».

André Praga posedă o cultură literară și artistică (aceasta în special în domeniul muzicii) cu totul rară, pe care l-ar putea-o învidia chiar unii profesioniști ai artelor respective. La aceasta se adaugă un simț aș spune excepțional pentru frumos în general, simț înăscut și apoi cultivat prin lecturi bogate și variate, prin frecventarea muzelor și concertelor oriunde le găsește în numeroasele lui peregrinări prin țările Europei occidentale.

Afară de *Un Stradivarius pentru Brummel*, André Praga a mai scris următoarele piese: *Umbre* (« un act tragi-comic »), *Întâlnire la Brillat-Savarin* (comedie), *Intimplarea* (comedie « fantastică »), *Cameleonul* (dramă psihologică) și *Dușka*. Toate sînt într-un singur act, cu excepția ultimei (în colaborare cu André Steppe), care are două acte și șase tablouri și este inspirată « liber » dintr-o scurtă povestire a scriitorului rus Mamin-Sibiriak (1852—1912). Unele dintre ele sînt traduse și jucate în Finlanda și în Republica Federală Germană sau au fost publicate în revista « L'Avant-scène » (Paris). Caracteristica lor principală o constituie, în ce privește conținutul, un așcutit spirit de observație, atent cu deosebire la aspectele mai mult ori mai puțin ridicule ale vieții oamenilor. Cit despre realizarea lor literară, este de notat, în primul rînd, vioiciunea dialogului, cu replicile lui prompte și totdeauna la obiect.

Doctorul André van Praag este un sincer prieten al țării noastre, pe care a vizitat-o, ca turist, în vara anului 1963, împreună cu soția sa, doctor în Litere și profesoară la Institutul Superior de limbi străine din Anvers. Călătoria lor în România s-a soldat, între altele, cu o bogată recoltă de fotografii, care, cu ajutorul episcopului, sînt transformate într-un adevărat film documentar de propagandă pentru noi, prezentat, ori de cîte ori se ivește prilejul.

Publicarea în « Secolul 20 » a unei dintre lucrările dramatice ale lui André Praga eu o consider și ca un act de prietenie la adresa unui admirator al țării noastre.

Un Stradivarius pentru Brummel

comedie
picarescă
într-un act

La un pungaș — pungaș și jumătate.
(proverb spaniol)

Personajele:

JULES BOUTON, negustor de cămăși
JOE
JACK

Acțiunea se petrece în zilele noastre, într-un Bruxelles improbabil.

TABLOUL ÎNȚII

Interiorul destul de cochet al unui luxos magazin de cămăși, « La Brummel ». Pe teighea, o oglindă portativă. De cealaltă parte a teighelei, la perete, un galantar cu saltare mari jos și cu niște rafturi, pline cu materiale de cămăși, sus. Într-un colț al magazinului, două fotolii și-o măsuță modernă pe care se află cîteva reviste de modă bărbătească. La ridicarea cortinei, Jules Bouton își aranjează marfa. E un om de vreo cincizeci de ani, voinic și scund, cu părul cărunț. Intră un tînăr cam de douăzeci de ani, îmbrăcat sărăcăcios, cu o cutie de vioară la subțioară. Bouton îl privește bănuitor. Joe arboarează un aer intimidat.

ANDRÉ PRAGA, *Histoire d'une chemise et d'un violon* (comédie picaresque en un acte). Extraît de la revue « Audace ».

BOUTON, JOE

BOUTON: Ce doriți? Cămăși, cravate, pijamale?

JOE: Numai că...

BOUTON: Tocmai am primit un bogat sortiment de cămăși de poplin de mătase, ultimul model, calitatea-nți. Mai avem și ultima modă: cămăși care trebu, călceate.

JOE (după o scurtă șovăială): Aș dori o cămașă de seară...

BOUTON: Sintem foarte bine asortați. De frac sau de smoking?

JOE: De frac... Și mi-ar mai trebui un guler tare și-un papion alb...

BOUTON: Ce măsură?

JOE: La cămașă treizeșopt, la guler treizeșnouă.

BOUTON (scofând o cămașă dintr-un sertar): Vă recomand cămașa asta... Calitate extra. Costă cinci sute de franci³.

JOE: Numai că... N-am venit să cumpăr...

BOUTON: Pofim?

JOE (incurcat): Liniștiți-vă! Nu sunt vânzător ambulant și nici nu umblu să cer de pomană...

BOUTON (rece): În cazul ăsta, ce dorești, tinere?

JOE: Domnule, sunt foarte incurcat. Serviciul pe care vreau să vi-l cer este destul de neobișnuit. Vreți să fiți dragut și să-mi împrumutați pentru diseară o cămașă scrobită, un guler tare și-o cravată albă?

BOUTON (tăios): Tinere, ai greșit adresa. Firma Brummel nu împrumută haine... Pentru asta există prăvălii anume.

JOE: Știu, domnule, știu... Dar n-am cu ce să plătesc garanția care se cere... Vedeți dumneavoastră, sunt lefter...

BOUTON: Cum?

JOE: Orișt de ciudat ar putea să vi se pară, există tipi curățaiți, complet curățaiți... Sunt student la Conservator, la clasa de violă. În fiecare lună — vă spun drept — părinții îmi trimit un mandat, cu care-mi plătesc gazda, mîncarea și cu care fac față la alte cheltuieli mărunte. Luna asta însă, bătrîni, care locuiesc în provincie, n-au putut să-mi trimită nimic. Se luptă și ei din greu cu niște greutăți materiale grozave... Dar ajung și la chestiunea care m-aduce la dumneavoastră... Am reușit să fac rost pentru diseară de-un angajament la baronul Calville de Maldegheem, care dă o petrecere la el acasă, în Avenue Roosevelt... Cîțiva colegi și cu mine am înghiebat o orchestră de cameră. Și onorariul pe care-am să-l primesc o să mă pună la adăpost de grijă pe cîteva săptămîni... Numai că trebuie să fiu în frac. Am putut să-mi împrumut unul de la un amic, dar mai am nevoie de cămașă scrobită, de gulerul tare și de cravata albă... Iată de ce îndrăznesc, domnule, să fac apel la bunățatea dumneavoastră. Vă dau cuvîntul meu de onoare că mîine dimineață vi le-aduc înapoi.

BOUTON: Cunoșc povestea... Cine-mi garantează mie că dumneata ai să mi le dai îndărăt?

³ Evident, belgieni! (N. tr.).

JOE: Domnule, chiar dacă sunt sărac, sunt cinstit... E-adevărat că nu mă cunoașteți. Așa că neîncrederea dumneavoastră e justificată... Nu știu ce să vă las în ga... Pot să vă las vioara?

BOUTON: Nu-s deloc încîntat... În sfîrșit, dacă vrei... Dar n-ai nevoie de instrument diseară?

JOE: Nu, cînt la violă... Mîine dimineasă, cînd v-aduc lucrurile, îmi iau înapoi vioara.

BOUTON: Bună afacere fac, n-am ce zice! În fine, treacă de la mine! (Joe îi dă cutia cu vioara.)

JOE: Pot să vă rog s-aveți mare grijă de ea?

BOUTON: Nu-ți fie frică. Numai că dă-mi voie să văd dacă e ceva în cutie. (O deschide și constată că înăuntru se află într-adevăr o vioară.) În regulă... (Scoate de sub teighea o cămașă albă, un guler și-un papion alb.) Îți împrumut cămașa asta; e puțin cam șifonată și n-are nici monogram. Și uite și-un guler și-o cravată...

JOE: Mii de mulțumiri, domnule, sunteți foarte bun.

BOUTON: Eu, tinere, nu sunt, ca majoritatea confrăților mei, lacom la cîștig. Cînd trebuie, știu să-mi ajut aproapele.

JOE: Sunteți un filantrop. Nu-mi plac vorbele mari, dar cu dragă inimă v-aș spune «mecenatul meu».

BOUTON: Ei, să nu exagerăm! (Arătîndu-se pe sine.) Jules Bouton a avut întotdeauna o slăbiciune pentru artiștii tineri. Îți împachetez cămașa. (Face pachetul, pe care i-l dă lui Joe.)

JOE: Domnule Bouton, îngăduiți-mi să vă salut respectuos. Încă o dată, mii de mulțumiri! Pe mîine dimineată...

BOUTON: Pe mîine! (Joe iese. Bouton pune cutia cu vioara pe galanterul din spatele teighelei.) Jules Bouton, protector al artelor! Cui l-ar fi dat prin mîinte?

TABLOUL AL DOILEA

Același decor. După cîteva ceasuri. Bouton, în picioare, în dosul teighelei. Intră un domn, cu la patruzeci de ani, foarte elegant îmbrăcat; pronunță accent englezesc. Bouton se-nclină pînă la pămînt.

BOUTON, JACK

BOUTON: Domnul dorește?

JACK: Aș vrea să văd o cravată expusă în vitrină: cea roșie cu dungulițe înguste albe.

BOUTON: Ah, da, știu care. O scot numaidecît. E o piesă foarte frumoasă, marfă italiană, de import, de mătase naturală, cu desen original și foarte la modă. (O dă clientului, care se privește cu ea în oglinda de pe teighea.) Vă stă minunat.

JACK: E foarte smart, o iau.

BOUON: Trei sute de franci. (*Jack plătește fără să clipească.*) Domnul este englez?
JACK: Văd că accentul meu insular mă trădează... Da, am onoarea să fiu cetățean britanic. Dar trăiesc pe continent. Bruxelles e portul de bază... Și dumneavoastră? Sunteți muzician?

BOUON: Muzician? Nu, de ce?

ACK (*arătând cutia de vioară de pe galantar*): Credeam că știți să cîntați la vioară.

BOUON (*rîzînd*): Nu, instrumentul nu-i al meu. L-am primit în păstrare de la un student sărac de Conservator, pentru că i-am dat cu-mprumut o cămașă de seară.

JACK: Înduioșător... Bine... La revedere, domnule. (*Dă să iasă.*) A, domnule... cum să vă spun... am un hobby, un viciu, dacă vreți. Sunt colecționar de instrumente muzicale vechi. Cum dau peste-un instrument muzical, curiozitatea nu-mi mai dă pace... Se-ntîmpină chiar și unui englez să fie indiscret... Îmi dați voie să mă uit la vioara asta?

BOUON: Firește, domnule. La dispoziția dumneavoastră. Numai că... mă cam tem să nu fiți dezamăgit. E cu siguranță un instrument obșnuit. Nu-s nici eu așa de năiv. Gîndiți-vă și dumneavoastră, ce poți lăsa în gaș pentru-o cămașă?... În sfîrșit, uitați-vă, și-o să vă dați singur seama. (*Îi dă cliențului cutia. Acesta scoate cu grijă vioara, scoate din buzunar o lupă și-ncepe să examineze îndelung instrumentul.*)

JACK (*ca și cum și-ar vorbi sieși*): Good Gracious! Astonishing! Incredible!

BOUON: Ce-i de necrezut?

JACK: Dumneavoastră posedați, cred, un instrument de-o valoare inestimabilă.

BOUON: Cum? Inestimabilă?

JACK: Dacă nu mă-nșel... e un Stradivarius.

BOUON: Un Stradivarius. Vă-nșelați. Tinerelul ăla sărac să aibe-un Stradivarius?

JACK: Fără să știu, firește. Să știți că-n materie de antichități se mai îndeplîș și miracole. (*Pîdînd încîntat vioara.*) O cumpăr pe loc... Vă ofer cinci sute de mii de franci.

BOUON (*stupefiat*): Cinci sute de mii pentru dibla asta?

JACK (*afirmativ*): La prețul ăsta, sunt cumpărător.

BOUON (*se gîndește, apoi se schimbă la față*): Dar... cu toată bunăvoința de care sînt în stare... nu pot... cu conștiința-mpăcată... să vă vînd astăzi instrumentul... Trebuie! să cer consimțămîntul proprietarului... Pe băiat îl vîd mîine dimineață... Am să-i transmit propunerea dumneavoastră și, dacă se-nsvoiește să se despartă de instrument, vă apartine.

JACK: Marvellous! Trec mîine după-amiază devreme. Dacă încheiem tranzacția, vă semnez un cec pentru City Bank... Domnule, sunt încîntat!

BOUON: Da? eu!

JACK: By, by!

BOUON: Domnule, permiteți-mi să vă mai pun doar o mică-ntrebare... destul de jenantă, pentru mine... Spuneți c-o să-mi semnați un cec... Numai că...

JACK: Înțeleg... Vă temeți că am să vă semnez un cec fără acoperire.

BOUON: Stimate domnule, vă rog să nu vă supărați. Dar... acum cîteva minute n-aveam plăcerea să vă cunosc... Am o meteahnă: sînt cam nelcrezător din fire...

JACK: Nu vă faceți scrupule... În locul dumneavoastră, aș fi procedat la fel. Mîine, în prezența mea, veți telefona la City Bank: ei tratează toate tranzacțiile mele... Sunt lordul Knatchbull Dunle și locuiesc în permanentă într-un apartament la hotel Metropol...

BOUON (*în culmea fericirii*): Încîntat, milord... Permiteți să mă prezint și eu: nu mă numesc Brummel... mă cheamă Jules Bouton.

JACK (*rece*): Well, domnule Bouton, încîntat... (*Își privește ceasul de la mîină.*) Trebuie să plec... Sunt așteptat la ambasadă... Domnule, pe mîine!

BOUON (*care-i însoțește pînă la ușă*): Sper din suflet că am să vă revăd, milord! (*Exit Jack. Bouton rămîne singur.*) E de necrezut ce mi se-ntîmplă... nemaiapomenit! Ce tip rasat aristocratul ăsta englez! Și ce simplitate în purtări! (*Își freacă mîinile, face doi-trei pași de dans și fredonează: «Cum vine fericirea din senin!»*)

TABLOUL AL TREILEA

Același decor. A doua zi de dimineață. Bouton se plimbă nervos prin spatele teighelei. Întră Joe vesel.

BOUON, JOE

BOUON: A, dumneata ești. Mă bucur că te vîd.

JOE: Nu mai puțin, domnule.

BOUON: Cum a fost concertul? Succes?

JOE: Foarte reușit. Vă mulțumesc pentru că ați fost draguș și m-ați ajutat.

BOUON: Era un fleac.

JOE: Încipuiți-vă că după concertul clasic, baronul de Calville ne-a oprit, pe mine și pe cîteva colegi, ca să cîntăm pentru invitați muzică de dans. Am cîntat pînă la trei noaptea... și mi-am dublat onorariul.

BOUON: Mă bucur pentru dumneata!

JOE: Așa că pot să cumpăr cămașa, gulerul și cravata pe care mi le-ați împrumutat cu-atîta generozitate.

BOUON: Să n-aud de-așa ceva, tinere! Ți le dăruiesc... din toată inima. (*Arătîndu-i un fotoliu lîngă mîsușă.*) la loc. (*Bouton se-șază-n fața lui.*) Mai am o surpriză grozavă pentru dumneata... Ține-te bine... Am să-ți cumpăr vioara.

JOE: Să-mi cumpărați vioara? Ce să faceți cu ea?

BOUON: Aș vrea să-i fac un cadou frumos nepotului meu care-mplinește majoratul... Și... mai ales... vreau să fiu generos față de-un artist tînr de mare viitor... Ți dau cincizeci de mii de franci pe vioară.

JOE: Cincizeci de mii? E o sumă. (*Cu gravitate.*) Din păcate, vioara asta nu-i de vînzare.

BOUON (*însălmîntat*): Nu-i de vînzare?

JOE: Îmi pare rău... Vioara e-o amintire de familie. O am de la bunicul măicu-măi, care locuia în Italia. După moartea lui, am găsit instrumentul în pod, printre niște boarfe vechi.

BOUTON (zîmbindu-și fericit): În Italia... Păi, atunci se explică totul... (Către Joe.) Tinere, ieri îmi spuneai că ai mari greutăți bănești!

JOE: De-aseară sunt ceva mai mici.

BOUTON: Uite, am să fac o nebulie! Nu cincizeci de mii, o sută de mii îți ofer pe vioară... O sută de mii peșin... Nu mai ezita... e ultimul meu preț. În viață, trebur' să ști să te decizi: ori viață fără griji, ori gioara asta...

JOE (după ce reflectează): Aveți dreptate... Dragă domnule, nu mai rezist... Dar vă rog să mă credeți că mi se rupe inima să mă despărț de instrumentul ăsta. E minunat... Totuși, ca să fiu sincer, oricât de minunat o fi, tot nu face bani pe care mi-i dați...

BOUTON: Văd că ești un băiat cinstit... (Cu mîrînimie.) Săvîrșind fapta asta bună mă gîndesc mai cu seamă să ajut un tinăr, să sprijin un artist remarcabil...

JOE: Aveți o inimă de aur, domnule Bouton. Am să-mi pot ajuta bătrînil... Sunteți un om nemaipomenit.

BOUTON (rîzînd): Și dumneata, un viitor Paganini! O clipă! Mă duc să-ți aduc banii. (Joe, rămîne singur și răsfoiește distrat revistele de pe masă. După cîteva clipe, Bouton se-ntoarce și-i dă lui Joe patru teancuri de bancnote.) Numără-i, să vezi dacă-s toți...

JOE: N-aș îndrăzni... De altfel, am o încredere oarbă în dumneavoastră.

BOUTON: Mă bucur!

JOE: Drept să vă spun, n-am avut niciodată-n mînă atîția bani. Nu-mi rămîne decît să vă mulțumesc din tot sufletul... Lă revedere, domnule Bouton.

BOUTON: La revedere, tinere. Mai dă pe la mine din cînd în cînd... Cariera dumitale mă interesează. (Exit Joe. Bouton rămîne singur.) Ce zi frumoasă! Colecționarul englez are să pice din minut în minut. Maniacul și pierduse cîmpatul. Ia să facem o socoteală... rămîn cu patru sute de mii de bătrîne, ciștig net... Poate că m-am pripit mulțumindu-mă numai cu cinci sute de mii cît mi-a oferit... în fine... poate că-mi clupește ceva...

TABLOUL AL PATRULEA

O străduță pustie, seara. Jack se plimbă privind prudent în jur. Intră Joe în fugă. Poartă un pardesiou elegant.

JOE, JACK

JOE: Hello, Jacquot!

JACK (fără urmă de accent englezesc): Ura, frățioare! Mă bucur că te văd! Dacă e să mă iau după mura ta veselă, cred că treaba a mers strună...

JOE: Ca pe roate. Dobitoicul de negustor mi-a cumpărat vioara pentru... hm... cincizeci de mii de bătrîne... Crede c-a făcut o afacere grozavă...

JACK: Drace! Păi l-am făcut să creadă că era un Stradivarius și c-am să-i cumpăr cu cinci sute de mîlare... Eu zic că l-ai cerut cam puțin... Te-a dus!

JOE: N-am îndrăznit să cer mai mult. Sunt abia un debutant!

JACK (părintește): Vezi tu, draguță, în branșa noastră trebur' să fii îndrăzneț la culme, să nu te miri și să nu fii impresionat de nimic, să nu te lași îmbrobodit sau dus de nas... Ia spune, cît face, la urma urmei, scripca?

JOE: Am cumpărat-o de ocazie-n bazar... Era cea mai ieftină... O sută nouășnouă de franci și cincizeci...

JACK: Rupere! Trebur' să-i adăugăm la chețuilele generale!

JOE (ironic): Poate că-i putem scădea din suma declarată la fisc?

JACK: Șmechere! A, știu că și eu a trebuit să mă scutur de trei sutici pentru-o cravată roșie, cumpărată la Bouton... Escrocul!

JOE: Pică la țanc! Cravatele frumoase fac impresie la plăpîi! (Rîzînd.) Și cretinul ăla de Bouton care te-așteaptă.

JACK (declamînd): «Nu vezi venind pe nimeni, soră Ană?»

JOE: Da!... Ia spune, nu crezi că riscăm să ne umfle?

JACK: Nici gînd, scumpule. Uităi c-am fost student la drept... Cunosc jurisprudența... Asta-i o escrocherie care nu se-ncadrează-n cod... N-am afirmat niciodată că ar fi vorba de-un Stradivarius autentic... Și, pe urmă, chiar și-un cunoscător se poate-ngela, nu?

JOE: Ești un as... un maestru-n arta ușurării buzunarelor.

JACK: Vocația, iubite!

JOE: Ar trebui să iei și niște lecții de canto.

JACK: Lecții de canto! Pentru ce?

JOE: Pentru voce! Ca să capeți un certificat că ai vocație.

JACK: Tu vorbești? Cabotinule! Să te dai drept muzicant cînd n-ai habar de deosebire între-un «do» și-un «si».

JOE: Mai bine l-am dosi. Las-o baltă și să-mprîșim banii. (Scoate un teanc de bancnote din buzunar.) Uite jumătate: douăzeci de mii...

JACK: Mersi, bătrîne. Înțeleptul se mulțumește cu puțin! Vezi s-o-nvîrți mai bine data viitoare... Eu o șterg la Saint-Tropez unde am niște șuste mari.

JOE: Drum bun, Jack! Și nu-ți uita cravata roșie! (Joe rămîne singur.) Nu-i rău deloc pentru prima lovitură. Ia să vedem, vașcă! douăzeci, bașca cincizeci... nu-i rău deloc... Între amici trebui să-ți dai o mînă de-ajutor. Prostănacl de Jack. (Către spectatori.) Cum spunea și La Fontaine: «Plăcerea-i îndoită cînd punești pungașul!»

Cortina

1963, octombrie

În românește de ROMULUS VULPESCU

Acad. G. OPRESCU

Anna Brâncoveanu Contesă Mathieu de Noailles

Salutaire, nomade et toujours étonnée,
Je n'ai pas d'avenir et je n'ai pas de toit,
J'ai peur de la maison, de l'heure et de l'année.

Contesa de Noailles a fost și este pe drept considerată printre cele mai mari personalități literare, în epoca de la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, iar ca femeie-poet, în aceeași perioadă, și nu numai în Franța, absolut fără rival. Și, fiindcă femeile poete renumite sînt rare în istoria culturii omenirii, nu însă autoarele de romane ori de scrisori, deseori a fost comparată cu cele a căror înaltă glorie a ajuns pînă la noi, cu Sapho, din lumea antică, cu Marceline Desbordes-Valmore, de la începutul secolului trecut, elogiată, după cum se știe, în maniera splendidă proprie lui Baudelaire.

Era copilă lui Grigore Brâncoveanu și a Raluței Musurus, fiica ambasadorului Musurus Bey, utilizat de guvernul turc în relațiile lui diplomatice, mai ales cu englezii. După tată, ea era evident româncă, din neamul Basarabilor și al lui Brâncoveanu. După mamă grecoaică, cum îi plăcea să fie considerată și cum se considera ca origine ea însăși, urmașă a unei familii celebre cretane, al cărei unul din strămoși fusese prieten și în corespondență cu Erasmus.

A fost remarcat adesea de mulți, și cu oarecare neplăcere, mai ales de români, puținul loc pe care originea tatălui l-a ocupat în viața renumitei poetese. Se cita chiar de către cei care împărtășeau acest sentiment, că unui ziarist francez care o întrebase despre sentimentele ei în legătură cu țara strămoșească, răspunsese că nu-și aduce aminte de România, decît, în singura dată cînd făcuse o călătorie acolo, în copilărie, că asistasese la toate pregătirile impresionante, necesare unei înmormîntări a părintelui său, în care timp fusese și bolnavă de pojar. A explicat mai târziu că acest răspuns, puțin afectuos, l-a dat fiind într-o rea dispoziție, cum se găsea adesea în ultimii ani ai vieții, cînd, bolnavă, ea își petrecea aproape toată ziua în pat, devenit nu numai locul de odihnă și de alinare al suferințelor și gîndurilor care o chinau, dar și atelierul ei de lucru, așa cum a reprezentat-o Vuillard într-un splendid portret,

ANNA DE NOAILLES în epoca « Poemului Dragostei »

unde își scria versurile și de la o vreme și picta în pastel, mai ales flori și naturi moarte, adică ceea ce putea constitui un subiect la îndemână pentru cineva ducând viața anormală pe care o ducea. Pentru că jurnalistul în chestiune insistase îndeset să fie primit în aceste condiții absolut nepăcute și la o oră neconvenabilă pentru o femeie bolnavă în pat, răspunsul s-a resimțit, fatal, de la această împrejurare.

După părerea mea, ar mai fi și alte cauze, mai adânci decât cea invocată, ca să justifice o atitudine cu adevărat neașteptată, față de țara sa de origine, unde totuși gloria literară și fama de care se bucura erau tot atât de complete ca în Franța, și unde Academia Română o alesese printre membrii ei. De câte ori vorbește mai târziu de copilărie și de felul în care o petrecuse și fusese crescută, fetita de o precocitate intelectuală incomparabilă, amintirea mamei este mult mai prezentă, și numai rare ori apare undeva figura tatălui, cu vocea lui puternică, cu aspectul lui oarecum milițaresc. De altminteri, el moare tânăr, în 1885, când Anna nu avea decât 9 ani. El nu fusese decât cel care o conducea, indicându-i ce avea de făcut, ca și întregii familii, în toate împrejurările mai deosebite, iar în viața zilnică, cel care prezida de obicei la acțiunile ce se succedau în reședințele familiei din Avenue Hoche, în Paris, sau în vila Basaraba, mai târziu vila Amphyon, sediu de vacanță foarte iubit de familie. Această dragoste pentru vila de pe malul lacului Lemán, își avea origina, nu numai în frumusețea naturii și a aranjamentului grădinilor ce o înconjurau, dar și în faptul că o parte din teren fusese cumpărată de la contele Walewski, fiul lui Napoleon I și al Contesei Walewska, fructul celei mai pasionate și mai romantice dragoste a împăratului.

Mama însă, una din cele mai dotate pianiste din vremea ei, prietenă cu Paderewski, este pentru Anna izvorul tuturor plăcerilor pe care le poate simți un copil dragăstos și suprem inteligent în vecinătatea unei mame, cu însușirile excepționale ale Raluței Musurus. «Mama, pe care zeii o formaseră în Atica», cânta la pian, iar ea, «cu ochii umeziți de lacrimi», asculta cu dăviatura pianului, «devenită deodată asemenea paradisului», îl umplea sufletul cu sunete «mai frumoase ca cele care se pot auzi, mai frumoase ca cele ce se rostesc, asemenea unor păsări liberate de mîinile sale patetice». Pe de altă parte, într-un alt vers, ea declară că lingă maică-sa, cîntînd dumezezește din pian, ea se simțea asemenea sunetelor ce ieșeau din coardele instrumentului, ca și cum s-ar fi născut și ar fi luat viață din pianul mamei sale.

Tot mamei îi datoră, cam imediat după moartea tatălui, călătoria, și o lungă ședere la Constantinopol, contactul cu un mediu absolut nou, care-i dezvăluie prestigioasă lume a imperiului otoman, din locul ei de observație, într-o vilă de marmură albastră, nu departe de oraș, dar și din plimbări pe mare și pe străzile și în piețele capitalei. Toate aceste senzații și idei, pricinuite de resturile vechii capitale a Bizanțului și de ceea ce-i adăugase gustul pentru o splendoare excesivă și barbară, dar producătoare de profunde impresii, a turcilor, de viața altă de deosebită de cea pe care o dusesse și o cunoștea în Franța, de moravurile bizare, de somptuoizitatea pe care o afla oriunde, alături de o mizerie pitorească, îi vor rămîne amintiri neșterse. Ele vor apare din cînd în cînd în poeziile sale viitoare și desigur în conversația scînteietoare și plină de considerații cele mai originale, pe care n-o mai avem, din epoca ei de glorie în societate. Ele vor umple și colora unele amintiri de mai târziu, căci în momentul în care se găsește la Constantinopol, copilă fiind și neobișnuită cu viața de acolo, regretînd-o pe de altă parte pe cea imediat precedentă în parcul de lingă lacul Lemán, toată acea strălucire îndrăzneată a Orientului, mai degrabă o înrîncezează.

Educația Annei, a fratelui și a sorei sale, primul ceva mai în vîrstă, Constantin Brăncoveanu, care se găsește încă printre noi, cea de a doua măritată în Belgia, prințesă de Caraman-Chimay, a fost condusă cu o grijă deosebită. Toți trei și-au petrecut copilăria și adolescența, o parte de timp la Paris, în apartamentul din Avenue Hoche,

altă parte în actuala vilă Amphyon, de care a fost vorba, unul din locurile favorite de odihnă și de inspirație ale contesei de Noailles. «La Paris», explică ea mai târziu, în *Histoire de ma vie*, ultimul volum important înainte de moarte, «totul nu era decât piatră greoaie și apăsătoare pentru sufletul meu, copleșitoare oricînd. Totuși, aici am primit toată lecția vieții mele de copil, căci la marginea lacului nu ascultam decât vocea naturii».

Încă de la vîrsta de 14 ani, în acest mediu natural, care convenea atât de complet temperamentului său, Anna Brăncoveanu se formase repede, cultivîndu-și acel instinct profund care constituie unul din farmecele nepieritoare ale sensibilității sale, cel de a se contopi cu tot ce trăiește în natură, de a se asimila complet și de a participa la viața plantelor, a apelor ce curg, a arbuștilor ce se acoperă de frunze și flori primăvara.

Vila Basaraba și grădina de la Amphyon unde ANNA DE NOAILLES și-a petrecut tinerețea

Curînd se petrec în viața ei evenimente determinante. Mai întîi, în 1897, adică la vîrsta de 21 de ani, căsătoria cu contele Mathieu de Noailles, aparținînd unei familii care-și putea urmări strămoșii pînă în secolul al XI-lea. Apoi, în 1900, nașterea copilului, Anna-Jules, ceea ce dezlănțuie în sufletul tinerei mame o explozie de sentimente întinse și variate, ce se exprimă adesea în poeziile din acea vreme.

Nu este în intenția mea să analizez poezia Annei de Noailles, decît în măsura în care ea îmi oferă date și puncte de reper, cu privire la psihologia poetesei, la viața ei intimă, la ceea ce o preocupă în anume împrejurări. Este adevărat că opera sa voluminoasă are un caracter autobiografic impresionant și îndubitabil. Sînt epoci în care cea mai mică experiență sufletească își găsește forma melodică în versuri, și mai toate aceste experiențe se referă la amor și la consecințele amorului, Amorul fiind zeul pe care contesa de Noailles l-a adorat toată viața, cum o spune în versuri admirabile din numeroase poezii, și căruia vrînd-nevrînd i s-a supus. Deși totul este voalat, pentru cine locuia în Paris sau frecventa pe Anna de Noailles, sub acel voal ușor ar fi putut ghici la cine se raportau aluziile. Nu este cazul meu, după cum nici, odată fixată tema pe care o înlînm mai des, nu doresc a intra prea adînc în analiza acestor elemente primordiale și atotputernice. Ceea ce mă interesează doar tangențial — și cu aceasta încetez să mă mai ocup de operă — este că de la primul volum de versuri, *Le Cœur innombrable*, apărut în 1901, pînă la *L'Honneur de souffrir*, din 1927, asistăm la evoluția sufletească a Annei de Noailles, fiindcă, cum am mai spus, cu puține excepții, totul este subiectiv și în raport cu vreun eveniment precis, legat de amor, de pasiune, de amărăciune în fața vieții și a decepțiilor înfîlțite, de o inimă care arde de dorul de a se contopi fizic, dar pe care o vîrșă mai înaltă și alte împrejurări o împiedică de a se realiza. Totul contrastează deci cu entuziasmul, bucuria de a trăi, nevoia de a se dăru, care fac farmecul irezistibil al celor poezii din prima tinerețe, în care poetesa își cînta sentimentele cu forța și frumusețea unei inspirații de zei.

Le Cœur innombrable a făcut senzație. La 25 de ani, o tînră din cea mai înaltă aristocrație franceză și română publica un volum de cîteva sute de pagini care, începînd cu titlul, unde adjectivul «innombrable» lua în limba franceză o semnificație atît de neobișnuită pînă atunci, alături de substantivul «cœur», deschizînd posibilități de înțelegere sufletească, de varietate perspective, și continuînd cu poeziile și din acest volum și din cele imediat următoare, de un lirism care se ridică pînă la cel mai înalt nivel al expresiei, uimea pe cîtorul francez. În strofa cu care începea a doua poezie din *Le Cœur innombrable* se găsea cheia cu care va fi posibil să deschidem și să explicăm atitudinile poetesei: «Natură, cu suflet profund, pe care se odihnesc cerurile/ Nimeni nu va fi iubit mai călduros ca mine/ Lumina zînelor și dulceața lucrurilor,/ Așa luminosă și pămîntul în care s-a născut viața»¹, pentru a termina cu versul admirabil: «Te țin cuprinsă toată, în brațele mele, natură». Sau încă prima strofă, în care dă definiția vieții profunde din poezia cu același nume: «Să fii în natură asemenea unui arbore uman, / să-ți întinzi dorițele ca niște crengi pline de foi/ și să simți în noaptea tăcută, sau cînd e furtună, / seva universală aflîndu-și în mine»².

¹ *L'Offrande à la nature: Nature au cœur profond sur qui les cieux reposent, / Nul n'aura comme moi si chûdement aimé / La lumière des jours et la douceur des choses, / L'eau luisante et la terre où la vie a germé.*

² *La vie profonde: Être dans la nature ainsi qu'un arbre humain, / Être des désirs comme un profond feuillage, / Et sentir, par la nuit paisible et par l'orage, / La sève universelle affluer dans ses mains !*

Efectul cărții este enorm și răsunător, dar nu unanim favorabil, cum se întîmplă adesea cu toate lucrurile într-adevăr esențiale. Sînt și din cei care, în cîntul inspirat, dar prea subiectiv al poetesei, găsesc o atitudine romantică, ce li se pare depășită; nu le plac anumite vorbe, revenind prea des, de pildă «l'azur», și chiar «l'amour». Alții reproșează contesei — cum ne informează Louis Perchê în studiul său — că este un poet al senzației, sprînjit de 25.000 de adjective, cărora le dă drumul prea des. Totuși, aceasta nu este părerea marelui majorității, și mai ales a acelor care știu aprofunda și simți o poezie. Gloria Annei de Noailles crește și deșteaptă multe invidii, pînă și, sau aș putea zice mai ales, în clasa ei socială. Ducesa de Montebello este indignată că această «orientală», devenită stăpîni a vorbeli franceze, umește pe toți cu darul ei, nu numai în versuri, dar în conferințe publice și chiar în înlîniri cu caracter social, unde improvizările ei sînt o încîntare pentru ureche și pentru inteligență. Ducesa de Montebello e mai ales supărată că cele două surori, cea măritată în Belgia și cea din Franța, se consideră «franceze»: «Allons donc, elles Françaises? Ce sont des gavroches de Byzance». Expresia a trebuit să existe și este citată de mai toți cîți s-au ocupat cu studiul contesei de Noailles.

Pentru a înțelege aroganța supărătoare a acestei afirmări batjocoritoare, trebuie să amintim că familia de Montebello este de foarte recentă nobilite napoleonică, deci nici o comparație cu cea de Noailles.

Ceea ce trebuie să fi exasperat încă pe femeile din înalta societate franceză este că Anna de Noailles avea cele mai strînse legături cu toți șefii partidelor democratice din Franța. Era intimă cu Poincaré, cu Herriot, dar mai ales cu Jaurès, pe care îl admira profund și de care era admirată pentru însușirea lui supremă, pe care le era comună, de a utiliza în chipul cel mai elocvent și mai efectiv limba franceză, pe care și unul și altul o cunoșteau la perfecțiune și în care, în anume împrejurări, la semnificația obișnuită o cuvîntului, adăugau un sens nou, sau făceau din el o formă de cugere care le era personală, cum făcuse Anna de Noailles cu titlul *Le Cœur innombrable*, ca să dăm un exemplu. Tot din pricina înclinațiilor ei democratice, o găsim, ceea ce este așă de rar în aristocrația franceză a timpului, între dreyfussari, în faimoasa chestiune a lui Dreyfuss, care a turburat într-o atît de mare măsură opinia publică franceză. Aceste înclinații spre popor, după cum a mărturisit mai tîrziu, i-au fost mai întîl sugerate chiar în copilărie, cînd se ducea la lecțiile pe care le lua cu profesorii ei, de inscripția «Liberté, égalité, fraternité», pe care a văzut-o înscrisă pe frontonul unei școli prin fața căreia trecea, și care i-a deschis orizonturi surprinzătoare pentru un copil, dar posibile la cineva de inteligență Annei Brancoveanu.

O contesă de Noailles, care atrăsese, se pare, din punctul de vedere al simpatțiilor sale politice și pe soțul ei, era un lucru cu totul rar în familiile de veche aristocrație, și chiar într-o bună parte a burgheziei. Totuși, instituțiile înseși cu un caracter profund conservator, cum era încă atunci Academia Franceză, sînt nevoite să recompenseze într-un fel oarecare apariția unei personalități literare atît de manifestă, care făcea onoare limbii franceze. *Le Cœur innombrable* primește un premiu de la Academia Franceză. Cîțiva ani mai tîrziu, guvernul îi acordă pentru meritele literare unice Franței. Cîțiva ani mai tîrziu, guvernul Comanderiei Legiunii de Onoare, pe care nici o altă famie nu o mai obținuse. Triumful cel mai evident îl are însă Anna de Noailles în 1922, cînd este aleasă membru al Academiei de limbă franceză din Belgia. Este proclamată ca făcînd parte din acea Academie în ziua de 22 ianuarie a aceluși an, într-o ședință solemnă, la care asistau regele și regina Belgiei și toată suita rudelor din aristocrația franceză și belgiană, care într-un fel sau altul aparțineau prin legătură de sînge sau prin prietenie familiilor de Noailles și de Caraman-Chimay, care aște rude erau foarte numeroase, ceea ce face din acea solemnitate poate cea mai fericită zi din viața Annei de Noailles.

Semne de dragoste și de admirație, Anna de Noailles nu le are numai din partea statului francez, a Academiei belgiene și a șefilor partidelor democratice. Încă din prima ei tinerețe, imediat după publicarea volumului *Le Coeur innombrable*, Proust este atât de impresionat de darurile ei poetice, iar după ce o cunoaște, de spiritul ei, de întreaga ei personalitate, încât între ei începe o corespondență indispensabilă pentru cercetătorii literaturii franceze și cunoașterea mai intimă a amândurora. Din partea lui Proust, care făcea tot ce putea ca să-i arate admirația lui într-un chip mai original, își dă osteneala să organizeze niște dineuri, în care prietenii lor să se poată întâlni, nu la o masă oarecare, ci la una care să se distingă de acele reuniuni obișnuite nu numai prin calitatea participanților, ci și prin asocierea mesei cu sedințele de muzică originală sau o surpriză asemănătoare. Unele din aceste prinzuri apar apoi descrise în scrisorile lor sau ale celor care au participat la ele.

În 1925, delegația Franței la Societatea Națiunilor din Geneva este condusă de primul ministru, Paul Painlevé, având alături de el pe de Jouvencel, ministru de externe, om de o inteligență superioară, celebru jurnalist, descendent și el al unei foarte vechi familii. Conducătorul delegației găsește potrivit ca, din acea delegație să facă parte pentru chestiunile de ordin intelectual și conștient de Noailles. Ea apare astfel în atmosfera particulară a reuniunilor internaționale, atât de variate și de pline de reprezentanți semnificativi ai tuturor țărilor făcând parte din Ligă, într-o calitate oficială. E precedată însă de toată legenda ce i se crease în jur, pe de o parte în legătură cu frumusețea fizică atât de deosebită, pe de altă parte de ecurile gloriei de poetă ori de orator de o categorie ce-i era proprie, de care era înconjurată oricând apăsarea în public.

Aunci am văzut-o pentru prima dată. Cu spiritul ei mișcător și cu îndrăzneala care-i caracteriza remarcile ascuțite, uneori de o sinceritate totală și provocatoare, oriunde se găsea într-un grup, în sălile de sedință ale Consiliului sau ale Adunării, sau pe coridoarele Palatului Ligii, atenția tuturor se îndrepta asupra ei. Din această vreme avem, între altele multe, fotografiile publicate de Louis Perché în monografia sa asupra Annei de Noailles. Era asemănătoare și cu cea care apare pe covertura cărții, dar mai ales cu cea de la pagina 128. Era mică de statură, dar foarte bine proporționată. Ceea ce impresiona în primul rînd era capul, încadrat de un păr negru, bogat, pe care îl purta adesea fluturînd în jurul ei. O parte îi acoperea complet fruntea, netăiat, ci formînd un fel de cuscă, care se oprea la sprîncene, adică exact deasupra ochilor, restul părului fiind restîns deasupra capului printr-o panglică sau printr-o bijuterie. La dreapta și la stînga și pe spate, flutura părul liber. Cel care vedea mai des pe Anna de Noailles cu capul descoperit, își aminteau de gesturile ei obișnuite cu care mîngia sau își flutura acel păr. Toată această coafură, cu totul personală, avea scopul ca într-un cadru negru să pună în valoare fața, nefardată, cu pielea ei rămasă mereu tînă, ca prin minune, cu puțin roșu pe buze și splendorii ei ochi negri, a căror privire pătrundea în sufletele celor din jurul ei.

Cunoașteam asemenea fotografii, totuși, primul contact a fost încă peste așteptările mele. E probabil că știa că un român se găsește acolo, la Societatea Națiunilor, și, într-o zi, afară din sedință, nu mi-aduc aminte dacă eu am salutat-o, sau dacă a venit ea direct spre mine, ceea ce mi se pare mai probabil, dat fiind caracterul decis al acestei femei excepționale. După ce m-am prezentat, întrebarea pe care mi-a pus-o a fost în legătură cu alegerea ei ca membru al Academiei Române: «Spune-mi te rog, pentru ce Academia m-a ales pe mine membru?». I-am răspuns că alegerea nu avea nimic excepțional, fiind numai o aderare a Academiei Române la gloria ei de poetă. A urmat o scurtă conversație. Am mai văzut-o de departe, de mai multe ori, căci ea era pretutindeni și umplea, așa-zicînd, toate conversațiile participanților din

acel an la Sesiunea din septembrie a Ligii Națiunilor. Se povesteau lucruri extraordinare, care nu toate erau adevărate, remarci pe care le făcea asupra evenimentelor sau asupra persoanelor, cuvinte pe care le rostise într-o ocazie sau alta și care apoi circula, unele de o îndrăzneală, că abia ar putea fi reproduse. Ea singură spunea despre sine că e bruscă, dar că nu poate fi malițioasă. Așa era de pildă o remarcă ce privea pe șeful delegației poloneze din acea vreme. Pe de altă parte, cum ea ocupa o situație oficială, fiind membră a delegației franceze, oriciteori președintele delegației ei dădea o masă sau o recepție, sau delegația era invitată de o altă delegație, ea se găsea natural printre invitați, și dat fiind rangul ei social, ocupa totdeauna unul din locurile principale. De acolo, destul de tare ca să fie auzită de toată lumea, începeau remarcile. Și, cum în acea vreme raporturile franco-engleze treceau printr-o fază destul de critică, contesa de Noailles își exprima opiniile despre atitudinea englezilor, pe care n-o aproba, și despre englezi în genere, când la mesele franceze, când chiar la mesele cu englezi, în altă parte, cu o sinceritate totală. Unul din membrii principali ai delegației engleze era Lordul Cecil, cunoscut pentru principiile lui etice și pentru talia lui imensă, cu profilul capului nițel aplecat înainte, și cu nasul în evidență, un nas enorm, ca un cioc de pasăre, care-l caracteriza încrenga figură. Ca să-i fie neplăcută, în acele momente de disensiuni anglo-franceze, contesa de Noailles i-a spus într-o zi, într-un grup de persoane, amestecând aspectul fizic cu preocupările lui de abținere și moralitate, că-l face impresia unui vultur vegetarian. Unul alt englez, tot la o masă, în timp ce-l debita lucruri dezagreabile, admirabil formulate, cu vocabularul ei în care, după cum am văzut că-l considerau satirizând criticii, intrau cam 25.000 de adjective, i-a arștat paharul ei, din care nu gustase, ca să vadă că tot ce-l va spune neplăcut este cu capul împede, nu după ce ar fi băut ceva. Și numărul acestor întâmplări era mult mai mare, iar ele se comunicau de la om la om, printre participanții la Sesiune.

Aceste împrejurări au făcut pe de Jovenel, care în absența lui Painlevé rămăsese șeful delegației, să dorească plecarea din Geneva cât mai grabnică a contesei. Ambasadorul Franței la Berna era contele Clausel. El fu invitat de Jovenel să vină la sediul delegației, unde fu rugat să găsească pentru Anna de Noailles, chiar în seara aceea, un bilet de wagon-lits pentru Paris. Cîteva minute mai târziu, Clausel se întorcea ca să spună șefului delegației că nu există nici un bilet de wagon-lits pentru Paris. Atunci, de Jovenel, exasperat se pare de ceea ce-i reclamasese șeful delegației poloneze cu privire la o remarcă absolut jignitoare a contesei de Noailles, din care, în loc să se facă că n-o înțelesese, făcuse un adevărat scandal, se adresă pe un ton aproape poruncitor lui Clausel, și-i spuse: « Clausel, au nom de la France, il faut que la comtesse de Noailles parte de Genève ce soir même ».

Aceasta sînt primele mele impresii despre Anna de Noailles în societate, deși, bineînțeles, cunoaștem parte din poeziile ei. Era evident totuși, și aceasta se șoptea de asemenea, că o femeie atât de delicată, fiziceste vorbind, oricare ar fi fost tăria voinței și dorința sa de a fi asemenea cu imaginea pe care i-o făcuse legenda, și de a lăsa această imagine ca amintire la Liga Națiunilor, atunci cînd nu mai era în public, pe scenă așa-zicînd, după cum se știe astăzi de la cei care au cunoscut-o intim, în ultimii ani ai vieții, și în special de la prietena sa Colette, la care mă voi referi de aici înainte, — devenea tristă, abătută, nu-și mai ascundea oboseala, și după cum se exprima singură, era « mourante ».

Pentru această parte a vieții sale intime, care durează mai mulți ani, dar cu rare intermitențe în care se simțea mai bine, deși unele acțiuni ale sale, chiar cînd era bolnavă, sînt departe de a ne da impresia diminuării forțelor sale fizice, și încă mai puțin a celor intelectuale, ne vom adresa admirabilului portret, una din cele mai frumoase elogii și bucurii literare, pe care o femeie a rostit-o vreodată despre o altă

Edouard Herriot prezidînd vernisajul expoziției de pasteluri ale Annei de Noailles (1927)

emeie, în momentul în care Colette își pronunță discursul său de recepție în Academia belgiană, în aprilie 1936, unde ocupă locul contesei de Noailles, după moartea acesteia, întâmplată în 30 aprilie 1933.

Mai tot timpul când Colette vorbește de contesă, aceasta era întinsă în patul ei, în anul de suferință în care și-a trăit ultima parte a vieții. Într-o aristocrată adică rafinată, și în ea privește trăsăturile ei fizice, și în ea privește felul de a aborda viața zilnică, și Colette, admirabilă femeie din popor, sănătoasă, trăind o viață normală, lucrând adesea în grădina ei, ajunsă însă la celebritate, dar rămasă cu temperamentul ei nativ și cu felul ei de a se comporta în societate, scena și dialogul sînt extrem de interesante. Vizitele Colettei se petreceau după amiază, pe la orele 4-5, după ce Anna de Noailles se odihnea puțin și-și căpăta o parte din forțele pierdute în reuniunile la care participa, în felul cum vom vedea, noaptea precedentă. Este curios de constatat că aceste vizite nu veneau niciodată pe neașteptate, ci numai dorite de contesă și provocate prin telefon. Colette marchează că ea n-a telefonat niciodată personal contesei, deci a avut față de aceasta o rezervă, am putea zice o timiditate, care s-a continuat aproape cît a ținut prietenia lor.

Despre imaginea Annei de Noailles în această vreme, nu avem numai povestea Colettei, ca martor ocular, ci și portretul lui Vuillard, de care am vorbit, pe care îl considerăm una din operele capitale ale acestui mare pictor. Într-un pat imens, printre perne și cuverturi acoperite de mătase, pictate de cerneala stiloului și de culorile pastelurilor, Anna de Noailles, silindu-se să-și îndrepte puțin bustul, ca să nu fie cu capul pe pernă cînd nu dormea, își petrecea tot timpul înconjurată de tot cei-era necesar, prea puține lucruri, pentru viața de toate zilele: o lampă cu un abat-jour din petică groasă, puse unele peste altele, ca să-i proiecteze lumina peste ce scria sau citea, o lampă electrică, un sfeșnic, o canafă cu un lichid parfumat și un pahar, doctoriile, telefonul, toate așezate pe două mese destul de obisnuite, la dreapta și la stînga patului, iar în mijlocul tabloului, ea. Cu pîrul într-o dezordine nișel provocată, însă plină de grație, ne-o închipuim punînd întrebări Colettei, venită din afară, cu o haină ca s-o așeze de ploie, pe care nu și-a scos-o, ca să arate că nu va abuză de timpul bolnavei, simplu îmbrăcată, atentă, și parcă cu o nuanță de timiditate țărănească, de rezervă, cum o spune singură, față de contesă, în care rămăseă ceva din sentimentul superior, seniorial, față de oamenii obișnuți.

Acest tablou îmi amintese de ceva aproape similar pe care l-am mai întîlnit în viața mea, tot la o ființă excepțională și la un mare stăpînitor al cuvîntului, la Titulescu. Și el în mod obisnuit, trimitea, pînă la trei-patru după amiază, să-o petreacă în pat, îmbrăcat cu o pijama chinezească vîlăcută, gîndindu-se la ceea ce îl preocupa, pregătindu-și discursurile pe care avea să le țină, întotdeauna cu contesa de Noailles își construia poeziile sau se gîndea la citeva subiecte în jurul cărora va broda, improvînzind, de la care va porni discursul ce va umple noaptea, în cercul unde era așteptată.

Dar să revenim la conversațiile ei cu Colette, în timpul uneia din acele vizite pe care le provocase. Colette rămînea în genere în picioare, lîngă patul ei. Din cînd în cînd contesa o apuca de haină sau de mină și o atrăgea spre pat, invitînd-o să șadă pe marginea patului, ca o amazoană călare, și-i puneă întrebări peste întrebări, de multe ori cu un aer de musturcă, că ar fi într-un fel și nu într-altul, că nu avea, de pildă, atunci nici o pasiune, deși avea un aer fericit, care prin urmare mîntea. Cealaltă îi la uneori mina albă și mică, în mina ei, care lucrase în dimineața aceea în grădina. Și avem parcă imaginea miezului alb al unei nuci proaspete, în coaja lui aspră și brună, cum era mina Colettei.

Scenele acestea de dragoste, adică înțelegere și prietenie reciprocă între ele se repetă, mai ales în ultimii ani, destul de des, și devin o necesitate pentru amîndouă.

Colette aducea în camera sumbră a contesei, unde nu pătrundea lumina, natura, mirosul plantelor și al florilor, ploaia și soarele, în care își petrecea viața sa de lucrătoare în grădina ei, pe care o adora, și căreia în ultimii ani îi consacra ziua de tot timpul ei liber. Comparate cu splendidele tablouri ale contesei despre pașii și grădini, despre copaci înfloriți și flori de cîmp, cele ale ei n-au strălucirea acelor, și, ceea ce Colette simte, este că ele nu sînt reale, sînt imaginate, văzute de contesă dincoace de perdelele ce acopereau complet fereastra, descrise din patul ei. O și spune în discursul său, și aceasta este singura notă puțin înțepătoare, de rigoare în discursul unui academician, în momentul în care face elogiul celui pe care îl înlocuiește. Astfel, într-una din zile, ea aduce contesei un ghemotoc de plantă verde și frumos mirositoare de lămîiță, și îi prezintă: « Ce e planta aceasta, care miroase așa de frumos? », întreabă contesa. « C'est la mélasse des abeilles », răspunde Colette. « Comment, c'est ça la mélasse dont j'ai tant parlé? » — probă că atunci își dădea seama pentru prima dată despre această plantă pe care o cîntase în versurile ei.

Vizita Colettei se termina către seară. Era momentul în care contesa începea să fie nerăbdătoare în patul ei, agitată, și să dorească să se afle într-unul din acele cercuri de prieteni unde ea forma elementul strălucitor, și, fermecîndu-i, își dădea seama de puterea ei de a fascina mulțimea. Îmbrăcată repede, ajungea acolo unde toți o așteptau cu nerăbdare. De fiecare dată, ea improviza asupra unui subiect un discurs care era o încîntare pentru toată lumea, iar pentru ea o voluptate supremă. Improvizările ei puteau dura, cu puținele întreruperi ale unuia sau altei, două noaptea. Nu se speria cînd venea miezul nopții, nici orele unu, două sau trei. Ea era tot atît de plină de vigoare în vorbă, de amplă în gesturi, deși din ce în ce mai palidă și cu ochii mai în fundul capului. Totul era însoțit de gesturi largi, pe care le nemerea maiestruoasă, cu toată talia ei mărunță, și cu o voce puternică, de bronz și de argint, cum spune Colette, pînă ce își termina improvizația. Uneori erau chestiuni de estetică, alteori comentarii în legătură cu subiectele ce o inspiraseră, foarte adesea remarci comice la adresa persoanelor sau evenimentelor pe care tot acel cerc le cunoștea, așa încît rezultatul era un ris general, ce dura citeva ceasuri. Tirziu noaptea, sîdina se termina. Martorii oculari o descriau așa cum pleca de la un prînz unde fusese invitată, sau dintr-un cerc unde-și petrecuse seara, atunci cînd se întorcea acasă. Lividă ca înfățișare, de o paloare de ceață, puțin roz în pometele obrazului, cu ochii mari în fundul capului, aproape extenuată, ea ajungea acasă, se așeza în pat, amărîtă, singură, tristă, cu cineretea pierdută, simțind toată inutilitatea scenelor care precedaseră, dar incapabilă să se abțină de la voluptatea lor care, curios, dar într-un grad mai puțin intens, ne amintese de episoade din viața lui Wilde, care, și el, era capabil să amuze o societate, improvînzind, cu mai mult talent, spun martorii, dect în piesele și bucatile sale tipărite.

Sănătatea ei declina, într-una din zile, Colette o găsește mai rău decît altădată și, cînd se apropie de ea, în picioare lîngă pat, contesa de Noailles îi suportă cu voce slabă: « Ajută-mă ». Evident, se simțea rău și voia să se așeze pe pat. Dar cred că e mai bine să urmez povestirea Colettei, deosebit de mișcătoare. « O singură dată am prins în brațele mele corpul său ușor — căci nimeni nu detesta mai mult ca ea contactele afectuoase și sărutările de bun venit — un singur moment ea și-a aplecat tîmpla de umărul meu, și am simțit euforia bruscă care ne cuprindea cînd strîngem în brațe un copil, un copil convalescent, care se încredințează forței noastre. Dimineața aceea, sprîlînd tîmpla ei de umărul meu, cum era cu pleoapelor și buzele închise, cea care în fața tuturor nu era dect științei strălucitoare ale cuvîntului și străluciri războinice, mi-a mărturisit epuizarea ei, mi-a anunțat că era aproape de sfîrșit. Din scurtul leșin ea s-a deșteptat cu un curaj brusc și surizător, care s-a cheltuit în întrebări ce nu așteptau răspunsul. »

Părăsesc pe Anna de Noailles în această scenă, în care ea ne apare ca o imagine demonstrativă a forței și a slăbiciunilor ei. Și-a scris toată opera în limba franceză, s-a declarat singură franceză, cu oarecare mândrie, însă opera ei nu e nici franceză, în afară de limbă, nici românească, ci o splendidă spovedanie, *allgemein menschlich*, care vine să se adauge la alte mari spovedanii pe care le cuprinde literatura universală. Iar în ce privește originea, orice s-ar zice, ea este din neamul nostru, și unul dintre cei mai străluciți reprezentanți ai lui. A spus singură despre sine: « Je suis inutile, mais irremplaçable ». Să o credem, fiindcă această definiție nu-i micșorează cu nimic importanța ei în cultura secolului nostru.

ANNA DE NOAILLES, cărbune de VUILLARD

pasiunea eseului

ERNST FISCHER

ARTA ȘI SOCIETATEA

Sarcina hotărâtoare a literaturii și a artei socialiste contemporane (reprezentarea noli realității prin mijloace de expresie adecvate) este strâns legată de o altă problemă contemporană, și anume pătrunderea a milioane de oameni în viața culturală.

În vremea când Goethe scria *Faust*, născut la suta din locuitorii marelui ducat al Weimar-ului erau analfabetei. Artă și literatură erau privilegiul unei elite restrinse. Dar societatea industrială are nevoie de oameni care să știe să citească și să scrie. Cunoștințele, și odată cu ele nevoia de alte cunoștințe, au crescut o dată cu industria.

« Una din funcțiile cele mai importante ale artei, scrie Walter Benjamin, a fost totdeauna aceea de a creea o cerere pentru care ora satisfacerii totale nu a sunat încă ».

André Breton spunea că o operă de artă nu are valoare decât dacă vibrează de ecourile viitorului. Dar independent de această previziune a nevoilor viitoare de către « avangardă », există și o nevoie prezentă de a recuceri terenul pierdut, și aceasta ia mai ales aspectul unei nevoi de distracție. Obiectivul esențial al producătorilor și al propagatorilor « artei pentru masă » în lumea capitalistă este realizarea de profituri de pe urma acestei cereri. Imensele posibilități ale reproducerii mecanice permit răspîndirea cărților bune pe o scară largă, reproducerea a numeroase tablouri în număr mare, « imprimarea » operelor muzicale bune și vizionarea multor filme de către milioane de oameni. Pe de altă parte, lumea capitalistă a descoperit mari posibilități de profit producând opiaturi artistice. Producătorul acestor opiaturi pleacă de la ipoteza că cea mai mare parte a consumatorilor sînt niște trogloditi cărora trebuie să le satisfacă instinctele barbare. Și

ERNST FISCHER, născut în 1899 la Komotau (Boemia) desfășoară de câteva decenii o intensă activitate publicistică, al cărei ecou a depășit de multe granițe ale Austriei. El este cunoscut ca poet, dramaturg, romancier, traducător, eseist, autor de lucrări politice, istorice, filozofice și de critică literară, precum și din activitatea sa de om politic, fiind membru al C.C. al Partidului Comunist din Austria.

Necesitatea artei, care din care publicăm câteva extrase, este rodul unor preocupări stăruitoare de înțelegere și de interpretare marxistă a apariției și evoluției în decursul istoriei omenirii a fenomenului artistic în toată complexitatea lui, de explicare a rolului și influenței artei asupra dezvoltării societății. Prin multitudinea problemelor pe care le abordează, prin felul de a le interpreta, cartea lui Fischer ne invită să reflectăm asupra unuia dintre fenomenele umane cele mai complexe, care sub forme foarte variate este strîns legat de întreaga istorie a omenirii. Apărută în 1960, ea a fost tradusă și redată în scurtă vreme în Anglia și în Franța, bucurîndu-se de o largă apreciere. Din fragmentele pe care le reproducem, se desprinde concepția, care stă de altfel la baza întregii lucrări, că arta este nu o formă de reflectare pasivă a realității, ci o formă de muncă, indispensabilă societății omenirii. Deșteptînd în om conștiința puterii sale creatoare, arta își aduce într-un mod specific contribuția la evoluția societății.

pornind de la această presupunere, el suscită efectiv numai aceste instincte, le ține treze și le stimulează sistematic. Viziunea de vis este comercializată: fata săracă se mărită cu un milionar, un simplu tânăr domn numai prin forță brutală toate obstacolele și învinge toți adversarii, într-o lume dughmănoasă și complexă. Tema poveștilor cu zâne este scoasă la iveală și lansată pe piață. Și toate acestea, într-o epocă în care artiștii și scriitorii luptă împotriva clișeeilor și caută cu dureroasă insistență mijloacele de a reprezenta o realitate nouă!

Acest divorț este neliniștitor: pe de o parte căutarea necesară de mijloace noi pentru a exprima realitățile noi, constința că «mijloacele noastre artistice sînt uzate și epuizate iar noi sîntem plictisiți de ele și căutăm noi căi» (Thomas Mann); pe de altă parte mase de oameni, pentru care chiar arta veche este ceva cu totul nou, care trebuie să învețe a face deosebire între ceea ce este bun și ceea ce este rău, al cărui gust trebuie format și a cărui aptitudine de a aprecia calitatea rămîne să fie creată. Compozitorul Adrian Leverkühn, în Doctor Faustus al lui Thomas Mann, crede că arta în totalitatea ei are nevoie să fie eliberată «de solitudinea sa față de o elită instruită care se chiamă publicul, cîci această elită în curînd nu va mai exista; ea începe de pe acum să nu mai existe; și atunci arta va fi complet singură, singură pînă la moarte, dacă nu va găsi calea spre popor sau, pentru a vorbi în termeni mai puțin romantici, spre oameni». Dacă s-ar întîmpla așa «arta» ar fi din nou considerată ca slujitorul unei comunități, al unei comunități unificate prin mult mai mult decît prin cultură, o comunitate care n-ar stăpîni cultura, ci ar fi poate ea însăși o cultură...; aceasta ar fi o artă legată intim de omînire».

În societatea burgheză modernă, arta este considerată un fel de fantezie, de distracție, nedemnă de atenția oamenilor ocupați cu subiecte atît de importante ca afacerile sau politica. Lumea socialistă la arta în serios.

Dar această «luare în serios a artei», oricît de splendidă ar fi ea, a dat naștere și la fel de fel de greșeli și excese. Drumul care duce de la arta la om («această legătură intimă dintre artă și omînire») nu este drumul cel mai scurt dintre biroul unui secretar al partidului și o organizație. El va fi în mod inevitabil un drum lung, care trece prin experiențe artistice multiple și variate și printr-o educație masivă și generoasă a poporului. Ceea ce este neliniștitor în societatea capitalistă, nu este «formalismul», nu sînt pictorii și poeții abstractioniști, muzica serială sau antiromanul. Pericolul real și de temut rezidă în producția foarte concretă, la nivel scăzut, «de adevărate», de filme și de bande comice idioate, de mărfuri menite să promoveze stupiditatea, cruzimea și crima. Anticomunismul nu uzează de metode «abstracte». Războiul nu se pre-gătește cu opere de artă subtile, ci printr-o alimentație foarte grosolană. În Uniunea Sovietică se găsesc piese de teatru plictisitoare, cărți plictisitoare, filme plictisitoare, alături de altele care sînt excelente, lipsa de gust alături de artă, sentimentalitatea du-cează alături de sinceritatea pasionată, dar niciodată mocrila corupătoare a artei capitaliste «de masă». Această diferență trebuie apreciată.

S-a dat primelor automobile forma trăsurilor cu cai. Dar elementul nou, motorul, a fost mai puternic decît vechea caroserie; forme noi au răspuns exigențelor crescînde de viteză; tehnologia a dat naștere unui nou gen de frumusețe. Gustul fiecărei clase victorioase este de obicei, la început, ultimul gust al clasei învinse, iar tendința este de a construi o viață nouă în spatele unei fațade vechi. Cînd burghezia engleză și-a luat avînt în secolul al XVIII-lea, arhitectura gotică a devenit dintr-o dată «modernă» și ruinele au început să placă. Burghezii voia să-și costumeze capitalul, să posede un castel (sau mai bine, niște ruine de castel), pentru că acesta era simbolul unui trecut nobil. În 1740, un negustor cu numele de Sterling a pus de s-a restaurat niște ruine cu o artă atît de perfectă încît «aveai impresia că stau să se dărîme». Un secol mai tîrziu, avîntul burgheziei germane și austriece a suscitât fenomene asemănătoare. S-a ivit astfel o arhi-

tectură a ipocriziei triumfătoare, un neogotic de cofetărie. Băncile au căpătat înfățișarea unor castele, gările arătau ca niște catedrale. Adolf Loos, unul dintre pionierii arhitecturii moderne, considera această ornațenie drept o «crimă» și vedea în pretențioasele fațade de stuc ale birourilor și ale locuințelor întinsecoase, expresia arhitecturală a ipocriziei burgheze.

La fel și clasa muncitoare, după victoria politică, adoptă adesea la început gusturile micii burghezii. Se produce atunci o separare între ideile artistice a numeroși intelectuali progresiști și cele ale majorității clasei muncitoare. Este posibil chiar să se ajungă ca separarea între ceea ce este progresist din punct de vedere social și ceea ce este modern în artă să devină atît de transpănită și atît de absurdă, încît însuși termenii de «modern» și «capete în gura unor conducători ai caracterului unei injurii. Tîrîra generație depășește încetul cu încetul această contradicție ciudată; ea vrea să fie nu numai progresistă, ci și cu adevărat modernă; ea caută un stil de viață modern (adică un stil care se potrivește cu epoca) și acceptă tot felul de inovații. Lupta între vechi și nou se angajează astfel în domeniul culturii și se întîmplă ca apologetii vechiului să invoce adesea «instinctele sănătoase ale omului simplu». Trebuie să mărturisesc că un astfel de limbaj mă pune în încurcătură; nu pot să nu găsesc aici o intenție îngăduitoare ascunsă. Mai există oare acest «om simplu», atît de mult lăudat, acest cititor, acest auditor, acest vizitator de muzee, simplu și necioplît? Și dacă există, este el într-adevăr tribunalul suprem la care să se facă apel, personalitatea deplină și multilaterală pe care comunismul încearcă să o formeze? «Omul simplu» aparține unor condiții sociale primitive care au dat naștere unor opere de artă izvorîte din instinct, din intuiție și din tradiție. Asemenea oameni devin din ce în ce mai rari în civilizația noastră industrială și urbană. Îmbinarea culturii cu spontaneitatea, caracteristică barzilor feudale, a dispărut; industria și orașul au dezintegrat-o. În societatea industrială omul este expus la stimuli și la senzații numeroase și diverse. Gustul său nu este o tablă rasă: el a fost influențat de întreaga producție de masă, care l-a inundat viața încă din copilărie. Judecata sa artistică este mai totdeauna făcută dinainte. Opera vinează a înfrîmă mai multe voturi decît operele lui Mozart în oricare plebiscit, sau aproape în oricare.

«Omul simplu» aparține unei lumi iluzorii de clișee. El există tot atît de puțin ca «muncitorul» sau ca «intelectualul». Chiar în societatea capitalistă, în care comerțul tinde să niveleze toate diferențele culturale, aceste diferențe sînt în realitate înfrîmă mai mari decît le admit oamenii simpliști. Influența unei producții de masă de proastă calitate este considerabilă, dar opoziția spontană nu lipsește nici ea. La Viena a fost de curînd organizată o expoziție de desene și de picturi a feroviarilor austrieci. Contrar oricărei așteptări, numai o treime din operele expuse prezentau amestecul obișnuit de naturalism și de falsă suavitate, celelalte două treimi arătau influența lui Van Gogh, Gauguin, Cézanne, Picasso și a artiștilor austrieci moderni. Ar fi o gravă eroare să se presupună că «muncitorii» sau «oamenii simpli» resping din instinct arta modernă; procentajul celor care preferă arta convențională nu este probabil mai ridicat în rîndul muncitorilor, decît în rîndul oamenilor de afaceri, al directorilor de întreprinderi sau al oamenilor politici.

Datorită unei societăți socialiste, în care «piața artistică» nu mai este aprovizionată de producția de masă a speculanților capitaliști, este deci dublă: pe de o parte ea trebuie să facă publicul să găsească în artă o plăcere, adică să-l trezească și să-l stimuleze înțelegerea, iar pe de altă parte să pună accentul pe responsabilizarea socială a artistului. Această responsabilizare nu înseamnă că artistul acceptă dictatura gustului dominant, că trebuie să scrie, să picteze sau să compună după părerea unuia sau ale altuia, dar aceasta înseamnă că în joc să lucreze în gol, el recunoaște că în ultimă instanță primește comenziile de la societate. Există foarte multe cazuri, cum arăta Maiakovski mai de mult, cînd această comandă socială generală nu coincide cu comanda explicită a unei

instituii sociale oarecare. O operă de artă n-are nevoie să fie înțeleasă și aprobată de toată lumea de la început. Funcțiunea artei nu este de a forța ușor deschise, ci mai degrabă de a deschide ușor ferectate. Dar când artistul descoperă realități noi, el nu o face numai pentru sine; el o face și pentru alții, pentru toți cei care vor să știe în ce fel de lume trăiesc, de unde vin și unde se duc. El produce pentru o comunitate. Acest fapt a fost pierdut din vedere în lumea capitalistă, dar era ceva normal în Atena antică și în epoca artei gotice. Sinteza care este de dorit (libertatea personală a artistului în armonie cu colectivitatea) nu poate fi realizată cit ai bate din palme; ea necesită multă gândire și experimentare, făcute fără dogmatism. Toate marile revoluții sînt sinteze explozive; dar neîncetat intervin rupturi ale echilibrului de forțe, și noi sinteze devin necesare atunci cînd condițiile se schimbă. Revolta romantică și individualistă a tîndrului Maiaikovski și-a aflat în revoluție esențialul conținutului ei magnific; experiențele personale și colective s-au contopit. O astfel de unitate nu este statică și nu poate fi menținută cituși de puțin prin decrete. Dar arta socialistă trebuie totdeauna să-și extragă forța din însuși efortul făcut pentru restaurarea unității, în așa fel încît, în cele din urmă, printr-un proces lent și laborios, orice simptom de alienare să fie înlăturat.

Tot felul de neînțelegeri sînt posibile. Nevoia de artă, în Uniunea Sovietică și în democrațiile populare nu poate fi pe deplin satisfăcută nici prin tirajele fantastice ale operelor clasicali și nici chiar prin operele marilor scriitori și artiști socialiști. A dori o artă care se mulțumește « să distreze » este legitim, și alături de inovații originale trebuie să existe și un mare număr de artiști « mijlocii ». Granița dintre distracție și artă serioasă nu este ușor de trasat și nu este fixă, mai ales într-o societate care caută în mod deliberat să asigure întregului popor cunoștințe și cultură. Distracția nu însemnă nerozie, după cum arta serioasă nu însemnă plictiseală: educația publică, ca și conștiința socială a artistului, trebuie să împiedice o asemenea înțelegere. O societate în drum spre comunism are nevoie de multe cărți, piese de teatru, opere muzicale care să fie distractive și ușor de înțeles, dar care să fie în același timp educative din punct de vedere emoțional și intelectual. Această necesitate comportă totuși pericolul simplismului, al căsleiului și al propagandei grosolane, sub pretextul unei mari înălțimi morale. Stendhal scria în tînerțe: « Orice scop moral, adică interes urmărit de artiști, distruge opera de artă ». Nici un artist socialist nu poate lucra fără o intenție morală; totuși, el trebuie să se străduiască tot timpul să nu-și reducă opera la propagandă, ci dimpotrivă să o ridice și să o purifice artistic. Aceasta ar trebui să fie și deviza artiștilor care produc pentru « a distru », adică a aceluia care muncesc numai pentru nevoile zilei. Într-o lume socialistă, operele distractive, ca și oricare altă operă, se adresează unor oameni ajunși la maturitate. Ele nu-și ating scopul dacă tratează publicul cu condescendență.

Ar fi ridicol să-i denigrăm pe aceia care produc cu duzinele opere literare și muzicale acceptabile și convenabile. Dar ar fi o eroare și mai gravă dacă aceste opere ar fi date ca exemplu celor care încearcă să exprime noile realități cu mijloace artistice noi. Faptul că mulți artiști socialiști rămîn credincioși stilurilor vechi în cursul perioadelor dificile de tranziție, este de înțeles; și societatea socialistă, a cărei esență este însăși nouă, are nevoie de unele tendințe conservatoare, chiar dacă ele ar fi necesare și numai pentru a permite tendințelor noi care luptă împotriva lor să se consolideze și să poată lua avînt. Dar numai artiștii originali creează stiluri noi, artiști ca Maiaikovski, Eisenstein, Brecht sau Eisler, și numai ei supraviețuiesc în viitor. Chiar și în zilele noastre, nu numai în lumea socialistă, ci și în cea capitalistă, nu se dovedește a fi mai eficace decît imitarea vechiului. Căci deși cele două sisteme economice sînt total opuse, deși lupta și concurența dintre ele constituie problemele centrale ale năii realități sociale, numeroase elemente ale vieții moderne le sînt comune: industrializarea, tehnologia, știința, orașele mari, viteza, ritmul, un număr mare de experiențe, de senzații și de stimuli. Viața orașelor mari are nevoie să fie exprimată altfel decît viața unui oraș tîhnit de provincie. Experiența unui schior sau

a unui motociclist despre natură este diferită de aceea a unui țărăn sau a unui hoinar. Conținutul și stilul de viață al clasei muncitoare moderne și al intelectualiilor săi nu mai au nici o legătură directă cu metodele poetice ale secolului trecut. Felul nostru de a vedea și de a înțelege, asociațiile noastre de idei sînt diferite de cele ale înaintașilor noștri. Ceea ce îi șoca pe ei în artă (felul cum foloseau impresioniștii culorile sau disonanțele lui Wagner) nu ne mai tulbură cituși de puțin pe noi. Publicul mijlociu de astăzi este pe deplin familiarizat cu asemenea lucruri și nu le mai găsește « moderne ».

Cibernetica preconizează posibilitatea unor mașini care să dea răspunsuri teoretice la unele probleme referitoare la domenii ale realității încă neexplorate, aceste răspunsuri depășind puterea de înțelegere a creierului omnesc. Știința nu capitulează în fața unei posibilități atât de impresionantă și nu va arunca cu dispreț răspunsurile furnizate de aceste calculatoare, sub pretext că mintea omenească nu poate să le urmărească. Dimpotrivă, ciberneticienii spun că va fi poate necesar să se inventeze « amplificatori ai creierului » pentru a-i furniza acestuia mijloacele de asimilare a noilor concepte. Știința și arta sînt două modalități diferite de dominare a realității și orice comparație directă ar induce în eroare. Totuși, este cît se poate de adevărat că arta descoperă și ea ai domeniul al realității, făcînd vizibil și auzibil ceea ce înainte nu se putea vedea sau auzi. Înțelegerea artistică nu este însă nici ea o constantă; ea însăși poate să fie dezvoltată și rafinată cu ajutorul « amplificatorilor ». Socialismul, convins de înfinita capacitate umană de dezvoltare, nu respinge noul, indiferent de domeniul în care apare, numai pentru faptul că este nou; dimpotrivă, el folosește « amplificatori » pentru a sesiza ceea ce pare la prima vedere de neînțeles, iar după ce l-a sesizat îl supune unei analize și unui examen minuțios.

Mijloacele de expresie artistică, descoperite începînd de pe la mijlocul secolului trecut, nu trebuie să fie toate respinse în bloc sub pretext că sînt « decadente ». Este adevărat că societatea burgheză modernă se află în declin și că este deci, prin însăși natura ei decădentă, dar ea nu este nicidecum omogenă; dimpotrivă, ea este « extrem de bogată în contradicții, nu numai între burghezie și clasa muncitoare, ci chiar și în sinul fiecărei părți sociale; lupta între nou și vechi se manifestă cu o violență deosebită în rîndul intelectualiilor. Ceea ce e nou nu merge, bineînțeles ipso facto în sensul clasei muncitoare. Lucrurile sînt mai complicate. Pe de o parte, numeroși muncitori au fost contaminați de decadența burgheziei; pe de altă parte, lumea capitalistă este necontenit influențată de existența lumii socialiste, și această influență este ea însăși plină de contradicții, căci dacă este adevărat că provoacă anticomunismul, este tot atît de adevărat că stimulează în același timp și cruzimea intelectuală. Protestele artiștilor împotriva lumii capitaliste, reacțiile lor directe sau indirecte față de existența comunismului, descoperirea unei realități foarte complexe, toate acestea dau naștere unor noi forme și mijloace de expresie, în care putreziciunea vechiului este inseparabilă de fermentația noului. În foarte multe cazuri, ne este imposibil să facem deosebire între ceea ce este inutil și ceea ce ar putea servi în viitor. Dar a respinge ca « putred » toate elementele moderne din literatură și a lua lumii capitaliste, seamănă cu ideea lui Lassalle, condamnată de Marx, potrivit căreia clasa muncitoare se opune unei mase uniform reacționare. În politică nu există o uniformitate atît de densă, și cu atît mai puțin în artele unei epoci, inclusiv cea în care trăim.

Insistența elementelor conservatoare din lumea socialistă, de a prezenta figura idealizată a « omului simplu » ca arbitru suprem în toate problemele artistice este în deplină retrogradă. Din progresele vădite ale socialismului rezultă că « omul simplu » devine înecut cu înecutul un om foarte subtil și foarte diferențiat. Structura unui popor poate să se schimbe mai repede decît spiritul unor administratori. Linia de demarcație între muncitor calificat și tehnician începe deja să se estompeze; clasa muncitoare și intelectualitatea încep să se întrepătrundă; ficele și fiii instruiți ai clasei muncitoare dobîndesc gustul aventurii intelectuale, al îndrăznicii artistice. Ei surid cînd părinții lor se cutremură auzind numele lui Moore, Léger, Picasso, cînd aceștia găsesc « obscuri » pe Rimbaud,

Yeats și Rilke, sau cînd spun că muzica dodecafonică este opera diavolului. Tînăra generație socialistă nu se va lăsa lipsită de dreptul său de a cunoaște toate acestea. Și nu se va mulțumi numai cu atît.

Societatea burgheză modernă este capabilă încă de o mare producție artistică; existența și sfidarea lumii socialiste, problemele morale și intelectuale pe care aceasta le pune îi sînt de un mare ajutor. Dar în perspectiva îndepărtată, arta socialistă este favorizată față de arta burgheză. Acestea din urmă, deși are încă multe de oferit, îi lipsește o viziune largă asupra viitorului, o perspectivă istorică optimistă. În ciuda unor descreșteri, această viziune aparține totuși lumii socialiste. În afară de pline și de rachete, de prosperitate și de perfecțiune tehnică, este vorba de «sensul vieții», sens care nu este metafizic, ci umanist.

În ciuda conflictelor de pe urma cărora s-a resimțit, socialismul rămîne convins că omul dispune de posibilități nelimitate. Viziunea viitorului exprimată de numeroși artiști și scriitori burghezi, chiar și de cei mai sinceri, este negativă, citează chiar apocaliptică. Optimismul superficial, nu este în stare să contrabalanseze aceste idei funebre, deoarece pentru prima dată în istorie, posibilitatea distrugerii neamului omenesc a devenit reală. Cu ani în urmă, Karl Kraus formula acest aforism profetic: «Sfîrșitul lumii moderne va veni atunci cînd mașinile vor deveni perfecte și cînd, odată cu aceasta, se va manifesta incapacitatea omului de a-și exercita funcțiunea».

Conștiința omenescă rămîne mult în urma progresului tehnic. Artiștii și scriitorii socialiști nu pot să nu ia în serios viziunea sinistră a viitorului care se degajă din literatura și arta burgheză. Chiar dacă ar mai subzista o oarecare viață după un război atomic, această viață în aerul contaminat al unui peisaj lunar n-ar mai avea nimic comun cu viziunea unei lumi socialiste.

A împiedica războiul este deci o datorie a tuturor oamenilor cu judecată din toate sistemele sociale. Cei care și-au pierdut orice nădejde în puterea rațiunii consideră catastrofa inevitabilă și umbra nimicirii planează asupra oerei lor. Împotriva acestei posibilități a sfîrșitului lumii, artiștii socialisti proclamă o altă posibilitate, aceea a unei lumi raționale și prin urmare umane. A doua posibilitate nu se realizează de la sine, după cum prima nu este de neînlăturat. Alegerea aparține mai mult cu oricînd individului, și versurile lui Hebbel sînt mai adevărate ca niciodată:

«Du hast velleicht
gerade jetzt dein Schicksal in den Händen
und kannst es wenden, wie es dir gefällt.
Für jeden Menschen kommt der Augenblick
in dem der Lenker seines Sterns ihm selbst
die Zügel übergibt...»¹

Într-o lume în care concentrarea puterii este atît de mare, iar aparatul ce exercită această putere atît de obscur, mulți oameni sînt înclinați să creadă că hotărîrea lor personală nu contează și, în consecință, copulează în fața «destinului». Într-o asemenea situație, problema centrală a artei socialiste este de a arăta că în spatele obiectelor anonime există oameni, și de a prezenta posibilitatea victoriei omului asupra acestor obiecte, fără fraze pompoase și fără fals optimism. Extradimensional roman al lui William Faulkner: Sanctuarul, tragedia neputinței oamenilor care, cînd încearcă să eva-

deze din situația socială ce le este hărăzită, sînt nimiciți chiar în timpul încercărilor sau aruncați înapoi în trecut, nu și-a găsit echivalentul socialist. Calvarul de Alexei Tolstoi tratează o temă asemănătoare, dar se situează în contextul excepțional al unei revoluții. Unui scriitor care abordează aceeași temă astăzi i-ar trebui, în afară de un talent ca al lui Faulkner, o sinceritate deplină și hotărîrea de a ignora orice considerație tactică, oricît de demnă de respect ar fi ea. Teoria care a apărut în timpul lui Stalin și care cerea scrierea de romane «fără conflict», proclamînd posibilitatea de a rezolva fără tragedie toate problemele ce puteau să apară în societatea socialistă și impunînd prin urmare un sfîrșit fericit fiecărei povestiri, a fost din fericire respinsă în același timp cu teoria nu mai puțin falsă a «intensificării luptei de clasă în regimul socialist». Dar există încă tendința de a evita cu dibăcie reprezentarea conflictelor și de a lăsa dorințele drept realități.

Cu cît arta socialistă va întorcea mai puțin viziunea asupra viitorului prin idealizarea prezentului, cu atît va câștiga mai mult în ceea ce privește autoritatea și forța de convingere. Disperarea autentică a artiștilor și scriitorilor serioși din societatea burgheză modernă, nu poate fi respinsă ca «decadentă» și nu i se poate răspunde pretinzînd că, în desfășurarea grandioasă a istoriei universale totul se petrece conform previziunilor. Evenimentul apocaliptic nu trebuie considerat ca ceva de neconceput, dar trebuie să se arate că el poate fi înălturat. Aceasta nu înseamnă că lupta pentru pace trebuie să fie de acum înainte tema exclusivă a întregii arte socialiste. Această înseamnă numai că argumentul dezastrului «inevitabil», atît de frecvent în arta burgheză modernă, trebuie să i se răspundă prin opere care să arate posibilitatea evitării dezastrului; dar aceste opere trebuie să fie autentice și nu aranjate în scop de propagandă.

Dacă salvagardarea păcii este marea sarcină comună (și se pare că așa este), atunci arta socialistă nu trebuie să-și concentreze atenția numai asupra problemelor interne ale țărilor socialiste, ci trebuie să se adreseze lumii întregi și să aducă astfel o contribuție esențială la arta universală. Operele lui Gorki, Maiakovski, Isaak Babel, Alexei Tolstoi, Eisenstein și Pudovkin au o imensă semnificație pentru un larg public ne-socialist; și invers, Chaplin, De Sica, Faulkner, Hemingway, Lorca și Yeats sînt foarte apreciați în țările socialiste. Deși aparținem unor sisteme sociale diferite, desigur scopurile și ideile noastre sînt diferite, la urma urmelor trăim totuși în aceeași lume, iar lumea în care trăim are nevoie de literatura rusă ca și de cea americană, de muzica rusă ca și de cea franceză și austriacă, de filmele japoneze ca și de cele italiene, englezești și sovietice. Ea are nevoie de pictorii mexicanii moderni, așa cum are nevoie de Henry Moore, Brecht, O'Casey, Chagall, Picasso. Lupta politică dintre cele două sisteme sociale va continua. Dar ea se desfășoară în pace nu în război, aceasta este condiția existenței noastre a tuturor. Una din marile funcțiuni ale literaturii și artei contemporane a devenit aceea de a da posibilitatea oamenilor, de o parte și de alta, să nu vorbească în gol, ci să-și înțeleagă frămîntările, scopurile și dorințele reciproce.

Un argument în sens opus ar putea fi următorul:

«De unde atîta încredere! Cine te face atît de sigur de necesitatea artei? Artă se află în agonie. Ea a fost uzurpată de știință și de tehnologie. Cînd oamenii vor putea să zboare spre lună, va mai fi vreo nevoie de poezii clarului de lună? Avionul este mai rapid decît zeii, automobilul mai eficient decît Pegasus. Astronauții va putea să vadă ceea ce poetul se mulțumea să viseze. Să ne amintim de Cain al lui Byron, zburlind prin spațiu împreună cu Lucifer:

CAIN: O, Dumnezeu sau demon, oricine-al fi, este acesta pămîntul nostru?

LUCIFER: Nu recunoști pulbera din care a fost făcut totuși tău?

CAIN: E cu neputință? Acest mic disc albastru, tremurînd în eterul îndepărtat, cu un disc și mai mic foarte aproape de el, care seamănă cu ceea ce lumina noaptea noastră

¹ Destinul său este poate în minile tale chiar în acest moment și tu poți să-l modifice după cum îți place. Pentru orice ființă omenescă vine un moment cînd, punînd mîna pe frîne, își hotărăște singură soarta.

pămînteană ? ... Pe măsură ce înaintăm ca și razele soarelui, el devine din ce în ce mai mic, și micșorându-se mai mult, se înconjoară de un halou asemănător luminii celor mai mari stele cînd le contemplăm de la marginea Paradisului ... »

Rapoartele în proză ale lui Gagarin, Titov sau Glenn, nu sînt mai emoționante decît această viziune într-un limbaj versificat ? Nu este arta ceva care a aparținut copilăriei și adolescenței umanității ? Nu putem oare să ne lipsim de ea acum cînd am ajuns la vîrsta maturității ?

Lucrurile sînt clare; capitalismul nu mai este capabil să producă o nouă renaștere a artelor. Dar socialismul ? S-ar putea concepe să nu mai nască un alt Homer sau un alt Shakespeare, un alt Mozart sau un alt Goethe ? Și dacă ei s-ar naște, societatea ar mai avea nevoie de ei ? Nu este arta un rău încîntător, o evocare magică a realității, făcută de oameni pentru oameni, și care nu poate fi înlăturată prin vrăji ? Nu presupune ea o pasivitate mentală gata să ia visul drept acțiune, umbra drept existență și un nor drept Junona ? În viitorul previzibil vom avea mașini cibernetice perfecte, capabile să manipuleze realitatea cu o precizie matematică. Nici un sentiment nu le va face să greșescă, nici o pasiune nu le va induce în eroare. La ce mai e bună arta, la ce mai este bun voalul fantastic al Elenei într-o epocă de automatizare totală a forțelor productive și a consumului nelimitat ? »

În viitor, mașinile vor elibera pe oameni de orice muncă mecanică și va veni un moment cînd aceasta va fi considerată nedemnă de efortul omenească. Dar pe măsură ce mașinile vor fi din ce în ce mai eficiente și mai perfecte, se va constata că ceea ce dă mîreție omului este imperfecțiunea. Ca și mașinile cibernetice, omul este un sistem dinamic care se perfecționează, dar el nu se mulțumește cu sine însuși, el este totdeauna deschis spre înfinit și nu va putea nicodată să devină o creatură pur rațională, supusă numai legilor logicii: « Quod nunc ratio est, impetus ante fuit », a scris Ovidiu. Această pasiune, acest impetus, această imperfecțiune creatoare vor doborî totdeauna pe om de mașină.

« Fie, va spune poate, adversarul meu invizibil. Mașina perfectă nu va avea nevoie să-și exprime suferința, pentru că ea nu va suferi; ignorînd bucuria și suferința, ea va continua să rezolve misterele realității. Dar chiar dacă omul n-ar ajunge nicodată la infailibilitatea absolută a mașinii, de ce ar avea nevoie de artă într-o societate ca aceea a comunistilor ? Ați spus că misiunea artei este de a ne ajuta pe noi, semi-oameni cîi sintem, creaturi fragmentare, miserabile, solitare, trăind într-o societate împărțită în clase, de neînțelese, înspăimîntătoare, să făurim o viață mai plină, mai bogată, mai puternică, de a ne ajuta, cu alte cuvinte, să devenim oameni. Dar ce se va-nîmpla atunci cînd societatea însoși va constitui garanția unei vieți cu adevărat omenești. Orice artă adevărată a invocat totdeauna o umanitate care nu există încă. O dată însă ce vom atinge această umanitate, la ce va mai folosi toată această magie faustiană ? »

Asemenea întrebări sînt inspirate de speranța naivă sau de teama că progresul omenească va atinge cîndva stadiul său final: fericirea universală, realizarea tuturor viselor, desăvîrșirea ciclului istoriei. Dar atunci va fi încheiată numai istoria omenirii; omul nu va fi nicodată condamnat la imobilitatea paradisului, ci va continua totdeauna să se dezvolte. El va dori totdeauna să fie mai mult decît ceea ce poate să fie, se va revoltă totdeauna împotriva limitelor naturii sale, se va strădui totdeauna să se depășească și va aspira tot timpul la nemurire. Dacă dorința de a fi atotștiutor, atotputernic, universal ar dispărea vreodată, omul ar înceta să mai fie om. El va avea deci totdeauna nevoie de știință pentru a smulge naturii toate secretele și privilegiile posibile. Și va avea veșnic nevoie de artă pentru a se simți la largul lui nu numai în propria sa viață, ci și în acea parte a realității despre care imaginația sa îi spune că el nu o stăpînește încă.

În prima perioadă colectivă a evoluției umane, arta era principala armă în lupta împotriva puterii misterioase a naturii. Artă, la origine, era magică și făcea corp comun cu religia și cu știința. În a doua perioadă, aceea a diviziunii muncii, a separării în clase și a începuturilor luptei de clasă sub toate formele, arta a devenit cel mai bun mijloc de a înțelege natura acestor conflicte, de a imagina o altă realitate apăsînd realitatea existentă drept ceea ce este, de a învinge izolare și izolarea individului, aruncînd o punte spre binele comun al oamenilor. În societatea burgheză modernă, în care lupta dintre clase a devenit mai intensă, arta tinde să se rupă de ideile sociale, să împingă individul și mai departe în alienarea sa excesivă, să încurajeze un egoism nepotîncios și să transforme realitatea într-un mit zadărnice, care se înconjoară de riturile magice ale unui cult fals. În lumea socialistă de astăzi, arta tinde să se supună unor exigențe sociale specifice și să fie un simplu mijloc de educație și de propagandă. Dar cînd se va ajunge la a treia perioadă, la perioada comunistă, cînd individul și colectivitatea nu vor mai fi în conflict, cînd societatea fără clase va trăi în abundență, funcțiunea esențială a artei nu va mai consta nici în magie nici în educație socială.

E greu să ne imaginăm o asemenea artă și viziunea pe care o avem despre ea poate să fie inexactă. Marxismul respinge cu toată severitatea științei orice utopie ideală; totuși utopia este fundalul său strălucitor. Putem deci, imaginîndu-ne viitorul, să evocăm imaginea unei lumi în care oamenii, nemaifiind epuizați de muncă, coleșiți de grijile zilei de azi și de nevoile zilei de mâine, vor avea timpul și răgazul de a fi « întîm legăși » de artă.

Nu avem motive să ne temem că o societate prosperă și puternic diferențiată va cunoaște o sărăcire a artelor. Diferențierea va exista între personalități și nu între clase, între indivizi și nu între false apariții sociale. Total va încuraja interacțiunea dintre ceea ce este intim și ceea ce este universal, dintre imaginație și problematică, dintre rațiune și pasiune. Mijloace foarte perfecționate de reproducere artistică vor permite « publicului » să se transforme în indivizi care se vor familiariza cu arta în propriile lor locuințe. În același timp, festivalurile și concursurile publice de tot felul vor încuraja participarea lor directă. Este foarte posibil ca, independent de roman, a cărui funcțiune esențială este de a analiza și de a critica societatea, să se producă o rennoire a epopeii, căci epopeea este forma literară care afirmă realitatea socială. Tragedia va continua fără îndoială să existe, pentru că dezvoltarea oricărei societăți, chiar a unei societăți fără clase, este de neconcepție fără contradicții și conflicte, și numai pentru faptul că dorința obscură de singe și de moarte este de nedesrădăcinat din om. Gustul nostru modern pentru grotesc și grotesc în artă nu este poate numai consecința juxtapunerii în viața modernă a teribilului și a comicalului; este poate un semnal al reînvierii comediei. Pînă în prezent, comedia a însemnat în general critică: risul distrugător « pentru ca omenirea să se despartă de voioșie de trecutul ei », cum spunea Marx; într-un viitor îndepărtat, ea va reflecta poate viața omului suveran, libertatea, voioșia, vibranța sa.

Poate este prea mult că gustul meu personal asociază nume ca Homer, Aristofan, Villon, Giotto, Leonardo da Vinci, Cervantes, Shakespeare, Breughel, Goethe, Stendhal, Fuskini, Keller, Brecht, Picasso și mai ales Mozart, totdeauna Mozart. Diferențele dintre acești artiști nu fac decît să pună, opresiv, în multe opere ale lor, realitatea a fost distilată de tot ceea ce este gri, puritan, opresiv. În multe opere ale lor, realitatea a fost distilată de imaginea în aya măsură încît pare să-și fi pierdut orice greutate: gravitația dispărînd, totul rămîne în suspensie între neant și înfînt. Teroarea nu este atenuată, motivele de teamă nu sînt negate, dar totul este plin de har, și nimic nu este străin bucuriei. Pe insula lui

¹ Karl Marx, Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului, Introducere, Vezi K. Marx, Fr. Engels, OPERE, vol. I, EPLA, București, 1957, p. 417.

Caliban și a lui Ariel, Prospero transformă cruzimea, întunericul și viața în comedie, în nori plini de lumină. Magia artei dizolvă aparența în viață și frumusețea în neant:

"These our actors
As I foretold you, were all spirits, and
Are melted into air, into thin air:
And, like the baseless fabric of this vision,
The cloud-capp'd towers, the gorgeous palaces,
The solemn temples, the great globe itself,
Yea, all which it inherit, shall dissolve,
And, like this insubstantial pageant feed,
Leave not a rack behind. We are such stuff
As dreams are made on . . ."¹

Bagheta lui Prospero exercită o putere tragică:

"... the strong-based promontory
Have I made shake, and by the spurs pluck'd up
The pine and cedar: graves at my command
Have wak'd their sleepers, open'd, and let'em forth
By my so potent art. But this rough magic
I here abjure . . ."²

Magia lui Prospero se transformă în cele din urmă în "muzica celestă", în "vrajă adevărată" și în viașie plină de înțelepciune. Zimbetul lui Leonardo da Vinci este de aceeași esență; la fel este și cerul liniilor și ale morții; la fel este și amestecul de filozofie iluministă și de romantism, de înțelegere și de ironie care există la Brecht. Iar Mozart constituie suma unei astfel de arte, Mozart în a cărui muzică tensiunea este atât de calculată încât cea mai mică variație produce o plăcere care poate atinge proxismul. Bagheta magică pe care Prospero a lăsat-o să cadă s-a transmis din generație în generație. Abundența vieții (și nu numai aceea a bunurilor de consum!) și, făgăduită de comunism, ne va asigura din toată inima și fără tristețe că "noi sîntem din aceeași plămădă din care sînt făcute visele".

Aspirația romantică spre opera de artă "universală" (exprimînd ea însăși aspirația profundă spre unitatea omului cu lumea și cu el însuși) se va realiza poate, în pofida teoriilor lui Wagner, într-o nouă formă de comedie, care va folosi toate posibilitățile teatrului, și va crea o sinteză de cuvinte și de imagini, de dans și de muzică, de logică și de bufonerie, de senzualitate și de rațiune. Martiriul și sacrificiul, mirosul de sânge și de tămîie, împletirea artei cu religia, toate acestea aparțin preistoriei omenirii. Comedia va fi poate expresia cea mai potrivită a eliberării omului.

¹ " . . . Actorii, / Ți-am spus, au fost toți duhuri, și-n văzduh / S-au desrămat cu toții. Și, în tocmă / Ca fungeii viziumi, turnuri / Cu turlele în nori, palate mîndre, / Biserici măiestrite, chiar pămîntul / Cu tot cea moștenie, se vor topi / Și, duși ca-nchipuică scena-aceasta, / Nici spulber n-au să lase-n urma lor. / Plămădă sîntem, / Precum cea din care / Făcutoase visele . . . " (William Shakespeare, *Furtuna* (traducere de Leon Lavicki), în volumul Teatrul, Edit. București, 1964, p. 1572.)

² " . . . din temelii / Cîntăm-am promotorii; / Pini și cedri / Am smuls din rădăcini; / Ia glăui meu / Căscău-s-au mormintele, și morții / Prin artămîi s-au trezit. / Ci iată, -acum mă delc de magie . . . " (William Shakespeare, *Furtuna* (traducere de Leon Lavicki), în volumul Teatrul, E.L.U., București, 1964, p. 1579.)

Înt-unul din dialogurile sale, intitulat Despre stupiditate în artă, Hans Eisler scrie: «Gemetele plîngărețe ale micilor burghezi decepționate sau ale micilor funcționari contrariați, se regăsesc și în muzică. Ele par să fie caracterelor dominante ale muzicii țărilor capitaliste».

În ceea ce privește muzica compusă în comunism, sperăm că ea va disprețui ginguritul romantic, prostia crasă, isteria, propaganda ostentativă (aceasta presupune un public inteligent, care să nu fie nici lăsat sau prea nervos, nici excesiv de sentimental); o astfel de muzică nu va fi asurzitoare, ci armonioasă, nu va întuneca ideile, ci le va lumina, și rămîind departe de orice imitație, va perpetua cu mijloace de expresie multiple, bogății, plină de veselie, îndrăzneala temperată de înțelepciune pe care le vedem la Mozart. Ne-am putea chiar imagina existența unor arte plastice ai căror rol să nu mai fie acela de a umple muzeele sau de a fi rudă săracă a arhitecturii; săli mari, piețe, stațiuni și piscine, școli mari și gări, teatre și apartamente, destinate societății sau individului, vor avea nevoie de acum înăjite de linii și de o pictură care să se adapteze cadrului ambiant. Artele plastice, vor ținde ele, ca în trecut, spre un stil unic? E puțin probabil; a vedea în stilul unic caracterul esențial al fiecărei civilizații nu este poate decît o prejudecată conservatoare. Este mult mai probabil că o mare diversitate de stiluri va fi noua trăsătură caracteristică a unei culturi și a unei epoci în care națiunile vor deveni egale, în care noi sinteze vor distruge tot ceea ce este strîmt și static, în care nu va exista nici o dominație centralizată de clasă sau de națiune. O societate fără clase va cunoaște, după toate probabilitățile, o mare varietate de stiluri.

Omul, ființă finită și prin aceasta imperfectă, în șul unei realități infinite, va fi totdeauna partea integrantă și antagonistă a acestei realități. Contradicția care constă în a fi un «eu» limitat și în același timp o parte a unui «tot», rămîne în permanență valabilă. Misticii au dorit dintodeauna să atingă o stare, «starea a doua», în care omul se află «în afara lui însuși» și se unește cu o entitate ce se cheamă «Dumnezeu». Noi nu sîntem mistici și nu dorim de loc să atingem această stare paradoxală, în care omul, negînd total realitatea înconjurătoare aspiră să se dizolve în ea pentru a deveni o parte a unui infinit gol. Scopul nostru nu este anularea personalității, ci dimpotrivă omul activ și liber, dezvoltat armonios. Totuși, individul, chiar și cel mai conștient, nu este în măsură să reproducă totalitatea în propriul său eu; umanitatea nu poate să fie reprezentată în fiecare ființă omenască. Așa cum limbajul acumulează în fiecare individ evoluția socială, experiența colectivă a secolului trecut, așa cum știința păstrează toate cunoștințele neamului omenesc, tot așa și arta va avea misiunea durabilă de a crea din nou ca experiența a fiecărui individ, plenitudinea a tot ceea ce el nu este, plenitudinea umanității în ansamblul ei. Și arta va arăta prin această recreare că realitatea poate să devină un joc, poate să fie transformată și dominată.

În toate artele vom găsi această identificare, acest dar infinit al metamorfozei, astfel încît, ca și Proteu, omul va putea să ia orice formă și să ducă o mie de existențe fără să fie zdrobit de multiplicitatea experienței sale. Balzac avea obiceiul să imite mersul și mișcările oamenilor în urma cărora mergea pe stradă, pentru a se identifica complet cu ei, deși îi erau cu desăvîrșire străini. El era în așa măsură captivat de personajele opereii sale, încît acestea deveneau pentru el mai reale decît realitatea înconjurătoare. Consumatorul de artă nu code într-o asemenea manieră, dar în contact cu opera de artă, el sîd se trezește, îl este și lui dat să cunoască această identificare și, fără efort, să se simtă nu numai participant, ci și creator a ceea ce îl captivează, fără însă a-l reține în mod durabil. Artă oferă deci consumatorilor ei, într-un anumit fel, o altă viață, un «erzatz». Dar trebuie să avem în vedere diferența există între individul de rînd neamuluit, care-și proiectează eu și eu și este în prinți nobili, gangsteri îndărăzneți, femei fatale, și individul liber și conștient, care nu trist a de idealuri primitive și artificiale, dar care, pentru că viața pe care o duce este bogată, aspiră la o bogăție

și mai mare. A permite omului să se identifice cu semenul său, cu natura, cu lumea, să simtă, să trăiască, să fie tot ceea ce este și ceea ce poate fi: această funcțiune a artei se va lărgi odată cu creșterea puterii omului activ și liber. Identificarea aceasta, care nu cuprinde la origine decât un număr restrâns de ființe și de lucruri, se extinde din ce în ce mai mult pînă cînd, în cele din urmă, va uni omul cu umanitatea întreagă.

În romanul său Wilhelm Meister, Goethe evocă un personaj grandios și misterios o femeie ciudată, Macarie, ce se identifică cu sistemul solar și ale cărei legături magice care o unesc cu lumea sînt observate și analizate cu sînge rece de un savant. Goethe scrie:

« Macarie se află față de sistemul nostru solar, într-o situație pe care abia îndrăznesc s-o evoc. Rațiunea, sufletul, imaginația sa sînt părți integrante ale acestui sistem; ea se simte antrenată în aceste gravitații cerești, dar într-un fel cu totul deosebit; încă din copilărie ea pășește în jurul soarelui și, după cum s-a descoperit, drumul său are forma unei spirale care se îndepărtează din ce în ce mai mult de centru și tînde spre regiunile exterioare... »

Această particularitate, oricît de măreață ar fi, i-a apărut din fragedă copilărie ca o sarcină grea... Plenitudinea stărilor sale a fost puțin ameliorată de faptul că ea părea să cunoască succesiunea zilelor și a nopților: cînd lumina sa interioară scădea, ea aspira să-și îndeplinească într-un mod cît mai fidel îndatoririle sale exterioare: cînd lumina sa interioară strălucea din nou, ea se abandona într-o fericită odihnă ».

Această evocare ciudată, care amintește mărturiile multor scriitori mistici, este expresia panteismului lui Goethe. Sub o formă fantastică, Macarie simbolizează starea de comuniune cu lumea pe care o cunoaște artistul; alături de Macarie, astronomul intruchipează știința. Ceea ce lipsește pentru a ajunge la « deplinătatea acestei stări » este, la drept vorbind, socialul, comunitatea cu neamul omenesc și nu numai cu lumea, identificarea nu numai cu natura, ci și cu umanitatea. Dacă o asemenea « plenitudine » nu le este dată în societatea actuală decît unora, nu încape îndoială că, într-o societate cu adevărat umană, izvoarele creației artistice vor fișii dintr-un număr din ce în ce mai mare de oameni, așa încît aventura artistică nu va mai fi un privilegiu, ci o stare permanentă a omului activ și liber; aventura artistică va fi, dacă ne putem exprima astfel, o « genialitate » socială.

Omul, devenit om prin muncă, ieșit ca un vrăjitor din animalitate, omul aruncînd peste natură manta artei, omul creator al unei vieți de apoi și în același timp al unei societăți, va rămîne veșnic marele magician, Prometeu, care fură pentru Pămînt focul din Cer, Orfeu care adoarme natura cu farmecul melodiei sale. Artă nu poate să moară, decît dacă omenirea dispare.

În românește de C. OTOBĂCU

GEOMETRIE ȘI MIȘCARE EXPERIENȚE ITALIENE ACTUALE

BOB NOORDA: *Experiment grafic*, 1965

(Coperta I)

Dacă în grafica publicitară a unor autori numele produsului devine un « semn », aici semnul este reelaborat. În noi și nesfârșite alte « semne ». Semnificația numărului este anulată într-o « nirvană » geometrică de forme puse în lumină și umbră. Individualitatea numărului devine schimb și întrepătrundere: caracterul fix al semnului devine fluiditate și evaziune.

GETULIO ALVIANI: *Hiperlumină*

(Coperta IV)

Prin *Suprafețele cu textură vibratilă*, Getulio Alviani se situează printre acei rari căutători ai sintezei tehnico-lumină-dinamism într-o nouă dimensiune: obiectul, Laminatele de aluminiu sînt tăiate în zone de modulație și așezate în poziții de alternanță: iau astfel naștere diferite posibilități de reflectare a luminii deoarece opera își schimbă înfățișarea la cea mai mică deplasare a spectatorului-actor; atmosfera intră în cadru și iese din cadru... Alviani nu propune o imagine închisă și perfectă, ci o valoare de cucerit, de dobîndit, nu un punct de vedere, ci *căutarea* unui punct de vedere: care, e de prisos s-o spunem, nu va fi niciodată găsit.

ARNALDO POMODORO: *Studiu de proporții și incizii într-o sferă*, 1966.

(Pag. 177)

Ce vor să exprime aceste sfere? « Înainte de toate sînt forme perfecte, magice, iar eu le sparg pentru a le descoperi (căuta, găsi) fermentațiile făuntrice misterioase și vii, monstruoase și pure; astfel, printr-o șlefuire lucioasă provoc o tensiune discordantă, un lucru complet, alcătuit din lucruri incomplete. Prin însuși actul acesta, mă eliberez de o formă absolută, o distrug, și totodată o multiplic. Opera se poate astfel citi continuu, de la zi la zi; și în felul acesta ea posedă, după opinia mea, cea mai deplină continuitate: care nu răspunde pur și simplu nevoii de consum, ci mai curînd unei nevoi de descoperire care există în noi toți și care nu e satisfăcută de mecanica industrială. Este important faptul că sferele mele pot să se și deplaseze, să se rotească: astfel, și « sub atingerea mîinii ele au aceeași valoare de mișcare și participare pe care o au în vizibilitate ».

PAOLO PORTOGHESI: *Disen*

(Pag. 179)

Neobarocul arhitectului Paolo Portoghesi interpretează fluiditățile borrominiene și cordonțiene în cheile neoplastică obținînd rezultate deosebit de eficace. Eclecticismul critic nu e cîtuși de puțin, așa cum s-ar putea crede, o fundătură: e foarte probabil că drumul salvator sîi treacă printr-un colocvii deschis cu istoria, fără inhibiții sau complexe.

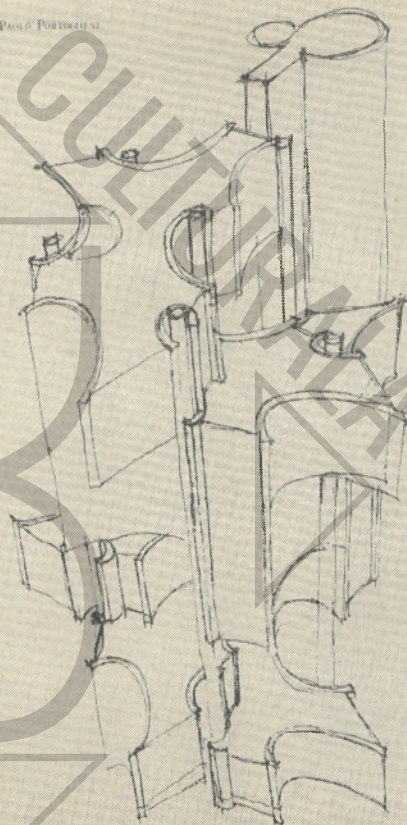
GIANNI COLOMBO: *Structurări*, 1962

(Pag. 191)

Aceste *Structurări* sînt niște cilindri secționați în așa fel încît printr-o rotire ia naștere un fascicul de lumină care dispare în zona superioară, iar la o altă rotire — un fascicul de lumină spre zona inferioară: un fel de spirală purtată în cele trei dimensiuni, o alunecare continuă a luminii care ajunge să devină culoare. « Nu forme menite să suscite o imagine în ochiul spectatorului, ci să stimuleze în el reflexe psihologice », spune Colombo.

(Extrase din *Le arti oggi in Italia*, de Maurizio Fagiolo, premiu de critică plastică)

PAOLO PORTOGHESI

JEAN LAUDE

Picasso: realism al inteligenței emoționate

Îndată ce încerci să pui mîna pe el, Proteu își schimbă înfățișarea. N-a existat totuși decât un singur Proteu. Cel care ar fi încercat să-l înfruntă îndărătul aparențelor n-ar fi aflat decât o umbră. Proteu trebuia căutat tocmai în fabuloasa lui putere de metamorfoză. Dar dacă cineva ar fi asistat la toate aceste metamorfoze ar fi observat cu siguranță, în cele din urmă, că numărul lor era nelimitat, că unele dintre ele reveneau mai des decât altele. Cine era Proteu? Care era adevărata lui înfățișare? Mi-ai îngădui să cred că adevăratul Proteu nu se lăsa imobilizat într-o imagine definitivă, că tocmai dimpotrivă, trebuia să-l căutăm în relația dintre toate imaginile pe care îl plăcea să le dea despre sine însuși.

Îmi face plăcere să amintesc această poveste în legătură cu recenta sărbătorire a lui Picasso, 85 de ani de la naștere și 75 din ziua în care în mod solemn tatăl său i-a înmînat propria lui paletă și pensulele. Iată — se va spune — ceva care ține (cu siguranță) de anecdotă. Și că pentru a sărbători această dublă aniversare, un omagiu internațional este adus celui pe care de pe acum îl putem considera drept o figură emblematică a timpului nostru — iată ce ne obligă la reflecții ciudate. Un asemenea omagiu, adus într-o asemenea ocazie, ar fi bine să înfățișăm din el de pe acum tot ceea ce ar încerca să orienteze o operă într-o direcție pe care ea a refuzat întotdeauna s-o ia. Dar o atare preocupare este inutilă: această operă nu se împacă în nici un fel (s-o spunem de la început) cu nici o tentativă; mai mult sau mai puțin dezgătită sau interesată de a o orienta. Celor care vizitează Le Petit Palais sau Le Grand Palais, le apare clar că Picasso rupe cu o singură mișcare de mustru barierele ridicate în jurul lui pentru a-l face (transformându-l în statuie) inofensiv și pentru a-l închide într-o formulă.

„Les Femmes d'Alger“ marchează momentul în care, stăpîn pe mijloacele sale, Picasso i-a cunoscut de toate forțele lui, în deplină singurătate, le reuneste, moment în care el dă o lovitură decisivă acestui spiritualism monden care, în cursul anilor 1880 — 1905 a făcut din Artă o adevărată Religie. Înțeleg foarte bine de ce pictorii fauști au fost pe drept considerați, ținînd seama de epocă, drept pictorii langorilor distinse, ai subtilităților extatice, ai leșinurilor narcisiste; ei au afirmat drepturile imprescriptibile ale trupului, bucuria și senzația fizică. Trebuia totuși mers ceva mai departe. Lui Picasso nu-l plăcea hedonismul. Și adevărații lui inițiatori au fost Lautrec și Degas: iconografia „Domnișoarelor din Avignon“ e în același spirit care domnește în atîtea plînze de Lautrec, atunci cînd

acesta pictează, fără complezență, anticamerele bordelurilor din vremea lui. Și cum să nu observăm că seria de tablouri în care Degas a pictat femei îngrijindu-și trupul și a căutat astfel unghiuri de vedere inedite, noi modalități de expresie spațială, a intervenit în opera lui Picasso, atît în ceea ce privește spiritul tablourilor cît și în ceea ce privește tehnica?

Asemeni lui Rimbaud, Picasso a așezat Frumusețea pe genunchii lui și i-a insultat-o. Dar trebuie să ne înțelegem asupra acestui punct. Michel Leiris ne avertizează: „Este totuși mai degrabă o depășire a artei decît o negare, ceea ce se observă la Picasso; nu există un dușman mai înversunat decît el al „artei pentru artă“, dar în același timp nici o viață care să fie mai deplin închinată artei decît viața lui, deoarece el reține din artă — produs al imaginației — că ea este activitate specific umană. Poarta exactă pe care se cuvine să o închinăm artei — aceea a unei pasiuni căreia ne dădăm fără să ne îngăimăm din pricina asta — ca și absența oricărei amăgiri în ceea ce privește vocația artistului, se exprimă poate la Picasso prin frecvența cu care a tratat și tratează încă tema picturii și a modelului său“¹. Absența oricărei împănări pe care și-o impune atît lui cît și celorlalți este într-adevăr una din trăsăturile principale ale esteticii lui Picasso: arta eliberată de umbra majusculei sale nu mai e situată în regiuni vagi, nedeterminate, inaccesibile; ea nu se mai află în succesiunea actelor unui Demiurg inspirat, ci se află în primul rînd în tehnică, și anume în sensul artizanal al termenului. Înovații importante ca cele pe care le-au realizat Picasso și Braque între 1912 și 1913 nu au altă sens. „Hrîtiele lipite“, „colajele“ și folosirea a ceea ce se numește „lemnul fals“ (obținut cu ajutorul unui pieptene special pe care-l folosesc zugravii și care, trecut peste vopseaua maron, încă umedă, creează iluzia nodurilor și fibrelor unei scindurii sau unei birne) introduc în operă elemente direct luate din realitate sau trimițînd metaforic la ea. Ei tratează, în planul tabloului, la egalitate, materialele ordinare și materialele nobile, materiale a căror disparitate subliniază astfel o distantă ironică față de pretinsa lor ierarhie și față de amăgirile virtușilor pe care, punîndu-le în lumină, le denunțau.

Picasso s-a explicat el însuși foarte clar în această privință.

Tablourile le face întotdeauna așa cum fac marii seniori copii: cu ciobănițele. Nu faci niciodată portretul Parthenonului; nu pictezi niciodată un fotoliu Louis XV; pictezi tablouri cu o căsută din Sud, cu un pachet de țigări, cu un scaun vechi. Această declarație merge totuși mai departe decît o profesiune de credință, „realistă“ în sensul pe care pictorii secolului al XIX-lea îl dădeau acestui termen: ea depășește problema subiectului pe care pare să o pună. Desigur, așa cum remarcase Apollinaire, Courbet este strămoșul îndepărtat al celor care au făcut cubismul. Picasso, Braque și Gris au refuzat întotdeauna să „idealizeze“ ceea ce vedeau, ceea ce atingeau. Și dacă se despart de Matisse o fac în privința hedonismului, fiind clar că, pentru el, pictura nu e nicidcum o artă de agrement, nu e deloc făcută ca să încînte ochiul. În afară de aceasta, Picasso ține să nu se confunde în nici un fel imaginea și tabloul: un tablou nu e frumós din pricina că ceea ce reprezintă este frumos. A picta Parthenonul, un trup frumos de femeie, un peisaj emoționant, un obiect prețios; — aceasta ar însemna înfrînerea unei grave confuzii. Tabloul, într-adevăr, are frumusețea lui proprie care nu vine de la model. De aici decurge ideea că el constituie un fapt pictural autonom. Afirmarea autonomiei faptului plastic trebuie să ducă la instaurarea progresivă a unui nou limbaj pictural. În 1913, la desăvîrșirea unei arte conceptuale, și în fine, la foarte importanta noțiune de „tablou-obiect“.

Mă voi opri puțin asupra acestei noțiuni, asupra procesului istoric care l-a ajutat pe Picasso să o impună. Trebuie să urcăm astfel pînă la Gauguin care s-a arătat înainte de toate preocupat să reacționeze atît împotriva a ceea ce el numea „realismul acafel“ al impresionismului cît și împotriva picturii cu program, așa cum era ea ilustrată de Puvîs de Chavannes. Pictorul care creează „Le Pauvre Pêcheur“, el îi reproșează într-adevăr

¹ Michel Leiris, Brîsisés, Paris, Mercure de France, 1966, p. 193.

faptul că-și explică ideea în loc s-o picteze. Pentru Gauguin sensul tabloului este mult mai puțin în subiectul imaginii, în programul literar care ar fi la originea lui sau care ar putea fi dedus, decât în elementele plastice care pot fi extrase: arabescul, spațiile mici, raporturile dimensionale și alterarea lor de către culoare. Aceste elemente plastice nu sînt mijloace mai mult sau mai puțin adecvate și destinate să explice mai clar un sens filozofic sau literar: ele și-au cucerit autonomia, înțeleg prin aceasta că opera și mesajul lui Gauguin sînt ambigui. Că arieplanurile lor simbolice, extraplastice, au putut să rețină un moment atenția. Dar nu mai e mult timp cu puțință să fie considerate exclusiv prin prisma interpretărilor care le-au fost date în Franța de către Nabis (dar și de suprarealism), în Germania de către expresionism. Intervenția lui Gauguin este remarcabilă atît în ceea ce privește problematica generală cît și în ceea ce privește tehnica: la Matisse (care va afla aici împlinirea căutărilor sale cu privire la punerea în valoare a suprafețelor, a culorilor uniforme și a refuzului în fața unei arte de pură plăcere retiniană); la Derain și Picasso (care vor reține mai ales folosința „spațiilor mici”, sensul volumului permițînd ca stabilitatea formei să înlocuiască fugăciunea impresionistă și care vor fi astfel îndreptați spre descoperirea artelor din Oceania și Africa neagră).

Pentru Matisse sensul unui tablou trebuie să apară înainte de a cunoaște subiectul; pentru el expresivitatea este legată nu de imagine, nici de psihologie, adică nu de ceea ce poate fi tradus în alți termeni decât plastici, ci de sensul și de dispoziția liniilor și culorilor. Avem măsura unității pe care o prezintă această concepție dacă ne gîndim că în faimosă lui definiție, Maurice Denis mai subordona nudului (feminin sau ideal) favorite, suprafața. Și că pentru Proust, adevăratul cunoscător în pictură era acela care știa să „descifreze” sensul tabloului, subiectul lui. Desigur Matisse nu înțelegea nicicum sădă ptezee idei: el dorea să regăsească o ordine constructivă (supus suprafețelor), vehicul al senzațiilor fizice, dinamice, în scopul de a „tulbura vechiul fond carnal al omului”. Tot atît de bine poate fi urmărită în opera sa desăvîrșirea progresivă a unei concepții cu totul noi a operei pictate — ale cărei consecințe vor fi hotărîtoare și care vor duce la transformarea radicală a tripletei relații care există între tablou și natură, între tablou și pictor, între tablou și spectator. Această transformare se caracterizează printr-o reducere a ceea ce Pierre Francastel a numit „distanța fizică”¹. „Natură” nu mai este percepută în distanța privirii ca spectacol sau ca eventual teren al acțiunii noastre: ea este percepută ca semnul acțiunii noastre, în ea și pe ea. Viziunea nu mai este „naturalistă”, nici dezinteresată. Ea nu înțetează totuși de a fi realistă: ea înțetează doar să limiteze realismul la aspectele pur optice ale obiectului.

Carl Einstein și Pierre Reverdy au insistat tocmai asupra faptului că arta lui Picasso (ca și a lui Matisse și Braque) n-a fost niciodată „un fel de a vedea” pur subiectiv. Operele sînt, pentru Picasso, evenimente materiale care au un statut de adevărate obiecte. În timp ce chiar în concepția lui Matisse, tabloului îi revenea un loc determinat într-un spațiu pe care urmărirea să-l modifice, pentru Picasso și pentru cubiști (G. Braque și Juan Gris) el era liber, el constituia propriul său spațiu. În 1945 Braque mai avea obiectul să așeze cîte o plină în plin cmp ca să vadă dacă „rezistă”. Consecința cuceririi progresive a autonomiei faptului plastic a fost atît de importantă, înct de atunci înainte acest fapt nu mai poate fi apreciat, judecat, înțeles altfel decît prin el însuși, a devenit el însuși, în sensul strict al termenului, un obiect.

Totuși abia în jurul anului 1913 — adică în momentul în care cubismul, după faza lui analitică (sau „ermetică”) se va realiza ca o pictură conceptuală — mutația va deveni definitivă. Cubismul n-a încetat, contrar opiniei general răspîndite, atunci cînd a fost abandonat formulărilor anilor eroici, formula pe care Picasso îi va duce la punctul său cel

mai înalt cu tabloul *Trois musiciens* (din 1921): el s-a dezvolat. În loc să sintetizeze într-o singură formulă diferitele aspecte ale unui obiect imobil văzut de un spectator care îi dă ocol, Picasso și-a îndreptat cercetările asupra sintezei într-un semn unic a viziunilor îndepărtate și apropiate sau a elementelor reținute de către un spectator imobil, a unor triupuri în mișcare (*Danse*, din 1925).

Exact ca în Quattrocento, se desăvîrșește în Franța, de la Cézanne la cubism, o transformare a limbajului pictural printr-o modificare a modurilor de figurare a spațiului. Situația omului în univers, locul pe care omul și-l atribuia lui însuși în creație, valorile pe care se întemeia această situație și acest loc, suferau o mutație profundă, corespunzătoare răsturnărilor sociale ca și tehnice, psihologice ca și individuale care se produc o dată cu cele două revoluții industriale ale secolului al XIX-lea. Sistemele de semn care slujeau ca să simbolizeze înrădăcinarea Omului în mediul său istoric, s-au destrămat începînd de la impresionism, în timp ce alte sisteme erau elaborate și perfecționate. Totuși modificarea structurilor spațiale nu s-a făcut în mod abstract, teoretic, în funcție de un program prealabil conceput și definit. Ea a venit însă în urma unor experiențe concrete. Înfrîntute cu penelul în mîna. Pictorul nu dădea și nici nu mai imita realul pentru care tabloul ar constitui o copie (fotografică) mai mult sau mai puțin fidelă. Fără a înceta să fie realist, el nu mai restrînge sarcina sa la reproducerea unei fete a obiectului. „Acest limbaj nou, scria D. H. Kahnweiler în 1919, conferă picturii o libertate neobîsnuită. Pictura nu mai este redusă la o imagine optică mai mult sau mai puțin „osemănătoare”, care nu oferă decît o singură viziune asupra obiectului”².

O astfel de pictură, desi a putut fi considerată „conceptuală” și apropiată unor concepții kantiene („A întîlni la un loc diferitele reprezentări ale obiectului și a îngloba multiplicitatea lor într-o cunoștință”) nu e totuși de loc cerebrală. O putem defini ca pe un „realism al inteligenței emoționale”. Asta înseamnă a spune că e lirică: arta lui Picasso este față de ceea ce îi precede, ceea ce este poezia față de proză. Ea nu informează numai, cîi caută cu pasiune să comunice cu ajutorul unui limbaj precis și creat în acest scop. Acest limbaj e limitat: el urmează îndeeaproape toate emoțiile noastre, în toate nuanțele lor. Grandoarea acestui pictor este că a știut să ne emoționeze cu mijloace care îi sînt proprii, transfigurînd obiectele cele mai umile ale vieții noastre zilnice (un pachet de tutun, un pahar, o gîtară) sau denunțînd, într-un tablou care comemorează masacrul de la Guernica din Spania, exploatarea omului de către om.

Exclusivitate Secolul 20

¹ P. Francastel, „Peinture et société”, Lyon, Audin 1951, 2 ed. Gallimard, Paris, „Idées-Artes” — 1966.

² Kahnweiler, D. H.: „Confessions esthétiques”, ed. Gallimard, Paris, 1963, p. 33.

Trakl și Webern

Fenomenul artistic contemporan cunoaște numeroase interferențe ale muzicii și literaturii, de cele mai variate forme. Se pot găsi analogii de ordin general, ținând de dezvoltarea în timp a respectivelor ramuri artistice, simultaneității și denumirii similare ale unor curente estetice ori stilistice, influențări reciproce care de-a lungul unei anumite perioade pot atinge chiar intensificări nu întotdeauna dorite (exemplul cel mai tipic îl constituie impregnarea muzicii de către idei literare — fenomen predilect al romantismului și prelungirilor sale contemporane).

Pe de altă parte muzica s-a adresat literaturii și într-o formă mai directă, în procesul de creație propriu-zis; întreaga muzică cu text (vocală, corală, vocal-simfonică, teatrul liric) este un asemenea gen-sinteză în care muzica și-a păstrat nestirbită supremația sa provenită dintr-o logică specifică. Fenomenul artistic contemporan cunoaște numeroase și rodnice asemenea confluințe între muzicieni și literați. Fără îndoială, ar fi un lucru de prim interes discutarea paralelă a acestor iluminări reciproce, pornind de la obiectul propriu-zis al creației: textul literar și opera muzicală care își propune transpunerea sa sonoră. Iată, schematic înșiruite pe nume, câteva asemenea confluințe literar-muzicale în secolul XX, ce au generat numeroase capodopere ale muzicii contemporane: Alban Berg — Wiedekind («Lulu»), Alban Berg — Büchner («Wozzeck»), Schoenberg — Ștefan George («15 poezii din «Cortea grădinilor suspendate», pentru voce și pian), Poulenc — Cocteau («La voix humaine»), Stravinski — Cocteau («Oedipus Rex»), Debussy — Maeterlinck («Pelléas et Mélisande»), Boulez — Mallarmé («Improvisations sur Mallarmé»), Boulez — René Char («Le marquis sans maître»), Luciano Berio — Cummings («Circles»), R. Strauss — Hoffmannsthal («Elektra»), Saint-Exupéry — Dali («La Volée nocturne»), Enescu — Edmond Fleg («Oedip»).

Rareori întâlnim în istoria artelor corespondențe atât de intime, asemănări de destin personal și de existență în timp a operei, în ciuda unor fundamentale deosebiri psihice și temperamentale, ca în cazul acestor doi mari artiști contemporani austrieci: poetul Georg Trakl și compozitorul Anton von Webern.

Și unul și celălalt sînt socotiți prin excelență inovatori, și erta unuia și a celuilalt a fost deseori etichetată de «ermetică». Și unul și celălalt au fost completamente neînțeleși și chiar mai mult, ignorați de către contemporani.

Deosebirile structurale încep însă de aici, din felul în care au reacționat în fața neînțelegerii mesajului lor uman. Un Trakl de pildă, tipic expresionist, exacerbat în viață și în artă, nu suportă apocripăta nimicitoare. Reacționează violent, existența sa este instabilă și precară sub aspect material, își macină conștient și sarcastic sănătatea, eșuează dramatic la numai 27 de ani, sucumbând în urma unei violente intoxicații cu

stupefiante. Va dobîndi o glorie postumă imensă, tirzie, ireparabilă, mergînd pînă la venerație și la recunoașterea sa ca cel mai însemnat poet al expresionismului și unul dintre marii poeți ai modernității.

Dimpotrivă Anton von Webern, deși fire tumultuoasă, este riguros echilibrat prin tenacitate și conștiință acută a menirii sale artistice; el va găsi resursele interioare datorate de forță. A trăit retras și modest — exemplu de probitate artistică. A avut tăria să înfrunte totală sa ignorare ca compozitor de către contemporani, fiind totodată un dirijor de prim rang, promotor activ al valorilor clasice, romantice și postromantice, propagator al culturii în rîndul marilor mase (activitatea sa ca șef de orchestră al Asociației muncitorești din Viena este impresionantă). Regretatul compozitor Alfred Mendelssohn, care prin anii 1930, student fiind cîntase în corul acestui ansamblu condus de Webern, îmi povestea o întîmplare reală, cu aparentă de anecdotă dar cu un substrat de-a dreptul tragic: la o repetiție cu Simfonia a VIII-a de Mahler (pentru care Webern nutrea o adevărată venerație), în urma numeroaselor reluări și opriri, se iscă un moment de rumaore; Webern, atunci, cu un suris bonom, îi amenință pe coriști: «Dacă nu faceți liniște, am să vă pedepsesc: vă voi obliga să ascultați muzică de Webern!». După proteste insistente, rumaorea se liniștește ca prin farmec și repetiția continuă în condiții optime. (Sic!)

Doar câteva lucrări și le-a ascultat Webern în timpul vieții: muzica sa, foarte cîntată (fenomen, nu a violentat sensibilitatea și auzul publicului (vezi de pildă scandalurile cu «Sacre» al lui Stravinski, pentru a da un exemplu, dar lista poate fi rește continuă cu «Wozzeck-ul» lui Berg, ș.a.m.d.), ea a trecut neobservată, nefiind luată probabil în serios.

Și pe Webern l-a așteptat o imensă glorie postumă, compensatoare. Este astăzi îndeobște considerat drept una dintre marile personalități ale muzicii veacului, și poate primul care a sfîșiat valul postromantismului expresionist, oferind o nouă dimensiune și un nou mod de organizare în timp a materiei muzicale, radical diferită de tot ce existase anterior. Fără îndoială, el este punctul precis de plecare pentru creația generațiilor postbelice (și în special pentru serialiștii integrali și structuraliști «de detaliu»).

La rîndul său, Webern este poate primul mare structuralist.

Poezia lui Trakl, respiră, întregă, un straniu și aparte aer enigmatic. Diametral diferită de simbolismul francez, ea înclină vag spre impresionism, printr-o pronunțată tendință de muzicalizare, printr-o cantabilitate funciolară. Luată în sine, elementele poeticii sale se resimt de o accentuată determinare peisagistică, au ceva din aerul campestru al vechilor tablouri manieriste. Repet, luată în sine. Căci Trakl este un mare timid; imaginiile sale nu au de aceea o funcție precisă, ele operează simbolic și aluziv. Sensibilitatea acută, frînzind patologicul, melancolia irezolvabilă, universală, generată de sentimentul intens al durerii existențiale își pun amprenta sumbră asupra nostalgiaților hieratice din cuvinte, conferind întregii sale poezii o structură profund tragică și implitic, un expresionism umanizat. Ernst Fischer intitulă acest specific cu mult simț sintetic atunci cînd spune că poezia lui Trakl este ca un apus de soare cu lăuna căzută pieziș, umbrele obiectelor zilnice mîndindu-se urias, prevestind beza.

Într-adevăr, întreg climatul liric al sale este guvernat de un miraj hipnotic, avînd ceva de ritual magic, al amurgului, umbrelor, nopții, morții, somnului, întinerului, tăcerii, păsărilor captiv, peisajelor înfiorate de lumina difuză a lunii... Obsesiile nu frizează însă nicodată absurdul: căci angosaa provine de fapt din hipertrofiera unei speculații filozofice privind existența umană raportată la imensitatea universului-timp. Imensul, ireductibilul contrast între predispozițiile temperamentale iremediabil sumbre și

transparența suavă a mijloacelor poetice consolidează într-un fel aspirația, neconcretizată, spre un nou clasicism.

Abordând cu predilecție versul liber, poezia sa face dovada unor importante inovări formale: discreția rară a exprimării, sentimentul expres al vizualului, stilizarea pe structuri monotone, necontrastante a limbajului, un nou și aparte sentiment al timpului poetic. Este vorba de o organizare discontinuă a materialului semantic prin sugestiile caleidoscopice, ceea ce duce la un mare spor de profunzime și caracter sintetic pe suprafețe din ce în ce mai lapidare. După cum observa A. E. Bakonsky¹, poetica sa pare «stenograma eliptică a unui discurs poetic mai amplu». O calitate esențială a poeziei lui Trakl este muzicalitatea; este o anume muzicalitate interioară exprimată și pe aliterații, dar mai ales pe valoarea muzicală a cuvintului². Are ceva din libertatea, fluența improvizatorie a străvechilor rituale incantatorii.

Webern a început prin a fi spiritual fiul ascultător al tradiției postromantice (influențat mai cu seamă de Mahler). Ascultând prima sa lucrare, *Passacaglia* op. 1 pentru orchestră, în re minor, cu greu am putea înțelege dezvoltarea sa ulterioară. Dar chiar din opusurile următoare elevul lui Schoenberg progresează vizibil pe calea eliberării din îngrădirea tonalității (Este vorba de op. 3 și 4 — două cicluri de câte cinci liederuri pe versuri de Ștefan George). Vom observa de altfel frecvența cu care Webern va aborda muzica vocală de cameră în anumite momente ale creației sale: «principalele perioade ale existenței sale creatoare sînt delimitate la începutul evoluției lor de către întrebarea mai frecventă, aproape exclusivă a muzicii vocale»³. Cu cele Cinci piese pentru quartet de coarde op. 5 începe consolidarea stilului propriu-zis webernian, predilecția pentru «microformă», într-alt de concentrată înalt nu mai suportă (dată fiind și multitudinea mijloacelor sonore și mai ales un nou concept de poetică muzicală) dezvoltările ample. Transparența polifoniei, supletea liniilor melodice, un rafinat simț al culorilor instrumentale — caracterizează lucrările acestei perioade. În anii imediat următori, pînă spre 1914, predilecția pentru forma concisă și melodia formată din culori timbrice («Klangfarbenmelodie») este împinsă la extrem; este perioada lucrărilor celor mai scurte, printre care cele Trei piese pentru violoncel și pian, op. 11. Din 1914 și pînă în 1927, Webern nu va compune decît liederuri. (Aici se încadrează și cele pe versuri de Trakl). Textul îi dă oarecum reperele formale, poate în sfîrșit organiza într-un tot unitar vocea și instrumentele; primul voci acompaniate încețea.

Ultimele perioade creatoare (începînd cu op. 17 Webern abordează tehnica serială), cuprind creațiile de mare maturitate, cu caracterul lor mai ascetic și abstractizat la maximum; printre care *Simfonia* op. 21, *Concertul* op. 24, *Variatiunile* pentru pian op. 27, *Variatiunile* pentru orchestră op. 30, *Das Augenlicht*, *Cantatele* I și II.

Ca și poezia lui Trakl, muzica weberniană respiră un aer aparte și oarecum enigmatic. Încă de la primele sale lucrări mai personale (op. 5) Webern întînește cu multă clar-viziune forma «aforistică»; muzica sa începe să repudieze cu insistență orice rudiment de repetiție ca procedeu compozitiv, începe să înfrunghie ocel ideal de puritate sonoră descărnată, procesul de interiorizare se intensifică ocut. Se simt, prefigurate, cuceririle mature, ale aceluia atît de original abstractiionism sonor. Aparent există afinități cu lumea

impresionismului debussyist; în realitate însă între ei gioco timbrico al impresionismului și klangfarbenmelodia weberniană deosebirile sînt substanțiale. Plainerismul concepe timbrul ca pe un element «fizic» al unei reprezentări legate de climatul psihologic înconjurător, estetizant și discret senzual. La Webern el devine înțeles ca un element constructiv al limbajului muzical, o parte integrantă a discursului sonor.

Și Webern a fost un timid; și el operează cu ajutorul imaginilor simbolice și aluzive. Pe alături, Webern face dovada unei apăsătoare vine tragice, dramatice. Ambianța dominantă a muzicii sale o constituie cu toată această imaginea luminoasă, robustă, delicate, o veritabilă mișcă hipnotică, dat de data aceasta el are ceva din transcendența Cristoforiului, devenit primă în calea razelor sale. După cum Amurgul era cheia poeziei trakiene, tot astfel elementul definitoriu pentru muzica weberniană devine Cristoforiul, semn al aspirației umane elevată și umanistă.

După cum spuneam, Webern este cel mai pregnant dintre primii compozitori structuraliști; la el forma se organizează într-un mod cu totul nou și original, dintr-un nou sentiment al timpului poetic și muzical, prin sugestiile caleidoscopice. Deși execuția celor mai numeroase opusuri weberniene abea dacă se consumă în câteva minute, senzația auditivă, este, paradoxal, opusă: ai impresia că o durată poate ore întregi — în care s-au succedat o înfinitate de stări și fapte diferite. Deși poate nu realizezi pe moment, dar efortul de concentrare în profunzime este uriaș. Te simți într-unul cu coșești.

Indiscutabil, «cristalele» muzicii lui Webern au foarte mult din fluența improvizatorie a străvechilor rituale incantatorii (în ciuda organizării severe a parametrilor sunetului muzical).

Marea inovație weberniană o reprezintă structura funcțională de Tăcere, reducerea cîntății și grea de sensuri: «În ultima instanță, funcțiunea sunetelor pare a se reduce la rolul de a delimita zonele de tăcere»⁴.

În pragul experimentării noilor forme, înainte de a aborda propriu-zis seria dodecafonică, Anton von Webern, într-un lung proces de gestație va păși pentru mult timp muzica simfonică sau instrumentală: În decurs de treisprezece ani (1914—1927) el va scrie eminenta cicluri de lieder pentru voce și instrumente sau pian. «S-ar spune că, pentru a organiza muzica conform noilor structuri, Webern simte nevoia de a se sprijini pe un text care să-i ofere repere formale dincolo de funcțiunile muzicale propriu-zise»⁵. Reușește să renunțe definitiv la *lied* ca fenomen tipic romantic (voce acompaniată de pian sau eventual de orchestră) și va concepe o formă originală în care voce și instrumente (formație restrînsă, solistică) se întrepîtrund într-un tot organic, unde vocea devine tîd rîndul său «instrument» conduce, doar prin simpla prezență umană.

Dacă vrei, într-un fel, s-ar putea vorbi de o oarecare influență pe care au exercitat-o elementele noi din Pierrot, lunaire de Schoenberg asupra muzicii vocale compusă de Webern în această perioadă. Și totuși Webern nu va prelua de la «Pierrot» al lui Schoenberg tocmai noutatea cea mai evidentă — procedul intens dramatic al Sprechgesang-ului. Webern se mișcă cu maximă dezinvoltură într-un domeniu muzical restrîns și ferm organizat, în care forța nudă, jumătate romantică, jumătate expresionistă a Sprechgesang-ului nu are ce căuta; îi repugnă orice element înfrînd de o metamuzică, arta sa rămîne o dovadă elocventă de purism stilistic.

Printre lucrările reprezentative ale perioadei amintite se numără și liederurile scrise pe versuri de Trakl. Mai precis, este vorba de ultimii din cele Patru liederuri pentru voce și 13 instrumente, op. 13 (1916), scris după poezia O seară de iarnă (primele

¹ A. E. Bakonsky, *Meridiane*, Ed. de literatură, 1965, București.

² Ocaz *Soluția în prefața la 25 de poeme din George Trakl*, traduse de Ștefan Baciu. Ed. «Frize», 1938, Brașov.

³ Pierre Boulez, studiul despre Webern din *Encyclopedie de la musique*, Fasquelle, 1962, Paris.

⁴ Roman Vlad, *Storia della dodecafonica*, Edizioni Suvini Zerboni, Milano.

⁵ Pierre Boulez, op. cit. id.

trei piese folosesc un poem de K. Kraus și două texte populare chinezești, traduse în germană de H. Bethge) și de cele șase liederuri pentru soprana înaltă, clarinet, clarinet bas, violă și violoncel, op. 14 (1917–1921) compuse în totalitate pe poeme aparținând lui Georg Trakl: «Die Sonne» (Soarele), «Abendland» (Occident — cu cele trei secțiuni ale sale), «Nacht» (Noaptea), «Gesang einer gefangenen Amsel» (Cântecul unei mierle captive). Este, fără îndoială, unul din cele mai frumoase cicluri vocale weberniene, înflorit de un pronunțat hierarhism al imaginilor. Te încântă prin frumuseți intrinsec muzicale cum ar fi noutatea și prospețimea armoniei funcționale, construcția de blocuri sonore autonome, tratarea cu ajutorul vechilor procedee polifonice (forme contrapunctice imitative și libere), revitalizate, poetica aparte a timpului muzical. În egală măsură impresionează fuziunea organică între text și muzică, cu interinfluențări binefăcătoare; în contact cu poetica obsesivă, eliptică a lui Trakl, lumea sonoră weberniană esențializează forme obstinate, mișcându-se în zone auditive mai puțin luminoase și întovărășite perpetuu de o senzație anxioasă; scurte porțiuni de incert climat atonal, intens tragice, marchează punctele culminante.

Înșirșit, din întovărășirea cu muzica weberniană, poemele lui Trakl dobândesc acel echilibru și detașare (posibilă doar prin perfecțiunea formei), acea lumină complexă emisă de cristale evanescente străbătute de pilpături crepusculare ori nocturne, pe care omul Trakl a dorit-o poate cu acută ardore într-o existență nedreaptă.

Vechea năzuință a Galinei Serebreatkova

De curând a vizitat țara noastră scriitoarea sovietică Galina Serebreatkova, cunoscută prin romanele sale inspirate din viața lui Marx și Engels (*Tineretea lui Marx*, *Răpirea facului, Prometheus*), care au fost traduse în multe limbi străine și sînt bine cunoscute și cititorului român. Ca oaspete a redacției noastre, Galina Serebreatkova a împărtășit cititorilor noștri câteva din impresiile sale culese în timpul călătoriei prin România.

În tinerețe mi-a fost dat să-l cunosc pe scriitorul român Panait Istrati. Pînă la sosirea mea, recent, în București, el a rămas poate singurul sol al țării dumneavoastră, pe care l-am cunoscut personal. Cîrînd după 1936 a apărut în Uniunea Sovietică, în traducere rusească, romanul Kira-Kiralina care a fost de îndată remarcat de critică și apreciat de cititori. Numele celui care scrisese această carte l-am auzit pentru prima oară rostit de Maxim Gorki, însoțit de epiteze elogioase la adresa talentului romancierului român. Cîrînd după aceea am făcut cunoștință cu Panait Istrati și el a devenit un oaspete des și totdeauna drag în familia noastră. Îi țin minte ca acum: slab, puțin adus din lumeri, cu chipul prelung și parcă ascuțit, veșnic în mișcare. În agitație, părea o fi un vîrtej de sentimente și idei. Pe omul acesta nu l-am văzut niciodată sfîrșit la culcuș, odihnindu-se sau rălmîhnind nemîncat. Și trebuie să mărturisesc că sîteaua lui de discuție, de polemică, dorința lui aprigă de a cerceta și descoperi ne contamină și pe ceilalți cu care venea în contact. Mi-l amintesc și acum cu părul lui negru care-i cădea în șuvițe mari pe fruntea deschisă, bombată. Îi văd ca acum chipul supt ce trăda o boală nemiloasă. N-am să uit niciodată nici privirea lui pătrunzătoare, cercetătoare, inteligentă, care te scruta parcă din dosul ochelarilor, nici risul lui de băietăndru, atât de contagios.

Panait Istrati avea un dar uimitor de a povesti și un simț deosebit al umorului. Pentru noi, povestirile lui aveau un farmec deosebit, farmecul ineditului, al pitorescului, ele ne descopereau o lume nouă pe care nu o cunoșteam și care ne atrăgea cu personalitatea ei originală. Din povestirile lui se contura în fața noastră satul românesc, lumea orașelor din România, apăreau oameni, moravuri, o poezie deosebită, autentică, dar și o lume de frămîntări, de greutăți, de probleme nerezolvate.

Au trecut de atunci mulți ani, ani de frămîntări și totuși nu l-am uitat pe Panait Istrati. Amintirea lui stăruie clară și puternică, așa cum î-l-o lasă înțînirile cu o personalitate ieșită din comun, dar și cu un om sincer care-ți vorbește din inimă. Noi toți, tinerii scriitori sovietici pe atunci, în preajma lui 1930, eram aspri în relațiile cu cei care păreau a avea alte idealuri decît noi, dar și noi mergeam adeseori pe căi asculte, rătăcîm în căutarea adevărului. În zilele în care l-am cunoscut, Panait Istrati era un om care a alesese ca drumul deschis de Marx și Lenin. Cu înfăcărea de Marx-l caracteriză, el blea pasionat pentru dreptate și fericirea omeniilor pe pămînt, a celor ce muncesc, năzuia spre adevăr și dreptate.

După 1934, nu mi-a mai fost dat să-l înțînesc pe Panait Istrati, și soarta lui ulterioară a scăpat din cîmpul meu de preocupări. Ani de zile n-am mai auzit nimic de el. Dar, apropiindu-mă de București, fără să vreau mi-am adus aminte de vechiul prieten și înțînirile cu scriitorii români, discuțiile purtate cu ei despre acest confrate al lor, astăzi mort, au făcut să revieze amintirile de altădată.

GEORGE APOSTU

sculpturi în lemn

Datorită lui Panait Istrati știm ceva despre România, o adevărată țiri vechi, dispartee, fugare. Toțuți, povestirile lui mă făcuseră să îndrăgesc această țară pe care el o iubea atât de mult și despre care vorbea cu atâtă căldură și cu atâtă farmec.

Cu un an în urmă văzusem pentru prima oară peisajul românesc. Treceam prin România în drum spre Bulgaria. Curiozitatea firească pentru orice călător mă ținuse la geamul vagonului și examinam tablourile care se succedau cu repeziune — orașe, câmpii, dealuri, păduri, oameni, uzine. Deși această primă întâlnire a fost, cum e ușor de înțeles, fugară, acum, când am trecut din nou granița sovieto-română, am fost de la început plăcut surprins de unele schimbări pe care le puteam observa și care avuseseră loc în răstimpul acestui an.

Bine înțeles că profesiunea mea de scriitor m-a făcut să acord o deosebită atenție cărții și interesului pentru ea. N-aș putea să exprim emoția pe care am resimțit-o când, trecând prin diferite orașe sau chiar sate, am văzut numeroase librării, chioșcuri cu ziare și reviste, și de fiecare dată un număr impresionant de cumpărători, oameni de toate vârstele și meseriile. Într-un sătuleț, pe drumul de la Brașov spre Sighișoara, la cooperativa locală, unde se vindeau tot felul de mărfuri începând cu lăpeți, cuișe și pînă la albituri, făind, am văzut rafturi pline de cărți noi, ediții ale clasicii române, ale clasicii universale. Și trebuie să spun că acest articol nu era solicitat mai puțin decât cele de uz cotidian. Cartea este sufletul unei case, librăriile sînt sufletul orașelor. În România toate orașele au un suflet bogat și variat. Desigur, această dragoste pentru carte ține și de activitatea, ce merită totă lauda, pe care o depun editurile din România: ediții frumoase, bine ilustrate, colecții variate pentru toate interesele și vârstele.

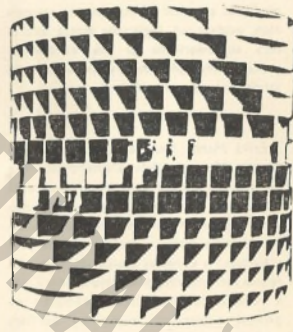
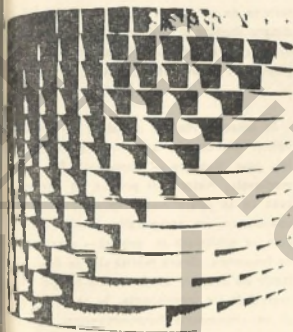
Dragostea poporului pentru carte nu poate să nu stimuleze pe cei ce sînt autori de poezie, romane, nuvele. Întîlnirile cu scriitorii români mi-au confirmat eferescența creatoare care există în viața literară românească pe care o bănuim din bogăția de volume văzute în rafturile librăriilor, ca și din numeroasele titluri de opere traduse în ultima vreme în limba rusă, dintre care unele le și citisem. Un vechi prieten pe care-l admir de mult din cărți dar pe care abia acum l-am cunoscut, personal, este Zaharia Stancu. De mult citisem Descuț și admirasem talentul viguros al acestui scriitor realist de o mare forță de plămădire a vieții și a oamenilor. Jocul cu moartea, pe care l-am citit în franceză și care o merita să fie cunoscut publicului sovietic în limba rusă, mi-a dezvăluit noi aspecte ale talentului lui Zaharia Stancu. Discuțiile purtate în timpul vizitei mi-au confirmat ipotezele pe care le făcusem citind jocul cu moartea: Zaharia Stancu cunoaște bine opera lui Dostoievski, opera lui Leonid Andreiev, Contactul direct, personal, cu scriitorii români m-a făcut să înțeleg acum mai bine poezia lui Eminescu pe care o cunosc de mult în traducere rusească și o pretuiesc în chip deosebit, să savurez pe deplin satira la Caragiale, să percep tot farmecul artei lui Creangă și să mă apropiu și mai mult de imensa operă a lui Mihail Sadoveanu. Întîlnirile cu scriitorii români m-au impresionat profund prin nivelul înalt la care se poartă discuțiile în probleme de creație, de artă, prin năzuința care-l însușește pe totu, năzuința de a crea o literatură care să ogîndească cît mai bine viața și epoca noastră. Confunțări de opinii, cădături rodnice, donăria de a folosi tot ce-i mai bun în tradiția culturală a trecutului, setea de a cunoaște cît mai mult din cultura prezentului din toate țările lumii, filtrarea critică a realizărilor de pretutindeni și năzuința permanentă de creație originală, iată numai cîteva din coordonatele ce definesc viața literară din România socialistă.

De altfel, asemenea tendințe, năzuința continuă spre căutare și afirmare personală se pot observa și în alte domenii ale vieții culturale și științifice. În fond, eroii cărților mele, Marx și Engels, au cunoscut economia, istoria, lupta revoluționară a poporului român și și-au exprimat sentimentele de simpatie pentru mișcarea progresistă din țara dumneavoastră. Poate că și pe acest plan aveam obligația morală să cunosc și eu țara și realitățile românești. Realizarea acestei vechi năzuinți ale mele mi-a produs o deosebită bucurie.

Fotografiile: FLORIN DRAGU

GIANNI COLOMBO—Structuri

cadran mondial

Revista *Inostrannaia Literatura* nr. 12 pe 1966 publică pe copertă o reproducere după tabloul pictorului român Brăduț Covaliu, «Ioana». Interesul revistei pentru viața literară și mișcarea culturală din țara noastră se manifestă printr-o serie de note, informând publicul sovietic asupra unor apariții editoriale românești și îndeosebi prin articolul «Noutăți în literatura română», realizat sub forma unui schimb de opinii între clișia scriitori români care au vizitat Uniunea Sovietică și au fost

oaspeții revistei *Inostrannaia Literatura*. Ana Blandiana vorbește despre tinăra poezie din România, Matel Călinescu despre proză, Ben Goraclu și Ștefan Bănuțescu împărtășesc din experiența lor literară și din viitoarele lor planuri de creație. Poetul Mihai Beniuc răspunde la ancheta organizată de revistă pe tema: «Realismul astăzi».

Marele scriitor argentinian Jorge Luis Borges, care a împărțit în 1961, cu Samuel Beckett, Premiul Internațional de literatură, este din nou prezentat cititorilor francezi într-o culegere de interviuri radiofonice luate de Georges Charbonnier.

Entretiens avec Jorge Luis Borges constituie o contribuție prețioasă la conturarea

profilului spiritual al scriitorului argentinian, evidențiind legăturile dintre literatura sud-americană și cea europeană, precum și multiplele sale relații cu mișcările intelectuale ale timpului.

Erika Mann, fiica cea mai mare a lui Thomas Mann și fidela sa colaboratoare, a publicat de curând o lucrare consacrată tatălui său. Cu emoție, sînt evocate ultimele luni ale marelui scriitor, cînd autorul *Muntelui magic* a desfășurat o intensă activitate: a corectat spații ultimului său roman *Mărturisirile Industrișului Felix Krull*, a redactat celebrul discurs pronunțat cu prilejul aniversării morții lui Schiller, precum și un eseu despre Cehov, și a ținut conferințe în Germania și Olanda.

Prima parte a lucrării este completată și cu pagini autobiografice, unde Thomas Mann deapănă amintiri din tinerețea sa petrecută la Lübeck și München și vacanțele

fericite de pe plajele de la marea Baltică, despre studiile și călătoriile sale și influența ce au exercitat-o Nietzsche și Schopenhauer, asupra operei sale.

În colecția Pleiade a apărut al doilea volum din istoria artei — sub direcția lui Jean Babelon — consacrat Europei medievale. Autorii își propun să situeze ceea ce se poate numi faptul artistic în conjunctura sa temporală, adică — după cum se subliniază în prefață — asocierile de fenomene, cărora merită să li se descrie fazele de evoluție cu premisele și apoi cu mutualele lor interferențe. Se caută astfel să se circumscrie fizionomia unei epoci precise pentru a i se reda trăsăturile esențiale care îi conferă un caracter specific. Din această perspectivă sînt analizate arta paleo-cristină, arta bizantină, arta marilor migrațiuni, arta carolingiană, arta romană și arta gotică.

Corectura: LIDA IGROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA KISELEFF, 10 - TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804